

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Historické vědy – české dějiny

Jiří C h m e l a ř

**Hospodářská a finanční politika
Ferdinanda I. v Čechách**

**The Economic and Financial Policy of
Ferdinand I. in Bohemia**

Disertační práce

vedoucí práce - Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

2013

„Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“

Obsah

Úvod.....	4
Hodnocení pramenů a literatury	8
Nástin dějin daní a královských příjmů	14
Dvorská komora	19
Půjčka jako fenomén.....	27
Mincovní systémy Ferdinandovy vlády.....	33
Ferdinand (1503 – 1530).....	37
Prolog.....	37
Ferdinand, tvůrce podunajské monarchie	41
Ferdinandův boj o český trůn.....	43
První roky Ferdinandovy vlády a první hospodářská krize 1527 - 1530.....	57
Mezi spálenou Vídní a spálenou Prahou (1530 – 1541)	82
30. léta Ferdinandovy vlády.....	82
Změna berního systému a krize let 1534 až 1536.....	94
Druhá polovina 30. let 16. století.....	103
Doba vzrůstajícího napětí	118
První polovina 40. let 16. století	118
Druhá polovina 40. let 16. století.....	133
Léta normalizace.....	151
První polovina 50. let 16. století	151
Druhá polovina 50. let 16. století.....	163
60. léta 16. století aneb epilóg Ferdinandovy vlády	185
Závěr	193
Abstrakt v českém jazyce	196
Abstrakt v anglickém jazyce	201
Přehled tabulek.....	205
Soupis pramenů a literatury	206
Soupis pramenů	206
Edice.....	209
Soupis literatury.....	211
Seznam zkratk	228

Úvod

Předložená práce souvisí s mým dřívějším zájmem o finance Maxmiliána II., konkrétně o kreditní politiku druhého habsburského krále. Při studiu k mé diplomové práci o Kreditní politice Maxmiliána II.¹ jsem si položil otázku, jak mohl fungovat stát, který byl tak hluboce zatížen královskými dluhy. Jak fungovalo vybírání daní? Byly placeny vždy a všemi? Jak panovník prosazoval svou vůli v této oblasti proti rezervovaně naladěným stavům? Kdo byly představitelé královské finanční politiky? To je jenom několik z mnoha otázek, které jsem si v průběhu práce položil a na ně jsem se pokusil hledat odpověď. Navíc se v dnešní době rezonující celosvětové ekonomické krize stala otázka hospodářsko-finančního fungování státu stále zajímavější a aktuálnější. Již Jean Bodin ve druhé kapitole své poslední knihy z roku 1576 napsal, že nervem státu jsou jeho finance. Vžila se i přísloví *peculia nervus rerum, belli* či *gerendarum*. Ferdinand I. jsem si vybral z prostého důvodu, protože byl tvůrcem habsburského soustátí, a to samozřejmě i po jeho hospodářské a finanční stránce. Hospodářská situace syna vycházela z dědictví, které mu jeho otec ponechal, a to nejenom v rámci dluhů. Během své práce jsem si pokládal především otázku, jak je možné, že raně novověký stát nebankrotoval, neboť tu byla ohromná disproporce mezi příjmovou a výdajovou složkou státu. V průběhu celé vlády Ferdinanda I. rostly výdaje státu především kvůli jeho vojensko-zahraniční politice. O příjmech něco takového říci nejde snad jen s výjimkou konfiskací po roce 1547. Ferdinand navíc přebíral stát alespoň z královského pohledu v ekonomickém rozkladu. Komorní statky byly prakticky celé v rukou šlechty. Hospodářská síla měst byla sice vysoká, ale jejich osamostatnění vůči královské komoře neumožňovalo více využít jejich potenciál. Výnosy ze starých rudných nalezišť již dlouho neplnily do nich vložené naděje. Naproti tomu nově objevené důlní oblasti stříbra a cínu v severozápadních Čechách byly v rukou šlechty a stát z nich neměl prakticky žádný užitek. Židovský regál, ačkoli byl vybírán, končil minimálně ve vrchnostenských městech v pokladnách jejich vlastníků a nikoli krále. Další výnosy z cel, ungeltu a podobně byly zapsány různým lidem za nezaplacené služby, dluhy atd. Dalším problematickým činitelem byla silná stavovská obec, která během slabé vlády

¹ Jiří CHMELARĚ, *Kreditní politika Maxmiliána II. (1564 – 1576) se zvláštním zřetelem k Čechám*, diplomová práce, Praha 2007.

dynastie Jagellonců získala silné sebevědomí. Ačkoli si uvědomovala ekonomickou slabost země jako celku, neviděla východisko z tohoto stavu ve zřeknutí se svých výhod, ale naopak předpokládala, že Ferdinand využije potenciálu svých vlastních zemí, tj. rakouských, aby zajistil fungování, stabilitu a prosperitu státu. Ferdinand tak po celou dobu své vlády musel bojovat s opozicí, přičemž nejzávažnějším projevem tohoto boje bylo povstání v letech 1546 a 1547. Doklad o ekonomickém pozadí povstání můžeme vidět i ve psané stížnosti Jana z Pernštejna z roku 1539, která předcházela povstání a reagovala na náladu ve stavovské společnosti. Nicméně již nedlouho po jeho porážce, se stavovská opozice vzpamatovala, ačkoli proti Ferdinandovým požadavkům nevystupovala tak radikálně. Král, který se snažil spíše o absolutistický model své vlády, využíval široce zkušeností zahraničních poradců, což ovšem nelibě nesla většina stavovských reprezentantů.

Celkově se jedná o velmi široké téma, jehož zpracování představuje práci na více než jeden lidský život. Proto jsem se rozhodl své téma omezit pouze na vybrané problémy hospodářské a finanční politiky v Čechách. Předložená práce nemá za cíl podrobně postihnout všechny aspekty, ale pokusila se představit hlavní problémy daného tématu, které sužovaly raně novověký stát.

Moje díky za mimořádnou podporu patří vedoucímu celé práce Jaroslavu Čechurovi, jenž prokázal mimořádnou trpělivost a ochotu mi poradit během celého studia. Za jeho obětavou pomoc se všemi problémy, nesrovnalostmi, kritickou redakcí textu i přátelské konzultace mu náleží můj vřelý dík. Dále bych rád poděkoval Ivaně Ebelové a Janu Županičovi za velmi nápomocné konzultace a Radku Bacíkovi, jenž mě upozornil na důležitou literaturu, která se váže ke zpracovávané látce.

Téma ekonomického hospodářské politiky raně novověkého státu stojí dnes bohužel v české historické vědě poněkud na okraji jejího zájmu. Moderní historiografie nedostatečně doceňuje význam hospodářské a finanční politiky raně novověkého státu. Pouze držba peněz umožňovala suverénovi velkorysou reprezentaci, zahraniční i domácí politiku, možnost ochrany, či naopak rozšíření vlastního panství. Pokud není tomuto tématu přisuzována opodstatněnost, která mu po právu náleží, ztrácíme základy všech politických, kulturních, ale i sociálních jevů. Vždyť peníze bývaly v minulosti stejně jako dnes hybatelem věcí. Poslední velkou prací, jež se komplexně věnovala finanční politice českých panovníků v 16. století,

byla studie Miloslava Volfa *Královský důchod a úvěr v XVI. století*.² V současnosti pozorujeme spíše odklon od panovnických dějin k dějinám šlechty, k sociologickému a historicko-antropologickému pohledu na dějiny.³ Moje studie je tak spíše hledá metodologické zázemí i odkazovou rovinu v příspěvcích okruhu historiků okolo vídeňské univerzity, zvláště Peter Rauscher, Friedrich Edelmayer a Maximilian Lanzinner. V tomto prostředí vznikl na rozdíl od české historiografie projekt v období let 1999 až 2002, který se zabýval císařskými financemi prvních Habsburků. Nicméně nesmíme zapomenout, že do výsledného sborníku *Finanzen und Herrschaft*⁴ přispěli moravští a čeští historikové Bronislav Chocholáč, Tomáš Sterneck a Petr Vorel. Dále stojí za připomenutí sborník Tomáše Borovského, Bronislava Chocholáče a Pavla Pumpra (ed.), *Peníze nervem společnosti, K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století*.⁵

V níže uvedených řádcích bych rád přiblížil jednotlivé části mé studie. V mnou uvedené kapitole hodnocení pramenů a literatury jsem rozhodně nechtěl vzbudit dojem, že se pokouším vytvářet výběrovou bibliografii Ferdinanda I. k danému tématu. Ta by se do celé studie ani nevešla. Naopak jsem se pokoušel pouze ukázat základní literaturu, která se týkala zpracovaného tématu a kteří představují typické zástupce pro dané okruhy bádání. Často odkazují na jiné práce, které mohou svojí komplexností sloužit jako zdroj dalšího bibliografického přehledu. Dále jsem se snažil nastínit vývoj správy královských veřejných financí, druhů příjmů a výdajů. Základní směry Ferdinandovy hospodářské politiky, které jsou posléze blíže rozpracovány v chronologické části této práce. Nemohl jsem se vyhnout přehledové analýze Dvorské komory, která byla nadřízeným úřadem České komory a správě financí v tomto úřadu v 16. století.

Ve stejném oddílu je zapojena i kapitola o půjčkách jako fenoménu doby. Křesťanství se od prvopočátků stavělo k úvěru zcela odmítavě, jak doloží úryvky z kralické Bible. Stejný názor byl i ve středověku, ačkoli potřeba peněz byla silnější

² Miloslav VOLF, *Královský důchod a úvěr v XVI. století*, ČČH 48-49, 1947 – 1948, s. 110 – 171.

³ Tento je reprezentován především jihočeskou historickou školou okolo prof. PhDr. Václava Bůžka, CSc.

⁴ Friedrich EDELMAYER, Maximilian LANZINNER, Peter RAUSCHER (Hgg.), *Finanzen und Herrschaft. Materielle Grundlagen fürstlicher Politik in den habsburgischen Ländern und im Heiligen Römischen Reich im 16. Jahrhundert*, Wien 2003. Dalším nedávným dílem je Peter RAUSCHER, Andrea SERLES, Thomas WINKELBAUER (Hgg.), *Das "Blut des Staatskörpers". Forschungen zur Finanzgeschichte der Frühen Neuzeit*, Historische Zeitschrift 56, 2012.

⁵ Tomáš BOROVSÝ, Bronislav CHOCHOLÁČ, Pavel PUMPR (ed.), *Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století*, Brno 2007.

a půjčka začala zdomácňovat v našem prostoru. Velký zlom přinesla ideologie husitského hnutí, která přijala ostrý postoj proti lichvě. Změny pozorujeme až ke konci 15. století a počátku století následujícího, kdy mizí traktáty proti lichvě a je uzákoněna 10% úroková míra ve Vladislavském zřízení zemském roku 1500 a další novelizace v následujících zemských zřízeních 16. století. Tuto část se taktéž pokusím doplnit zjednodušeným popisem průběhu půjčky se všemi možnými peripetemi.

Jestliže se věnujeme hospodářské a finanční politice krále jako celku, musíme se zmínit i o monetárních systémech, které byly v našem geografickém prostoru využívány a panovníkových unifikačních snahách. Problémem je taktéž chápání mincí, jež je v tomto období vlastně trojí. Zde stojí v popředí práce prof. PhDr. Petra Vorla, CSc. Usiluji nejdůležitější z nich popsat v části o mincovních systémech za Ferdinandovy vlády. Musí být proveden rozbor, s jakými druhy mincí se setkáváme, které byly odesílány spolu s berní Dvorské komoře ve Vídni. Nejdůležitějším úkolem je zjištění vzájemných přepočtů mezi nejběžněji se vyskytujícími se početními a platebními jednotkami, protože pouze tak může čtenář srovnávat částky, jež se v práci vyskytují.

V práci jsem se snažil používat český ekvivalenty jmen osob, pokud jsou známé. U jmen méně známých jsem tyto nechal v původní verzi.

Hodnocení pramenů a literatury

Pramenně práce vychází především z fondů Národního archivu. Těžiště bádání představoval fond České dvorské komory a Staré manipulace, který obsahuje podklady byrokraticko-administrativního charakteru, které se mimo jiné týkají hospodářského a finančního stavu království. Jsou v nich uchovány jak koncepty listů českým zemským úřadům, Dvorské komoře a panovníkovi, domácí i zahraničí šlechtě, městům, tak došlá korespondence od stejných původců. V jiné části nalezneme záznamy o finančních záležitostech království⁶, několik instrukcí České komoře a účtárně⁷. Častější výskyt sumářů, včetně zápisů milostí a berních nedoplatků, od nichž byla odvíjena platební schopnost císaře, nalezneme ve fondu České dvorské komory.⁸ Tento fond obsahoval taktéž komplexní informace k hospodářství a finančnictví raněnovověkého státu. Fond je taktéž rozřazen chronologicky i tematicky. Časové dělení podle měsíců respektuje původní formu, v níž byl každý měsíc rozdělen na koncepty a čistopisy vzniklé v úřadu a listy, které do Komory téhož měsíce přišly. S přibývajícimi léty Ferdinandovy vlády roste počet listin téměř geometrickou řadou. Jako doklad může sloužit fakt, že první karton zabírá období 1472 až 1527, ale pro období ledna až srpna 1564 bylo zapotřebí kartonů šest.

Současně nesmí zůstat opomenuta zpřístupněná edice Sněmů českých, které stojí na okraji zájmu dnešních badatelů. Tento fakt je škoda, protože dosud neproběhl jejich kritický rozbor, přičemž tyto jsou nejlepším dokladem bojů krále a stavů o politické směřování země v 16. století. Ačkoli se jedná především o pramen politické povahy, obsahuje množství zápisů o berních, a to nejenom ve formě turecké pomoci, ale i dluzích a dalších hospodářských záležitostech země. Hlavní význam má pro osvětlení oficiálního královského postoje díky Ferdinandovým proposicím na jednotlivých sněmech, ve kterých žádal o berně, vojenskou pomoc apod. Často byly proposice konzultovány z hospodářského hlediska s Českou komorou. Stávalo se, že tento byrokratický královský úřad, který se zabýval hospodářskými a finančními otázkami země, připravoval před zemskými sněmy panovníkovi různá dobrozdání a

⁶ NA, SM, 961, F 44/1, kart. 755.

⁷ NA, SM, 1519, J 18/7, kart. 958.

⁸ Tyto informace jsou průběžné v celém fondu NA, ČDKM I a NA, ČDKM IV.

stanoviska. Tato edice je v současné době celá zveřejněna v digitální knihovně Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.⁹

Mezi neméně významnou edici patří dílo Františka Roubíka *Regesta fondu Militare archivu ministerstva vnitra RČS v Praze I. 1527 – 1589* z roku 1937.¹⁰ Tato velkolepá práce se zabývá registry listin a misivů s vojenskou tematikou ve výše uvedeném období. Ačkoli primární určení edice je jiné, ve svých zápisech se dotýká v široké míře i problému s finančním zajištěním bojů proti Ferdinandovým nepřátelům.

Ze zahraničních pramenů musím uvést dostupné fondy vídeňského archivu, které jsem měl možnost studovat v roce 2007. Během svého dvouměsíčního studijního pobytu v Rakouské republice jsem využil bohatý fond Finančního archivu a archivu Dvorské komory¹¹, který jako dědic stejnojmenného úřadu, nadřízeného České komory, opatruje množství materiálů týkajících se finančních a hospodářských záležitostí zemí Koruny české. Relevantní pro mě byly především dva fondy, a to *Knihy habsburské Dvorské pokladny*¹² a *Pamětní knihy*¹³, reprezentované především tzv. Českou řadou. Řada *Knih habsburské Dvorské pokladny* je dělena chronologicky, obsahují 656 knih z období 1542 až 1825. Zaznamenávají proces shromažďování a následné distribuce státních peněz a umožňují tak zkoumat struktury a fungování monarchistického ústrojí a v jeho rámci i Koruny.¹⁴ V letech 1527 až 1542 došlo k nárůstu a diferenciaci agendy, tzn. byly vedeny další knihy, a to *Válečné pokladny*, *Dvorské pokladny civilních příjmů a výdajů*. Na počátku října 1542 však byla vydána nová instrukce dvorskému pokladníkovi Holtzerovi, jehož úkolem bylo shromažďování a zaznamenání všech příjmů a výdajů jak v penězích, tak i naturáliích (tj. ve zlatě, stříbře, klenotech a látkách). Z vedených knih se dochovaly pouze zmíněné knihy *Dvorské pokladny*, což současně znemožňuje

⁹ adresa: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/index.htm> (ze dne 01.04.2013).

¹⁰ František ROUBÍK, *Regesta fondu Militare archivu ministerstva vnitra RČS v Praze I. 1527 – 1589*, Praha 1937.

¹¹ Finanz- und Hofkammerarchiv.

¹² Hofzahlamtsbücher (HZAB). Pro bližší seznámení lze využít práce, viz Jaroslav PÁNEK, *Knihy habsburské Dvorské pokladny (Hofzahlamtsbücher) jako pramen k dějinám předbělohorského českého státu*, in: L. Soukup (ed.), *Pocta prof. JUDr. Karlu Malému DrSc. k 65. narozeninám*, Praha 1995, s. 173 – 181, Christian SAPPER, *Die Zahlamtsbücher im Hofkammerarchiv (1542 – 1825)*, in: MÖStA 35, 1982, s. 404 – 454.

¹³ Gedenkbücher (GB). Viz Friedrich WALTER, *Die sogenannten Gedenkbücher des Wiener Hofkammerarchives*, in: AZ, 1934, s. 137 – 158.

¹⁴ J. PÁNEK, *Knihy*, s. 175.

komplexní interpretaci.¹⁵ Dále jsou v této řadě ztraceny pro nás důležité roky 1550 – 1552, 1559, 1561 – 1563. Podstatnou část dochovaných knih tvoří záznamy o konkrétních výdajích a příjmech. Přesto Knihy habsburské Dvorské poklady na svoje hlubší zpracování teprve čekají.¹⁶ Naproti tomu Pamětní knihy s tzv. Českou řadou poskytují dokumenty jiného rázu. V deseti chronologicky řazených knihách a dále vnitřně členěných dle měsíců,¹⁷ jsou na foliovaných listech zaznamenány finanční záležitosti, které se týkaly zemí Koruny české. Hlavně se jednalo o poukázané částky, jako milosti a zapsané dluhy, poté stížnosti věřitelů nebo rukojmích, zprávy o vizitacích v České komoře, atd. Nicméně i jejich použití v práci je velmi problematické pro velkou selektivnost záznamů.

Co se týče knih Vojenské poklady¹⁸ uložených ve Vídni, byly zničeny prakticky v celé šíři. Zbyl pouze rok 1623, tzn. pro finanční zatížení českých zemí musíme vycházet pouze útržkovité korespondence, která byla zpracována Františkem Roubíkem v Regestech. České země mimo Moravu stály mimo přímý vojenský konflikt, Morava mu byla vystavena nepřímo. Nicméně české země byly vystavovány návalům strachu.

V evropském, resp. středoevropském měřítku je pozornost věnovaná Ferdinandovi I. zásluhou především rakouské historiografie¹⁹, jež sama sebe chápe jako ústředního dědice podunajské monarchie. V nedávné době navíc můžeme vidět snahu o mezinárodní spolupráci mezi historiky zemí, jež v minulosti tvořily součást habsburského panství. Historiografie posledních let se tak dostává k tématům, kupř. významu šlechtických politických elit ve vztahu k prvním Habsburkům. Tento trend v našem prostředí zastupuje především jihočeská historická škola okolo Václava

¹⁵ Tamtéž, s. 176.

¹⁶ Dosud nejširšího zpracování se jim dostalo v rámci práce Petera RAUSCHERA, *Die Finanzierung des Kaiserhofes in den zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, in: Frühneuzeit-Info 12, 2001, sešit 2., s. 49 – 64; TÝŽ, *Zwischen Ständen und Gläubigen*, Institut für Österreichische Geschichtsforschung, Band 41., Wien München 2004; TÝŽ, *Quellen der obersten landesfürstlichen Finanzverwaltung in den habsburgischen Ländern (16. Jahrhundert)*, in: J. Pauser, M. Scheutz, T. Winkelbauer (Hgg.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16. – 18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien München 2004; TÝŽ, *Verwaltungsgeschichte und Finanzgeschichte. Eine Skizze am Beispiel der kaiserlichen Herrschaft (1526 – 1740)*, in: Michael HOCHEDLINGER, Thomas WINKELBAUER (Hrsg.), *Herrschaftsverdichtung, Staatsbildung, Bürokratisierung. Verfassungs-, Verwaltungs- und Behördengeschichte der Frühen Neuzeit*, Wien München 2010, s. 185 – 212.

¹⁷ SA, FHKA, GB, č. 300 - 311.

¹⁸ Krieszahlamtsbücher.

¹⁹ Kupř. Alfred KOHLER, *Ferdinand I. 1503 – 1564. Fürst, König und Kaiser*, München 2003; Wilfried SEIPEL (edd.), *Kaiser Ferdinand I. Das Werden der Habsburgermonarchie 1502 – 1564*, Wien 2003.

Bůžka.²⁰ Nicméně byla by osudová chyba ignorovat přehledové práce, které se věnují 16. století²¹

Historiografický pohled na finanční dějiny Ferdinanda I. má počátky v 19. století. Mezi raná díla patří práce Alfonse Hubera, která nabízí přehled vývoje příjmů a výdajů Ferdinanda I. Tento byl ovlivněn ve své práci dílčími studii Karla Oberleitnera²² pro rakouské země z roku 1860, Antona Gindelyho²³ pro Čechy z roku 1868 a Ignacze Ascádyho²⁴ pro Uhry z roku 1888. Na počátku se obrátil zájem historiků ke zkoumání struktur dvora a úřadů pod Ferdinandovou vládou²⁵. V roce 1907 vydal Wilhelm Bauer²⁶ svou monografii *Počátky Ferdinanda I.*, která mapovala roky 1521 až 1525 vlády.

V našem prostředí je situace o poznání složitější. Výzkum finančních a hospodářských otázek je v prvopočátcích spojen se jménem Antona Gindelyho, jehož více jak sto let stará práce je stále základním kamenem hospodářské a finanční politiky.²⁷ Pokud odhlédneme od dílčích témat zastupovaných např. Antonínem Rezkem²⁸, Zikmundem Winterem²⁹, nalezneme další práce až v období první

²⁰ Pro přehled další možné literatury naposledy Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, kapitola *Šlechta na dvorech Habsburků v raném novověku a historiografie na prahu 21. století*, Monographia historica, 6. sv., České Budějovice 2006, s. 5 – 37. Dále Václav BŮŽEK, Katrin KELLER, Eva KOWALSKÁ, Géza PÁLFFY, *Společnost zemí habsburské monarchie 1526 – 1740 v české, maďarské, rakouské a slovenské historické vědě posledního desetiletí*, ČČH 104, 2006, s. 485 – 526.

²¹ Dílčí pozornost 16. století byla věnována v pracích Oldřicha ŘÍHY a kol., *Přehled dějin Československa 1/1, Do roku 1526*, Praha 1980; Josefa PETRÁNE, *Dějiny Československa, I. díl, Do roku 1648*, Praha 1990. Dále to jsou Robert J. W. EVANS, *Vznik habsburské monarchie*, Praha 2003; a nejnověji Thomas WINKELBAUER, *Österreichische Geschichte 1522 – 1699, Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg in konfessionellen Zeitalter; I. – II. díl*, Wien 2003. Na tuto práci bych obzvláště rád upozornil, protože obsahuje vyčerpávající bibliografii. Z českých prací se 16. století věnoval J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská. 1526 – 1547*, kniha I., I. – II. díl, Praha 1971, 1984; na nějž navázal J. PÁNEK, *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547 – 1577. K politické krizi feudální třídy v předbělohorském českém státě*, Praha 1982; nejnověji se tak stalo monografií Petra VORLA, *Velké dějiny zemí Koruny české*, VII. díl, 1526 – 1618, Praha Litomyšl 2005.

²² Karl OBERLEITNER, *Österreichs Finanz- und Kriegswesen unter Ferdinand I. von Jahre 1522 bis 1564. (mit Urkunden und Plänen)*. In: Archiv für Österreichische Geschichte 22 (1860), s. 1 – 231.

²³ Anton GINDELY, *Geschichte der böhmischen Finanzen von 1526 bis 1618*, Wien 1868.

²⁴ Ignacz ACSÁDY, *Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt, 1526 – 1564*, Budapest 1888.

²⁵ Jako jeden příklad za všechny může sloužit dílo autorů: Thomas FELLNER, Heinrich KRETSCHMAYR, *Die österreichischen Zentralverwaltung*. 1. Abt.: Von Maximilian I. bis zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749). 2. Bde., Wien 1907.

²⁶ Wilhelm BAUER, *Die Anfänge Ferdinands I.*, Wien und Leipzig 1907.

²⁷ Anton GINDELY, *Geschichte der böhmischen Finanzen von 1526 bis 1618*, Dotisk, Wien 1971.

²⁸ Dílčí zmínky o výši dluhů po vyměnění Jagellonců na českém trůně viz Antonín REZEK, *Zvolení Ferdinanda za krále českého*, in: ČČM 50, 1886, s. 494 – 524, 605 – 631; *Finanční a hospodářské důsledky porážky prvního stavovského povstání zpracoval*, viz TÝŽ, *Statky skonfiskované r. 1547 a jejich rozprodávání*, in: PA X., XII. 1874 – 1877, 1882 – 1884, s. 451 – 482, 163 – 172.

²⁹ Např.: Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách*, 1526 – 1620, Praha 1909.

republiky a později. Okruh daňových záležitostí a tím celé finanční politiky otevřel svou monografií Otto Placht³⁰, na kterého dále navázal se svými pracemi Miloslav Volf.³¹ Jako základ poznání berního zatížení sloužily torzovitě dochované berní rejstříky. Přehled dějin bernictví se pokusil ve svém díle zachytit Kamil Krofta³² v roce 1931. Stejně tak začali čeští historikové projevovat zájem o správní zázemí hospodářských, resp. finančních záležitostí. Zde je nutno zmínit záslužnou práci V. Pešáka o úřadu České komory, včetně edic instrukcí z let 1527, 1530 a 1548.³³ Bohužel jeho záměr dovést práci do konce 16. století nedošel naplnění. Později na něj navázala kupř. Ludmila Kubátová.³⁴ Činnost velkých bankovních a obchodních domů jako byli např. Fuggerové³⁵, Pallerové, či Weisové v českých zemích zůstává dosud zcela mimo zájem české historické obce s výjimkou Josefa Janáčka.³⁶ Tito se nepodíleli pouze na kreditní politice ale i jako investoři do důlních a hutních prací apod. Mezi poslední práce zabývající se otázkou peněz v raněnovověké společnosti patří kupř. práce moravských historiků Tomáše Borovského a Bronislava Chochoháče, kteří uspořádali sborník *Peníze nervem společnosti* v roce 2007.³⁷

V úzkém spojení s Ferdinandovou finanční politikou zůstává jeho zahraničně politická, a to především obrana před rozpínající se tureckou říší.

Dalším důležitým tématem je existence a projev půjčky v raněnovověké společnosti. Lze s jistotou konstatovat, že sanace státního rozpočtu probíhala pomocí

³⁰ O. PLACHT, *České daně. 1517 – 1652*, Praha 1924.

³¹ M. VOLF, *Nástin správy české berně v době předbělohorské*, SČ XI., 2/1, Praha 1941; TÝŽ, *Královský důchod a úvěr v XVI. století*, ČČH 48-49, 1947 – 1948, s. 110 – 171.

³² Kamil KROFTA, *Začátky české berně*, Praha 1931.

³³ V. PEŠÁK, *Dějiny královské české komory od roku 1527*, část I., *Začátky organizace České komory za Ferdinanda I.*, sv. III., Praha 1930, TÝŽ, *Studie k dějinám královské české komory*, in: SAMV, sv. VI., Praha 1933, s. 65 – 178. O centrální správě viz Thomas FELLNER, Heinrich KRETSCHMAYR, *Die österreichische Zentralverwaltung*, I. díl, von Maximilian I. bis zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749), Wien 1907; Ernst C. HELLBLING, *Österreichische Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte*, Wien 1956. Přehledné dějiny správy v českých zemích ve svém díle zpracovali Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ, *Dějiny správy*, Praha 2007, zde je i dostupný přehled literatury.

³⁴ Ludmila KUBÁTOVÁ, *K otázkám ústřední a české zemské finanční správy v 16. až 19. století*, in: SAP 25, 1975, s. 95 – 142.

³⁵ K tématu rodiny Fuggerů existuje velké množství literatury. Mezi nejnověji vydané práce patří Johannes BURKHARDT, *Die Welt des Hans Fugger*, Augsburg 2007, Mark HÄBERLEIN, *Die Fugger*, Stuttgart 2006. Ze starších prací nesmí zůstat opomenuti především Richard EHRENBERG, *Das Zeitalter der Futer. Geldkapital und Kreditverkehr im 16. Jahrhundert*, 1. Bd., *Die Geldmächte des 16. Jahrhunderts*, 2. Bd., *Die Weltbörsen und Finanzkrisen des 16. Jahrhunderts*, Hildesheim, Zürich, New York 1963, Götz von PÖLNITZ, Anton Fugger, 1.-5. Bd., Tübingen 1958 až 1986. Za ostatní rody např. Joachim RIEBARTSCH, *Augsburger Handelsgesellschaften des 15. und 16. Jahrhunderts. Eine vergleichende Darstellung ihres Eigenkapitals und ihrer Verfassung*, Köln 1987.

³⁶ Josef JANÁČEK, *Die Fugger und Joachimstal*, *Historica* 6, 1963, s. 109-144.

³⁷ Tomáš BOROVSÝ, Bronislav CHOCHOHÁČ (ed.), *Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století*, Brno 2007.

půjček velice často. S tím souvisela otázka změny myšlení, potlačení odmítavého postoje.³⁸ Zásadní studii o tomto tématu publikoval Valentin Urfus.³⁹ Okrajově se tématu věnoval Josef Macek ve své monografii o jagellonském věku.⁴⁰ Další byly dílčí studie o jednotlivých odpůrcích kreditní politiky Václavu Korandovi a Mikuláši Konáči z Hodiškova.⁴¹ Postupem času docházelo k zakotvení výše úroků do zemských zákonů, jak dnes dokládá redakce Vladislavského zřízení a zemských zřízení 16. století.⁴² Zájem o úlohu šlechty v této oblasti projevil ve svých pracích Petr Vorel a Václav Bůžek.⁴³ Situaci v královských městech, pro něž úvěr představoval spíše povinnost než možnost, alespoň částečně zmapovala ve své studii Věra Picková.⁴⁴ Otázku Židů a jejich zapojení do hospodářského života království, resp. kreditní politiky, zůstává zatím opět na okraji zájmů vědeckého bádání.⁴⁵ Poslední část tématu hospodářství a finanční politiky je věnována přehledu mincovních systémů v druhé polovině 16. století. Tudíž se zde dostala ke slovu numismatika, reprezentovaná zvláště Petrem Vorlem, Lubomírem Nemeškalem a Eduardem Šimkem.⁴⁶

³⁸ O něm nejvíce Jacques Le GOFF, *Peníze a život. Ekonomika a zbožnost ve středověku*, 2005.

³⁹ Valentin URFUS, *Právo, úvěr a lichva v minulosti. Uvolnění úvěrových vztahů na přechodu od feudalismu ke kapitalismu a právní věda recipovaného římského práva*, Purkyně, Brno 1975.

⁴⁰ Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471 – 1526)*, I. díl, Hospodářská základna a královská moc, Praha 1992.

⁴¹ Amedeo MOLNÁR a kol., *Administrátor Václav Koranda o lichvě*, in: Acta reformationem bohemicam illustrantia, Příspěvky k dějinám utrakvismu, Praha 1978, s. 129 – 164; Milan KOPECKÝ, *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova*, SPN, Praha 1962.

⁴² František PALACKÝ, *Zřízení zemské království českého*, AČ, V. díl, Praha 1862; Josef JIREČEK, Hermenegild JIREČEK, *Zřízení zemská Království českého XVI. věku*, Praha 1882.

⁴³ P. VOREL, *Úvěr, peníze a finanční transakce české a moravské aristokracie při cestách do zahraničí v polovině 16. století*, ČCH 96, 1998, s. 754 – 778; V. Bůžek, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předběllohorských Čechách*, Praha 1989, částečně TÝŽ, *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995.

⁴⁴ Věra PICKOVÁ, *Nucený úvěr českých měst a války v Uhrách v 16. a na počátku 17. století*, in: Historie a vojenství 1963, s. 969 – 1004.

⁴⁵ Mezi dosud nejlepší práce patří klasické dílo Bohumila BONDYHO, *K historii Židů v Čechách, na Moravě a v Slezsku 906 až 1620*, díl I., 906 – 1576, Praha 1906.

⁴⁶ Z mnohých prací kupř. P. VOREL, *Landesfinanzen und Währung in Böhmen. Finanz- und Münzpolitik im Spannungsfeld von Ständen und Königtum während der Regierung Ferdinands I. und Maximilians II.*, in: F. Edelmayer, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), *Finanzen und Herrschaft*, s. 186 – 214; TÝŽ, *Od pražského groše ke koruně české. Průvodce dějinami peněz v českých zemích*, Rybka, Praha 2000; TÝŽ, „Groše české“ a „groše míšeňské! jako početní jednotky 15. až 18. století, in: Eduard Šimek (ed.), *Dokumentace a prezentace dějin české mince a měny grošové doby v našich muzeích. Sborník příspěvků ze semináře numismatiků – Pardubice*, 22. – 23. října 1998, Pardubice 2002, s. 57 – 68.; Lubomír NEMEŠKAL, *Snahy o mincovní unifikaci v 16. století*, 2001; Eduard ŠIMEK, *Česká mince v peněžním oběhu 2. poloviny 16. století*, Studie ČSAV, č. 5, Praha 1972.

Nástin dějin daní a královských příjmů

Historie daní, resp. poplatků nebo naturálií odváděných zeměpánovi je stará jako historie sama. Daně a poplatky v českém raném středověku jsou jen velmi těžce uchopitelné, neboť je lze jen těžko definovat a rozeznat. Se vznikem českého státu souvisí i zavedení různých plateb a osobních úsluh, které zabezpečovaly fungování mladého státu. Mimo jiné sem patřila daň míru, tzv. *tribut pacis*, daň za rádlu odváděná dle velikosti pozemku nebo osobní služby ve formě kupř. vojenské služby a robot. V této rané době našich dějin však hlavním panovníkovým příjmem byly zisky z dobovačných výprav a obnovy mince, která byla přerážena s nižším obsahem drahého kovu. Zhruba od 11. století se začaly formovat oblasti práv, které byly vyhrazeny pouze zeměpánovi. Tyto mohl sám dále propůjčovat nebo pronajmout. Jednalo se především o lesní a celní regál. Vedle toho byly přínosem soudní poplatky a dary. Desátky, tzn. desátý díl úrody, byl *a priori* vyhrazen církvi. Daně byly vybírány správci hradní soustavy, které je dále předávali komorníkovi, který spravoval knížecí pokladnu, která byla současně i pokladnou státní.

Poprvé se objevuje úředník nazývaný komorník v první polovině 12. století. Na knížecím dvoře působil jako správce vladařových šatů, skvostů i hotových peněz. Zvláště to poslední zapříčinilo, že se stal správcem všech finančních důchodů. Hlavní součástí takovýchto příjmů byly soudní pokuty, což znamenalo, že se do této oblasti přesunulo těžiště jeho práce. Titul nejvyššího komorníka byl mladší, objevil se až v poslední čtvrtině téhož století. Postupem času ale docházelo k zmenšení okruhu lidí, od kterých se vybíraly pokuty do knížecí pokladny, a tím se přesunuly kompetence nejvyššího komorníka na správce celé komory. Zdůrazňovala se jeho funkce finančního úředníka u dvorského, resp. po jeho vzniku, u zemského soudu. Pro pozdější vývoj je podstatný slib Zikmunda Lucemburského z roku 1436, že nebude obsazovat instituce zemských hodnostářů, tedy včetně jeho, žádnými cizinci. To bylo dodržováno také později, jen každým panovníkem ve volební kapitulaci znovu obnovováno. S oživením správy po husitských bouřích byla znovuzřízena také komora. Záležitosti vedli opět mistři komory královské a jejich písaři. Další významný mezník je rok 1437. Tehdy se rozdělily zemské úřady podle stavovské příslušnosti, přičemž nejvyšší komorná připadl, jakož i jiné funkce panskému stavu.

Ve vrcholném středověku, resp. 13. století, došlo k radikálním změnám společnosti, kdy začala vznikat ve vyšší míře na našem území města, probíhala vnitřní kolonizace a zanikala hradská soustava. To vše vedlo i ke změnám daňového modelu. V této době se vyvinula tzv. obecná berně (*berna generalis*) a tzv. zvláštní berně (*berna specialis*). Obecná berně se vyměřovala z lánů obdělávané půdy a zatěžovala celou zemi bez výjimek. Nesla též označení lánová daň. Postupem času se tato vykryštovala do daně korunovační, neboť, podle výkladu stavů, které bylo stvrzeno Janem Lucemburským v roce 1311, byla tato daň povolována pouze na korunovaci a sňatek krále, resp. jeho dětí.⁴⁷ Převládá názor, že svou vládu by měl zeměpán hradit z výnosů královské domény. Hlavní těžiště příjmů státu se tak přesunulo do zvláštních berní, jejichž plátcí byla královská města a jiné majetky náležející králi. K jejímu výběru král nepotřeboval souhlas stavů a postupem času byla ve středověku stabilizována na každoroční výběr na svatojiřský a svatohavelský platební termín. Vedle toho panovníkovi příslušela tzv. židovská berně, kterou musela platit celá židovská komunita usídlená v království bez rozdílu, zda sídlila na královských statcích či nikoli. V 16. století byla polovina určené částky placena pražskou židovskou obcí, která byla největší v království, a druhá polovina zbylými diasporami. Doba husitských bouří přinesla mimo jiné rozklizení celé daňové soustavy absencí královské moci, osamostatněním městského stavu, apod. Po skončení husitských válek přišlo období mírné stabilizace zavedením úřadů královského prokurátora, který měl mimo jiné zjišťovat, zda za přechod majetku v období husitských válek do soukromých rukou byl oprávněný, nebo hejtmana německých lén, který se měl starat o obnovu zahraničních lén státu. Nicméně slabá jagellonská vláda přinesla další problémy. Jako dohled nad hospodářskou správou státu byli voleni tři zástupci stavů, přesto ale docházelo ke zmenšování královské domény. V této době existovaly kupř. kapitálové berně, jejichž plátcí byli všichni, kteří disponovali kapitálem a v případě, že se jednalo o úročenu částku, tak platili částí tohoto úroku. Vedle toho se objevila i daň z piva, tzv. posudné, která byla vybírána ze sudu tohoto oblíbeného moku. V roce 1517 bylo šlechtou odsouhlaseno, že bude vybírána i všeobecná daň, která se bude týkat veškerého movitého i nemovitého majetku a bude se vztahovat taktéž na kapitál. Současně byli poprvé zvoleni i nejvyšší berníci (jeden pán, jeden rytíř a jeden měšťan), kteří dohlíželi nad

⁴⁷ T. BOROVSKEÝ, B. CHOCHOLÁČ (ed.), *Peníze nervem*, s. 59.

spravedlivým výběrem daně od jednotlivých krajských berníků, kteří byli jmenováni. Nejvyšší berníci měli k ruce kancelářský personál a sami byli placeni dohodnutou částkou z právě vybírané berně. Druhou neméně významnou otázkou je pravdivost odhadů majetku šlechty, protože tento si prováděla sama a bez dohledu. Jak zmiňují T. Borovský a B. Chocholáč moravská berní přiznání v 16. století byla prokazatelně falšována.⁴⁸ Otázka, do jaké míry tato skutečnost platila v Čechách, zůstala dosud nezodpovězena. Ferdinand I. se dostal do nezáviděníhodné situace, neboť královské finance byly po jagellonské vládě v podstatě v rozkladu, jak lze pozorovat z faktu, že všeobecná berně byla podruhé vybírána až o pět let později.⁴⁹ Kupř. celou korunovační daň musel nový panovník využít na uhrazení nejpalcivějších dluhů. Přesto se mu během své vlády podařilo daňovou soustavu stabilizovat s výjimkou nešťastně zavedené daně z prodeje ve třicátých letech a dokonce posílit výběr financí zavedením stálého posudného po roce 1548, což je nejvýznamnějším příkladem nepřímé daně v 16. století. Vedle daní získával zeměpán peníze z výnosů komorního zboží, cel, mýt, židovského regálu, horního a mincovního regálu, solního monopolu a dále pak z půjček jak domácích, tak zahraničních. Prvořadým královským příjmem však byly přímé daně, tzv. berně, schvalované zemskými sněmy. Panovník anebo jeho zástupce vystupoval na zemských sněmech s žádostí o povolení majetkové berně, přičemž zůstávalo na stavech, v jaké míře a zda vůbec tuto daň schválily. Stavby dále převáděly platební povinnost na poddané na vrchnostenských statcích, přičemž se stávalo, že od nich vymáhaly více, než bylo zemským sněmem nařízeno. Kupř. roku 1544 bylo vrchnosti přísně toto chování generálním sněmem zakázáno.⁵⁰ Jak dokládá následující tabulka, byly královské příjmy celkově velmi různorodé.

Tabulka 1: Příjmy krále⁵¹

města ⁵²
kláštery na královské půdě ⁵³
židovský regál

⁴⁸ T. BOROVSKÝ, B. CHOCHOLÁČ (ed.), *Peníze nervem*, s. 59.

⁴⁹ Kamil KROFTA, *Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě*, Praha 1919, s. 65.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy. Od počátků státu do současnosti*, Praha 2007, s. 107an. K tématu se dále vyjadřoval např. A. GINDELY, *Geschichte der böhmischen Finanzen von 1526 bis 1618*, Wien 1868, od něj pak převzal M. VOLF, *Královský důchod*, s. 112.

⁵² obnoveno po roce 1547, kdy došlo současně k zvětšení výnosů z dědičného posudného.

⁵³ bez arcibiskupských statků a statků olomouckého biskupství.

obnovený celní regál
obnovený horní regál
obnovený mincovní regál
solní regál⁵⁴
poštovní spojení Praha-Vídeň⁵⁵
berní výnos

Ferdinand v průběhu své vlády hledal různé cesty ke zlepšení hospodářské situace. Většina z nich se mu nezdařila, neboť při svých snahách narážel na nechuť stavů. Ke kýženému výsledku stabilizace a prosperity mělo vést především:

1. vrácení komorního majetku do rukou státu, tzn. konfiskace/výkup z rukou jeho zástavních držitelů a pokud možno jeho rozšíření;
2. opětovné podřízení výnosů a poplatků královské komoře, tzn. výkup/konfiskace z rukou jejich zástavních držitelů a pokud možno jejich rozšíření;
3. důsledné vymáhání berních nedoplatků;
4. zvýšení berního zatížení nejlépe cestou fixní každoročně odváděné částky;
5. převzetí části královských dluhů stavy;
6. podřízení městského stavu plně ekonomickým zájmům koruny.

Jak král, tak šlechta se pokoušeli města znovu donutit, aby se stala nesvéprávnou součástí komory, ačkoli každý z nich měl jiné pohnutky. Ferdinand se pokoušel zvýšit přísun peněz do své pokladny, kdežto šlechta chtěla především odstranit ekonomického konkurenta, neboť města představovala významný ekonomický činitel země. Majetek a příjmy města pocházely především z poddanských městeček a vesnic. Tyto odprodávaly měšťanům, kteří platili určitou sumu do rozpočtu podle časové jednotky. Dále se jednalo o nemovitý obecní majetek, tzn. o dvory, mlýny, pivovary, sladovny, lesy, rybníky a jiné pozemky, chmelnice, luka a poddané vsi. Městu patřila i různá cla, mýta a poplatky (např. tržní, soudní). Jiným zásadním zdrojem financí v městském organismu byly sirotčí peníze,

⁵⁴ uznávaný výslovně od roku 1575 v Čechách.

⁵⁵ za Maxmiliána II. i pro přepravu osob.

resp. sirotčí pokladny. Tento finanční zdroj zahrnoval majetek a peníze ve správě města pro dosud neplnoleté a nesoběstačné sirotky po měšťanech. Z nich byl velmi často hrazen tzv. nucený úvěr českému králi⁵⁶. Síla ekonomiky tak byla přímo úměrná velikosti města. Jako zahraniční příklad vysoce prosperujících měst mohou sloužit Antverpy, Benátky atd. V Českém království mezi bohatá města patřil kupř. horní města Jáchymov, Horní Slavkov, v minulosti Kutná Hora, dále pak pražská aglomerace, jejíž potenciál se plně rozvinul v době vlády Rudolfa II. Síla a velikost českých městských center byla současně přímo úměrná i provázanosti těchto míst se zahraničními centry.

Největším problémem nejenom Ferdinandovy doby byla neexistující jednotná politika správy financí raně novověkého státu. Pouze čas od času se objevovaly určité snahy o konsolidaci a zlepšení, které však byly vždy přerušeny. Jako jeden příklad za všechny může sloužit neúspěch pokusu o reorganizaci daní formou daně z prodeje v roce 1534. Panovník leckdy, jak ukazuje níže uvedená práce, sabotoval snahu úřadů použít peníze na zaplacení dluhů, výplaty služného apod. a usurpoval si příjmy kupř. pro svou vojensko-zahraníční politiku. Pokud mu aktuálně chyběly finance, neváhal se dále zadlužovat a dlužníky odkazovat na dříve zapsané výnosy, kupř. výnosy jáchymovských dolů. Sám naopak trval na uspokojení svých potřeb před nároky svých věřitelů, jak kupř. nabádal svého syna, aby platil pouze nezbytné dluhy. Jedním z nemnohých trvalých zlepšení bylo vytvoření byrokraticky řízeného úřadu, který spravoval většinu hospodářských a finančních otázek království. Jednalo se o Českou komoru, jejíž fungování si pro lepší přehlednost přiblížíme až v samotném textu práce. Vytvoření tohoto úřadu předcházelo založení centrální Dvorské komory vedle dalších úřadů domácím řádem prvního ledna 1527.

⁵⁶ V. PICKOVÁ, *Nucený úvěr českých měst a války v Uhrách v 16. a na počátku 17. století*, in: *Historie a vojenství* 1963, s. 969 – 1004.

Dvorská komora

Jako byl pro české království tvůrcem raně novověké finanční správy Ferdinand I. (1503 – 1564), považuje se za zakladatele stejného odvětví „habsburského domu“ císař Maxmilián I. (1459 – 1519). Na jeho popud byla roku 1518 v Innsbrucku obnovena tzv. klenotnice a početní komora⁵⁷, kolegiální úřad pod vedením jediného úředníka. Z našeho pohledu se samozřejmě jednalo pouze o prvopočátky. Nás bude více zajímat centrální finanční úřad, který vznikl na základě vydání dvorského řádu⁵⁸ z prvního ledna 1527. Byla jím Dvorská komora⁵⁹, které byla pověřena správou celé oblasti financování a hospodaření státu. Byly jí podřízeny čtyři zemské komory – česká se sídlem v Praze, založená 1527, uherská v Prešpurku, vytvořená téhož roku, dolnorakouská ve Vídni a hornorakouská v Innsbrucku, obě z roku 1522. V době vzniku, resp. do roku 1537, v ní pracovalo alespoň sedm úředníků, tj. pokladník⁶⁰, dva komorní radové, Pfennigmeister⁶¹, sekretář, registrátor a kancelářský písař. Nejvyšším úředníkem byl pokladník. Měl povinnost udržovat řád komory, každoročně vyúčtovávat hospodaření úřadu, a tím vlastně celé podunajské monarchie. Prvořadým úkolem byla starost o dvůr, tj. obstarávání prostředků na výživu, na látky na šaty, na platy všech hodnostářů dvora a jeho zázemí. Byla kontrolní instancí i poradním orgánem zemských komor, které měly povinnost uposlechnout jejího rozhodnutí, podávat podrobné zprávy o svém hospodaření. Konzultovaly s ní např. způsob výběru běžných a mimořádných příjmů, či řešení zemských a jiných dluhů.

Novou instrukci obdržela komora až po desetiletém fungování, 1. září 1537. Příčinou byl slib každoroční finanční pomoci po dobu šesti let od hornorakouských a dolnorakouských stavů. Stálý přísun peněz si vynutil zpevnění řádu, ačkoli se nevyplnilo Ferdinandovo očekávání, že stejných výsledků dosáhne i v ostatních zemích. Měly se též lépe využít dostupné zdroje k předcházení novým, vyšším dluhům. Úsměv dnešního badatele může vyvolat nařízení, aby bylo každé vydání nad 10 zlatých předloženo k podpisu králi, superintendentovi a komornímu radovi. Byla zdůrazněna povinnost zemských komor informovat o jakékoli půjčce. Změnilo se

⁵⁷ Schatz- und Raitkammer.

⁵⁸ Hofstaatsordnung.

⁵⁹ Hofkammer.

⁶⁰ Schatzmeister.

⁶¹ Jedná se prakticky o nepřeložitelný termín. Funkcí zmíněného úředníka byla správa tzv. říšské pomoci, tzn. peněz přiznaných habsburskému panovníku na základě říšských sněmů.

uspořádání úředníků. V čele komory stál nově superintendant se čtyřmi rady, dva sekretáři s kancelářským personálem, dvorský pokladník⁶², knihvedoucí, taxátor a registrátor. Komora byla nadřízená solním, horním, celním i mýtným úřadům, včetně velkostatků a lén. Je zajímavé, že tato instrukce měla mít omezenou platnost, a to sedm let. Stejně jako druhá instrukce pro Českou komoru z roku 1530, i tato se považuje za první, jež dala Dvorské komoře pevnou organizační strukturu.

V roce 1557 byl zpracován návrh nového komorního řádu, který byl uveden v život až prvního července 1568. Z politických změn, které mu předcházely, bylo velmi důležité rozdělení rakouských zemí mezi syny Ferdinanda I. testamentem z roku 1555⁶³. Stejně velký význam měla stálá hrozba ze strany turecké říše, jež opět umenšila rozlohu královských Uher. Celkově se ale jednalo o přetvoření a rozšíření instrukce z roku 1537. Kupř. superintendant byl přejmenován na prezidenta. Byly zavedeny přesné úřední hodiny, uspořádány referáty komory podle jednotlivých zemí, což však bylo v rozporu s vývojem po roce 1537, který kladl velký důraz na jednotnost řízení. Byl uzákoněn monopol Dvorské komory. Instrukce výslovně zdůraznila rovnoprávné postavení zemských komor či povinnost informovat o svém hospodaření nadřízený úřad. Intervaly byly různé – měsíční, čtvrtletní i roční. Byly nařízeny pravidelné vizitace, které se měly opakovat nejdéle po třech letech. Tato instrukce rovněž dokládá generační obměnu mladými muži, jejichž intelekt a chování je předurčovalo pro byrokratickou kariéru.⁶⁴ Byli placeni z obvyklých příjmů komory. Tzv. milosti⁶⁵ nebyly jejich hlavním příjmem.⁶⁶ Byla rozdělena funkce dvou pokladníků činných ve čtyřicátých letech. Z jednoho se stal dvorský vojenský pokladník⁶⁷, který měl na starosti vojenská vydání monarchie, a odčerpával nejvíc peněz ze státní pokladny. Nový řád určoval též obsazování volných míst na základě věku.⁶⁸ Revoluční byl objev zápisu předpokládaných vydání pro příští rok. Tento pokus o „státní rozpočet“ byl snahou o dokonalejší rozdělení financí do všech sfér

⁶² Hofzahlmeister.

⁶³ Nejstarší syn se stal podle tohoto testamentu císařem, uherským, českým králem, stejně tak arcivévodou rakouským Horních a Dolních Rakous. Druhozený Ferdinand obdržel Tyrolsko, Přední Rakousy a nejmladší Karel Vnitřní Rakousy. Zbytek země jako např. Štýrsko a Korutany tvořily až do roku 1619 samostatný teritoriální stát s centrem ve Štýrském Hradci. Viz T. WINKELBAUER, *Österreichische Geschichte*, I. díl, s. 44.

⁶⁴ Paula S. FICHTNER, *Emperor Maximilian II.*, New Haven 2001, s. 82.

⁶⁵ Gnadengeld.

⁶⁶ Mezi ně patřily, jak dokazují knihy habsburské Dvorské pokladny (č. 18 – 30), nejenom peníze, ale i hmotné dary, jimiž král projevoval jednotlivým osobám zvláštní náklonnost a potvrzoval existenci klientské sítě mezi darujícími a darovanými.

⁶⁷ Hofkriegszahlmeister.

⁶⁸ Jestliže úředník ve své funkci zemřel, nahradila jej další nejstarší osoba v kanceláři.

podunajské monarchie, uklidnění finanční anarchie, jež přes snahu komory stále existovala. Celkově to souviselo s povinností všech podřízených úřadů odevzdávat alespoň každý rok vyúčtování, včetně výše dluhů, úroků, jmen věřitelů a termínů splacení.⁶⁹ Přesto práce s knihami Dvorské pokladny, jak trefně poznamenal P. Rauscher⁷⁰, přináší rozličné problémy. Ve své podstatě se jednalo o soupis platebních listin dvorského státu, které byly účtovány dvorskému pokladníku. Ty se nemusely vždy vztahovat pouze k financování dvora v užším smyslu. Byly zde hrazeny, např. domácnosti císařských synů ve Španělsku, či jiných příbuzných, poselstva a pohledávky vyplývající z císařského titulu, dary cizím vyslancům, neb potentátům. Mezi lety 1556 – 1576 za 241 měsíců tvořila celá suma cca. 15,27 miliónů zlatých.⁷¹ Vysoce zpochybnitelná je i relevantnost údajů v jednotlivých knihách. Např. platby úředníků byly často i přes svůj zápis splaceny pozdě nebo hrazeny dlouhodobě ve formě věřitelství císaři. Knihy dvorské pokladny tak reprodukuje jen hypoteticky provedené finanční transakce, protože obsahují i předpokládané mzdové náklady. Knihy tak spíše poskytují obraz o činnostech dvorského pokladníka jako finančního úřadu monarchie.

Tabulka 2: Důvody výdajů v Knihách habsburské dvorské pokladny⁷²

sloužící personál
císařská rodina
mzdy, příplatky, provize, milosti a ostatní osobní náklady
císařské komise, cesty v ostatních příležitostech
Dary
almužny, stipendia
dluhy a zúročení
vojenské výdaje poukázané na dvorskou pokladnu ⁷³
vyslanci ⁷⁴
tzv. extraordinari (stavební náklady, jezuitské kolegium ve Vídni)

⁶⁹ T. FELLNER, H. KRETSCHMAYR, *Die österreichische Zentralverwaltung*, s. 81.

⁷⁰ P. RAUSCHER, *Die Finanzierung*, s. 49 – 64.

⁷¹ Tamtéž, s. 52.

⁷² Tamtéž, s. 52an.

⁷³ Např. zaplacení vojenského pokladníka (Kriegszahlmeister) v Uhrách.

⁷⁴ Stálí velvyslanci byli přítomni u dvorů ve Španělsku, Římě, Benátkách a Vysoké Porty v Osmanské říši.

V následující tabulce č. 3 jsou uvedeny výdaje byrokratického aparátu a dvora, jež jsou obsaženy v tzv. knihách dvorské pokladny⁷⁵ od 21. listopadu 1556 do 31. prosince 1564. Je důležité uvědomit si, že se jedná jen o část celkových výdajů monarchie. Jejich větší část, která se týkala válečných operací, byla zapsána v tzv. knihách válečné pokladny⁷⁶, se pro 16. století nedochovala. V této oblasti komora silně spolupracovala s Dvorskou válečnou radou založenou v roce 1556.

Tabulka 3: Válečné náklady a celkové náklady Dvorské pokladny (Hofzhamt) v rýnských zlatých⁷⁷

Rok	válečné náklady	celkové náklady
1543	309.504	489.025
1544	262.108	bez data
1545	178.989	581.534
1546	188.716	555.415
1547	669.329	932.716
1548	251.751	bez data
1549	235.815	990.276
1553	940.599	2,615.904
1554	472.415	bez data
1556	737.329	bez data
1557	182.706	825.888
1558	0	666.259
1560	129.019	666.259
1564	59.573	606.628

Uvedená tabulka dobře ukazuje největší chybu celého pramene, protože jeho zprávy nejsou úplně jak tematicky, tak časově. V roce 1559 se dochovalo pouze osm měsíců, rok 1560 chybí celý. Kvůli smrti pokladníka, jehož práce nebyla nahrazena. Nástup Maxmiliána II. bohužel nelze v zápisech odlišit, protože zápisy částek byly sumativní. Současně ve výdajích nejsou započteny náklady spojené s vojenskými kampaněmi v Uhrách a Říši.⁷⁸

⁷⁵ Hofzhamtbücher. Viz. SA, FHKA, HZAB, č. 18-30.

⁷⁶ Kriegszhamtbücher.

⁷⁷ István KENYERES, *Die Kriegsausgaben der Habsburgermonarchie von der Mitte des 16. Jahrhunderts bis zum ersten Drittel des 17. Jahrhunderts*, in: P. RAUSCHER (Hgg.), *Kriegführung und Staatsfinanzen: Die Habsburgermonarchie und das Heilige Römische Reich von Dreißigjährigen Krieg bis zum Ende des habsburgischen Kaisertums 1740*, Münster 2010, s. 47.

⁷⁸ Tamtéž, s. 55. K otázce vojenských nákladů na tzv. vojenské hranici se vyjádřil např. G. PÁLFFY, *Die Türkenabwehr*, s. 99 – 132; TÝŽ, *Der Preis*, in: F. Edelmayer, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), *Finanzen und Herrschaft*, s. 20 – 44.

Tabulka 4: Výdaje v rýnských zlatých v jednotlivých letech⁷⁹

23.11.1556 až 31.12.1557	825.890
01.01.1558 až 09.08.1558	551.655
01.01.1560 až 31.12.1560	666.261
01.01.1564 až 31.12.1564	606.630. 29 kr.

K financování císařského dvora nepostačovaly pouze prostředky dodávané z jednotlivých zemských komor nebo tzv. říšská pomoc. Nedostatek musel být nahrazen půjčkami. Kreditní položky lze jen těžce identifikovat v Knihách habsburské dvorské pokladny. V první řadě jsou zde příjmy řazeny podle úřadů, které je do vídeňského Hofburgu odeslaly. Často nebývají blíže specifikovány, což ani nepatřilo mezi primární cíle dvorské pokladny. Dále zemské úřady byly meziinstancemi mezi dvorskou pokladnou a původci vybraných peněz. Pod jmény různých úřadů se tak mohou skrývat úvěry, úřední poplatky, či berně. Přesto P. Rauscher založil svoji analýzu na nich a aktovém materiálu a došel k následujícím sumám.⁸⁰

Tabulka 5: Dluhy a úroky v jednotlivých letech

1557	270.644 zl.
1558	332.577 zl.
1560	112.047 zl.

Úvěr se objevuje v různých rubrikách, kupř. ve vyplacených úrocích, mzdách, milostech ujištěných na různé příjmy. Zúročení se pohybovalo mezi pěti a osmi procenty. Maximálně však dosahovalo výše deseti procent. V našem prostoru navíc byla už v první polovině 16. století uzákoněna úroková míra šesti procent. Mezi překvapující skutečnosti patří, že menší částky byly v rakouských pramenech placeny ve věcech. Nejčastější platba byla v suknu. Pokud byla částka skutečně placena v hotových penězích, byla dávana přednost zlatému uherskému, jako vysoce kvalitní hrubé zlaté minci volně směnitelné po celé Evropě. Samozřejmě výše uvedené údaje se primárně vztahují k oblasti rakouského arcivévodství, prostoru Říše a Uher. Během výzkumu domácích archiválií se nepodařilo najít jediný doklad, z něhož by vyplývalo, že kreditní částka nebo její část byla vyplacena v suknu, či že

⁷⁹ P. RAUSCHER, *Die Finanzierung*, s. 52.

⁸⁰ Tamtéž, s. 55.

byly upřednostňovány uherské zlaté mince.

Následující tabulka č. 6 názorně ukazuje, jednotlivé druhy úvěrů habsburské monarchie mezi lety 1556 – 1576⁸¹, přičemž víme-li, že celkové příjmy monarchie byly ve stejném období cca 10,1 miliónů zlatých, dokážeme jednoduše spočítat celkový podíl kreditní politiky na příjmech podunajské monarchie. Bylo to celých 51,8%. Pokud se na tabulku podíváme blíže, všimneme si, že dluhy uzavřené zemskými komorami, tj. včetně České komory a českých úřadů⁸², jsou až na pomyslném třetím místě. Georg Ilsung fungoval jako faktor pro říšské obchodnické domy, především Fuggery, takže se částka vztahuje k nim. O zástavách jsme se zmínili již výše. Pod nejvyšší částkou 3,633.318 zl. se skrývají ostatní jinak zřízené úvěry. Podle R Hildebranda činil státní dluh při nástupu Maxmiliána II. 12 miliónů zlatých.⁸³

Tabulka 6: Úvěrové příjmy dvorské pokladny⁸⁴ na základě výzkumu třinácti zachovalých ročních počtů mezi lety 1556 až 1576 v rýnských zlatých

úvěry	3,633.318
úvěry zprostředkované G. Ilsungem	664.553
úvěry zemských komor a úřadů	574.072
zástavy	359.088
celkový počet	5,231.031

Většina vysokých úvěrů nedosahovala sumy 10.000 zl. Takovéto půjčky pocházely především od obchodníků, jako byli Hans Rot & synové z Ulmu, Leonard Weiß & Co., rodina Fuggerů a Wolfgang Paller z Augsburgu. Dále mezi nimi byli vysocí představitelé rakouské šlechty např. Leonhard von Keutschach a Hans Khevenhüller, či stavové kupř. Štýrsko, spolupracovníci císařského dvora např. prezident Dvorské komory Reichart Strein, říšský vicekancléř Johann Babtista Weber i jednotlivé říšské stavové Augsburg, Štrasburk, kurfiřti August Saský, kníže Julius von Braunschweig nebo brandenburský markrabě Jan Jiří Brandenburský. Z nejbližšího

⁸¹ Tamtéž, s. 56.

⁸² Např. české kanceláře.

⁸³ Reinhard HILDEBRAND, *Der Kaiser und seine Bankiers. Ein Beitrag zum Kaiserlichen Finanzwesen des 16. Jahrhunderts.* in: F. Edelmayer, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), *Finanzen und Herrschaft*, s. 237.

⁸⁴ Hofzahlamt. Zvolil jsme tento překlad na rozdíl od *dvorský výplatní úřad* Ludmily Kubátové, jenž se mi zdál šroubovitý. Viz L. KUBÁTOVÁ, *K otázkám*, s. 100.

císařova okolí to byl především arcivévoda Ferdinanda Tyrolský.⁸⁵ Mezi významné zahraničí věřitele panovníka patřila podle J. Janáčka i pražská filiálka Werdemanů.⁸⁶

Zaměříme-li se na příjmy ze svolených zemských berní, dojdeme ke zjištění, že většina takovýchto příjmů, necelých 75%, byla ze zemí Koruny české. Nejvíce přispívaly Čechy s průměrnými 476.597 zl. Druhé bylo Slezsko s 227.954 zl. Vysoké hodnoty dokládají na straně jedné vyšší hustotu obyvatelstva díky domovní dani, resp. majetku, na straně druhé i větší rozvoj řemesel. Jako poslední se umístila Morava, jejíž průměrný výnos byl o 51.341 zl. menší než ve Slezsku. Problematické je zařazení obou Lužic, neboť prakticky zůstávaly jejich komorní záležitosti pod kuratelou České komory, vyjma let 1558 – 1572, kdy se o ně starala slezská komora.⁸⁷

Tabulka 7: Příjmy zemských daní do dvorské pokladny 1556/57-1576⁸⁸

země	rýnské zlaté	Procenta
Čechy	476.597	40,5
Slezsko	227.954	19,4
Morava	176.613	15
Horní Rakousy	112.448	9,5
Dolní Rakousy	99.268	8,4
Tyrolsko	70.000	6
Přední Rakousy	5.766	0,5
Uhry	8.449	0,7
Celkem	1,177.098	100

Budou-li nás zajímat příjmy podle jednotlivých úřadů, bude se situace trochu lišit. Ačkoli si příjmy z českého království opět zachovaly ve svém součtu prim, tj. 517.266 zl., jednotlivým největším příjmem je 427.040 zl. z nejvyššího třicátkového úřadu v Uhrách. Suma válečného početního úřadu s 504.844 zl. se naproti tomu nevztahuje jen k jedné zemi.

⁸⁵ P. RAUSCHER, *Die Finanzierung*, s. 56.

⁸⁶ J. JANÁČEK, *Italové v předbělohorské Praze (1526 – 1620)*, in: PSH XVI, 1983, s. 89.

⁸⁷ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 106.

⁸⁸ P. RAUSCHER, *Die Finanzierung*, s. 58.

Tabulka 8: Původ příjmů dvorské pokladny⁸⁹ 1556/57 – 1576 v rýnských zlatých.⁹⁰

válečný početní úřad ⁹¹	504.844
rentmistrovský úřad, Čechy	313.608
vrchní výběrčí, Čechy	32.890
rentmistrovský úřad, Slezsko	157.394
podkomoří, Morava	13.374
uherská komora	16.965
nejvyšší třicátkový úřad, Staré Hrady – Uhry	427.040
solní úřad, Přespurk	10.986
Vizedomamt, Horní Rakousy	3.198
Vizedomamt, Dolní Rakousy	3.806
solní úřad, Vídeň	22.961
daňový úřad říšské a dvorské kanceláře	101.508

Podle dochovaných materiálů byly nejčastějším platidlem následující měny. Český groš, který drtivě převažoval, poté slezské groše a polské neustanovené mince, vídeňské a malé feniky. Došlé peníze do České komory byly směšovány většinou za toлары, či jinou hrubou minci a byly dále odesílány do Vídně.⁹²

⁸⁹ Hofzahlamt.

⁹⁰ Tamtéž, s. 57.

⁹¹ Kriegszahlamt.

⁹² NA, ČDKM IV., sv. 30.

Půjčka jako fenomén

Pokud začneme definicí termínu, dopátráme se této: *Půjčka (commodatum) jest smlouva, kterou jedna strana... straně druhé... odevzdává věc nějakou (movitou neb nemovitou)... užívání na určitý čas.*⁹³ Je velmi starou praktikou, kterou lze doložit už v starověkých civilizacích.⁹⁴ Byla nezávislá na penězích, jako předmětu půjčky, ale i formě splacení, neboť půjčování mohlo být nejenom na úrok, ale i zástavu, protislužbu, apod. Existovaly případy, kdy věřitel nepožadoval žádný zisk, pouze vrácení půjčené částky, resp. věci. Ta se označovala termínem *mutuum*. V celkovém měřítku však byly podobné případy marginální, protože touha “vydělat” byla a je lidstvu vlastní stejně jako fenomén půjčky. Očekávání zisku z takovéto transakce se nazývalo *sperare*. Právě proti zisku z kreditních operací se silně postavilo křesťanství, které odsuzovalo využití nouze bližního k vlastnímu obohacení, jak dokládají pasáže se Starého⁹⁵, resp. i Nového Zákona. Výzkumem⁹⁶ jsem dospěl ke zjištění, že více zmínek o půjčce, úvěru, lichvě je jednoznačně ve Starém Zákoně, a to dvacet dva⁹⁷. Přičemž ze všech textů vyplývá, že dobrý věřící půjčuje peníze na úrok pouze cizinci, sám si nemá půjčovat vůbec nebo s rozumem a neměl by vstupovat do rukojemství. Nejprísněji proti lichvě, tj. příliš vysokým úrokům, vystupuje ve svém prorocství Ezechiel. Trochu jiné chápání lichvy bylo zřejmě v judaismu a křesťanství, neboť v raných formách křesťanství byl za lichvu označen jakýkoli zisk věřitele. Podle J. Le Goffa byl pro křesťanství podstatný Žalm 15,5 odepření Hospodina pohostinství pro lichváře, z čehož bylo prý usuzováno, že jim je odepřen ráj.⁹⁸ Nás ale bude daleko více zajímat nařízení Nového Zákona, které se o výše psaných pojmech zmiňuje čtyřikrát.⁹⁹ Půjčka za zisk je vždy odsouzena jako trestuhodný přečin. Rychle rozvíjející se peněžní hospodářství však ohrožovalo principy křesťanských hodnot, které sice umožňovaly půjčku, ale odsuzovaly její využití k obohacení. Takový člověk byl srovnáván s pohanem a

⁹³ Heslo Půjčka, in: *Ottův slovník naučný*, sv. XIX., Praha 1902, s. 973.

⁹⁴ Viz. pasáže Starého Zákona, či V. URFUS, *Právo*, s. 9 – 22.

⁹⁵ I když samozřejmě křesťanství upřednostňovalo Nový Zákon.

⁹⁶ Výzkum proběhl na základě fulltextového vyhledávání v on-line ekumenickém vydání bible na adrese <http://www.biblenet.cz/bible> s komparací s Biblií svatá aneb všechna svatá písmena Starého i Nového Zákona, Praha 1909, jenž byla sestavena podle posledního kralického vydání z roku 1613.

⁹⁷ Exodus 22,25; Leviticus 25,36; 25,37; Deuteronomium 15,2; 15,6; 15,8; 23,20; 23,21; 24,10; 24,11; 28,12; 28,44; Nehemiáš 5,10; Žalm 15,5; 37,21; 37,26; Přísloví 22,26; 28,8; Ezechiel 18,8; 18,13; 18,17; 22,12.

⁹⁸ J. LE GOFF, *Peníze*, s. 19.

⁹⁹ Matouš 5,42; 25,27; Lukáš 6,34; 6,35.

hříšníkem.

*A budete-li a těm, od kterýchž se nadějete zase zítí, jakou máte milost? Však i hříšníci hříšníkům půjčují, aby tolikéž zase vzali.*¹⁰⁰

Nejprve bylo zakázáno provozování lichvy klerikům prvními koncily, elvirským roku 300 a nicejským roku 325. Přesto největšími věřiteli byly právě kláštery, ačkoli proti ní vystupovala většina církevních koncilů středověku.¹⁰¹ Autorem definice lichvy této doby se stal sv. Ambrož, který prohlásil, že *lichva umožňuje získat víc, než bylo dáno.*¹⁰² Snahy omezovat kreditní obchody mezi křesťany vedly ke zvyšujícímu se počtu židovských lichvářů především od 12. století, kteří nebyli nuceni dodržovat tyto křesťanské zásady. Ale i křesťané se snažili obejít církevní zákazy. Právě zakotvená právní norma o škodlivosti a nepřípustnosti lichvy byla v Gratianových dekretch a zdůrazněna III. lateránským koncilem v roce 1179. Až postupná percepce římského práva u nás, která k nám byla importována mnichy během vlády posledních Přemyslovců, začala měnit zažitě zvyklosti.¹⁰³ Východiskem byly např. zástavy na nemovitostech, přičemž sem patřily i renty¹⁰⁴, jež se u nás masově rozšířily zvláště ve 14. století. V našem prostředí znamenalo zlom středověkého chápání lichvy husitské hnutí, které se na základě svých chiliastických vizí ostře postavilo proti úvěru, resp. lichvě. Prvním husitským teologem, který tak učinil, byl Jakoubek ze Stříbra, který lichvou odmítl spisem *Contra usuram* z roku 1415. Pokládal ji za porušení lásky k bližnímu. Ve stejném roce o ni ostře referoval i Mikuláš z Drážd'an dílem *De usura*.

Po polovině 15. století zdomácňuje půjčka v českých zemích. Poprvé byla uznána možnost v případě bezúročné půjčky (*mutuum*) zvýšit jistinu o skutečně utrpěné škody (*interesse*), avšak byly specifikovány přesně vymezené případy, kdy tohoto práva šlo využít. Ty je třeba oddělovat od nedovolených úroků (*usura*) a negativních projevů tzv. sedláni a parity, které byly hrdelním zločinem. Při sedláni viník svévolně zvýšil míru úroků nad obecně uznávanou hranici. Ta byla stanovena na deset procent nejprve na svatováclavském sněmu roku 1479 a později znovu

¹⁰⁰ Lukáš 6,34.

¹⁰¹ Byly to 2. lateránský (1159), 3. lateránský (1179), 4. lateránský (1215), 2. lyonský (1274), či viennský (1311).

¹⁰² J. LE GOFF, *Peníze*, s. 22.

¹⁰³ Valentin URFUS, *Právo*, s. 32.

¹⁰⁴ ...z objektivního hlediska nějaký trvalý výnos (...výnos z nájemného), viz Heslo *Renta*, in. *Ottův slovník naučný*, sv. XXI., Praha 1904, s. 561.

nálezem zemského soudu o pět let později.¹⁰⁵ Následně se jí dostalo kodifikace ve Vladislavském zřízení zemském v článku 411.¹⁰⁶ Takovéto snahy měly za úkol právě vnést do rozmáhajících se kreditních vztahů pořádek a omezit zneužívání půjček. Nicméně to znamená, že státní moc přijala existenci kreditních operací. Naproti tomu se parita projevovala zúročením oficiálně bezúročného úvěru nebo prodejem věřitelovy nemovitosti dlužníkovi a následným odkupem za menší cenu. Obé se trestalo ztrátou hrdla, majetku i cti. Poslední velká synoda, která kritizovala lichvu, proběhla v království roku 1475 v slezské Vratislavi. Zapojováním většího počtu křesťanů do kreditního hospodářství stoupala i snaha oficiálních míst omezit židovskou úvěrovou politiku. Mezi lety 1487 až 1501 byla např. zakázána křesťanská spoluúčast na židovských úvěrových obchodech, přičemž těm bylo nadále povoleno půjčovat pouze na ústní dohodu. Výše povoleného úroku se pohybovala okolo 10 až 20 procent. Byla vysvětlována královskou listinou z roku 1497, že jedině tak jsou schopni platit různé dávky a berně.

V roce 1493 vydal svůj traktát o lichvě administrátor Václav Koranda, který upíral rozhřešení i druhé generaci lichvářů. Konec jagellonské vlády představuje i poslední velkou vlnu kritiky kreditního systému, jež se objevovala jak v utrakvistických, tak katolických kruzích. Odpor proti lichvě se projevuje kupř. ve vokabuláři zvaném *Lactifer*, který byl vydán tiskem v roce 1511. Jako nejvýraznějšího představitele tohoto proudu musíme zmínit Mikuláše Konáče z Hodiškova, který svůj spis publikoval roku 1515, přičemž v lichvě spatřoval ohrožení země. Dalším byl Matěj Poustevník, který adresoval svůj *List Pražanům* v roce 1519. Viděl v ní jednu z hlavních příčin úpadku „hlavy království“. Tvrdil, že lichvář je horší než Jidáš a peklo. Mezi nejvýznamnější odpůrce lichvy z katolických kruhů můžeme počítat mnicha-bosáka Jana Vodňanského, který odmítl půjčování peněz s úroky v duchu scholastiky. Lichváře zařadil mezi monstra, jako byli hastrmané a lidojedi. S rozvojem hospodářství se ale zvyšovala poptávka po hotových penězích, kdy úvěr představoval nejrychlejší možnost jejich nabytí. Proto lze směle nazvat 16. století jako zlatý věk kreditního hospodářství, ačkoli zájem o půjčky můžeme pozorovat již brzy po husitském hnutí.¹⁰⁷ Podle práce M. Volfa¹⁰⁸, k jejímž výsledkům se přikláním, existovalo pět různých forem úvěrů, které

¹⁰⁵ J. MACEK, *Jagellonský věk*, s. 123.

¹⁰⁶ F. PALACKÝ, *Zřízení*, s. 190.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 158.

¹⁰⁸ M. VOLF, *Královský důchod*, s. 143 – 171.

využívali čeští panovníci. První byly, nám známé, zástavy, jež patřily k nejstarším. Král mohl z titulu vojta církve zastavovat duchovenské statky a samozřejmě i korunní. Mezi další patřil úvěr od duchovenstva, královských měst¹⁰⁹. Obě zmíněné části stavovské společnosti neměly příliš na výběr, souhlasit, či nikoli s požadavkem krále poskytnout peníze. Většinou se vymlouvaly svojí momentální insolventností. Jinou formou je úvěr šlechty bez zástav, jako se to stalo např. roku 1566. Poslední formou byly mezinárodní půjčky u říšských velkoobchodníků a suverénů.

Přelomem byla nová kodifikace úrokové míry sněmovním usnesením z 30. června 1543. Byla snížena na šest procent, což bylo především v zájmu velkých dlužníků, protože právě jich se dotýkala nejvíc vysoká úroková míra. Nejsou však zmínky, že by nařízení platilo zpětně. Největším dlužníkem byl český král, Ferdinand I. Nicméně toto nařízení mělo i svůj negativní dopad, a to zhroucení finančního trhu. Potencionálním věřitelům se nadále zdálo nevýhodné půjčovat v domácím prostředí a raději investovali majetek do nemovitostí a pozemků.¹¹⁰ Obnovení trhu postupovalo pozvolna. Bylo nejčastěji vázáno na protislužbu nebo intervenci, což vedlo k rozvoji klientismu. Naproti tomu byla úroková míra mimo území království obvykle vyšší. Sazba se pohybovala mezi pěti až osmi procenty. Maximální zúročení deseti, výjimečně dvanácti bylo převážně u velkých augsburských bankovních domů.¹¹¹ Jinou právní normou roku 1545 se rozdělily soudní instance pro řešení sporu ohledně půjčených peněz. Do 100 kgč. byl určen menší soud zemský, nad uvedenou částku se měli věřitelé obracet na soud nejvyššího purkrabství, který měl za úkol vést i rejstříky ohlášených dluhů a dluhopisů. Protože se ale někteří snažili ignorovat redakci zemského nařízení z roku 1543 a stále půjčovali za původní úrok, změna byla znovu vyhlášena na sněmech v letech 1544 a 1545. Navíc byla do redakce zemského zřízení v roce 1549 pojata připomínka, že zvyšování úroků nad stanovenou mez šest procent je nutno považovat za sedláni. Provinilec, který by se takového jednání dopustil, měl být označen za zločinného psance a pronásledován. Stejně tak byl snížen židovský úrok na 24,4 procenta.¹¹² Nová novelizace proti lichvě byla vydána až ke konci vlády Maxmiliána II., roku 1575. Státní půjčky však byly

¹⁰⁹ Známy je tzv. nucený úvěr. Blíže viz V. PICKOVÁ, *Nucený úvěr českých měst a války v Uhrách v 16. a na počátku 17. století*, in: *Historie a vojenství* 1963, s. 969 – 1004.

¹¹⁰ K tématu např. P. VOREL, *Od českého tolaru*, s. 127.

¹¹¹ P. RAUSCHER, *Zwischen Ständen*, s. 346.

¹¹² J. JANÁČEK, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Praha 1955, s. 290.

běžnou praxí i v jiných zemích, i když musíme přiznat, že stály v pozadí kolapsů monarchií, jako bylo Španělsko a Francie.

Průběh modelového úvěru krále byl následující. Jestliže byl věřitel ochoten peníze půjčit, opatřovala Komora tzv. rukojmí. Byli to lidé, kteří byli ochotní vložit se do zástavy svým majetkem za královu půjčku. Vstup do rukojemství byl alespoň oficiálně dobrovolný, nicméně na osoby, které se jimi nechtěli stát, úřad vyvíjel tlak, aby své stanovisko přehodnotili. Existovaly případy, kdy rukojmí stanovení nebyli. Neplatil-li dlužník ve stanoveném termínu, resp. čtrnáct dní poté, mohl se věřitel domáhat náhrady, protože rukojmí ručili tzv. rukou společnou a nerozdílnou. Právě toto se stávalo často. Tzv. pohnání se provádělo u úřadu nejvyššího purkrabího. Věřitel současně tento svůj krok oznamoval i Komoře. Žalovaní si stěžovali u Komory, kde doufali v ochranu před nebezpečím soudu.

Dluhy předešlých panovníků se rozdělovaly do dvou skupin. Jednalo se o klasické dluhy, které měly být registrovány a sloužily panovníku ke krytí různých výdajů. Tento druh splňoval dnešní představu dluhu, resp. úvěru, jako takového. Druhým případem byly tzv. milostivé dluhy, které leckdy zapisovány nebyly a později pro ně Komora zavedla zvláštní registra, aby si o nich udržela přehled. Panovník je vydával osobám, kterým chtěl projevit mimořádnou náklonnost, např. za poskytnuté služby. Mívaly finanční charakter, ale k jejich platbě docházelo většinou s velkým zpožděním, a proto se transformovaly do dluhů. Velmi problematické bylo jejich sledování, protože byly vydávány chaoticky až lehkomyšlně, na což si stěžoval i sám král Ferdinand I.

Do kreditní politiky Ferdinanda byly ve vysoké míře zapojeny bankovní rodiny a obchodní společnosti původem z Říše, ačkoli jejich zapojení do finanční politiky prvních Habsburků bylo samozřejmě širší. Nejtypičtějším příkladem jsou Fuggerové, kteří svůj osud spojili s rodem Habsburků. Současně je nutné konstatovat, že v různých projektech nebyl pro tyto obchodníky problém spojit své síly a kapitál pro větší zisk a moc. Příkladem budiž kooperace rodiny Welserů a Pallerů při kreditních operacích Ferdinanda I. Nicméně obchodní společnosti existovaly v této době již dvě stě let. Příklady jsou německá Hansa nebo největší společnost před Fuggery, a to Grosse Ravensburger Gessellschaft, která působila v letech 1380 až 1540.¹¹³ V 16. století nicméně došlo k propojení obchodu

¹¹³ Friedrich LÜTGE, *Deutsche Sozial- und Wirtschafts- Geschichte*, Springer 1952, s. 178an.

s politikou, resp. hospodářství s politikou. V zemích Koruny české může být příklad hospodářsko-politický boj měst se šlechtou o práva politická a právo várečné.

Mincovní systémy Ferdinandovy vlády

Ve zkoumané době bychom našli velký počet druhů mincí, což nás může svádět k myšlence, že v této oblasti panoval bezbřehý chaos. Systém však měl své zákonitosti, podle nichž se řídil. Moderní numismatická věda v čele s Petrem Vorem¹¹⁴ zastává názor, že období raného novověku chápalo mince ve třech funkcích, jako početní jednotky, běžné mince a hrubé mince. Důvody existence dvojích českých grošů, tj. českých a míšeňských, musíme hledat ve starším období, resp. v mincovní reformě Jiřího z Poděbrad v roce 1469, kdy obnovením ražby pražského groše na základě posledních ražeb Václava IV. musel být současně řešen problém, co se staršími ražbami. Mezi starým a novým měnovým systémem byl uzákoněn poměr 1:2. Jejich název vychází z označení starších finančních závazků „na míšeňsko“.¹¹⁵ Z výše uvedeného tedy vyplývá, že míšeňské groše byly početní jednotkou. Nominální hodnota hrubých mincí byla určována reálným obsahem drahého kovu. Oproti tomu běžné mince měly pevně stanovenou nominální hodnotu. Další základ tohoto rozdělení je spatřován v porovnání obsahu stříbra v rakouských a českých mincích roku 1531, kdy se prokázal rozdíl mezi početní a skutečnou kupní silou peněz. Nejdůležitější pro naši práci jsou tzv. početní jednotky. Rozumí se jimi peníze, které se právě vyskytovaly v účtech, či jiných listinách. Další mince, které se objevují v listinách, groše pražské, míšeňské¹¹⁶, tak i říšské, slezské tolary, zlaté rýnské a zlaté uherské. Běžnou mincí se chápaly drobné nominály, se kterými se lidé mohli setkat v platebním styku. Nejstabilnější složkou peněžního systému byla tzv. hrubá mince, jež byla určena především pro platby mimo monarchii. Stejně tak byla někdy žádaná při platbě domácích pohledávek. Byla nejlépe směnitelná, protože obsahovala relativně přesný poměr drahého kovu. Platební sílu stanovoval zemský sněm. Dala se dobře směšovat v zahraničí. Patřily sem hlavně stříbrné tolary, rýnský zlatý ve zlatě a uherský zlatý. Ještě na přelomu třicátých a čtyřicátých let 16. století mezi hrubé mince patřil i český groš, což bylo ukončeno jeho stabilizací na hodnotě devíti bílých peněz (denárů), přičemž to byla přesná hodnota tří krejcarů. Tak došlo

¹¹⁴ Např. Petr VOREL, *Od pražského groše ke koruně české. Průvodce dějinami peněz v českých zemích*, Praha 2000.

¹¹⁵ blíže k celému problému P. VOREL, „Groše české“ a „groše míšeňské! jako početní jednotky 15. až 18. století, in: Eduard Šimek (ed.), *Dokumentace a prezentace dějin české mince a měny grošové doby v našich muzeích. Sborník příspěvků ze semináře numismatiků – Pardubice*, 22. – 23. října 1998, Pradubice 2002, s. 57 – 68.

¹¹⁶ Jejich vznik je spojen s mincovní reformou Jiřího z Poděbrad z roku 1469.

ke včlenění groše mezi běžné mince a do rakouského mincovního systému.¹¹⁷

Ve zkoumaných listinách se nejčastěji vyskytovaly groše české, míšeňské, zlatý rýnský a říšské tolary. Jejich přepočty uvádím v následujícím přehledu.¹¹⁸

1 zlatý rýnský = 60 krejcarů

1 kopa grošů českých = 60 grošů českých = 2 kopy grošů míšeňských = 140 krejcarů = 420 (bílých) peněz

1 tolar (říšský) = 68 krejcarů

1 tolar slezský = 70/72 krejcarů

přepočty:

3 kopy českých = 6 kop míšeňských = 7 zlatým rýnským

15 tolarů (říšských) = 17 zlatých rýnských

6 tolarů (slezských) = 7 zlatých rýnských

Jak ukazují doklady z pramenů do Vídně, byly odesílány peníze v hrubých mincích, které byly směňovány u směnárníků. Objevovaly se i atypické druhý mincí jako francouzské a italské koruny apod.

V období 16. století je taktéž několik významných mezníků, které se týkaly habsburské mincovní strategie. Jejich provedení bylo projevem centralizačních snah k vytvoření prostoru, v němž by převažoval jediný monetární systém. První důležitou událostí bylo ovládnutí ražby jáchymovských tolarů Ferdinandem I. na základě rozhodnutí stavů roku 1528. V červenci 1528 se dopisem dotazoval Ferdinand I. své sestry, ovdovělé královny, zda její manžel nevydal Šlikům právo na ražbu vlastní mince, což královna-vdova potvrdila, ale současně sdělila, že si toto privilegium vyžádala zpět. Dále ho odkázala na Karla Minstersberského, který v celé věci mohl poskytnout další informace. Panovník na dalším sněmu žádal, aby ze zemských desek bylo vymazáno právo na ražbu mincí, což rozdělilo stavovskou obec. Sněm nakonec souhlasil s panovníkovým návrhem, Šlikové nadále neměli postupovat podle sněmovního usnesení z roku 1520 a razit vlastní minci. V září 1528 byla uzavřena smlouva mezi panovníkem a Šliky, která zmírňovala dopad zákazu ražby. Vyplyvalo z ní, že prodej a ražba mincí z jáchymovského stříbra plně náleží králi, ale správcovství mincovny zůstává v rukou šlikovské rodiny. Většina úředníků však byla jmenována králem. Šlikovské výnosy z mincovny byly uzákoněny na pouhé tři bílé

¹¹⁷ Petr VOREL, *Měnová politika Ferdinanda I. v Čechách a ukončení a ražby pražských grošů*, in: ČČH 100/2002, s. 272.

¹¹⁸ Vytvořeno na základě P. RAUSCHER, *Zwischen Ständen*, s. 459an.

groše z hřivny na dalších deset let.¹¹⁹ Současně byla do Jáchymova odeslána komise pro posouzení zdejšího stavu ve složení Kryštofa Gendorfa a Jaroslava Bezděkovského. Až v roce 1545 přechází mincovna plně do rukou krále.¹²⁰

Do roku 1547 se panovník snažil¹²¹ o kontinuální propojení mincovních systémů českých a rakouských zemí. Poprvé se objevuje přímý panovníkům požadavek na propojení české a rakouské mincovní soustavy až v na zemském sněmu 1537.¹²² Ke konci první etapy existovala nepoměrnost reálné hodnoty platidel a početních jednotek. Druhá perioda mezi lety 1547 a 1548 souvisela s neúspěšným odbojem stavů vůči Ferdinandovi I. V září roku 1547 byla uzavřena mincovní dohoda, jejímž naplněním došlo např. k snížení stříbra v hrubých mincích, či metrologické úpravě českého groše. Před ukončením ražby pražského groše byl ražen atypický druh mince, v níž byl český let umístěn ve čtverci kosmo, což vedlo mnohé numismatiky k myšlence, že se jednalo o doklad dominance krále nad poraženými stavy.¹²³ Podle P. Vorla se stala hlavním důvodem změn potřeba v peněžním systému prohlubující rozpor mezi hrubou a běžnou mincí.¹²⁴ Na základě dohody mezi panovníkem a stavy z roku 1547 byly hrubé mince raženy podle rakouských metrologických parametrů a grošové ražby v souladu s českými potřebami, přičemž platební síla byla snížena z devíti na sedm denárů. A právě toto snížení nominální hodnoty vedlo k potřebě jasného grafického označení mince, aby tato šla rozlišit od starších ražeb, které byly nominálně vyšší.¹²⁵ Úmluva měla platit patnáct let beze změn, ale již následujícího roku byla ukončena ražba nového typu groše z příkazu místodržitele údajně z technických důvodů. Dále se razily jen hrubé mince a malé nominály (peníze a haléře). Třetí fáze v mezidobí 1548 až 1561 byla ve znamení bojkotu české měny, grošového systému a prosazování krejcarového systému platného v Rakousích jako snahy o mincovní unifikaci. Roku 1555 byla vydána instrukce panovníka, podle které měly české mincovny začít razit mince

¹¹⁹ blíže k úmluvě Lubomír NEMEŠKAL a Petr VOREL, *Dějiny jáchymovské mincovny a katalog ražeb I. 1519/1520 – 1619*, Pardubice 2010, s. 47an.

¹²⁰ Tamtéž, s. 83.

¹²¹ Jednotlivá období viz P. VOREL, *Landesfinanzen*, s. 187.

¹²² P. VOREL, *Měnová*, s. 269.

¹²³ Inspirací pro tento názor byl zápis Ondřeje Dačického z Heslova, který je datován do r. 1551. *Ještě nepřátelé chtějí, aby král. české znamení lva svého, prve svobodného, za mříž jako vězně jatého v malování, rytí a pečetění užívali...* viz Jan REZEK (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova*, díl I., Praha 1881, s. 345.

¹²⁴ P. VOREL, *Měnová*, s. 269.

¹²⁵ Tamtéž, s. 278.

říšských metrologických parametrů.¹²⁶ Tím docházelo k nedostatku mincí a jejímu nahrazování rakouskou, resp. říšskou ražbou. Specifickou událostí bylo vydání třetího mincovního řádu v roce 1559¹²⁷, který byl projevem stejných snah na území Říše, jehož prosazení se podařilo Ferdinandovi I. v českých zemích o dva roky později. Základem se stala stříbrná mince o hodnotě šedesáti krejcarů, jež se stala ekvivalentem zlaté mince zvané zlatý rýnský. Následně po změně platební síly takto ražených mincí se začal tento název pro peněžní jednotku, užívat pro skutečnou zlatou minci, zlatý rýnský ve zlatě.¹²⁸ Toto období trvalo od roku 1561 do pozdní vlády Maxmiliána II. Nebyly raženy groše¹²⁹ ani toлары. Přesto unifikace přinesla velké problémy přílivem nekvalitní mince z některých částí Říše. Až na sněmu v lednu 1573¹³⁰ proběhla reforma, která byla završena o čtyři roky později. Byla ukončena ražba krejcarových mincí a znovu zavedena ražba tolarů a grošů odpovídající parametrům z let 1547 a 1548. Nicméně zlatý rýnský byl zachován jako peněžní jednotka. Byla obnovena funkce zemského prubíře, jehož úkolem byla kontrola kvality zahraničních i domácích mincí. Nakonec v červenci roku 1576 byla uzavřena dohoda o metrologickém systému zlatých, stříbrných mincí, atd. Poslední etapa v letech 1573 – 1576 tedy znamenala společné odmítnutí unifikačních snah napříč stavy.

¹²⁶ Tamtéž, s. 282.

¹²⁷ K tématu zvlášť L. NEMEŠKAL, *Snahy*, viz pozn. 52.

¹²⁸ Goldgulden. Viz např. P. VOREL, *Od českého groše*, s. 136.

¹²⁹ Groše nebyly raženy již od roku 1547/48.

¹³⁰ SČ III., s. 735 – 750.

Ferdinand (1503 – 1530)

Prolog

Sbližení kastilsko-aragonské personální unie a Habsburků roku 1495 bylo bezpochyby diplomatickým úspěchem tehdejšího habsburského císaře Svaté říše římské národa německého Maxmiliána I. (1459 – 1519), který se snažil izolovat francouzského krále. Mocenský střet mezi Habsburky a francouzským královstvím měl velmi hluboké kořeny. V posledních několika desetiletích se jednalo kupř. o spor kvůli Burgundsku, Bretaně a především Itálii. Celkově však lze střet obou mocností charakterizovat jako zápas o dominanci v Evropě. Toho roku došlo k podpisu svatebních smluv, podle nichž si měl jediný mužský potomek katolických králů Isabely I. Kastilské (1451 – 1504) a Ferdinanda II. Aragonského (1452 – 1516) Jan (1478 – 1497) vzít za manželku rakouskou arcivévodkyni Markétu (1480 – 1530) a jeho sestra infantka Jana, později nelichotivě zvaná Šílená (1479 - 1555), syna císaře Filipa Sličného (1478 – 1506), vévodu burgundského.

Obě svatby doprovázely velkolepé oslavy a doboví kronikáři zaznamenali zalíbení mladých párů mezi sebou. Nicméně již půl roku po svatbě zemřel následník španělského trůnu na totální fyzické vyčerpání. To znamenalo, že jedna z dcer španělské koruny získá celé království, a tím i přístup k nově objeveným koloniím. Přesto byly Janiny šance na takový úspěch relativně malé, neboť měla ještě starší sestru Isabelu (1470 - 1498), manželku portugalského krále. Následujícího roku však zemřela i ona. Tím se pro Janu, Filipa a jejich potomky otevřela možnost nástupu na kastilsko-aragonský trůn, a tak se roku 1501 vydal manželský pár přes Francii do Kastilie. Již následujícího roku se Filip vrátil do Flander kvůli vladařským povinnostem a zanechal svou znovu těhotnou manželku v Kastilii.

Vztah mezi Janou a Filipem se brzy po svatbě změnil z harmonického na napjatý, neboť královna byla často sužována projevy hluboké žárlivosti vůči manželovi, které byly, a to si přiznejme, více méně oprávněné.¹³¹ Přesto měla se svým mužem během dvacetiletého manželství celkem šest dětí. Roku 1498 se jako první narodila dcera Eleonora (1498 – 1558), později provdaná za portugalského krále Manuela (1469 – 1521) a po jeho smrti za francouzského krále Františka I. (1494 – 1547). O rok později spatřil v Gentu světlo světa prvorozený syn Karel

¹³¹ Wilhelm BAUER, *Die Anfänge Ferdinands I.*, Sien und Leipzig 1907, s. 6.

(1500 – 1558), budoucí císař Svaté říše římské národa německého a španělský král. Čtvrtým dítětem se stal v roce 1503 narozený Ferdinand (1503 – 1564), budoucí arcivévoda, král a císař. Poté se narodily už jen dvě dcery roku 1505 Marie (1505 – 1558), budoucí manželka českého a uherského krále Ludvíka (1506 – 1526), a roku 1507 Kateřina (1507 – 1578), manželka portugalského krále Jana III. (1502 – 1557). Poslední dcera se narodila až po smrti svého otce, který podlehl krátké nemoci v září 1506. Královna Jana, neschopná vlády, sužovaná těžkou melancholií způsobenou odchodem Filipa, byla internována v Tordelliasu a moc v Kastilii včetně výchovy malého arcivévody, byla svěřena jejímu otci Ferdinandu II. Aragonskému, neboť již roku 1504 zemřela Janina matka, kastilská královna.¹³²

Jak už jsme se výše zmínili, Ferdinand I. se narodil 10. března 1503 v Alcalá de Heranes u Madridu jako první dítě páru ve Španělsku, v rezidenci toledského arcibiskupa. Důvodem, proč se Ferdinand narodil ve Španělsku místo Burgundska, byla holdovací cesta rodičů do Španělska roku 1501 po smrti poslední z Janiných sester. Jana se vrátila za manželem do Nizozemí už následující rok po Ferdinandově narození a zanechala malého infanta v péči jeho prarodičů. Po smrti Isabely I. Kastilské v roce 1504 a ještě později se stal Ferdinand předmětem licitování nejrůznějších politických skupin. Své mládí strávil ve Španělsku na rozdíl od staršího bratra, jehož výchova se odehrávala ve Flandrech. Později se proto objevily snahy zvolit jej na kastilsko-aragonský trůn místo Karla. Nicméně už od roku 1509 bylo jasné, že španělský trůn zdědí Karel, což se i po smrti Ferdinanda Aragonského roku 1516 stalo.¹³³ Oba bratři se poprvé setkali v Kastilii v roce 1517. Vztah mezi nimi, jak se zdá, nebyl napjatý, protože setkání proběhlo bez jediné známky vzájemného nepřátelství. Přesto si Karel pojistil okolí kolem mladšího bratra tím, že následujícího roku vyměnil celý Ferdinandův dvůr za sobě oddané lidi, aby mladého Habsburka připravil o možné politické zázemí.¹³⁴ Poté jej odeslal do Nizozemí na výchovu k tetě, arcivévodkyni Markétě, kde zůstal až do roku 1521. Různé vlivy, které na

¹³² Blíže např. Alfred KOHLER, *Ferdinand I. 1503 – 1564. Fürst, König und Kaiser*, München 2003, s. 36, Quesada LADERO, Miguel ÁNGEL, *Španělsko katolických králů*, Brno 2003, Fernández M. ÁLVAREZ, *Jana Šílená. Zajatkyň z Tordesillasu*, Praha a Litomyšl 2002.

¹³³ Blíže A. KOHLER, *Ferdinand und Karl V.*, in: W. SEIPEL (edd.), *Kaiser Ferdinand I. Das Werden der Habsburgermonarchie 1502 – 1564*, Wien 2003, s. 40.

¹³⁴ Španělé pohlíželi na Karla s určitou rezervovaností, protože na rozdíl od Ferdinanda vyrostl v zahraničí a prostředí španělského dvora pro něj byla úplně jiná. Na nástupnictví svého jmenovce ve Španělsku myslel i dědeček Ferdinand Aragonský. V jeho testamentu z ledna 1520 vyjádřil svému mladšímu vnukovi mimořádnou štědlost, když mu jako lenní statky věnoval města a území Talentu, Cutra, Amantea, Tropei a Gallipoli se všemi právy. Dále následovaly příjmy z hlavní daně a soli. Viz W. BAUER, *Die Anfänge*, s. 33.

infanta od mládí působily, vedly k internacionálnímu charakteru jeho vlády v pozdějších letech, jak správně poznamenal Alfred Kohler.¹³⁵

Mezinárodní charakter Ferdinanda můžeme odvodit i z vlivů, kterým byl vystaven v průběhu svého dospívání. Do 25 let vystřídal pobyt v španělských královstvích Kastilie a Aragon (1503 – 1517), poté pobyl na dvoře své tety Markéty v tehdejší Nizozemí – především v Bruselu a Mechelenu (1518 – 1521) a ještě později se z něj stal vládce rakouských zemí. Mezinárodní charakter osoby se projevil i ve složení jeho rady, ve které byli vedle Španělů, Nizozemci, lidé z rakouských zemí v užším smyslu a z Říše v širším, stejně tak později lidé přicházející z Českého království a z Uher.¹³⁶

V lednu 1519 zemřel i druhý dědeček obou bratrů, římský císař Maxmilián I. Jeho smrt znamenala nové kolo diplomatických bojů o nástupnictví ve volené Svaté říši římské národa německého, kde se Francie pokusila zabránit španělskému králi v zisku císařského diadému. Jen s velkým nasazením a hlavně díky penězům bankéřské rodiny Fuggerů z Augšpurku¹³⁷ se jeho úmysl zdařil. Situace Ferdinanda se však mnoho nelepšila, bez faktické vlastní rodové domény, ačkoli byl ustanoven Karlovým nástupcem v Říši v případě jeho smrti, byl povolán ke správcovství rodových držav po zemřelém Maxmiliánu I. Změnu přinesla až tzv. wormska smlouva z 24. května 1521, v níž Karel přenechal Ferdinandovi pět dolnorakouských zemí, tj. Země nad a pod Emží, Štýrsko, Kraňsko, Korutany (bez Görz¹³⁸, Furlandska a Terstu), a taktéž oblasti, které na severu hraničily s Adrií a umožňovaly přístup k moři.¹³⁹ Až dynastickými úmluvami z Bruselu z 30. ledna a 7., resp. 8. února 1522 mu byla podstoupena vláda v hornorakouských zemích, v Tyrolsku, v Předních Rakousech, avšak ve Witenbersku, Pfirtu a Hagenu jen doživotně. V tajném dodatku smlouvy bylo dále Ferdinandovo držení omezeno, neboť měl právo vystupovat v těchto zemích pouze jako zástupce svého bratra. Toto omezení padlo až roku 1525. Důvod několika smluv se vykládá nejenom váháním staršího bratra vzdát se moci, ale i potřebou revize první smlouvy, která nebyla, dle dobového označení, *upřímná* a především neposkytovala arcivévodovi silnější hospodářskou základnu pro budoucí

¹³⁵ A. KOHLER, *Ferdinand I.*, s. 17.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Jedná se o nejvýznamnější obchodní rodinu 16. století, která sídlila v Augšpurku od roku 1367. Rodina disponovala obrovským majetkem a proslula jako největší věřitelé Habsburků 1. poloviny 16. století. Nakonec se jim tato politika stala osudnou, protože Habsburkové nebyli schopni splácet obrovské pohledávky. Fuggerů se týká i bohatá literatura.

¹³⁸ Dnes se město Gorizia nacházející se na území Itálie.

¹³⁹ A. KOHLER, *Ferdinand und Karl V.*, in: W. SEIPEL (edd.), *Kaiser Ferdinand I.*, s. 16.

obranu před Osmany.¹⁴⁰ Dále si musíme uvědomit, že Karel rozhodně neměl v úmyslu vytvořit ze svého bratra suverénního vládce s odlišnými zahraničněpolitickými zájmy. Karel nepochyboval o vzájemné součinnosti na mezinárodním poli, jak to dokazuje jejich postup v Říši, či v Itálii.

Osobnost Ferdinanda nám přibližují záznamy velvyslanců, a to především benátských. Oceňovali mezi jinými jeho lidskost, laskavost, otevřenost, střídmost, zdravý životní styl, spravedlivost, chápavost a rozmanité jazykové schopnosti.¹⁴¹ Mladý arcivévoda ovládal pět jazyků, španělštinu, francouzštinu, němčinu, latinu a italštinu, přičemž znalosti měl ještě z dvou dalších, a to vlámské a maďarského jazyka.¹⁴²

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Trochu jiný obraz ukazuje zápis z Paměti Mikuláše a Jana z Práchaň a Ondřeje Dačického z Heslova k roku 1564, kdy král Ferdinand zemřel. ...*jmenovaný císař Ferdinand byl zrostu nevelkého, suchý, s otevřenými ústy, maličko nahrbovatý, oči dosti velkých, nosu hrbovatého, bílé tvářnosti, vlasův prostých, uduov tenkých, řeči náramně spěšné, mysli vysoké, při tom hněvivý a mstitelský a vtípu vostrého.* in: A. REZEK (ed.), *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova*, 1. díl, Praha 1878, s. 85.

¹⁴² Tamtéž, s. 17. Sami Čechové krále chápali vesměs takto: *O tom králi a pánu Ferdinandovi byla pověst, že jest milovník spravedlnosti, maje křivdu v nenávisti. Neb jsou byli tomu mnozí přivykli, aby měli pána takového, kterýž by jim tak rozkazoval, aby činili, kdyby chtěli a coby chtěli, beze vši překážky.* in Karel Jaromír ERBEN (ed.), *Bartošova Kronika pražská od léta páně 1524 až do konce léta 1530*, Praha 1851, s. 231.

Ferdinand, tvůrce podunajské monarchie

Maxmilián I. za svého života pokračoval ve snaze vytvořit neotřesitelnou mocenskou základnu pro habsburský rod. Po zdařilém sňatku svého syna se španělskou dědičkou se rozhodl ve stejném duchu pokračovat i nadále. Cílem jeho snah bylo vytvoření dynastické aliance s česko-uherskou personální unií, kde panovala jedna z větví polských Jagellonců. Dohoda mezi českým a uherským králem Vladislavem II. Jagellonským (1456 – 1516) a císařem Maxmiliánem uzavřená roku 1515 ve Vídni rozhodla o konání svatby mezi jedním z Maxmiliánových vnuků s Annou (1503 – 1547), dcerou krále Vladislava II., a následníkem českého i uherského trůnu Ludvíkem s Maxmiliánovou vnučkou Marií. Uherští velvyslanci sice chtěli, aby se manželem Anny stal Karel, nicméně ten hledal svojí manželku mezi příslušnicemi západoevropských královských dvorů, která lépe vyhovovala jeho politickým ambicím. Za budoucího manžela byl nakonec vybrán Ferdinand, nic se však nezměnilo a princezna Anna musela dál čekat. Nakonec po důrazném naléhání uherských velvyslanců musel Karel, toho času už římský císař, slíbit, že se svatba odehraje nejpozději do konce roku 1521. Proběhla 26. května 1521 ve vídeňském Hofburgu a její průběh se nám zachoval nejen v literárním zpracování, ale i formou rytin a maleb.¹⁴³

Mezitím se začalo schylovat k epilogu jagellonské vlády ve střední Evropě. Roku 1520 radikálně vyřešil nástupnictví po sultánovi Selimovi I. jeho syn Sulejman (1494? – 1566)¹⁴⁴, později zvaný Zákonodárce, zavražděním všech soků. Když se mu

¹⁴³ Ferdinand měl se svou ženou 15 dětí, z toho 11 dcer a 4 syny. Z toho dosáhlo dospělosti 10 dcer a tři synové, a to Alžbětu (1526 - 1545), která se stala 1543 manželkou polského krále Zikmunda II. Augusta, Maxmiliána II. (1527 – 1576), od roku 1548 manžela Marie, dcery Karla V., Annu (1528 - 1590) od roku 1546 manželku knížete Albrechta V. Bavorského, Ferdinanda (1529 - 1595), Marii (1531 - 1581), od 1546 manželku knížete Viléma V., zeměpána říšského knížectví Jülich-Kleve-Berg, Magdalenu (1532 - 1590), která se stala představenou kláštera Hall v Tyrolsku, Kateřinu (1533 - 1572) v prvním manželství manželku Františka Gonzagy, mantovského knížete, v druhém manželství od roku 1553 manželku Zikmunda II., polského krále, Eleonoru (1534 - 1594) od r. 1561 vdanou za mantovského knížete Viléma Gonzaga, Margaretu (1536 – 1567), která vstoupila do kláštera Hall v Tyrolsku v roce 1563, Janu (1538 - 1539), Barboru (1539 - 1572), do roku 1565 vdanou za knížete Alfonse II. d'Este, Ferrarského knížete, Karla (1540 - 1590) od roku 1571 manžela Marie Bavorské, Uršulu (1541 - 1543), Helenu (1543 - 1574), která vstoupila do ženského kláštera Hall v Tyrolsku v roce 1564, Janu (1547 - 1578) od roku 1565 vdanou za Francesca Mariu de'Medici, velkoknížete florentského.

¹⁴⁴ Mezi stěžejní díla k Sulejmanovi I. patří: Josef E. MATUZ, *Das Osmanische Reich, Grundlinien seiner Geschichte*, Darmstadt 1985, Ibolya GERELYES (Hrsg.), *Süleyman the Magnificent and his Age*, Budapest 1994, J. M. ROGERS, *Süleyman the Magnificent*, London 1990, atd.

podarilo stabilizovat konfliktní vztahy s Persií, východním sousedem Osmanské říše, rozhodl se obrátit své snahy o dobytí nových zemí proti křesťanskému západu.

Ačkoli historie prvních Osmanských vojenských úspěchů v Evropě sahá již k padesátým letům 14. století, nikdy nedosáhla takových rozměrů jako v 16. století. V padesátých letech 14. století Turci dobili Gallipoli a uchytili se na evropské straně Dardanel. Až zarážející je, s jakou rychlostí si později dokázali podříditi balkánské státy. Roku 1371 se u Črnomen na řece Marici rozhodlo o osudu Makedonie. V roce 1398 nastal prohranou bitvou na Kosově poli konec samostatnosti Srbska. Léta 1393 padla Soluň, o rok později Valašsko. Až roku 1453 se podařilo Turkům ovládnout původní centrum Byzantské říše, Konstantinopol. Výboje v Evropě pokračovaly v letech 1463 ziskem Bosny, 1482 Hercegoviny a roku 1501 Albánie.¹⁴⁵

Po Sulejmanově krátkém intermezzu na ostrově Rhodos, jenž dobyl po půlročním obléhání roku 1522, připravil rozsáhlou vojenskou kampaň, která měla ukončit křesťanskou vládu v jihovýchodní Evropě. Ludvík II. Jagelonský sice získal podporu papežského Říma, Benátek, Vídně i Londýna, ta však byla především formální. Byly ztraceny půjčky od Fuggerů vypovězením nájmu z rudných dolů ve dvacátých letech 16. století.¹⁴⁶ Špatné přípravy, nedostatečná mezinárodní podpora a fatální nedisciplinovanost vojska nakonec vedly v srpnu 1526 k bitvě u Moháče, kde bylo při *národní uherské tragedii* poraženo pětadvaceti tisícové křesťanské vojsko třikrát až pětkrát větší přesilou. Panovník prchající z prohrané bitvy se utopil při pokusu přebrodit jeden z potoků. V září téhož roku padl na čas Budín i Pešť.¹⁴⁷ Před Habsburky se tak otevřela naděje zisku dvou středoevropských trůnu, českého a uherského, i nutné řešení osmanského nebezpečí. V Čechách však odmítly stavy uznat dědické nároky Ferdinandovy manželky, v Uhrách se objevil vážný protikandidát Jan Zápoľský (1487 – 1540), sedmihradský vévoda.¹⁴⁸

¹⁴⁵ J. CHMELAR, Kreditní politika, s. 63.

¹⁴⁶ V roce 1495 vznikla tzv. Ungarischer Handel jinak Turzovsko-Fuggerovská společnost, která se nezabývala jenom hornouherskou mědí ale i jinými aktivitami, jejichž střed byl na území dnešního středního Slovenska. Roku 1525 byla společnost zkonfiskována a převedená na stát po velkém povstání ve stejném roce. Už ale v dubnu roku 1526 byla sepsána nová smlouva, kdy byly doly s mědí pronajaty Fuggerům znovu na 15 let, nicméně na půjčku již bylo pozdě. Nyní zde (týká se Spiše, Smolníka, Rudabáry, Gelnice) hospodařila augšpurská rodina sama. Viz. *Turci v Uhorsku*. Část 1, Život v Uhorskom kráľovstve počas tureckých vojen od tragickej bitky pri Moháči až po Bratislavského snemu, Bratislava 2005, s. 115.

¹⁴⁷ Jiří CHMELAR, *Kreditní*, s. 64.

¹⁴⁸ Od roku 1511 byl sedmihradským vojvodou. Jeho otec se stal bohatým díky tomu, že byl společníkem uherského krále Matyáše Korvína a dokonce, když král Vladislav II. dlouho neměl mužského potomka, uvažovalo se o něm jako o uherském králi. in: István LÁZÁR, *Kleine Geschichte Ungarns*, Budapest 1989, s. 243.

Ferdinandův boj o český trůn

Ačkoli zprávy o králově smrti nebyly ještě po bitvě potvrzeny, začala se o možný uprázdněný trůn vést čilá jednání. Jakmile se potvrdily 9. září zprávy o Ludvíkově smrti, začali se do Prahy sjíždět přední představitelé stavovské společnosti, nejvyšší úředníci a členové zemského soudu, aby jednali o obsazení prázdného trůnu. Ve shodě s nejvyšším purkrabím Zdeňkem Lvem z Rožmitálu (1470 – 1535) pozval pražský primas Jan Pašek z Vratu (? – 1533) do Prahy k jednání i všechna královská města. Stavby se nejprve mezi sebou dohodly o ukončení všech sporů po čas volby, aby byl zajištěn její klidný průběh.¹⁴⁹ V korespondenci se poprvé objevily zmínky o možných budoucích pretendentech trůnu. Byl to již zmiňovaný arcivévoda Ferdinand, bavorští vévodové Vilém (1493 – 1550) a Ludvík (1495 – 1545)¹⁵⁰, saský kurfiřt Jiří Saský (1471 – 1539), Jan Saský (1468 – 1532), jeho syn Jan Fridrich Saský (1503 – 1554), Jáchym Brandenburský (1484 – 1535) a v neposlední řadě i francouzský král František I. (1494 – 1547), polský král Zikmund (1467 – 1548). Znovu se objevila myšlenka národního krále. Mezi takové kandidáty připadali v úvahu Karel Minsterberský (1476 – 1536), Zdeněk Lev z Rožmitálu a Vojtěch z Pernštejna (1490 – 1534). Nicméně zůstává nedořešenou otázkou, do jaké míry se někteří z těchto kandidátů ucházeli o český trůn. Na počátku jednání nebyli účastni všichni přední představitelé stavovských zájmových skupin, kupř. chyběl přední strůjce Habsburské kandidatury Adam z Hradce (? – 1531), zřejmě pro averzi vůči Zdeňku Lvu.¹⁵¹ Závěrem jednání bylo dohodnuto, že volební sněm bude svolán na počátek října do Prahy, kam se měly dostavit zástupci jednotlivých krajů. Byly informovány všechny kraje o vyslání svých zástupců ke sněmu.

¹⁴⁹ In: SČ I, 12. Zd. L. z Rožmitála Adamu z Rožmitála, že jest mu hrad pražský postoupen, že páni a rytířstvo chtějí pro dobro království všecky nelibosti v stranu odložit z 19. září 1526, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1526/t001200.htm> (dne 01.06.2009).

¹⁵⁰ Největší habsburští protivníci ve volbě na českého krále přišli se širokými zárukami pro české stavy v případě uskutečněné volby. Stavby samy si mohly kupř. vybrat, koho z bratrů upřednostňují na český královský trůn. Budoucí král nejenže slíbil sídlit v hlavním městě království v Praze, ale i uhradit veškeré zemské a královské pohledávky, vč. tučných odměn případným volitelům. O předpokladech finanční náročnosti bavorské kandidatury se zmíníme později. Mezi hlavní zastávce a propagátory bavorské volební politiky patřili bratři z panského rodu Švihovských z Rýzemberka. Pro bavorskou kandidaturu vystupovala kupř. i některá měst, např. Klatovy. viz Jindřich VANČURA, *Dějiny někdejšího královského města Klatov*, I. díl, 3. svazek, 1. část, Klatovy 1928, s. 652.

¹⁵¹ Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy*, díl XI., Praha 1897, s. 5.

Smrt bezdětného krále v poli bez dědiců postavila české stavy před nelehký úkol. Podle starého práva měly nárok na vládu v království po vymření přímých mužských potomků panovníka i jeho dcery.¹⁵² V případě že by rovněž žádné neměl, přeneslo by se dědické právo na sestry mrtvého panovníka, ovšem pouze za předpokladu, že jejich sňatky chválil zemský sněm.¹⁵³ V Ludvíkově případě se takové pravidlo týkalo jeho sestry, která byla už pět let manželkou rakouského arcivévody Ferdinanda a byla prohlášena dědičkou království při Ludvíkově korunovaci v roce 1510.¹⁵⁴ Nicméně stavy argumentovaly tím, že ani vídeňské svatební smlouvy z roku 1515, ani Annin sňatek v roce 1521 nechválil zemský sněm, ačkoli se tak stalo bez jeho výslovných námitek.¹⁵⁵ Přesto Ferdinand nejprve vystoupil s uznáním dědických nároků své manželky.¹⁵⁶ V jejich odmítnutí můžeme sledovat další kapitolu stavovského zápasu, kdy stavy jednoduše chtěly rozhodnout o dalším osudu země, na což si zvykly během šestapadesátileté vlády jagellonského rodu. Postupem času začalo být stále jasnější, že se bude rozhodovat především mezi dvěma okruhy kandidátů, tj. arcivévodou Ferdinandem a bavorskými vévody.¹⁵⁷ Okolo hlavních pretendentů se vytvořily okruhy elit podporující jejich kandidaturu. Mezi nejhrolivější odpůrce Ferdinanda patřil především Zdeněk Lev z Rožmitálu a panská rodina bratrů Švihovských. Mezi největší podporovatele naopak Adam I. z Hradce. Kandidáti vysílali do Čech své zástupce, kteří měli jednat s jednotlivými stavovskými funkcemi a získat pro svého kandidáta co nejširší podporu. Vedle toho bylo z Ferdinandovy strany odesláno několik dopisů vyzývající k podpoře jeho kandidatury.¹⁵⁸

¹⁵² Toto právo se odkazovalo k politické závěti Karla IV., z 21. prosince 1376. viz Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316 – 1378)*, Svoboda, Praha 1979, s. 458 – 462.

¹⁵³ V. V. TOMEK, *Dějepis*, díl XI., s. 2.

¹⁵⁴ Prohlášení o nástupnictví Anny při smrti Ludvíka a absenci jeho potomků bylo zapsáno Vladislavem Jagellonským v majestátní listině ze dne 11. ledna 1510. viz. A. REZEK, *Geschichte*, s. 53. Současně téhož roku stavy apelovaly na krále, aby začal řešit nelichotivý hospodářský stav Kutné Hory.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Ferdinand rovněž pověřil hornorakouské úřady vyhledáním listin, které by potvrdily jeho nároky na český a uherský trůn. Podařilo se však pouze najít znojemskou smlouvu z roku 1366 a již zmíněné habsbursko-jagellonské svatební smlouvy z roku 1515, které však dostatečně nesplnily jeho očekávání. In: Tentýž, s. 18.

¹⁵⁷ Asi nejkontroverznějším zájemcem o český trůn byl francouzský král, jehož jednatel Joachym Malzaun z Krupky nabízel 400.000 zlatých na uplacení dluhu. In V. V. TOMEK, *Dějepis*, díl XI., s. 9.

¹⁵⁸ Kupř. v dopise z 10. září 1526 psal arcivévoda bratrům Janovi III. Strakonickému, Joštovi III., Petru V. Kulhavému z Rožmberka žádost o podporu své kandidatury, přičemž argumentoval vztahy mezi Rožmberky a Habsburky, dědickými nároky Anny Jagellonské i ohrožení tureckým nebezpečím. K dalšímu jednání s touto stranou byl pověřen Adam I. z Hradce. In Tomáš STERNECK (ed.), *Historica Třeboň 1526 – 1547. Listy, listiny a jiné prameny k politickým dějinám období zrodu habsburské monarchie, díl I. Písemnosti z let 1526 – 1535*, Praha 2010, s. 64.

Arcivévoda Ferdinand vyslal do Čech zkušeného vyslance nižšího šlechtice Jana Mrakše z Noskova¹⁵⁹, který měl za úkol dále jednat s rožmberskou stranou, především Janem z Rožmberka (1484 – 1532) a Adamem z Hradce. Dalším jeho úkolem bylo jednání s okruhem přátel Zdeňka Lva z Rožmitálu a královskými městy, aby vytvořil co nejširší podporu pro svého kandidáta. Odeslal také poselstvo k místodržícímu Karlu z Minsterberka s prosbou o radu, jak si co nejučinněji naklonit české stavy, a k budoucímu sněmu, kde měl být vznesen nárok na českou korunu. V čele tohoto poselstva byl Jiří z Puchheima, rakouský zemský maršálek, Zikmund z Ditrichštejna, štýrský zemský hejtman, Jan ze Stahremberka, k nim se měli ještě připojit Zikmund Ludvík z Polheimu, Mikuláš Rabenhaupt ze Suché a rytíř Jan Mrakeš z Noskova. Ferdinandovi zástupci dostali za úkol mimo jiné poukazovat na podobnost obou zemí, příbuzenství uchazeče o trůn s novým císařem Sváté říše římské národa německého, a ujistit domácí stavy, že Ferdinand zachová všechny svobody a privilegia. Na druhou stranu se nemělo poselstvo pouštět do žádných slibů ohledně víry, která byla pro české země problémovým tématem a v neposlední řadě i otázek finančních pohledávek země a krále. V těchto otázkách mělo poselstvo odkázat stavy na budoucí rozhodnutí nového panovníka.¹⁶⁰

Od nich dostal Ferdinand první zprávy, že se o český trůn ucházejí i zájemci, kteří vypraví poselstvo na sněm do Prahy. Jednalo se nejspíše o kuloární zprávy, které se šířily, neboť kandidátů bylo velké množství. Mluvílo se o domácích kandidátech, Vojtěchu z Pernštejna, Karlu Minsterberském i Zdeňku Lvu z Rožmitálu. Proto Ferdinand instruoval 28. září poselstvo k příslibu peněz především těmto kandidátům, protože je chtěl odvrátit od jejich možné kandidatury.¹⁶¹ Brzy začalo být jasné, že dosažení českého trůnu je možné pouze po velkých finančních ústupcích stavovské obci, či spíše elitám, která požadovala zaplacení všech zemských dluhů, jejichž byla v drtivé míře věřitelem a stejně tak

¹⁵⁹ Krátce se u tohoto šlechtice zastavíme, abychom si vysvětlili otázku, proč zrovna tento šlechtic byl vybrán pro tak delikátní a důležitý úkol. Pojítka, které jej spojovalo s Habsburskou dynastií, bylo velmi prozaické a to peníze. Jan Mrakem z Noskova byl věřitelem císaře Maxmiliána, kterému půjčil v roce 1519. Později se stal věřitelem i jeho vnuka, kterému půjčil v roce 1523. Nejprve mu bylo za jeho úvěrové služby zastaveno panství Ličovské (Litschau) u Vítoraze v Dolním Rakousku. Později mu dokonce bylo toto panství roku 1528 postoupeno do dědičné držby. Na základě alodní držby tohoto statku byl již o rok později povýšen se svým příbuzným Petrem na svobodného pána z Ličova a dokonce v roce 1531 (14. února) do hodnosti říšského hraběte majestátním listem říšské kanceláře. Myslím, že nelze pochybovat, že ve štědrosti, kterou mu Ferdinand prokazoval, lze vidět odplatu za úspěšnou diplomatickou misi v průběhu české královské volby. In. *Ottův slovník naučný*, díl XVII., s. 808an.

¹⁶⁰ A. REZEK, *Geschichte*, s. 20.

¹⁶¹ V. V. TOMEK, *Dějepis*, díl XI., s. 8.

finanční štědrosti pro ty, kteří mohli příznivě ovlivnit Ferdinandovu volbu.¹⁶² Rozplynulo se tak možné nadšení, které Ferdinandovi zástupci měli ze schůzek s Adamem z Hradce a Janem z Rožmberka. Poselstvo, dorazivší do Prahy konečně po několika zastávkách 1. října, vystupovalo jako poselstvo ovdovělé královny, aby dodalo svému kandidátovi další vážnosti.¹⁶³ Svůj volný čas věnovalo poselstvo jednáním s různými vlivnými šlechtici, především zemskými úředníky, což v té době byli:

Tabulka 9: Přehled nejvyšších úředníků v době volby Ferdinanda I. českým králem¹⁶⁴

Nejv. purkrabí	Jan z Vartenberka	1523 – 1525
	Zdeněk Lev z Rožmitálu	únor 1525 – 1528
Nejv. hofmistr	Karel kníže z Minsterberka	1523 – 1526
	Jan z Vartenberka	1527
Nejv. maršálek	Jan z Lipého	1522 - 1541
Nejv. komorník	Konrád Krajír z Krájku	1523 - 1525
	Jaroslav ze Šelnberka	1525 - 1549
Nejv. sudí	Zdislav Berka z Dubé	1523 - 1533
Nejv. kancléř	Adam z Hradce	1523 - 1531
Dvorský sudí	Václav Bezdrůžický z Kolovrat	1512 - 1533
Nejv. písař	Radoslav Beřkovský ze Šebjřova	1525 - 1537
Podkomoří	Wolfhard Planknar z Kynšperku	1523 - 1526
Nejv. mincmistr	Jindřich Tunkl z Brníčka	1525 - 1527
	Jan st. z Vartenberka	1527 - 1533
Purk. Hrad. kr.	Neobsazen	
Nejv. lovčí	Neobsazen	
Král. prokurátor	Neobsazen	
Purk. Praž. hr. ¹⁶⁵	Arnošt Jezdecký z Újezdce	1526
Místokomorník	Jindřich Kamenický	1523
Místosudí	Zdislav z Kraselova	1525
Místosudí dv.	Mikuláš Konáč z Hodiškova	1523
Místopísař	Hynek Krabice z Vajtmile	1523 - 1528

¹⁶² Stejně tak mluví zpráva bavorského velvyslance, který situaci rozebral, jak je zde uvedeno. In Tentýž, s. 9.

¹⁶³ A. REZEK, *Geschichte*, s. 21.

¹⁶⁴ František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve Království českém, od neystarších časů až do nynějška*, Praha 1832.

¹⁶⁵ V některých případech pramen neuvádí časové rozmezí funkce jednotlivých úředníků ale zmiňuje se u jmen jen o rocích, kdy bezpečně byli zmíněni úředníci v úřadu.

Kde nepomohl příslib Ferdinandovy přízně, měla pomoc vidina tučné finanční odměny od budoucího českého krále.¹⁶⁶

Arcivévoda Ferdinand byl už dříve varován svými příznivci, že uznání dědických nároků ve stavovské obci nebude moci prosadit, proto také jeho vyslanci neprojeví přehnanou snahu o jejich prosazení. Ferdinand se musel vyrovnat s určitou nechutí, kterou k němu stavy pociťovaly. Vyčítaly mu velké daňové zatížení rakouských zemí, velký počet cizích rádců i celkovou přísnost vlády, jejímž ryzím příkladem bylo striktní vyřešení povstání dolnorakouských stavů tzv. vídeňským krvavým soudem v roce 1522.¹⁶⁷ Nástup Ferdinanda v tzv. dědičných zemích neprobíhal vůbec bezproblémově. Část šlechty, zeměpanských měst v čele s Vídní a duchovenstva se zdráhala uznat platnost oprávnění k moci tzv. regimentů, které založil Maxmilián I. jako úřady vykonávající v jednotlivých zemích jeho vlastní vůli. S odvoláním na stará privilegia část stavů věřila, že pravomoc regimentů a jejich vedení (kapitánů) k vládě skončilo se smrtí jejich zakladatele. Ačkoli v dodatku k Maxmiliánovu testamentu bylo zaznamenáno, že regimenty jsou oprávněny k vládě v době interregna, resp. do holdování vnukům a dědicům Maxmiliána I, nebyl tento dodatek svým tvůrcem nikdy podepsán.¹⁶⁸

Čeští stavové se dále obávali, že v případném vojenském zásahu Turků bude Ferdinand spíše chránit své země než země České koruny. Hroživou možností pro české zájmy mimo jiné zůstávalo, že v případě úmrtí svého staršího bratra odejde Ferdinand ujmout se nástupnické vlády ve Španělsku. Česká koruna by se tak ocitla opět na periferii zájmů krále. Stavvy ihned vyvíjely nátlak, aby se zaručil, že znovu připojí k Českým zemím dávno ztracené Lucembursko a slíbil zaplacení zemských dluhů v odhadované částce 150.000 zlatých bez újmy v zemi.¹⁶⁹

Dalším problémem, se kterým se musel mladý arcivévoda vyrovnat, bylo neúnosně veliké zatížení jeho pokladny dluhem po císaři Maxmiliánu I. Po jeho smrti dosahovaly úvěry těžko uvěřitelných 6,000.000 zl., což představovalo, dle A. Kohlera, celkem 6 státních rozpočtů raněnovověkých rakouských zemí. Arcivévoda

¹⁶⁶ Príslib finanční odměny měl přimět především Zdeňka Lva z Rožmitálu ke změně stanoviska, protože patřil mezi největší exponenty tzv. bavorské kandidatury na český trůn.

¹⁶⁷ K problematice vyjádřili např. W. BAUER, *Die Anfänge*, s. 70 – 71. T. WINKELBAUER, *Österreichische Geschichte 1522 – 1699, Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter*, Teil 1, Wien 2003, s. 36 – 38.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 30.

¹⁶⁹ A. REZEK, *Geschichte*, s. 23.

v tomto případě mluvil o neuvěřitelné výši dlužního zatížení, o *lesu dluhů*.¹⁷⁰ Splacení této obrovské částky bylo ale záležitostí obou bratrů, protože země zdědili oba a dluhy mezi ně měly být rozděleny. Maxmilián si obvykle půjčoval od mnoha věřitelů, kupř. vlastních hodnostářů, a to relativně malé částky, které pojišťoval zástavami nebo dalšími půjčkami. Tímto stylem mohlo být oddlužení provedeno pouze poté, až se rozdělí panství mezi oba bratry a zlomí revolta rakouských stavů. Do této doby museli mít věřitelé dostatek trpělivosti.

Větší díl pozůstalých císařských dluhů byl následkem tzv. benátské války. Také náklady na císařskou volbu Karla zatížily Tyroly a Přední Rakousy přes 2,000.000 zl. velkou pohledávkou. Dále asi 2,000.000 zl. byly starší a dlouhodobější dluhy, které spočívaly na rakouských komorních statcích, dolech, jednotlivých panstvích, městech, zámcích, mýtech a clech, které byly použity pro ujistění věřitelů. K tomu je nutno připočítat dluhy z witemberských válek ve výši 800.000 zlatých a dluhy u vévody Jiřího Saského z dob burgundské války spolu s úroky v celkové výši 320.000 zl. K rozdělení a vyřešení dluhů byla vytvořena oběma bratry společná komise, vedena burgundskými aristokraty von Bredam. Ta začala pracovat v roce 1523. Jako hlavní zástupce za Ferdinanda I. se na ní podílel Gabriel Salamanka. Dluhy byly později rozděleny následovně: Císař Karel V. se zavázal převzít burgundské dluhy Filipa Sličného a část svých volebních dluhů, které měl u augšpurského domu Fuggerů. Dluhy z witemberské války dostal za úkol zaplatit Ferdinand. Na platbách věřitelům se výrazně podílel již zmíněný Gabriel ze Salamanky, který stál od počátků ve vedení Ferdinandovy kanceláře. Navíc byl jmenován i generálním pokladníkem, vedoucím finančním úředníkem Ferdinandovy správy a arcivévoda jej vždy bezvýhradně podporoval. Dokonce si u něj nejmladší z Maxmiliánových vnuků půjčoval. V roce 1524 dlužil svému oblíbenci už 180.000 zl. Za prokazované služby ho později povýšil do hraběcího stavu a propůjčil mu hrabství Ortenburg v Kraňsku. Salamankův přínos je především v tom, že se mu podařilo přinést do střední Evropy systém správy financí, který byl typický pro rozvinuté Burgundsko. Finance byly přepočítávány na livri, široce se používala francouzština, jen poslední strana sumáře byla psána německy. Platba věřitelům probíhala na základě jejich sociálního postavení. S každým bylo samostatně jednáno. Na věřitele byl činěn nátlak, aby počkali se zaplacením svého dluhu, či přímo se jeho

¹⁷⁰ A. KOHLER, *Ferdinand I.*, s. 72an.

menší nebo větší části vzdali. Kupř. díky této taktice se vzdal Hans von Reichenburg, velitel z benátské války, pěti šestin svého dluhu. Ačkoli se v tomto případě jedná o extrém, zpravidla každý obětoval třetinu dluhu. Nelze se než obdivovat přesvědčovacími praktikami Salamanky a jeho pomocníků. Dluhy se i přesto odmazávaly velmi pomalu. Ještě v roce 1523 bylo dluhů okolo 2,000.000 zl. a stejně tak do konce vlády Ferdinanda I. nebyly splaceny. Svým postupem sanovat státní pokladnu si vysloužil Salamanka neutuchající nenávist ze strany habsburských věřitelů.¹⁷¹

O částce českých zemských dluhů si můžeme udělat představu na základě dochovaného soupisu nákladů bavorských vévodů, kolik bude stát ucházení se o českou korunu. Tento výčet nicméně nebyl konečný, neboť Jan Pluh z Rabštejna, propagátor bavorské volby, požadoval k dispozici dalších několik desítek tisíc zlatých k zajištění vítězství bavorských vévodů.¹⁷²

Tabulka 10: Přehled předpokládaných plateb bavorských vévodů při volebním zápasu v rýnských zlatých

dluhy království	150.000
milostivé dluhy	8.000
pohledávky Zdeňka Lva z Rožmitálu	50.000
Jan z Vartenberka na Dubu ¹⁷³	2.000. dluhu a příslib 2.000
Jaroslav ze Šelnberka	8.000 ¹⁷⁴
Zdislav Berka z Dubé	5.000 ¹⁷⁵
Radoslav Beřkovský	4.000
Jan Pašek z Vratu	4.000
sekretář Adama z Hradce	500
Jan ze Šternberka	5.000
Oppl z Fictum ¹⁷⁶	neuveďeno

¹⁷¹ Tamtéž, s. 73. Salamanka byl nahrazen v úřadu šacmistra v roce 1526 Hansem Hofmannem z Grünbühlu, který byl původně ve finanční správě Dolních Rakous.

¹⁷² A. REZEK, *Geschichte*, s. 35an.

¹⁷³ Zde se jednoznačně jedná o nejvyššího purkrabího Jana z Vartenberka na Dubu. V pramenech je zapsán jen neurčitě pán z Vartenberka, nicméně o celém jménu jeho nositele není pochyb. viz. Tamtéž s. 35an, viz F. PALACKÝ, *Přehled*, bez čísla stran.

¹⁷⁴ Tato částka měla být zaplacená přes bratry Švihovské.

¹⁷⁵ Tato částka měla být zaplacená přes bratry Švihovské.

¹⁷⁶ Tato osoba byla podkomořím v letech 1522 až 13. února 1523.

Litoborský z Chlumu ¹⁷⁷	neuveďeno
Adam z Hradce	neuveďeno
Johanes ¹⁷⁸	neuveďeno
Wachtel	neuveďeno

Problematické zůstávalo uznání zemských dluhů, které bylo podmínkou pro nadějnou kandidaturu. K ničemu takovému neměli vyslanci instrukce, a proto již 3. října 1526 psali Ferdinandovi žádost o vyjádření, jak se mají v dané věci zachovat. Nicméně odpověď na jejich dotaz dorazila se zpožděním, a proto museli překročit své pravomoci a projevíli ochotu k uhrazení dluhů s *radou stavů* při svém vystoupení na počátku října před shromážděnými zástupci stavovské obce na Pražském hradě. O dědických nárocích se přímo nezmínili, ačkoli upozornili, že není bližších příbuzných nebo dědiců než je manželka arcivévodovy. Část stavovské obce tlačila na urychlení vyřízení volby a argumentovala především přímým ohrožením moravského markrabství tureckou vojenskou mocí. Jiná část, hlavně okolí Zdeňka Lva z Rožmitálu, usilovala o prodloužení volebního zápasu a licitováním zvednout svou cenu. Uzavření dědických nároků přineslo rozhodnutí stavů z 11. října, kdy prohlásily, že se týkají pouze neprovdaných dcer a sester a odmítly dědické nároky arcivévodovy manželky.¹⁷⁹ Dne 13. října na to reagovali Ferdinandovy vyslanci novým prohlášením, že není bližšího dědice než Anny a její dědické nároky by neměly být opomenuty. Museli taktéž vysvětlit, co zamýšleli termínem zaplacení dluhů s *radou stavů*. Ubezpečili, že se nejedná o jakoukoli finanční pomoc na zaplacení částek ale pouze o pomoc při rozlišování spravedlivých, tj. oprávněných, dluhů od jiných. Dne 20. října byl dohodnut samotný princip volby krále, a to osmi členů z každého ze tří stavů, jak ukazuje níže uvedená tabulka¹⁸⁰

Tabulka 11: Volitelé Ferdinanda I.

Zdeněk Lev z Rožmitálu	nejvyšší purkrabí	pán
Jaroslav ze Šelnberka	nejvyšší komorník	pán
Zdislav Berka z Dubé	nejvyšší sudí	pán
Adam z Hradce	nejvyšší kancléř	pán
Jan ze Šternberka	Karlštejnský purkrabí	pán

¹⁷⁷ Nejspíš se jedná o Jana Litoborského z Chlumu, který v letech 1523 – 1525 zastával úřad nejvyššího písaře. Viz Tamtéž, bez čísla stran.

¹⁷⁸ Malostranský konšel. in V. V. TOMEK, Dějepis, díl XI., s. 16.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 15.

¹⁸⁰ A. REZEK, Geschichte, s. 66.

Hanuš Pluh z Rabštejna		pán
Jan z Vartenberka		pán
Krištof ze Švamberka		pán
Radslav Beřkovský ze Šebířova	nejvyšší písař	rytíř
Linhart Markvart z Hrádku		rytíř
Opl z Fictum (Opiel von Vitzthum)		rytíř
Jan Trčka z Lípy a z Lipnoce		rytíř
Jan Litoborský z Chlumu		rytíř
Jan Boryněš z Lhoty		rytíř
Václav Amcha z Borovnice		rytíř
Jaroslav Brozenský z Vřesovic		rytíř
Jan Pašek z Vratu	primas pražský	měšťan
Zigmund Vaničkovice z Prahy		měšťan
Duchek Domináček z Malé Strany	jinak Duchek z Přeštic (konšel Malostranský)	měšťan
Samuel Lahvička z Kutné Hory		měšťan
Mikuláš Černobýl z Žatce		měšťan
Šimon Purkrábek z Plzně		měšťan
Václav Vodička z Kouřimi		měšťan
Mikuláš Laser z Tábora		měšťan ¹⁸¹

Jak jsme již zmínili, postupem času vykrytalizoval volební zápas do souboje mezi arcivévodou Ferdinandem a bavorskými vévody, Vilémem a Ludvíkem. Ostatní kandidáti vyzývali k podpoře buď jednoho, nebo druhého. K podpoře bavorských vévodů nabádali francouzští vyslanci a zástupci polského krále. Ferdinandovu kandidaturu podpořila saská knížata, která se obávala přílišného mocenského vzestupu Bavorska.¹⁸² Ferdinandova převaha se však naplno projevila až přechodem Zdeňka Lva do tábora jeho přívrženců. Zvítězila u něj racionalita výhod, které vyplynuly ze spojení s mladým arcivévodou. Bylo mu výslovně potvrzeno zaplacení jeho pohledávek u koruny ve výši 50.000 zlatých. Dne 23. října se sešlo 24 volitelů v kapli sv. Václava ve svatovítské katedrále, kteří později vyhlásili zvoleným králem Ferdinanda. Bavorští velvyslanci, kteří počítali s jistotou volby jednoho ze svých kandidátů, si stěžovali na věrolomnost svých spojenců a ihned na protest opustili

¹⁸¹ V. V. TOMEK, *Dějepis*, díl XI., s. 17an.

¹⁸² Tamtéž, s. 18.

Prahu. Nyní museli Ferdinandovi vyslanci vyhovět finančním slibům, které v průběhu volebního zápasu složili. Stavové zvolili poselstvo, jež mělo oznámit Ferdinandovi dobrou zprávu. Mělo 18 osob od šesti z každého stavu.¹⁸³

Zvolení českého krále 24. října 1526 bylo přijato v řadách stavovské obce s ulehčením nad skončením volebního zápasu. Největší zadostiučinění přinesla volba mladému arcivévodovi, kterého podnítila k zisku i druhého trůnu a dokončení převzetí jagellonského dědictví do habsburských rukou.¹⁸⁴ Nicméně v Uhrách se volební zápas nevyvíjel tak příznivě. Centrální moc po bitvě u Moháče byla zcela v rozkladu. Ferdinand musel usilovat stejně jako v Čechách o náklonnost nejvlivnějších magnátů¹⁸⁵, kteří by jeho návrh podpořili. Největší starost mu dělal sedmihradský kníže Jan Zápolský, který se netajil snahou získat svatoštěpánskou korunu pro sebe. Jan Zápolský se již dříve pokoušel ovládnout vedlejší země Koruny české, především Moravu, s odkazem na dřívější podřízení uherské koruně za Matyáše Korvína.

Roli ústředního ochránce arcivévodových nároků v Uhrách sehrála jeho sestra Marie, vdova po Ludvíku Jagellonském, a její okolí. Naproti tomu římský král Karel V., bratr českého krále, považoval nástupnické snahy v Uhrách za druhořadý problém, neboť v centru jeho zájmu byl zápas o dominanci habsburské moci v Evropě a prosazení náboženské jednoty, která se začala rozpadat díky činnosti reformistů, jako byl Martin Luter (1483 – 1546). Uherské dobrodružství u něj nenacházelo pochopení. Obával se, aby Ferdinandovy zájmy nezačaly mnohaletý válečný konflikt, který by přinesl obrovské materiální i finanční nároky.¹⁸⁶ Do tzv. moháčské katastrofy byl taktéž přístup obou bratrů k osmanskému nebezpečí vesměs shodně lhostejný.¹⁸⁷ S posunem vojenské hranice se dostaly Ferdinandovy země do přímého ohrožení a nešlo dál osmanský problém ignorovat. Iniciativu arciknížete ucházet se o uherský trůn dále odsuzovaly také české stavy, jejichž představitelé se báli vysokých finančních nároků i opětovného vzrůstu moci uherských stavů, kterou

¹⁸³ Tamtéž, s. 24.

¹⁸⁴ Hned druhý den po volbě psal Ferdinand kurfiřtům a jiným říšským knížatům zprávu o svém zvolení. Mezi mnohými byla zpráva adresována i Ludvíku a Vilému Bavorskému, pro něž tento dopis musel mít mimořádně hořkou příchuť. Ti se také stali následně přední skupinou v opozici vůči Ferdinandovi vedle Hesenska a Saska. Viz: SČ I. 26. König Ferdinand I. gibt den Churfürsten und anderen Reichsfürsten die Nachricht von seiner Erwählung zum Könige von Böhmen z 25.10.1526, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1526/t002600.htm> (dne 01.06.2009).

¹⁸⁵ Největší pozemkoví vlastníci uherského státu, který vlastnil alespoň 1% jeho rozlohy.

¹⁸⁶ J. JANÁČEK, *České dějiny. Doba předbělohorská 1526 – 1547*, Kniha I., díl II., Praha 1984, s. 10.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 9.

měli ještě v dobré paměti. Další ránu habsburskému universalismu ve smyslu prosazování stanovisek obou domů znamenal augšpurský sněm na přelomu let 1525 a 1526, který znamenal reorganizaci administrativního okolí okolo arcivévod. Ke slovu se dostala skupina osob pocházející z rakouských držav se silným vědomím příslušnosti k zemi a odsuzující cizí vlivy, která kladla větší důraz na vlastní zájmy než na prosazované cíle Madridu.¹⁸⁸

Zápolského zvolená volební taktika v Uhrách se zakládala na myšlence národního království, která našla ohlas především u nižší šlechty a měst¹⁸⁹ obávajících se, že ve spojení s jinou zemí bude Uherské království jen ochranným valem před rozpínající se Osmanskou říší a odrážela nechuť k postoji Habsburků, kteří dosud, dle jejich soudu, takřka nic neučinili k jejich ochraně.¹⁹⁰ Druhým důvodem byl předpoklad, že národní král bude mít větší pochopení k širokým svobodám uherských stavů. Zápolský našel dostatečně silné spojení, aby mohl být 10. listopadu 1526 ve Stoličném Bělehradu svolán králem a o den později korunován. Naproti tomu Ferdinandovi zvolili chorvatští stavové 1. ledna 1527 a slovinští stavové zase 8. ledna Zápolského. Na vídeňském dvoře popřeli Zápolského nároky a prohlásili je za uzurpaci. Ačkoli nový uherský král nabídl smír za uznání volby, byl odmítnut. Český král reagoval tak, že se nechal částí svých věrných zvolit sám uherským králem v Prešpurku 16. prosince 1526. Současně požádal bratra o pomoc a omluvil se z vedení válečné kampaně v Itálii. Přesto i od něj vzešel pokus o smír, když na tajném jednání v Trenčíně nabídl na přelomu let 1526 a 1527 sňatek s královnou-vdovou Marií s možným nástupnictvím Ferdinanda na uherský trůn v případě bezdětnosti páru. Chtěl také vyplatit práva uherského krále k Moravě, Slezsku, Lužici za 400.000 dukátů podle olomoucké smlouvy z roku 1479. Uherští vyslanci však nabízený kompromis odmítli, protože se jim prý nezdál sňatek s Marií.¹⁹¹

České poselstvo¹⁹², jehož řečníkem byl Zdislav Berka z Dubé, oznamující českou královskou volbu, dorazilo do Vídně na počátku prosince 1526. Vedle zprávy

¹⁸⁸ Blíže tamtéž, s. 11 - 14. Současně dochází k prosazení vlivu němčiny v dokumentech týkající se finančních a hospodářských záležitostí země.

¹⁸⁹ Ágnes R. VÁRKONYI, *Europica varietas. Hungarica varietas 1526 - 1762. Selected Studies*. Budapest 2000, s. 18.

¹⁹⁰ J. JANÁČEK, *České dějiny*, Kniha I., díl II., s. 14.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 16.

¹⁹² Poslové byli z pánů: Zdislav Berka z Dubé, Adam z Hradce, pán z Vajtmile, pán z Vartenberka, Břetislav Švihovský, Albrecht Šlik; z rytířstva: Radoslav Beřkovský ze Šebířova, Oppl z Fictum, Jan Trčka, Planknar, Jaroslav Brozenský, Mikuláš Hýzrle a z městského stavu: Jan Pašek z Vratu,

o zvolení přinášelo doplnění artikulí, tj. bodů, resp. podmínek pro zvolení českým králem.¹⁹³ Jednalo se množství bodů, které vesměs potvrzovaly nejdůležitější svobody a výdobytky stavů za poslední dekády. Některé z nejdůležitějších, a to především v hospodářském slova smyslu, si nyní uvedeme.¹⁹⁴

- Vobu nového krále lze uskutečnit pouze po smrti předchozího zeměpána. Korunovace nového krále je přípustná pouze po složení jeho přísahy a potvrzení práv a svobod stavům před vstupem do země na hranicích a na Pražském hradě. V případě nedodržení těchto podmínek má obyvatelstvo právo vypovědět uzurpátorovi poslušnost a zbavit jej trůnu, tzv. *ius defendi*.

- Král má dodržovat dvojvěří v zemi, kde katolického vyznání bylo pouze cca 15% obyvatel.

- Král má mít stabilní sídlo v Čechách. V případě nutnosti opuštění země má povinnost jmenovat zástupce z řad domácí české šlechty. Tento paragraf měl eliminovat situaci po roce 1490, kdy Vladislav Jagellonský jako uherský král přesídlil do Budína.

- Zásadní dokumenty jako majestátní listy smí být vydávány pouze v České kanceláři s podpisem českého kancléře.

- Úřady ve všech zemích smí být obsazovány pouze rodilými příslušníky království. Královský úředník je úředníkem doživotně. Pouze ve výjimečných případech lze jej zbavit pravomocí, k čemuž je zapotřebí společný souhlas zbývajících zemských úředníků, členů zemského soudu a královské rady. I když byla zjevná neschopnost úředníka, mohla být mu pouze uložena pokuta.

- Je nutné provést revizi zemského práva, ke které mělo dojít už za Ludvíka Jagellonského.

- Ochota stavů ponechat věno, tj. věnné zápisy na komorních statcích, královně-vdově Marii v Čechách.

- Uhrazení zemských dluhů, vyplacení zastaveného komorního majetku, tj. zámků, královských statků *in generis*. Uhrazení nákladů na oživení těžby v Kutné Hoře.

Zikmund Zika, Voldřich kancléř, Mikuláš Konáč; z Hory: Mikuláš z Pretchňan, mistr Mikuláš Černobýl ze Žatce.

¹⁹³ A. REZEK, *Geschichte*, s. 86.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 88 – 94.

- Uhrazení jagellonských dluhů, tzv. *milostí*. Jedná se o dluhy, které oba Jagellonci dávali jako odměnu za vykonané služby nebo udělení milostí svým služebníkům. Ferdinand mohl využít v tomto případě pomoci české rady v zorientování se v dluzích.

- Posunutí splatnosti pohledávek vůči králi, tzv. *sčekání*, do svatojiřského platebního termínu roku 1527, kdy mají být všechny uhrazeny. Velmi zajímavá byla argumentace, že z důvodu nuceného čekání domácích věřitelů panovníka nebo země¹⁹⁵ do sv. Jiří 1527, mají současně počkat všichni ostatní soukromí věřitelé Ferdinanda I. (tzn. i ti, kteří nebyli ze zemí Koruny) do téhož termínu. Nicméně toto ustanovení se nevztahovalo na ty, proti kterým byly vydány obranné listy, nebo proti těm, kteří nemají zaplacený úrok z půjčeného kapitálu, a jiným, proti nimž je postupováno právní cestou a takovým, co jsou ve vězení. Stavy žádaly, že by přesto měla být dána lhůta těm, kteří jsou uvězněni kvůli penězům, do sv. Jiří. Také Židé, kteří měli zapsány své dluhy v purkrabských registrech, měli počkat do sv. Jiří.

- Právo pro členy českého poselstva do Vídně z prosince 1526, tj. osmnácti osob, hradit náklady z turecké pomoci.

Výše uvedené body jsou vlastně výsledkem volebního sněmu. Dále chtěly stavy po Ferdinandovi uznání několika dalších bodů, kupř. znovu potvrzení zaplacení zemských dluhů nejpozději do sv. Jiří následujícího roku. Královské dluhy po Jagelloncích měly být zaplacený nejpozději do období půstu nebo nejpozději do sv. Jana Křtitele (24. června) roku 1527. Pokud by se tak nestalo, měly české stavy *strach, aby se při letnicích právu překážka nestala, aby nebylo dopomáháno (vymáháním dluhů – pozn.), z čehož mnoho zlého a povstání lidu státi by se mohlo, jakž i nyní tato léta mnoho se v té koruně zlého z příčiny té přihodilo; také to splacování dluhů že jest ne z žádosti jich země přišlo nez z dobrovolného přiřikání J. M. Pánu orátorů.*¹⁹⁶ Ferdinandův slib pouze v zemi rodilých rádců směřoval zvláště

¹⁹⁵ Zde musíme krátce odbočit a vysvětlit si rozdíl mezi oběma termíny a proč je důležité jejich zachování. Čeští stavové striktně rozdělovali oba termíny. Zemské dluhy se týkaly dluhů, které byly uvázány na zemském majetku. Jednalo se kupř. o zástavy královských hradů či jiných statků. Naproti tomu královské dluhy byly vytvořeny pouze králem a nebyly zachyceny na zemském majetku, kde by mohl věřitel nárokovat dluh při nezaplacení panovníkem.

¹⁹⁶ SČ I. 134. Léta božího 1527 sněm, kterýž držán byl na nové léto, než psaní artikulové jsou zavříní, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1527/t013400.htm> (dne 01.06.2009).

proti hraběti Gabrielu Salamkovi¹⁹⁷, jednomu z nejbližších rádců mladého krále. Výše uvedené podmínky reflektují obrovské sebevědomí zemské obce, která si bez skrupulí usurpovala právo na spoluvládu. Diktát stavů byl pokusem kodifikovat ihned v počátcích rozdělení moci ve prospěch stavů. Kdyby panovník přistoupil na tyto podmínky, stal by se politickou figurkou bez rozhodovacích pravomocí.

Potvrzení platného existujícího stavu quo v hospodářských otázkách představovalo Ferdinandovo prohlášení z 15. prosince, v němž schválil platnost všech zápisů a obdarování na komorních statcích (duchovních a manských), pokud to neodporovalo milostem Vladislava II. Jagellonského, které udělil české stavovské obci.¹⁹⁸

Na domácí politické scéně se projevil rozkol mezi postoji jednotlivých zemských obcí. České stavy odmítly přizvat k volbě zástupce vedlejších zemí, neboť, podle jejich výkladu, jim to nepříslušelo jako podřízeným zemím. Tyto reagovaly dodatečným uznáním dědických nároků Anny Jagellonské, podle znění privilegia z roku 1510. Vytvořil se tak do budoucna precedens, který byl později korunován úspěšným uznáním dědických práv Habsburků i v Čechách.¹⁹⁹ První nesmělé kontakty mezi stavy a Ferdinandem se nesly v duchu stavovských pokusů co nejvíce potvrdit dosavadní zisky stavovské moci na úkor královské. Leckdy se pokoušely i o překonání dosavadního vývoje mocenských zápasů minulých období.²⁰⁰ Ferdinand mohl sotva souhlasit s navrhovaným omezením své moci. Nicméně neměl takové politické zázemí, aby mohl vystoupit proti stavovským požadavkům. Pouze potvrdil převzetí artikulí, ale vyslovil se pro další dialog nad závazností podmínek, protože doufal, že stavy budou ochotné v určitých případech ustoupit od jejich dodržování.²⁰¹ S touto odpovědí však nebyli vyslanci spokojeni, protože nechtěli přijmout jiný výsledek než jejich absolutní akceptaci. Další politická jednání se měla odehrát v Praze, kam vyrazil panovník se svou chotí už 21. ledna 1527 na korunovaci, která proběhla 24. února a královny o den později.

¹⁹⁷ A. REZEK, *Geschichte*, s. 94. Hrabě byl velmi neoblíbený, a to nejenom v Čechách. Byl dokonce podezříván z židovského původu, což byla v raném novověku v podstatě urážka. Ten mu byl ale předhazován především za jeho zapojení do Ferdinandovy finanční správy.

¹⁹⁸ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 16

¹⁹⁹ V. V. TOMEK, *Dějepis*, díl XI., s. 26. Na obranu vedlejších zemí nutno dodat, že sami čeští stavové se o necelé dvě desítky let později sami rozhodli k uznání Ferdinandových nároků na trůn.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 26an.

²⁰¹ Tamtéž, s. 29.

První roky Ferdinandovy vlády a první hospodářská krize 1527 - 1530

První útok na privilegia stavů zahájil Ferdinand již na prvním sněmu v Praze, kterému předsedal jako český panovník v únoru roku 1527. Vyjádřil zde své pochybnosti nad zákonodárnou mocí stavů, jejich právem vkládat do zemských desek ve stavovských otázkách. Panovník již od začátku vyslovil nesouhlas s podmínkami, které mu stavy daly, aby byl zvolen.²⁰² Zde si uvedeme pouze nejzávažnější. Zvláště nesouhlasil se zákazem volby královského nástupce za svého života.²⁰³ Namítal, že v případě náhlého úmrtí, např. ve válce – což se týkalo jeho českého předchůdce, či nemoci – což se týkalo jeho vlastního otce, převezme vláda mezi nejvyšší úředníky země, kteří často spíše sledují vlastní zájmy než dobro země. Stejně tak hrozil i možnými konflikty, které může vyvolat uprázdnění trůnu mezi možnými následovníky. Další neméně závažný článek pro uskutečnění efektivní vlády Ferdinanda bylo posílení jeho moci nad úředníky. Jejich nesesaditelnost a nemožnost naplno ovlivnit jejich výběr považoval nový král za těžkou újmu své vlády. Král uměl mistrně využít partikularismu mezi jednotlivými zeměmi, který výborně dokladuje jeho upozornění ke stavovskému článku, v němž si české stavy vymínily, že v případě absence panovníka v zemi bude vláda svěřena jim. Panovník se ohradil, že v žádném případě není možné poškození práv Moravanů a Slezanů přáním Čechů. V případě článku, kdy mají být české majestátní listiny vydávány pouze prostřednictvím české kanceláře, požádal Ferdinand o předložení dokladů z minulosti, které by tento stav dokládaly i dříve. Ohradil se proti povinnosti obsazování úřadů pouze domácími úředníky. Horní, komorní a podobné záležitosti, podle jeho názoru, souvisely často i se záležitostmi dědičných zemí a tudíž měla by být jejich správa spojena, resp. minimálně měla existovat možnost využívat rad zkušených cizinců, s čímž jediným stavy souhlasily.²⁰⁴ Zaplacení královských dluhů a stejně tak vyplacení zastaveného zboží shledával panovník jako brzy proveditelné, pouze žádal, aby nejprve byly vyplaceny zastavené královské majetky. Zeměpán potřeboval kapitál, který mu mohlo přinést v takové míře jedině komorní zboží. Znovu během sněmovního jednání požádal o vytvoření soupisu dluhů.²⁰⁵ To bohužel

²⁰² T. STERNECK (ed.), *Historica*, s. 72 – 79.

²⁰³ A. REZEK, *Geschichte*, s. 135-137.

²⁰⁴ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 17.

²⁰⁵ Tamtéž.

bylo, jak si ukážeme, zatíženo obrovskými dluhy a panovníkovi příjmy z království tak byly prakticky nulové. Již v roce 1516 byl přijat zemským sněmem zákon, který umožňoval věřitelům, aby ovládli komorní zboží na nezbytně dlouhou dobu, než jim bude dlužná částka splacena výnosy. Neutěšený stav královské komory byl způsoben především její dřívější královskou závislostí na stavech, které sledovaly svůj prospěch před prospěchem království.²⁰⁶ Příkladem ústupků posledních Jagellonců může být fakt, že na posledním sněmu za života Ludvíka v roce 1520 panovník v případě Petra Rožmberského jako již dříve Zdeňka Lva z Rožmitálu dovolil ražbu vlastních stříbrných mincí, a tak ustoupil z výhradního královského regálu k produkci mince.²⁰⁷ Celkově hospodářská politika posledních Jagellonců byla velmi slabá. Dluhové zatížení vzrostlo na odhadovaných 150.000 zlatých.²⁰⁸ Později stavy za života Ferdinanda dovolily možnost korunovat královici, pokud za života svého otce dosáhl plnoletosti. Tento by měl mít stejné povinnosti jako ostatní čeští králové. Ferdinand současně instruoval vytvoření latinského překladu Vladislavského zřízení zemského Rackem Doubravským z Doubravy v roce 1527, aby se mohl seznámit s kodifikovaným právem království a vytvořil si pozici pro jednání se stavy, případně východisko pro jeho úpravy.²⁰⁹

Ferdinand, který požadoval vysvětlení opodstatněnosti výše uvedených bodů, chtěl zcela zjevně přesvědčit stavy o jejich změně. Vystoupil s obsáhlou propozicí, ve které se jednalo především o finanční situaci nového krále, mimo jiné o radu a pomoc při vyplacení zastavených statků v království, narovnání mincovního pořádku mezi českými a rakouskými zeměmi, volby dvou zástupců stavů, jež by vykonávali vrchní dohled v době jeho nepřítomnosti v zemi a zaplacení korunovační daně.²¹⁰ Stavy, ochotné k dílčím ústupkům, zrušily zákaz jednání proti zemským zákonům, který byl jimi před nedávnem uzákoněn, čímž byla otevřena možnost teoretického nakládání se zemským majetkem, což bylo v minulosti sněmem zakázáno. Ve

²⁰⁶ Královo dispoziční právo s korunním zbožím bylo výrazně omezeno majestátem Vladislava II. Jagellonského z 12. listopadu 1499 z Prešpurku, kterým se vzdal prodeje i zástavy, pokud mu nebude taková akce schválena stavy. Od roku 1508 upravovala řízení komorního zboží svatojakubská smlouva. Správci se stali zemští soudci, resp. každoročně vybraný jeden pán a rytíř. Spor mezi vyššími stavy a městy měl svůj odraz i v otázce správy komorního zboží. V roce 1514 městské stavy pod vedením Karla z Minsterberka požádaly na zemském sněmu o vyúčtování správy komory a přehledů dluhů. Splatnost dluhů řešila i svatováclavská smlouva z roku 1517. Od roku 1523 se stal správcem komorního zboží právě Karel z Minsterberka, který měl všeobecný respekt

²⁰⁷ František Palacký, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, Praha 1908, s. 1521.

²⁰⁸ Podle V. Pešáka dosahoval dluh po smrti Ludvíka až 300.000 zlatých. in: V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 32.

²⁰⁹ Dalibor JANIŠ, *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545*, Brno 2005, s. 16.

²¹⁰ A. REZEK, *Geschichte*, s. 144.

sněmovním návrhu Ferdinand požadoval vojenskou pomoc proti Turkům vyzbrojením 6.000 pěších a 1.000 jízdních, která měla být financována z majetkové berně.²¹¹ Za jednoho jízdního vojáka se mělo platit 10 zl., za jednoho pěšího 4 zl., dohromady se tedy jednalo o 204.000 zl.²¹² Proti tomuto jeho požadavku se postavila svorně celá stavovská obec. Každého města se měla týkat určitá suma, kterou mělo hradit.

Nicméně zemský sněm schválil korunovační daň ve výši jednoho groše od každého obyvatele království. Panský a rytířský stav měl navíc zaplatit půl svatojiřského úroku z tohoto roku. Částka, která měla být určena k výplatě panovníkova vojska v Uhrách a jeho soukromým účelům, musela být nakonec použita na zaplacení starých českých dluhů. Původní určení peněz velmi vadilo českým stavům, které v tomto spatřovali rozpor se zemskými zákony. Nejostřeji se proti účelu daně postavila nižší šlechta na krajských sjezdech. Navíc král věřitelům registrovaných dluhů dovolil, aby uhradili své pohledávky z turecké pomoci, čím se výnos této berně velice zmenšil. Ferdinand dále žádal dopisem z 20. září 1527 po České komoře, aby Židé zaplatili místo 2.000 zlatých 2.000 kgč. korunovační berně.²¹³ Do dnešních dnů se dochoval ve vídeňském archivu Dvorské komory výtah odvedené berně, povolené vojenské pomoci od českých stavů a berních nedoplatků po Ludvíku Jagellonském. *Prvně Korunovační daň roku 1527 dělá bezpečně z polovice úroků na sv. Jiří 22.559 kop 15 gr. a z královských měst 1.239 kop 13 gr., což činí dle tohoto soupisu dohromady 23.792 kop 28 gr. Ode všech tří stavů povolená v roce 1527 na 6 měsíců daň 1.000 koní a 800 pěších, za jednoho koně 10 zl. rýnských a za jednoho knechtka 4 zl. rýnské, což dohromady přepočítáno na kopy grošů českých činí 81.600 kop gr. Z pozůstalých berní po nedávno zemřelém králi Ludvíkovi zbývalo ještě odvést 7.344 kop 55 gr. 2 p. Od všech tří stavů povolená daň v roce 1528 600 koní a 6.000 pěších na 6 měsíců. Náklady celkové 36.000 kgč. Dohromady všechny částky jsou 148.737 kop 23 gr. 2 p. české.*²¹⁴ Mladý král žádal ihned po svém nástupu odeslání berních nedoplatků z doby vlády Jagellonců. Předpokládal, že zaslání těchto peněz do Vídně nebude představovat problém, ale

²¹¹ SČ I. 199. Ausweis über die in Böhmen abgeführte Krönungs- und die noch bei Lebzeiten König Ludwigs bewilligte Steuer, dann über die von den Ständen in den Jahren 1527 und 1528 bewilligte Kriegshilfe, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1528/t019900.htm> (dne 02.06.2009).

²¹² V. V. TOMEK, *Dějepis*, díl XI., s. 55

²¹³ B. BONDY, *K historii*, s. 244an.

²¹⁴ SČ I. 199. Ausweis über die in Böhmen abgeführte Krönungs- und die noch bei Lebzeiten König Ludwigs bewilligte Steuer, dann über die von den Ständen in den Jahren 1527 und 1528 bewilligte Kriegshilfe, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1528/t019900.htm> (dne 02.06.2009).

mýlil se. Drtivou většinu těchto peněz si nechávali královští věřitelé. Vymáháním byl pověřen nedávno vzniklý úřad České komory, přičemž byl doporučen přísný postup vůči dlužníkům. Fakticky se ale stalo, že úřad byl zavalen množstvím dopisů, které upozorňovaly, že v minulosti daná půjčka byla ujištěna právě na zemské berni a tudíž její neodvedení bylo zcela podle práva a nelze daň vymáhat jako nedoplatek.²¹⁵ Nadto splácení starých dluhů neprobíhalo dle plánu. Předpokládané finanční zdroje jako např. korunovační daň nestačily pokrýt nároky všech věřitelů. České komoře tudíž připadl další nevděčný úkol dohodnout se s královskými věřiteli, aby odložili datum splatnosti svých pohledávek. Konkrétně podle dochovaného dokumentu z 26. července 1527 bylo pověřeno několik úředníků jednáním s věřiteli o potvrzení dluhu jako oprávněného a jeho ponechání u krále, který v současné době nebyl solventní.²¹⁶ Panovník potřeboval velmi rychle získat dostatečné množství volného kapitálu, aby mohl uherského vzdorokrále vyhnat nadobro z Uher a ovládnout zdejší území. Bohužel se peníze scházely velmi pomalu, a proto ještě v polovině roku 1527 znamenala půjčka od Vratislavi ve výši 12.000 zl. jediný hmatatelný výsledek. Panovník byl tedy ochotný k významným ústupkům. V tomto světle faktů lze brát jako prohru královské prohlášení z Prahy, že dvě třetiny válečné daně měly být určeny na splácení královských dluhů a pouze zbytek ve výši 68.000 zl. měl být poskytnut na zaplacení uherského vojska.²¹⁷ Dne 30. června přijel do Prahy zvláštní králův vyslanec Johann Lekher, který měl vyzvednout slíbenou třetinu berně. Nicméně Česká komora neměla k dispozici žádné finance. Její insolvence byla způsobena nejenom faktickým rozkladem hospodářské základny státu za Jagellonců ale i faktem, že dosud nezískala vážnost královského úřadů. Její příkazy byly většinou stavovské obce ignorovány, na což si úřad neustále v korespondenci králi stěžoval. Nicméně hlavním problémem celého raněnovověkého bernictví byla především nedisciplinovanost plátců a nepravidelnost odváděných berní, které tvořily páteř zemských příjmů. O špatném scházení daně svědčí upomínání nejvyššího purkrabího stavům v roce 1527, aby konečně složily berní částky měsíc po jejich splatnosti skoro měsíc po uplynutí termínu splatnosti, tj. 9. června. Jeho upozornění stavy ignorovaly, a proto jej musel opakovat ještě 4. července, kdy jim dával lhůtu

²¹⁵ NA, SM, 1527 – 1560, kart. 525.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ J. JANÁČEK, *České dějiny*, Kniha I, díl II., s. 42.

dalších 14 dnů.²¹⁸ Ještě horší platební morálku měla královská města, která král ostře nabádal k zaplacení 5. listopadu. Jako královští zástupci během jeho nepřítomnosti v zemi byli vybráni Zdeněk Lev z Rožmitálu a Vojtěch z Pernštejna. Na prvního z nich se v nejvyšší nouzi obrátila Česká komora, jejíž příkazy a napomínání stále zůstávaly ze strany stavů bez reakce. Tento šlechtic, ačkoli byl persona non grata královské politiky, pomoc neodmítl a podařilo se mu prosadit nové směrnice vybírání daní. Sice se nejednalo o pomoc zásadního rozsahu, nicméně uklidnění situace přineslo kýžený výsledek ve stabilizaci situace, která hrozila bankrotem státu.²¹⁹ Problémy s vybíráním prvních daní, zaplacení starých nedoplatků inspirovaly Ferdinanda, aby požádal o sestavení stavovské komise, která by za ním do Vídně přijela projednat hospodářské otázky země. Toto poselstvo se nakonec odebralo do Vídně až v listopadu 1527, jak nasvědčuje královský reskript, který přikazoval uhradit cestovní výdaje z právě odevzdaných daní poselstvu.²²⁰

Nezaplacení spravedlivých dluhů představovalo reálnou hrozbu diskreditace insolventního panovníka. Samy stavy si představovaly, že částku Ferdinand uhradí z rakouských důchodů, protože samy věděly, že takové peníze v království nejsou. Ferdinand ale sám neměl dostatek financí, protože byly z velké části odčerpány habsburským zápasem o dominanci v Evropě, tureckou obranou a selskou válkou.²²¹ Jak sám tvrdil *důchodové, kteříž bez prostředka do J. M. Komory příslušejí, zastavení a zapsání a k umenšení přišli jsou, tak že málo k J. M. Komory příslušejí, zastavení a zapsání a k umenšení přišli jsou, tak že málo k J. M. užitkuom obráčení bývají.*²²² Sám žádal po stavech, aby mu pomohly najít cestu z hospodářské krize tak, že *prostředky a cesty ukázali, kudy a kterak takoví důchodové, kteří jsou zastavení, zapsání anebo jakýmžkoli jiným způsobem od J. M. Komory odešli, mohli by býti zase vyplaceni,*

²¹⁸ V. V. TOMEK, *Dějepis*, díl XI., s. 55.

²¹⁹ J. JANÁČEK, *České dějiny*, Kniha I., díl II., s. 45.

²²⁰ NA, SM, 1527 – 1560, kart. 525.

²²¹ J. JANÁČEK, *České dějiny*, Kniha I., díl II., s. 46. Jednalo se o konflikt v letech 1524-1525, který zasáhl především jihoněmecké oblasti a Tyrolsko. Venkovské obyvatelstvo ovlivněné radikálním směrem luterových reforem, reprezentovaných Tomášem Münzerem, se rozhodlo silou zbraní zakročit ve jménu zlepšení svých sociálních podmínek nebo až zajištění sociální rovnosti s privilegovanými stavy. Od tohoto pojetí se ostře distancoval Martin Luter a podporoval jeho potření. Tzv. německá selská válka znamenala především velké finanční a hospodářské zatížení pro všechny zúčastněné státy. Viz např. W. BAUER, *Die Anfänge*, s. 97 – 99. Další literatura pro dané téma např.: János M. BAK (Hrsg.), *The German Peasant War of 1525*, Cass, London 1976, Michael SCHNUT, *Die Bauernkriege von 1525/1526. Ein Vergleich der Aufstände in Oberschwaben und Tirol*, Diplomarbeit, Wien 2004, Peter BLICKLE, *Der Bauernkrieg. Die Revolution des gemeinen Mannes*, München 2002, Horst BUSZELLO (Hrsg.), *Der deutsche Bauernkrieg. Schöningh*, Wien 1995.

²²² SČ I. 164. Předložení královské k sněmovnímu usnesení stavův českých, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1527/t016400.htm> (dne 02.06.2009).

*rozmnožení a v dobrý řád uvedení, na kteréžto J. Kr. M. času pokojného i válečného živnost svú míti a též stavy před moci a bezprávím tím podstatněji brániti a zachovati by mohl.*²²³

Prvotním hospodářským úkolem panovníka bylo tedy stabilizace současných královských příjmů a výdajů, vybrat dosud nevybrané poplatky a daně a do budoucna zvýšit výnosy království na jejich maximální úroveň. Hospodářská politika státu musela být co možná nejvíce izolována od stavovského vlivu, jehož působení bylo v přímém rozporu s přáními a potřebami krále. K tomuto účelu proběhla reorganizace centrální hospodářské správy. Dne 25. března roku 1527 byl založen úřad České komory, který prakticky zahájil svoji činnost o tři dny později. Do jeho vzniku byla většina komorních záležitostí spravována Českou kanceláří. Ve vedení úřadu byly v době jejího založení Jan z Vartenberka jako nejvyšší rada, Šebestián z Vajtmile, Jindřich Hložek ze Žampachu, který byl sekretářem a měl především kontrolní funkci vnitřních dokumentů komory, Volf Planknar z Kynšperka, který byl i královským podkomořím, Kryštof Gendorf z Gendorfu, který se stal nejvyšším horním hejtmánem.²²⁴ Mikuláš Hýzrle z Chodů se stal mistrem Komory a byl odpovědný za správu daní a všech vydání. Každoročně skládal účet buď České komoře, nebo Ferdinandem pověřeným lidem. Účastnil se porad komorních radů. Kryštof Gendorf z Gendorfa nebyl v době svého jmenování ještě plnoprávným obyvatelem Koruny a stal tak se terčem stavovské kritiky, protože podle jejich výkladu jeho jmenování bylo v rozporu se zemskými právy. Tento se naopak těšil široké podpoře krále jako znalec horního podnikání a byl nejmarkantnějším představitelem již výše zmíněných cizozemských rádců v oblasti hospodářství v Království. Smyslem činnosti České komory bylo řešení všech hospodářských otázek, které úřad uznal za vhodné svého zájmu a které mohly vést ke zlepšení prosperity a prospěšnosti komorních statků v Čechách, Moravě, Slezsku, Horní a Dolní Lužici. Vedle nejvyššího rady působili v úřadu rentmistr, knihvedoucí a pomocný personál jako kupř. písaři. Byl stanoven i plat všem hodnostářům za jejich služby, jak ukazuje tabulka:

Tabulka 12: Platby prvních úředníků České komory v rýnských zlatých²²⁵

Jan z Vartenberka	1.000
-------------------	-------

²²³ Tamtéž.

²²⁴ Tamtéž, s. 19an.

²²⁵ A. REZEK, Geschichte, s. 145.

Šebestián z Vajtmile	1.000
Kryštof Gendorf	700
Volf Planknar	480
Jindřich Hložek ze Žampachu	400

Instrukce z března 1527, jejímž vzorem byla instrukce tyrolské komoře z roku 1523, řešila pouze milostivé dluhy vzhledem k faktu, že zemské dluhy byly předmětem jednání na sněmech. Mimořádné dluhy měly být úřadem prozkoumány, zda nejsou v rozporu s právním pořádkem země. Pokud byly uznány, měla Komora jednat s každým věřitelem zvlášť o možnosti zrušení tohoto zápisu nebo alespoň o prodloužení splatnosti. V případě větších nedefinovaných částek měla čekat na dobrozdání panovníka, jak v těchto případech má postupovat. U neuznatelných pohledávek platil zákaz jejich zaplacení a povinnost ihned informovat krále. Vzhledem k minulosti bylo i možné, že se objeví pohledávky vůči králi jako uherskému panovníkovi. Takové žádosti se měly bez odkladu postoupit do Vídně k vyřízení.²²⁶ Instrukce se zabývala taktéž revizí starých daní, berních nedoplatků. Avšak proti neplatičům neměla již vystupovat přímo, ale je pouze oznamovat králi.²²⁷ Byla řešena otázka komorních statků, rybníkářství, perkrechtu, rudného hospodářství, ungeltu, mýta, cla apod. Zjednodušeně se měl nový úřad starat o udržitelný rozvoj svěřeného majetku krále. V. Pešák hodnotil první instrukci jako narychlo vypracovanou, která neřešila vše, co bylo zapotřebí. Můj pohled se trochu liší. Domnívám se, že šlo spíše o aktuální neschopnost Ferdinanda prosadit jakkoli silnější postavení úřadu vzhledem k mimořádně silné pozici stavů. Mistr Komory měl předkládat každoročně účty do Vídně Dvorské komoře jako svému nadřazenému úřadu, kde byly přeloženy Ferdinandovi k podpisu a zpečetění. Svým vznikem se Komora dostala do střetu kompetencí s jinými úřady, a to především s Českou kanceláří. Stavy chápaly vznik tohoto na byrokratickém základě vytvořeného úřadu jako zasahování do vlastních zpráv. Problematika etablování Komory do života raněnovověkého státu je vidět i z faktu, že se kupř. věřitelé stále obraceli na Českou kancelář, ačkoli komorní správa a kreditní politika byla zcela v kompetenci Komory. Král se musel několikrát nově vzniklého úřadu písemně zastat. Například dne 28. září 1527 se král obrátil dopisem na všechny představitele řeholních řádů

²²⁶ Tamtéž, s. 22.

²²⁷ Tamtéž, s. 23.

v Království s upozorněním, že jako součást komory přísluší rozhodování o nich králi a od něj zastupujících komorních radů.²²⁸ Vzhledem k velmi problematické situaci vzniku Komory a prosazování jejích pravomocí, spatřuji v dopise krále právě i potvrzení role Komory jako hlavního finančního úřadu země. Další funkce úřadu byla poradní. Vypracovávala dobrozdání k hospodářské a finanční situaci království, doporučení pro krále k jednání na zemských a generálních sněmech. Komora měla ideální výchozí pozici k reálnému hodnocení platebních schopností stavů. Jinou funkcí úřadu byla jeho kontrolní funkce, kdy dohlížel na ostatní úřady z hospodářského hlediska. Kupříkladu v květnu roku 1527 přikázal král, aby prověřila seznam německých lén, který mu byl předán Hanušem Pluhem z Rabštejna, který byl hejtmanem německých lén. Ferdinandovi se zdálo, že jich je ve skutečnosti více.²²⁹ Jeho podezření dobře reflektuje nedůvěru vůči tomuto šlechtici, který se v minulosti projevil jako jeden z největších příznivců bavorské kandidatury. Česká komora byla původcem ohromného množství listin, které byly rozesílány po celém území království i mimo něj. Například mandát o zavedení nového cla a posudného ve Slezsku odcházel do slezského knížectví v pěti stech tištěných kopiích, jak se zmiňuje zpráva slezským stavům ze 14. listopadu 1528.²³⁰ Pod kuratelou Komory patřila i vydávání instrukcí pro jednotlivé úřady, které byly zdrojem zisku českého krále. Dne 18. listopadu byla provedena konsolidace stavu jáchymovské mincovny a vydán nový mincovní pořádek pro tuto mincovnu.²³¹ Celá éra Ferdinandovy vlády je poznamenána válkami v Uhrách. Tyto představovaly bezkonkurenčně největší finanční zatížení pro jeho pokladnu a tudíž i pro státní kasy jednotlivých zemí. Vývoj do dubna roku 1527, kdy byly podepsány olomoucké úmluvy²³² mezi Janem Zápolským a Ferdinandem, dával tušit, že konflikt mezi oběma uherskými králi míří k vojenskému řešení. Dohoda byla vytvářena s velkou péčí na základě dílčích jednání. Většina území podle úmluvy měla zůstat Zápolskému do jeho smrti, ale samotná koruna měla připadnout Ferdinandovi. Ovdovělá královna Marie si měla vzít Jana Zápolského. Byla snaha garantovat integritu Uher. Tento vývoj vyhovoval Ferdinandu I., který v dopisu arcivévodkyni Markétě z 27. května 1527 osvětlil své

²²⁸ T. STERNECK (ed.), *Historica*, s. 94an.

²²⁹ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 77.

²³⁰ NA, ČDKM I, 1528 – 1529, kart. 2.

²³¹ Tamtéž.

²³² Ferdinand zde byl reprezentován svým kancléřem Leonhardem von Harrach, Jan Zápolský zase svým kancléřem Istvánem Werbőczym. Jako mediátor celého jednání byl povolán polský král, který zde byl zastoupen taktéž svým kancléřem Krzysztofem Szydłowieckim. Nejvíce však na dohodě záleželo Karlu V. in Á. R. VÁRKONYI, *Europica*, s. 19.

plány shromáždit vojenské jednotky po návratu do Vídně a získat Uhry silou. Současně ale obdržel dopis od svého bratra Karla V., který ho napomenul, aby pokračoval v jednání. *"Neriskuj válku. Uzavři mír s Vojvodou, jakýkoli mír. Jen se pokus udržet si korunu. Doufám, že nastane zase mír uvnitř křesťanstva, jestliže to tak bude, pomohu ti."*²³³ Císař se netajil svým nesouhlasem s ambiciózními plány svého bratra. Nicméně český král v červenci roku 1527 vyjel v čele jednadvaceti tisícového vojska do Uher. Král Jan naopak vstoupil do cognacké ligy, a tak začal dlouholetý válečný konflikt, který se později přelil do válek s osmanským sultanátem jako boj mezi Janem Zápolským a Ferdinandem o potvrzení nároků na uherský trůn. V této fázi konfliktu byl úspěšnější český král a jako výsledek byl korunován v listopadu roku 1527 uherským králem. Převážnou část příjmů na vojenskou kampaň získal Ferdinand od německých obchodních domů, a to zejm. Fuggerů, konkrétně 80.000 zlatých dne 22. září 1527. Dále se podařilo sehnat půjčku od moravských královských měst, zastavit panovníkovy důchody a výnos daně z Moravy, Lužnice a Slezska. Stojí za povšimnutí, že všechny výše uvedené částky si Ferdinand musel půjčit, což znamená, že neměl sám přístup k finančním zdrojům. Jasným dokladem finanční krize byl příkaz k roztavení korunního pokladu po posledním Jagellonském králi z Prešpurku na mince ve Vídni. Přesto králi chyběly peníze na výplatu vojáků. Dne 21. listopadu dosáhl dluh 100.000 zlatých. Nevypáčené vojsko drancovalo uherské poddané a znamenalo pro ně obrovskou zátěž.²³⁴ Karel V. mezitím stále nabádal bratra, aby uzavřel se sedmihradským vévodou mír, protože potřeboval jeho pomoc v prosazování nároků v Itálii. Avšak Ferdinand chtěl pouze absolutní vítězství. Opuštěný Jan, který ztrácel pozice, odešel na přelomu let 1527 a 1528 do Polska a pokusil se získat na svou stranu Osmanskou říši. Jeho ambasador uzavřel s Vysokou Portou smlouvu dne 27. ledna 1528. Následně spojeneckou smlouvu uzavřel vyslanec designovaného krále a Františka I.

Mezitím se v Čechách vyostřil spor mezi Rožmberky a Zdeňkem Lvem z Rožmitálu. Petr IV. z Rožmberka neměl mužského dědice a celý majetek měl tedy přejít na jeho synovce Jana, Petra a Jindřicha, syny Voka II. z Rožmberka. Nicméně vztah mezi strýcem a bratry se stal velice napjatým po roce 1500. Rozkol dostoupil vrcholu, když na přelomu let 1518 a 1519 požádal tehdy ještě vládnoucího Ludvíka Jagellonského o povolení k volnému nakládání s majetkem, což mu král dovolil. Petr

²³³ Tamtéž, s. 20.

²³⁴ J. JANÁČEK, *České dějiny*, kniha I., díl II., s. 48an.

IV. prosazoval za rožmberského vladaře nejstaršího Jana, který se ale na danou funkci nehodil pro svou funkci velkopřevora rytířského řádu ve Strakonících. Ten, ačkoli funkci přijal, nenašel podporu u svých bratrů. Ti se vzbouřili a prosadili za vladaře slabomyslného Jindřicha. A tak se roku 1519 rozdělila rožmberská panství na dvě části, z nichž podstatně větší díl si ponechal Petr a menší část určil pro své synovce Jošta, Petra a Jindřicha. Svůj díl chtěl Petr IV. předat čtvrtému ze synovců Janovi. Když se po smrti Petra IV. z Rožmberka zveřejnila dne 9. října 1523 jeho poslední vůle, postavil se proti ní zbytek Rožmberků. V závěti byla podmínka, že po smrti velkopřevora Jana se mají majetky vrátit z části původním majitelům, tj. církevním institucím, a část předat Zdeňku Lvovi z Rožmitálu a jiným pánům. Jindřich VII., Jošt III. a Petr V. z Rožmberka vystoupili roku 1523 proti závěti s požadavkem, aby nebyla vložena do zemských desek. V roce 1524 přinutili výše zmínění Jana Strakonického k vydání odkázaných statků. Když se o rok později vrátil Zdeněk Lev do svého úřadu, rozhořel se spor nanovo. Až roku 1527 se rozhodl Zdeněk Lev ustoupit a nepřevzít majetek. Spokojil se proto s finančním narovnáním a dočasným postoupením panství Prachatic, které mohlo lépe sanovat jeho napjatou finanční situaci. Rozhodnutí panovníka v tomto sporu je bráno jako odměna za službu při stabilizaci berní politiky téhož roku.

Dalším ze závažných vnitropolitických sporů byl konflikt v Praze, který nastal mezi příznivci staro- a novoutrakvismu.²³⁵ Mistr Jan Pašek z Vratu, který se stal představitelem sjednocené Prahy z roku 1520, přistoupil s násilím k vyřizování si účtů se svojí politicko-náboženskou opozicí. Proti jmenovanému dokázal zakročit nakonec až nový český král v září 1528 tak, že ukončil spojení Prahy a osobně jmenoval konšely do Starého i Nového Města pražského. Při tomto jmenování opomněl Jana Paška a odsunul jej z veřejného života.

Následující sněm zahájený dne 19. listopadu 1527 se měl především zabývat problematikou zadlužení krále. Česká komora vytvořila pro tento sněm dobrozdání,

²³⁵ S malým zpožděním po roce 1517 dorazily nové myšlenky Martina Luthera i do českých zemí. Zde našly v části obyvatel pozorné posluchače a posléze i věrné vyznavače. Sám Luter v roce 1519 vyzdvihl Mistra Jana z Husy, upáleného o více jak 100 let dříve, za reformátora církve. Došlo tak k rozštěpení utrakvismu, který v celkovém měřítku ustrnul a pomalu se opět sblížoval s katolickou církví na tzv. staroutrakvismus, původní formu, a novoutrakvismus, který byl právě ovlivněn Luterovým učením (představitelem kupř. Hlavsa). Mistr Jan Pašek z Vratu byl právě představitelem militantního staroutrakvismu, který své politické odpůrce neváhal likvidovat. Jako představitel spojeného Starého a Nového Města pražského měl Pašek neuvěřitelnou moc, protože Praha samo o sobě byla hlavním představitelem městského stavu v království. Ochrannou ruku nad pražským primasem držel Zdeněk Lev z Rožmitálu, který byl nejvýznamnějším šlechticem.

čemu se měl panovník na sněmu zvláště věnovat. Jedná se o soupis palčivých problémů českého státu především hospodářského charakteru i jejich možných řešení. Desítky let trvající vláda Jagellonců bez faktické moci krále znamenala silné rozmělnění královských práv a statků. V zemi byl nedostatek kvalitní české mince, za to nadbytek nekvalitních zahraničních ražeb s nižším obsahem stříbra, kupř. lehnické mince. Nekvalitní mincí se poškozoval obchod, berní systém i celkový život obyvatel země. „*A tudy obywatele koruny Czeske dobre mincze ktera jse w zemi mincuje malo k swemu uzitku a dobremu uzivani...*“²³⁶ Vina v tomto případě byla svalována na cizí obchodníky, kteří mince nebo rudu vyvázejí nebo dokonce sami přetavují. Surové stříbro bylo vyváženo ze země, buď jako produkt, nebo příměs k jiným kovům.²³⁷ Z výše uvedeného byli opakovaně podezírání Židé. Ferdinand se měl pokusit prosadit absolutní zákaz takové manipulace pod hrozbou ztráty cti, majetku a hrdla. Pouze zvláštní domácí úředníci si měli podržet právo nakládat s mincí. Vzhledem k fluktuaci kvality mincí posledních let, měl panovník dohlédnout na standardní kvalitu mince, aby byly trhy v zemi uklidněny. Úřady, které dohlížely na mincovní pořádek, měly být osazeny spravedlivými a poctivými úředníky. Dalším problémem byla sama existence několika mincovních pořádků v zemích pod Ferdinandovou vládou. Existence několika mincovních systémů představovala riziko a zatížení pro dálkový obchod, kdy byli obchodníci nuceni složitě pracovat s kurzovními lístky. Toto znamenalo i větší byrokratickou zátěž v centrálních úřadech. Žádostí na zavedení jednotné měny ve Ferdinandových zemích se Komora prokázala jako čistě královský byrokratický úřad, který se, ač složen ze zástupců stavů, vzdával jedné z podstat výlučnosti české země.

Neznámé mince, které zaplavovaly království, měly být porovnány s českou mincí, aby se předešlo podvodům. Obchodníci včetně cizích měli nejenom povinnost platit své účty v domácí minci ale ji i přijímat. Avšak vývoz mince byl striktně zakázán. Musela být směněna, aby nemizela ze země. Stejný zákaz se týkal surového stříbra. Současně byl řešen problém nalezišť kovů na území království, protože tyto byly zatíženy dluhy kvůli špatnému hospodaření dřívějších zeměpánů. Komora navrhovala vytvoření stavovské komise, která by prozkoumala zlepšení stavu hor a zvýšení jejich užitku. Úřad se také nemohl ve svém dobrozdání vyhnout řešení složité dluhové situace, do které se svým nástupem na český trůn Ferdinand dostal.

²³⁶ NA SM, D 1.1, 1527 – 1560, kart. 525.

²³⁷ kupř. norimberský vývoz mědi, kde bylo velké procento stříbra.

Dluhy měly být posouzeny nezávislými pozorovateli České komory. Sám úřad počítal s existencí nečestných a nespravedlivých dluhů, které neměly být uhrazeny. *...aby dluhy nepořádné a takové v kterých jse předkové jako milosti královské k újmě a škodě netoliko své, ale i všeho království na prosby a přímluvy mnohých nerozvázně zavažovali a nad svobody tohoto království zapisovali, dávati...*²³⁸ Komora spíš volala po rychlém řešení situace vzhledem k záplavě žádostí o zaplacení, které od věřitelů dostávala. Varovala krále, že, jestliže se sněmu osobně zúčastní, bude konfrontován s žádostmi o zaplacení *lesu dluhů*²³⁹. Připravovala obranou argumentaci panovníka, aby se vyhnul žádostem k okamžitému zaplacení. Nicméně nesmíme se domnívat, že tyto argumenty se nezakládaly na pravdě. Jak jsme si již dříve ukázali, důchody krále byly díky různým zástavám a prodejům korunního majetku minimální. Dalším doplňujícím argumentem měla být obrovská vydání pro obranu před tureckým nebezpečím. Takové problémy pak skutečně přišly, jak se vyjádřil Ferdinand ústy svých úřadů je v současné době často upomínán k zaplacení různých částek, *... kterýmiž Jeho Milost nemohucze jse spraviti ani jim vyrozuměti jen takové dluhové vsičky pořádný a spravedlivé a k JMK spravedlivě k zaplacení náleží.*²⁴⁰ Posledním hospodářským bodem bylo řešení praktické absence komorních statků na území Koruny, které aktuálně patřily králi. Ačkoli se toto mělo použít jako argument pro současnou neschopnost zaplatit dluhy, tato situace se měla urychleně řešit. V království prakticky neexistovaly statky, které by nebyly zatížený zástavou svých výnosů, králi patřily pouze Poděbrady, Kolín, Křivoklát, Tachov a Kadaň.²⁴¹ Dokonce i od těchto panství byly zastaveny některé vesnice. Panovník se měl pokusit vyplatit některé ze zámků, aby užitky a výnosy z nich plynoucí směřovaly rovnou do České koruny, resp. panovníkovi. Kde se peníze na jejich vyplacení měly sehnat, se dokument nezmiňuje. Často se ale hovoří o domácích zdrojích Ferdinanda, tj. peněz z rakouských zemí. Zde se dostáváme k původní argumentaci stavů, které předpokládaly, že Ferdinand použije na výplatu dluhů a zastaveného komorního zboží finance z vlastních zdrojů. Zeměpán měl současně souhlasit, že takto získaná pozemková držba měla být do budoucna nezczizitelná. Pro jejich zástavu měl být napříště nutný souhlas všech tří stavů. Šlo o omezení dispozičního práva krále

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ NA, SM, D 1.1, 1527 – 1560, kart. 526.

²⁴¹ Tyto dále byly zastaveny. V případě Poděbrad v letech 1530 – 1542, Kolína 1531 – 1545, Křivokláta 1534 – 1542, Tachova 1530 – 1547 a Kadaně 150. in: V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 68.

k majetku a ani sama Česká komora do budoucna nechtěla riskovat další zcizování a složité, bolestné znovunabývání korunního majetku. Dokument řešil i jiné otázky než hospodářského charakteru, i když tyto převažovaly. Protože byl Ferdinand stále v Uherském království, kde se účastnil tažení do března roku 1528, poslal za sebe na sněm nejvyššího sudího Zdislava Berku z Dubé, nejvyššího kancléře Adama z Hradce, nejvyššího písaře Radoslava Beřkovského a komorního radu Jindřicha Hložka ze Žampachu. Ti seznámili stavy s předložením krále, kde si král stěžoval na minulé panovníky, především na Vladislava, na jejich nerozvážnost, se kterou si půjčovali peníze. Odvolával se na své vídeňské prohlášení, že může diskutovat o potřebě a nutnosti přijatých artikulí z počátku své vlády. Hlavním argumentem byla právě potřeba splacení dluhů a k nim zjevný nedostatek královských důchodů v království. Stav byl natolik žalostný, že panovník, podle svých slov, neměl dostatek financí na výživu své rodiny a dvora v českých zemích. Dále začaly zatěžovat královskou pokladnu náklady spojené s uherskou vojenskou kampaní a osmanským nebezpečím. Ferdinand proto musel mobilizovat hospodářské síly celého soustátí a především českých zemí jako jejich nejrozvinutější části, aby dokázal úspěšně obstát na poli zahraniční politiky. Mladý král byl postaven před nelehkou situaci nejen splatit dluhy ale i posoudit, které z nich jsou oprávněné a které nikoli. To se týkalo především tzv. milostivých dluhů, mezi nimiž byl asi největší nepořádek. Proto požádal stavy o pomoc v rozlišování spravedlivých a nespravedlivých dluhů. Seznam, který sestavovala Česká komora, se bohužel nezachoval, byl později zaslán do Vídně. Ve své propozici žádal o zrušení zákazu odprodeje komorního zboží, aby stavy ustoupily ze své podmínky o okamžitém zaplacení dlužných částek, jak si vymínily během volebního zápasu. Bez této změny se, podle Ferdinanda, nedaly úvěry uhradit nebo vykoupit zastavené statky. Prostředky k vykoupení korunního zboží a zajištění chodu královské domácnosti, jehož náklady byly odhadovány na 500.000 zl. ročně, měly být zajištěny tzv. posudným, což byla daň z piva.²⁴² Král navrhoval platbu jednoho groše ze sudu. Stavům ponechával na uvážení, zda chtějí platit všichni nebo pouze města, či dokonce jen pražské souměstí. I časová rovina zůstávala na rozhodnutí stavů. Mělo se vybírat buď na dobu neurčitou, nebo na určitý časový úsek, který opět zůstával na rozhodnutí stavů. Nynější stav hospodářství neumožňoval, aby byly prostředky využity pro zabezpečení královského dvora. ...v

²⁴²Tuto daň se panovníkovi podařilo natrvalo prosadit až po zmařeném pokusu českých stavů o povstání proti Ferdinandu I. v roce 1547.

*tomto království dvorem svým, jakž na krále přísluší jse vychovati nemůže...*²⁴³ Dál Ferdinand žádal o clo za dobytek a obilí, které bylo prodáváno ven ze země. Výše uvedené řádky přesně korespondují s dobrozdáním České komory, které vypracovala pro Ferdinanda. I. Tato propozice měla být projednána jejími zástupci, aby posoudili její prosaditelnost na zemském sněmu. V případě, že by návrh neměl šanci na úspěch, nemělo se o něm dále jednat. Tento předpoklad se naplnil, když radové Komory jej nedoporučili ke zveřejnění na jednání o clu i posudném.²⁴⁴ Finanční a hospodářské otázky představovaly vedle stavovských svobod, se kterými často i souvisely, vždy nejvíc napjaté místo sněmovního jednání. Berní zatížení dokázalo sjednocovat i vždy tak participované zemské stavy.

Přelom let 1527 a 1528 narušila šířící se fáma o panovníkovi, že se chystá zrušit všechna privilegia na držbu duchovenských statků od doby Karla IV. a podřídít je své moci. Ačkoli by se Ferdinandovi I. jistě líbila takováto restituce majetku, jistě o ni neuvažoval. Panovník na podobnou akci neměl moc. Vzhledem k faktu, že většina šlechty získala z bývalých duchovenských majetků svůj díl, nenašel by pro tento plán podporu. O závažnosti tohoto obvinění svědčí, že panovník psal prvního ledna roku 1528 Kryštofovi ze Švamberka, aby vyšetřil, kdo fámou, která poškozuje dobré jméno krále, šíří.²⁴⁵ Vedle tohoto vypracovala koncem roku 1527 Komora tajnou zprávu panovníkovi, v níž ho informovala, že část stavovské reprezentace připravuje usurpaci komorního majetku. Bohužel tato zpráva byla vyzrazena a úřad obviněn z usilování o zemské svobody.²⁴⁶

V roce 1528 se panovník pokusil uskutečnit výkup některých panství ze zástav, do kterých se dostaly díky nevýhodné finanční politice jeho předchůdců. Záznamy se nám o této akci zachovaly pouze kusé, a to z dlužní úpisy věřitelů, kteří půjčovali nezbytné prostředky na tyto odkupy. Mezi hlavní věřitele patřila města, jak dokládá příklad Teplic, které půjčily králi peníze na odkup teplického panství. Dále 14. ledna téhož roku dal král příkaz Komoře, aby prošetřila, zda mu nenáleží vyšší podíly z těžby v Čechách.²⁴⁷ Bohužel zrovna v tomto případě nastalá mezinárodní situace nepřála zvětšování majetku krále. Hrozící turecké nebezpečí vyžadovalo velké finanční prostředky jinde, a tak k převratné změně v držení krále v této době

²⁴³ NA, SM, 1527 – 1560, kart. 525.

²⁴⁴ V. V. TOMEK, *Dějepis*, díl XI., s. 56.

²⁴⁵ T. STERNECK (ed.), *Historica*, s. 97an.

²⁴⁶ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 51an.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 72.

nedošlo.²⁴⁸ Dalším možným zdrojem příjmu byla židovská obec, a to především v pražské aglomeraci. Protože měl panovník malé zkušenosti v jednání s Židy, požádal 17. března 1528²⁴⁹ Karla Minsterberského o pomoc při jednání s pražskými Židy, protože měl v jednání s nimi větší zkušenosti, aby od nich získal peníze, které tak usilovně potřeboval. Současně stále probíhal výběr korunovační berně půl svatojiřského úroku, jak naznačuje urgence bechyňských krajských výběřčí Albrechta Cipla z Kravska a Petra Malovce z Malovic ze 27. března 1528 zasláná vdově Dorotě Španovské. Peníze měly být složeny se zdůvodněním opoždění před mistrem České komory Mikulášem Hýzřlem z Chodů v Praze 3. dubna.²⁵⁰

V centru zájmu královské hospodářské a finanční politiky zůstávalo v roce 1528 propojení mincovních soustav.²⁵¹ Současně se král ohradil proti zasahování stavů do správy královských domén. Panovník se nevzdával naděje na revizi rozdělení moci v roce 1526. Razantním vstupem panovníka do správcovství hor bylo sesazení nejvyššího mincmistra Jana Tunkla z Brníčka a nahrazení Janem z Vartenberka.²⁵² Ferdinand požadoval doklad právního stavu na základě předložených privilegií. Panovník se taktéž zabýval nezmenšujícím se dluhovým zatížením. Na zvláštní komisi komisařů přenášel tíhu vysvětlení, proč dosud nedošlo k uhrazení všech pohledávek. Ferdinand odkazoval na svůj brzký příjezd do království a budoucí jednání o dlužích. Důrazně zmiňoval možnost rozlišování mezi spravedlivými a nespravedlivými dluhy. Teprve ty se panovník zavazoval uhradit.²⁵³ Na následujícím sněmu Ferdinand žádal o povolení vojska ve složení 6.000 pěších a 7.000 jízdních vojáků na půl roku.²⁵⁴ Za výhru stavů lze požadovat majestátní listinu ze 4. května 1528, kterou král znovu potvrdil některá z privilegií jako např. zákaz nakládání s korunovačními klenoty, zemskými deskami i privilegií uloženými na Karlštejně *bez vůle a rady* všech tří stavů, zákaz zcizování majetku království a zákaz změny mince bez stavovského souhlasu. Ferdinand tak výslovně potvrdil zisky

²⁴⁸ NA, SM, 1527 – 1560, kart. 525.

²⁴⁹ NA, ČDKM I, 1528 – 1529, karton 2.

²⁵⁰ T. STERNECK (ed.), *Historica*, srov. 109an.

²⁵¹ SČ I 185. Ferdinand I dává instrukci svým komisařům, co se stavy v Praze shromážděnými při napravování práva a vyhledání privilegií etc. jednati mají, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1528/t018500.htm> (dne 02.06.2009).

²⁵² V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 70.

²⁵³ Tamtéž.

²⁵⁴ SČ I. 188. Mikuláš z Prachňan, Zachař z Chrudimě, vyslanci kutnohorští na sněmu pražském, oznamují šepmistrům a radě města Kutné Hory, že proti povolené pomoci na pěší a jízdní lid svobodami svými se ohradili, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1528/t018800.htm> (dne 02.06.2009).

šlechty, když souhlasil s rozházovačnou politikou svých předchůdců.²⁵⁵ Po roce 1526 se Ferdinand taktéž pokoušel o prosazení rakouského krejcarového systému v zemích Koruny.

Dne 20. září 1528 vznikl zápis od mistra České Komory Mikuláše Hýzrle z Chodů, které porovnávalo příjmy a výdaje od 28. března 1527 do 28. března 1528. Tyto příjmy se týkaly svolených daní, které byly odvedeny od stavů v uvedeném období. Jednalo se o 107.646 kop 10 grošů a 2 peníze české. Ačkoli se jedná o relativně velkou částku, je nutné vzít v úvahu i vydání, které měla Česká komora s chodem státu. Celkově znělo vydání na 122.767 kop 22 grošů 4 peníze a jeden halěř český. Týkalo se tak jak obvyklých každoročních vydání, tak i výjimečných, jako např. platby věřitelům apod. Celkově tedy byla ekonomika v mínusu, a to o 15.121 kop 1,5 groše 1 peníz 1 halěř český. Tento dluh, který musel být řešen znovu půjčkou, se měl započítat do nového roku mezi první vydání a umožit se příjmy jako první. Výše uvedený dokument představuje i v budoucnu praktický přehled státního hospodářství, který bývá v pozdějších letech ještě podrobněji rozpracován na jednotlivé příjmy i vydání. V dalších letech byla platební bilance velmi podobná a jen výjimečně docházelo k pozitivní platební bilanci, tzn. hospodaření státu skončilo v přebytku a ne v minusu.²⁵⁶ Dne 4. května 1528 uznal Ferdinand všechny staré zápisy na duchovní statky.

V roce 1528 se setkáváme s případem, kdy se Kutná Hora odmítla podílet na platbě obecné berně s odkazem, že tak v minulosti nikdy nečinila. Proti tomu se však postavila svorně celá městská obec. Do sporu musel zasáhnout až panovník a narovnávat vztahy mezi Kutnou Horou a pražským souměstím s ostatními městy. Jak dokládá Ferdinandova listina z 24. září 1528²⁵⁷, bylo horní město nakonec osvobozeno pouze z platby majetkové daně z horních statků. Ze svobodné držby mělo město a měšťané platit stejně jako ostatní. K uzavření sněmu dne 28. září 1528 si můžeme uvést, že si král musel nechat potvrdit, že může z královského statku odevzdat část peněz soukromé osobě.²⁵⁸ Tato klauzule měla Ferdinandovi pomoci

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ SČ I., 197. Ferdinand I. činí výpověď na sněmu mezi Pražany a jinými městy královskými z jedné a horníky z druhé strany: o sbírky a pomoc ze statků městských, osvobozuje horníky od sbírky z věcí horních, však ze statků svobodných pomoc činiti mají, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1528/t019700.htm> (dne 02.06.2009).

²⁵⁸ Konkrétně se jednalo o Mikuláše Hýzrle z Chodu, kterému král připsal několik kop grošů platů a důchodů z Karlštejna. In. SČ I. 198. Uzavření sněmovní léta Páně 1528, v kvaternu památném na den svatého Václava, dědice českého, dostupné na

jednak umořovat obrovský státní dluh a jednak umožnit panovníkovi svobodně nakládat se zisky, kupř. odměňování. Čechové si dále vymínili, že král má za povinnost vyplacené statky propůjčovat, resp. prodávat, pouze Čechům, či obyvatelům tohoto království. Nutno dodat, že toto ustanovení neměnilo předešlé rozhodnutí stavů, že král nesmí nakládat s majetkem stavů bez jejich vědomí. Ve věci dluhů nebylo uzavřeno žádné stanovisko, pouze potvrzen předchozí stav. Šlechtické rodině Šliků bylo ponecháno mincovní právo, ačkoli panovník o to velmi stál, aby získal do své moci nevídaný zdroj stříbra, který se objevil v severozápadních Čechách a snesl srovnání se stříbrnými doly Nového světa. Poslední oddíl se věnoval vnitřní kreditní politice mezi obyvateli království a z ní vycházející problematiky, jako bylo kupř. věznění pro dlužníky na Pražském hradě.

Komora celý rok 1528 jednala s věřiteli o prodloužení půjček na delší období, jak dokládají mnohé zápisy nových pohledávek ve fondech Staré manipulace Národního archivu.²⁵⁹ Jednání probíhala jak ústně v prostorách úřadu, tak nejčastěji vysláním úředníků do krajů, kteří navazovali kontakty s věřiteli. Po dohodnutí určitých podmínek byla vypracována smlouva, která po signaci zástupci byrokratického aparátu byla odeslána věřiteli. Dluhy byly zapisovány do dnes již bohužel nedochovaných register, aby se zabránilo opětovnému vzniku nepořádku, kdy úřad netušil, co kdy a kolik má platit. Česká komora tak dokázala odvrátit mnoho nepříjemných soudních sporů, kdy hrozilo, že se nespokojení věřitelé budou soudit s rukojmími a vyžadovat po nich splatné částky. Přesné důvody, proč věřitelé byli ochotni prodloužit splatnost pohledávek, nelze s přesností určit. Především se dochovaly původní dlužní úpisy, ze kterých by jasně vyplývaly podmínky, za kterých byly dluhy uzavřeny. Z celkového vyznění se zdá jako nejpravděpodobnější, že půjčka králi byla považována za bezpečnou investici, o jejíž návratnosti věřitel nepochyboval. Panovník byl nejsolidnějším dlužníkem v zemi kvůli komorním statkům a vládě v dalších zemích. Půjčka panovníkovi mohla mít vliv i na sociální přínos věřitele, který tímto zlepšoval svou reputaci, jak se ukázalo po stavovském povstání v roce 1547, kdy se někteří odbojáři takto snažili přesvědčit krále o své loajalitě. V těchto nových úpisech bylo vyzdvihnuto, že se jedná o dluh spravedlivý a pravý, aby měl věřitel jistotu, že dluh už nebude znovu posuzován komisí. Jako platební termín byl pro tyto pohledávky stanoven svatohavelský termín roku 1532, tj.

<http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1528/t019800.htm> (dne 02.06.2009).

²⁵⁹ NA, SM, 1527 – 1560, kart. 525.

14. Říjen, resp. čtrnáct dní poté. Komora v tomto období současně celkově analyzovala pohledávky, kupř. způsobených škod na majetku třetích osob, které vplynuly z užívání komorních statků. Např. byla učiněna smlouva mezi králem zastoupeným Českou komorou a Václavem Sádlem z Kladrub k úhradě jemu způsobených škod z nedávného požáru na královském statku, při němž tomuto sedlákovu shořel i jeho statek. Celkově se jednalo o 550 kgč. Z takto velké částky, za kterou se dal pořídit už prostorný dům v hlavním městě, byla Sádlovi zaplácena hotově pouze část z městské daně. Zbytek částky tj. 450 kgč. s úrokem 22,5 kgč měl být zaplacen až na svatohavelský termín o dva roky později.²⁶⁰

Dále můžeme poznamenat, že dluhy vyšší šlechty, resp. nejvyšších zemských úředníků, zůstávaly neúročené a jejich prodloužení se počítalo jako samozřejmost, což lze doložit na ochotném prodlužování těchto dlužných částek jejich věřiteli. Kupř. Oldřich z Hradce, jehož dluh bývával zúročen, se úročení vzdal a pouze se spokojil se zaplacením dlužné částky 500kgč. na svatohavelský termín. Vyšší šlechta, která si to mohla dovolit, využívala svého vlivu na krále, když se pokoušela získat zpět své peníze. Jak je vidět z příkladu Jana z Pernštejna, panovník v jeho případě nařídil Komoře dne 6. října 1528, aby mu vyplatila 1.000 kgč. spravedlivého dluhu po Ludvíku Jagellonském.²⁶¹ V listopadu 1528 musel král řešit na žádost Komory roztržku s podkomořím, který chtěl vybrané peníze použít nejdříve na zaplacení soukromých pohledávek, což Ferdinand obratem zakázal.²⁶²

Současně se začalo proslýchat, že se chystá nové tažení osmanského sultána, které má posunout znovu turecké panství hluboko do střední Evropy. Z Konstantinopole skutečně vytáhl už 4. května 1529 v čele obrovského vojska, které čítalo podle odhadů přes sto tisíc mužů.²⁶³ Bezprostřední velikost vojska naznačovala, že Sulejman hodlá skoncovat s právě narozenou podunajskou monarchií. Sulejman vystupoval i jako ochránce Zápolského, se kterým jeho říše o rok dříve uzavřela spojeneckou smlouvu. Sedmihradský vévoda, kterému se v boji s Ferdinandem vskutku nedařilo, byl v exilu v Polsku. Přímé ohrožení Ferdinandových zemí se týkalo především rakouských zemí a Moravy. V důsledku právě řečeného je jasné, že hlavním předmětem jednání se zástupci zemí byly vojenské požadavky krále pro vojenskou oblast. Panovník instruoval 8. února 1529 nejvyššího kancléře

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ NA, ČDKM I, 1528 – 1529, kart. 2.

²⁶² V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 77.

²⁶³ V. V. TOMEK, *Dějepis*, díl XI., s. 79.

Adama z Hradce a německého radu Václava Hofkirchera, aby formulovali jeho požadavky na českém sněmu. Ferdinand ve zmíněné instrukci vyhrožoval příkladem krále Ludvíka. Krále stále trápil vývoj situace v Uherském království, k jejichž hranicím se mezitím Osmané přiblížili. V první řadě žádal o odvedení berně na vojsko, kterou povolily stavy minulý rok do sv. Bartoloměje, tj. do 24. srpna. Dále předpokládal, že se Turci nezastaví v Uhrách, ale že budou ohrožovat hranice rakouských zemí, markrabskou Moravu, snad i samotné Čechy. Žádal svolání zemské hotovosti. Každý desátý člověk se měl postavit se zbraní proti možným útočníkům na čtyři měsíce, což by prakticky ochromilo zemědělský a hospodářský život země. Stavy se postavily k Ferdinandovým žádostem pochopitelně negativně. Termín splatnosti daně posunuly k 16. říjnu s poukazem, že není možné jí v dřívějším termínu vybrat. Ohradily se proti možnému použití zemské hotovosti mimo hranice království.²⁶⁴ Jednání v roce 1529 mělo jediný účel sebrat co největší vojsko a co nejvíce vybrat peněz, aby bylo možné zabránit Sulejmanovi, táhnoucímu k Vídni. Sněm byl svolán do Českých Budějovic, aby byl blíže králi, který se pokoušel organizovat obranu svých zemí. Ačkoli se jednalo o mimořádnou situaci, pražané se proti místu konání sněmu postavili, protože se jednalo o precedens, který mohl znamenat dělení se o konání sněmu mezi Prahou, hlavou království, a ostatními regionálními královskými městy.²⁶⁵ Důležitý je tento sněm ještě z jednoho důvodu, a to chápáním integrovaného panství Ferdinanda I. *...arciknížectví rakúské a markrabství moravské jsou mezi s královstvím uherským spojené, a ty země s královstvím českým, a kdyby království uherské ku pádu většímu přišlo, tehdy by hned ty země také k zkáze a záhubě přijíti musily, a na království české veliká by nebezpečnost přišla a nepříteli do něho cesta otevřena byla.*²⁶⁶

Ferdinand potřeboval akutně velkou finanční hotovost, se kterou by hradil náklady na obranu. I při představě, že by se daně ze zemí scházely poctivě a rychle, potřeboval král peníze dříve. Královské výnosy byly odkloněny na obranu jako např. téhož roku židovský regál. Král zahájil jednání s augsburským domem Fuggerů a Baumgartnerů o půjčce 50.000 rýnských zlatých. Podle reskriptu ze dne 9. února

²⁶⁴ Podle privilegia Jana Lucemburského bylo dovoleno použití zemské hotovosti pouze uvnitř království. Byl to ústupek silným stavům po smrti Přemyslovců.

²⁶⁵ SČ I. 212. Sněm v Budějovicích Českých léta Páně 1529 na den svatého Kyliana (8. července), dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1529/t021200.htm> (dne 02.06.2009).

²⁶⁶ SČ I. 209. List Ferdinanda I po krajích království českého rozeslaný, aby stavové na sněm obecní do Českých Budějovic za příčinou ohrožení zemí uherských nepřitelem Turkem se sjeli a o pomoci proti Turku jednali, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1529/t020900.htm> (dne 02.06.2009).

1529 měla být tato částka ujištěna na výnosech z Jáchymova, kde se v letech 1516 až 1545 těžilo ročně v průměru 6.934 kilogramů stříbra²⁶⁷, a to konkrétně tak, že panovník se zavázal uhradit 24.000 marek stříbra z jáchymovské mince splatných během 2 let od prvního května 1529. Každá marka stříbra byla přitom počítána po 15 talentech a ten za 8 zlatých rýnských²⁶⁸. Zatížení jáchymovských dolů tímto závazkem znamenalo, že panovník se snažil dostat celé doly pod svou správu. Není proto s podivem, že následujícího roku došlo k zestátnění dolů ze šlikovské držby. Později v roli věřitelů vystupují pouze Fuggerové a jakákoli zmínka o jiné bankéřské rodině chybí.

Vzhledem k vzrůstajícímu nebezpečí v Uhrách byla Komora jako kompetentní úřad za vojenské platby i zajišťování materiálu bombardována instrukcemi mladého krále. Dne 17. června nařídil Ferdinand Komoře vyplatit mistrovi Komory Mikuláši Hýzrlovi z Chodů z české turecké pomoci 400 zlatých pro Hoyera VI. hraběte z Mansfeldu na zajištění 300 zbrojných koní.²⁶⁹ Komora byla žádána o zajištění i vojenského materiálu, jako tomu bylo v žádosti válečné rady a dolnorakouského zbrojmistra z Lince Oldřicha Leissera, který žádal tento úřad o zajištění dvě stě hákovnic a jejich odeslání do Vídně.²⁷⁰

Jak jsme se už zmínili, Sulejmanovo vojsko se již nacházelo v Uhrách. Zde se k němu připojil shodou okolností na bývalém moháčském bojišti Jan Zápolský 20. července. Počet vojska se tak přiblížil číslu 250.000 mužů. Proti této síle na straně Ferdinanda nestála žádná moc, která by mohla konkurovat. Peníze na vojsko se scházely ledabyle. Dne 29. července nařizoval Ferdinand jednat s českými preláty a pány o zahájení těžby na některých málo využívaných rudných ložiscích za jejich spoluúčasti, za což měli dostat určité výhody. Nicméně celá akce neměla valný ohlas.²⁷¹ A tak zemští úředníci napomínali 31. července všechny stavy, ale především pražské souměstí a jiná královská města, aby konečně zaplatily půlku berně splatné ke sv. Jiří do 22. srpna. Poté měly být všechny stavy připravené vytáhnout do pole k místu, které jim bude určeno. Čím více se blížilo osmanské vojsko k rakouským hranicím, tím více Ferdinandovi chyběly peníze z českých zemí. Důrazně napomínal dopisem z Lince zemské hejtmany i rady královské komory k vymáhání nesplacené

²⁶⁷ A. MÍKA, *Sociálně ekonomická struktura českých zemí před třicetiletou válkou*, in: Sborník historický 21, Praha 1974, s. 62.

²⁶⁸ NA, SM, D 1.F, kart. 572.

²⁶⁹ F. ROUBÍK, *Regesta*, díl I., s. 3.

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 71.

berně bez ohledu na sociální status dlužníka. Jeho situace byla natolik krizová, že neměl na vyplacení ani už postaveného vojska.

Dne 18. srpna téhož roku král znovu psal České komoře, kde vyjadřoval nespokojenost se splácením půjčených 50.000 rýnských zlatých Fuggerům a Baumgartnerům z Augsburgu, které byly pojištěny na výnosech jáchymovského stříbra. Odevzdání 24.000 marek stříbra z Jáchymova se zpožďovalo a věřitelé už byli netrpěliví. Reskript řešení nenabízel, jen urgoval zaplacení částky, protože prodlevy z placení způsobovaly škody bratrům Raimundovi, Antonovi a Hieronymusovi Fuggerům a Baumgartnerům.²⁷² V době obrovského finančního vypětí byla dne 29. srpna vydána revidovaná instrukce především kvůli částečné změně personálního složení.²⁷³ Zoufalost finanční situace mladého krále je patrná na zprávě Ferdinanda České komoře ze sedmého září téhož roku, kde naléhal na nutnost rychlého zaslání peněz z české berně na vojsko kvůli trvajícím tureckému nebezpečí.²⁷⁴ Dne 17. září Ferdinand potvrzoval, že mu na základě sněmovního usnesení z roku 1528 byla v hotovosti vyplacena polovina z dvou set tisíc zlatých, které byly povolené na pomoc proti Turkům. Druhou polovinou stavy slíbily vyplatit do 23. dubna 1530.²⁷⁵ Panovník se zabýval i minimálními částkami jako např. v dopise 11. října 1529 odsouhlasil požadavky peněz vozkům, a to 20 zlatých měsíčně za vůz se čtyřmi koňmi, kteří měly být použity na dopravu materiálu a píce. Tyto peníze měly být uhrazeny ze slíbené válečné pomoci ve výši 100.000 zlatých.²⁷⁶ Současně se setkáváme s reakcí některých šlechticů, kteří žádali snížení daňové povinnosti ohledně své osoby s argumentací, že jsou zapojeni do boje proti tureckému nebezpečí přímo vojensky.²⁷⁷

Další sněm byl zahájen na počátku října téhož léta. Jeho předmětem byly finanční požadavky, které měly pomoci sanovat náklady při obležení Vídně, které začalo 27. září. Panovník ještě téhož dne psal Komoře, aby koupili na účet turecké pomoci i za hotové obilí a dali je semlít. Vzniklou mouku měli zaslat vojsku do Kremže nebo Dunaji.²⁷⁸ Finanční pomoc, která byla navrhována, byla následující. Na

²⁷² František ROUBÍK, *Regesta*, díl I., s. 3.

²⁷³ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 49.

²⁷⁴ NA, ČDKM I, 1528 – 1529, karton 2.

²⁷⁵ T. STERNECK (ed.), *Historica*, s. 151an. Nicméně v případě Rožmberků se zjevně jednalo o omyl, kdy sice Komora vyzvala Rožmberky k zaplacení dlužné berně, nicméně ty argumentovali, že již byla zaplácena v řádném termínu.

²⁷⁶ F. ROUBÍK, *Regesta*, díl I., s. 4.

²⁷⁷ T. STERNECK (ed.), *Historica*, s. 170an.

²⁷⁸ Tamtéž.

základě majetkového rozvržení měly první dva stavy, tj. panský a rytířský, za povinnost postavit z každých tisíce kop grošů majetku do pole 5 pěších vojáků. Z každých deseti tisíc kop majetku byla navržena povinnost vyzbrojit do války čtyři jízdní vojáky. Vedle toho byly navrhnuty platy pro vojáky v poli. Pěším se mělo platit týdně 20 grošů, pokud by nedostávali spíži. Pokud by ji dostávali, měl být plat pouze 15 grošů. Na jednom vojenském vozu se mělo nacházet 20 pěších, přičemž mezi nimi měl být alespoň jeden kopiník nebo pavézník. Dále měly být na každém voze dvě hákovnice a k tomu dostatek prachu, nebo dvě ručnice.²⁷⁹ Všichni se měli sejít ve Znojmě dne 28. října. Současně byla pozastavena úhrada dluhů. *...co se dluhův v tomto království, kdo jsou sobě vespolek jedni druhým dlužni, z kterých se ourokové dávají, dotejče, takto o tom svoleno a zavřeno jest: že do svatého Jiří nejprve příštího a dvě neděle potom, sumy jistinné, z kterých se otrokové dávají, čekati jedni druhým mají, než otrokové zadržali i tento svatohavelský, ti se dáti mají, kdo jest komu povinne. A pro takové ouroky bude moci upomínati a o to hleděti jako pro jistinu, když by tohoto odložení nebylo; než když ourok dá, tehdy dále škod vésti nemá až do sv. Jiří svrchu jmenovaného.*²⁸⁰

Ferdinand se snažil ve velmi emotivním projevu, který poslal po svých velvyslancích českým stavů, přesvědčit k rychlejšímu odvádění berně.²⁸¹ Klasicky byla berně rozdělena na dva splatné termíny. Panovník chtěl, aby byla už při prvním termínu splatnosti o sv. Jiřím, tj. do 23. dubna, zaplacená i druhá částka jako bezúročná půjčka, jejíž splatnost by byla o druhém termínu.²⁸² Samy stavy se měly postarat o sehnání této druhé poloviny a měly se stát ručiteli za její splacení, *...kdebyšte ráčili takovou sumu shledati a za takovouž sumu abyste ráčili rukojmie býti, aby takováž pomoc J. Kr. M. pojednou vyjítí mohla...*²⁸³ Panovník ujišťoval všechny kolem sebe, že peníze použije pouze proti Osmanům. Jeho nouze byla tak

²⁷⁹ SČ I. 214. Usnesení stavův českých na sněmu při času sv. Františka (4. října), dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1529/t021400.htm> (dne 02.06.2009).

²⁸⁰ Tamtéž.

²⁸¹ Emotivnost celého textu jednoznačně zní z přirovnání nynější situace k posledním chvílím Ludvíka Jagellonského: *...také i toto sluší sobě ku paměti přivesti, kdyby král Ludvík slavné paměti dostatečnou pomoc v čas byl jmíti ráčil proti takovému ouhlavnímu, silnému a ukrutnému nepříteli, nikdy by byl k takovému hroznému pádu a zahynutí i s těmi se všemi, které jest při sobě jmíti ráčil, nepřišel, a ten pád z ničehož jiného nepřišel jest, nežli že jest v čas potřeby své i všeho křesťanstva dostatečnou pomocí opuštěn býti ráčil; ješto každému křesťanskému člověku takového hrozného pádu věc žalostivá jest o tom slyšeti, a protož lidé z předešlých příhod mají sobě bráti výstrahy.* in. SČ I 218. Předložení vyslaných královských k stavům českým o pomoc proti Turku, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1529/t021800.htm> (dne 02.06.2009).

²⁸² V. V. TOMEK, *Dějepis*, díl XI., s. 74.

²⁸³ SČ I. 218. Předložení vyslaných královských k stavům českým o pomoc proti Turku, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1529/t021800.htm> (dne 02.06.2009).

velká, že dal stavům možnost, aby zvolily osoby, které by dohlédly na použití takto vybraných peněz. *Pakli byste V. M. toho se obávati ráčili aneb sobě to předkládati, že takové sumy, té druhé polovice, tak náhle neráčili byste věděti kde zjednati a zpuosobiti v tomto království, že se J. Kr. M. v to podávati ráčí, aby jedné tím obmeškán býti neráčil, že ráčí J. M. všecku svú pilnost k tomu přičiniti, aby takovou sumu zjednati a v ní se objíti někde ráčil, jedné abyste ráčili V. M. to dostatečně osobami jistými ujistiti, a týmž osobám aby stavové to také dostatečně ujistili při tom času, jak ste J. M. svoliti ráčili, touž sumu zase spraviti a zaplatiti.*²⁸⁴ Jak vyplývá z dopisu, kterým vybavil své velvyslance před českými stavy doufal ve velkou pomoc od říšských stavů, *...země J. Kr. M. dědičné i příležitost J. M. jsou znamenitou a velikou pomoc přirkli dáti a tou neprodlívati a J. M. jako pána svého v tom neopouštěti, neb i tu naději J. Kr. M. dokonalou míti ráčí a má, že říše svatá i s knížaty J. M. znamenitou a podstatnou pomoc J. Kr. M. učiniti ráčí a učiní.*²⁸⁵

Komora se starala o různé záležitosti a platby v souvislosti s tureckou expanzí k Vídní. Kupř. dne 9. října nařídil Ferdinand Komoře, aby vyplatila mistrovi komory Mikuláši Hýzrlému z Chodů 100 kgč. pro uherského hraběte Viatora Hischwana na úhradu válečných škod, které mu byly způsobeny tureckými armádami. Jako jiný příklad může posloužit úkol válečné rady ze 14. října, kdy král objednal přes Komoru vodní lana v Čechách a žádal, aby byla ihned odeslána do Kremže.²⁸⁶ Komora sloužila i jako prostředník pro komunikaci mezi odpovědnou šlechtou a panovníkem, což dokládá, že byla všeobecně chápána jako králův úřad a respektována jako plnohodnotný komunikační kanál.

Ačkoli Turci od Vídně odtáhli, aniž by město dobyli, což Ferdinand oznamoval České komoře 19. října, současně sděloval, že vojsko nelze rozpustit, protože další smýšlení tureckých velitelů není známo. Žádal, aby mu byl zaslán okamžitě do Lince zbytek ze slíbené pomoci, tj. ze 100.000 zlatých rýnských. Dále bylo o den později nařízeno České komoře zastavení odlévání děl a nařízeno zaslání proviantu do Kremže, kde měl být tento vyměněn za sůl.²⁸⁷ Česká komora jako hlavní finanční správní orgán se ocitla ve středu zájmu i při výplatách nezaplaceného služného, které mělo být poskytnuto různým speciálním profesím, kupř. puškařům, potřebným v době války. V dopisu Hanuše Pfluga z Rabštejna byli na tento úřad

²⁸⁴Tamtéž.

²⁸⁵Tamtéž.

²⁸⁶ F. ROUBÍK, *Regesta*, díl I., s. 4.

²⁸⁷ Tamtéž.

odkázání dva vyslaní chebští puškaři, kteří nárokovali mzdu za své služby.²⁸⁸ U Komory se dále scházel proviant a materiál, o nějž Ferdinand ústy úřadu žádal.

Situace se scházením se peněz z turecké pomoci byla stručně tristní. Komora, která informovala krále, proč není schopná poslat peníze, dostala odpověď dopisem z 28. října z Kremže. Podle panovníkových slov, vojsko placené z Čech naléhá na zaplacení žoldů a hrozí pleněním města. Panovník žádal o okamžité sebrání slíbených peněz a jejich odeslání ke dvoru. Vzhledem k těžkostem měla být takto částka snížena o 4.000 zlatých a platbu slíbenou Zdeňku Lvu z Rožmitálu.²⁸⁹ Dokonce později dne 14. listopadu psala válečná rada Komoře do Čech, že odesílá královské knechty spolu s hejmanem a proviantmistrem, aby jim byl zaplacen dlužný žold.²⁹⁰

V roce 1529 se taktéž sešel říšský sněm ve Špýru. Tento sněm byl důležitý hned z několika důvodů. Každý, alespoň trochu znalý historie, bude jmenovat jeho význam pro nový směr učení Kristova, se kterým přišel před více než deseti lety Martin Luter, a které si našlo za dekádu let velmi mnoho stoupenců. Nás především bude zajímat ve vztahu k žádosti Ferdinanda o finanční výpomoc na říšských stavech, kterou později argumentoval před stavy českými. Tento sněm, který trval od 15. března do 22. dubna 1529 a byl prvním velkým sněmem, na němž Ferdinand žádal o finanční výpomoc pro země ohrožené Osmanskou říší. Protestanti, které dostali své jméno právě na tomto sněmu, se odmítli zúčastnit tažení na pomoc Ferdinandovým zemím, bude-li jim odpírána svoboda ve víře. Nakonec byla dohodnuta finanční pomoc pro českého krále, jejíž faktický výběr byl stejně poznamenán neochotou teritoriálních vládců podílet se na konfliktu okolo Vídně.

Rok 1529 byl nabitý na sněmy. Ještě jednou byl svolán do Prahy na 13. prosince.²⁹¹ Především se zde mluvilo o potřebě svolat generální sněm do Českých Budějovic. Král žádal, aby bylo vybráno z království 20 osob, které se zúčastní plánovaného sjezdu, kde se mělo jednat o společných otázkách Ferdinandových zemí, a to především o turecké otázce. Král dále žádal o svolení, že může zastavit královské důchody a užitky do 100.000 kgč. Stavové nicméně vyžadovali doplňující vysvětlení, komu by mělo být zastaveno, co mělo by být zastaveno a především pro

²⁸⁸ Tamtéž.

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 6.

²⁹¹ SČ I 215. Snesení sněmu obecního. MS. v knih. knížete Jiřího z Lobkovic v Praze, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1529/t021500.htm> (dne 02.06.2009).

které potřeby. Protože panovník a priori na tuto otázku neodpověděl, stavy mu nemohly danou věc odsouhlasit. Dále žádaly po panovníkovi, aby užitky z hor a jiných koutů země využíval především k dalšímu zvelebování české země a neodváděl tyto zisky pryč. Upozorňovaly, že pokud tak bude činit, nebude zapotřebí zastavovat žádné statky, protože země bude dostatečně výdělečně činná. Připomněly trošku škodolibě Ferdinandovi i jeho přísahu, že bude dbát o rozvoj a rozmnožování českého království, což je prý v rozporu se zastavováním statků. Stavy si dále stěžovaly k panovníkovi, že je zapotřebí, aby více konzultoval stav království s úředníky zemskými a odkazovaly se na starou zvyklost v této činnosti. V otázkách mince se rozhodnutí připravovalo na Budějovický sněm, nicméně bylo znovu zdůrazněno, že panovník nebude poškozovat zájmy země. Prosba panovníka o sjetí vyslanců z království českého do Lince, aby se zde sešli s ostatními vyslanci Ferdinandových zemí, čeští stavové slušně odmítli. Jakékoli jednání s cizími velvyslanci stavy odkázaly na připravovaný sněm v Českých Budějovicích a stejně tak upozornily, že i jednání s cizími stavy nebude rozhodně platné, dokud jeho závěry nepotvrdí český sněm.

Příchod Ferdinanda na český trůn znamenal pro čtyřiatřicetiletého muže zásadní změnu. Spojením rakouských zemí s česko-uherskou personální unií předpokládal vytvoření velmoci minimálně středoevropského formátu, která mohla působit jako protiváha vzdálenému španělskému království. Tyto plány byly však narušeny specifickou politickou situací prostoru. První vážnou krizi spojenou s nástupem v rakouských zemích Ferdinand vyřešil, ale zlomit české stavy se mu zatím nedařilo. Stavovské elity ovládající fakticky všechny hospodářské zdroje, a to buď berně, nebo zastavené majetky koruny, nedávali Ferdinandovi přílišný manévrovací prostor. Finanční situace panovníka se tak stala středobodem všech následujících politických jednání. První vážná finanční krize v letech 1527 a 1528, kterou musel zachraňovat svojí sociální prestiží Ferdinandův úhlavní politický protivník Zdeněk Lev z Rožmitálu, přesně dokládá velikost krize, jíž panovník musel ihned po nástupu na trůn čelit.

Mezi spálenou Vídní a spálenou Prahou (1530 – 1541)

30. léta Ferdinandovy vlády

I přes obrovské vypětí osmanské branné moci se Vídni podařilo vydržet nápor tureckých vojsk. Když Sulejmanova vojska táhla zpět na turecké území, zanechávala za sebou spálenou zemi. Vídeňské hradby byly v zuboženém stavu, předměstí města vypálena. Pokud vůbec stály, byly vyspravené palisádovou hradbou, valem ze zeminy a všemožných odpadků. Ferdinand musel urychleně řešit opravu hradeb a obnovu země. Dobře věděl, že zkoušené monarchii byl dán pouze krátký čas, neboť se Sulejman určitě vrátí. Do jeho karet hrál fakt, že kampaň takových masových rozměrů se nedala zorganizovat ze dne na den a vyžadovala složité logistické přípravy. Proto je logické že Ferdinandovou primární snahou bylo získat peníze na opravu a rekultivaci země a příprava na další útok osmanských jednotek.

Rok 1530 přinesl v Čechách výraznou změnu. Na vlastní žádost odstoupil ze svého úřadu nejvyššího purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu. Tato velmi výrazná figura jagellonské správy prožívala po nástupu Ferdinanda již jen epilog svého někdejšího věhlasu. Napjatý vztah mezi novým králem a první mužem stavovské správy byl veřejným tajemstvím. Panovníkovi vadila především velká moc prvního muže a nevyzpytatelnost, která se projevila při královské volbě, kdy Zdeněk Lev volbu zdržoval, aby zvedl svou cenu. Dalším jeho problémem bylo obrovské zadlužení jeho majetků, které po jeho smrti vedly k bankrotu celé rodiny a potupného útěku jeho syna ze země.

Dne 8. ledna 1530 byl zahájen královskou propozicí generální sněm v Českých Budějovicích, které představovaly ideální střed mezi Ferdinandovými zeměmi dostatečně vzdálenými válečné vřavě v Uhrách. V ní Ferdinand I. ocenil přínos českých zemí v těžkostech posledních let, zdůraznil, že nikdo z jeho předků se nedostal do tak svízelné situace jako on. Současně prohlásil, že po císaři Maxmiliánovi zbylo velké množství dluhů, které v této chvíli jsou těžko splatitelné pro velké škody, které postihly Ferdinandovy země – války s Osmany, německé selské války aj.²⁹²

²⁹² ...grossmechtigist Fürst und Herr Herr Maximilian römischer Kaiser löblichister Gedächtnuss die Schuld des Fleisch bezahlt und Tods verschieden und folgunden Ihr kun. Mt. in die Eegierung der österreichischen Land kommen ist, hat Ihr kun. Mt. dieselben Land von wegen der trefflichen grossen Kriegen, die weiland Sein kun. Mt. geführt, am Einkummen und Cammergut hoch und merklich

V souvislosti s tímto sněmem byl svolán dne 24. února 1530 sněm do Prahy, ze kterého se nám dochovalo sněmovní usnesení. Během něj vystoupily stavy proti Kryštofovi z u.²⁹³ Podle jejich názoru, nemohl tento zastávat královské úřady vzhledem k faktu, že není právoplatným obyvatelem Koruny.²⁹⁴ Panovníkovi se podařilo přesvědčit stavy, aby mu půjčily 50.000 kgč splatných na sv. Jiří 1532. Jeho jménem o ně žádala Česká komora, která chtěla dokonce částku až 60.000 kgč. Komora v interním dokumentu králi vypočítávala důvody, proč by stavy měly půjčit. Jako hlavní důvod bylo bráno turecké nebezpečí.²⁹⁵ Půjčené peníze byly rozděleny následovně. Každý ze stavu na sebe vzal jednu třetinu celé částky, tj. 16.666,67 kgč. a peníze se měly rozpočítat podle majetkového kritéria. Každý z obou vrchních stavů měl ocenit svůj majetek a podle něj odvést určitou částku do 5. června buď voleným osobám, nebo přímo do Prahy, kde se tyto částky měly zapsat do zvláštních register. Z vyššího i nižšího šlechtického stavu měly být zvoleny vždy dvě osoby, které by dohlížely na svůj stav. V případě, že se někdo pokusí vyhnout své platební povinnosti, měly tyto osoby právo a povinnost spravedlivě ocenit majetek takového hříšníka, a tomu pak uložit poměrnou částku k zaplacení. O jeho další penalizaci se

beschwert, überlegt und verpfändt gefunden... ..von solchen beschwerlichen Ausgaben nit erholt, hat sich der Aufstand und Empörung des gemeinen Mann in ganz Teutschenlanden wider ihre Herrn erhebt, die aufrurig, ungehorsamb an allen Orten erzeigt und gewesen, dieselben in Ihrer kais. Mt. Landen allen Ober und Erberkeiten zu Erhaltung und Schutzing zu stillen und soviel möglich fürzukommen oder wieder abzustellen, Ihr kun. Mt. nit allein alles, das Ihr kun. Mt. immer hat in Vermögen aufbringen können, dargestreckt, sonder sich selbst mit Ihr Mt. Person in merkliche Geferlichkeit geben, damit Ihr Mt. solchen grossen Unfug und Widerwertigkeit stillen möcht, die sonst, wo das nit beschehen, zu besorgen nit allein derselben Orten teutscher Land belieben, sondern durch die ganz Welt gangen und zu hohen Verderben und Unterdrückung der Erberkeit gereicht war. ...ihren Vorvordern Kunigen Wladislaw und Ludvico hoch und übertrefflich gross Schulden, daneben alle Cammergüter und Einkommen beschwert, verpfändt und verkumert gefunden. Dadurch Ihr kun. Mt. Abermalen nit hat umbgehen noch verhüten können, sondern verursacht worden, ein Hilf von ihren Unterthanen zu Widerstand der Türken und Eroberung Ihr Mt. Erblichen Gerechtigkeit des Kunigreichs Hungarn zu begehren, wie dann Ihr kun. Mt. Dieselben Hilfen erlangt, ader gleichwohl in anderweg und nemblichen sonderlich soviel der in Beheim gerecht worden, fast gar und whig an Zahl oder Summa ander dann zu Zahlung der Schulden angelegt, verwendt und ausgeben hat, sie solichs in Ihr Mt. Behemischen Cammermeisters Rechnung eigentlich und klarich zu befinden ist. in: SČ I. 219. Sněm jenerální v Budějovicích Českých v měsíci lednu 1530, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1530/t021900.htm> (dne 02.08.2009).

²⁹³ *Item, co se Kryštofa Jandorfa dotýče, poněvadž jest na se úřad hejtmanství nad horami tohoto království přijal prvé nežli žádal, aby obyvatelem tohoto království byl: to že jest zjevně ku potupě našim svobodám a znamenité ujmě, jakož pak sme to J. M. Kr. skrze posly naše do Budějovic oznámili; ale však prohlídajíce k žádosti J. M. Kr. pána našeho milostivého, jeho Kryštofa Jandorfera za obyvatele tohoto království chceme přijíti, však na takový způsob, aby on Kryštof Jandorfer v úřadech žádných, též také ani v radě krále J. M. nebyval, poněvadž se při těch, kdo se za obyvatele do tohoto království přijímali neb přijímají, tak se podle svobod tohoto království zachovávalo a zachovávatí má. in: SČ I. 220. Artikule sněmu obecního, jenž držán byl na hradě pražském léta 1530 při času sv. Matěje (24. února). dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1530/t022000.htm>*

²⁹⁴ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 46.

²⁹⁵ NA, ČDKM I., 1530, kart. 3.

však nemluvílo. Tyto peníze byly určeny pouze na obranu proti tureckému nebezpečí. Vedle této částky měl každý povinnost zaplatit případné další poplatky a daně. V případě pokusu o nezaplacení se měl, podle dobové tradice, stát, resp. Komora, uvázat v statek dlužníka do doby zaplacení dlužné částky. Stavby samy spatřovaly v této oblasti velkou možnost příjmů královské poklady. Únorový sněm ponechal panovníkovi i právo vybírat berní nedoplatky, čehož se Komora ujala s velkou vervou. Její ostrý postup zvedl mohutnou vlnu odporu, který skončil až k nálezům zemského sněmu v roce 1537, že napříště mohou berní nedoplatky vybírat pouze berníci.²⁹⁶

Dne 24. dubna 1530 byla vytvořena nová instrukce Komory, která reagovala na nové záležitosti, které nebyly zmíněny v dřívější verzi. Nejvyšším radou se stal Albrecht z Gutštejna. Dále zde byli Oldřich hrabě z Hardeka, Volf Planknar z Kynšperku, který byl současně podkomořím, Hanuš Gotch jako Mistr Komory, který přijímal všechny řádné i mimořádné královské příjmy i výlohy, Kryštof Gendorf jako nejvyšší horní hejtman zodpovědný za technické vedení a dozor těžby ale i správy hor.²⁹⁷ Hans Guntner úřadoval v Komoře jako knihvedoucí, který spravoval několik z nejdůležitějších register úřadu, vč. soupisu všech kvitancí za přijaté peníze, výdaje, zástavních listů, horních register, apod. Současně se stal výše jmenovaný i komorním písařem. Do úplně nové funkce komorního prokurátora byl jmenován Jan Boryta ze Lhoty. Tento nový úředník měl řešit spory v záležitostech komorního jmění. Veškeré věci měl konzultovat s radou Komory. V otázce zastaveného komorního zboží měla Komora vyzvat vlastníky, aby doložili oprávněnost zápisů. Tyto zápisy následně zapsat do komorních register. Oproti minulé instrukci v případě neoprávněnosti zápisu si osoba mohla ponechat zpětně výnosy a nemusela se bát, že bude muset vše vrátit i zpětně. Stále ještě se předpokládalo, že Komora bude odpovědná za vybírání berních nedoplatků. Jak jsme si již dříve ukázali, tato praxe platila až do roku 1537. Bylo upraveno účtovací období úřadu, které se posunulo z termínu březen – březen na Vánoce – Vánoce, resp. od prvního ledna do posledního dne měsíce prosince.²⁹⁸ Podřízenost horních úředníků byla znovu zdůrazněna, a to především jejich povinnost každého čtvrt roku účty hornímu hejtmanu a každoroční vyúčtování přímo České komoře. Byla

²⁹⁶ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 67.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 87.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 92.

věnována zvláštní pozornost hospodářské činnosti správců komorních panství, kteří měli nově shromáždit staré urbáře a s jejich pomocí vytvořit aktuální přehledy všech poplatků. Byly zavedeny nové knihy prodejů produktů z komorních panství. Měl být proveden soupis všech vinic zavedením tzv. viničních register, aby mohl být vytvořen co nejvyšší stabilní příjem královské pokladny. Byla zdůrazněna vojenská role České komory. Komora se stala zemským cílem turecké pomoci a pomocných berní, zajištění výplat vojska i vojenského vybavení. Ve správě Komory se ocitla i zbrojnice na Pražském hradě.

Dne 9. června žádala Komora panovníka o pomoc, neboť z berních nedoplatků, které byly určeny na zaplacení věřitelů, bylo vybráno do výše uvedeného data pouze 800 kop od rytířů.²⁹⁹ Z tohoto důvodu Komora žádala věřitele, aby se dostavili do Prahy k jednání, kde se je pokoušela přesvědčit k ústupkům ze svých nároků. Dne 22. června žádala Komora panovníka o zajištění finančního příjmu ve výši 10.000 zlatých ze slezského cla a jáchymovských příjmů, neboť se její situace stávala jak finančně, tak politicky neudržitelnou. Musíme si uvědomit, že vždy se snížením platební bilance byla snížena i prestiž úřadu. Nicméně Ferdinand toto striktně odmítl, neboť slezské důchody i jáchymovské výnosy byly plně zastaveny.³⁰⁰

Současně byl učiněn nový pokus o prozkoumání, proč je královský majetek tak malý a v tak zuboženém stavu. Byla sestavena komise, která prozkoumávala podklady, jak došlo k jeho ztrátě. Její jednání pokračovalo ještě v srpnu 1530. Komise rozvažovala příjmy i výdaje na jednotlivých statcích, jejich zástavy apod.³⁰¹ Ze soupisu se zachoval pouze jediný a to velikost příjmů a vydání v týnském ungelu na Starém Městě pražském. V srpnu 1530 byly příjmy 3.030 kgč. a výdaje 641 kop 38 groše 4,5 haléře českých.³⁰² Bohužel dokument neřeší, do jaké míry byl ungelt zatížen zástavami, přičemž z jiné korespondence víme, že skutečně zatížen byl. Nadto stavy panovníkovi dovolily, aby zastavil své statky v zemi do výše 50.000 kgč. Současně však musel slíbit, že do dvou let tyto statky zpátky vykoupí, aby nebyla královská komora poškozena. Zde je nutné si osvětlit dvojí význam chápání pojmu *komora* v raném novověku. Za prvé tento výraz charakterizoval všechny královské majetky, do nichž patřila města, královské statky, důlní díla, Židé, a mnohé

²⁹⁹ Tamtéž, s. 150.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 152.

³⁰¹ NA, ČDKM I., 1530, kart. 3.

³⁰² Item aus dem thein emphanngen und Quitiert den anndern augusti AD im 30 benentlich 3030 kgč. Ausgab von wegen des thein thuet 641 kop 38 gr. 4,5 h. behaimisch. Tamtéž.

jiné. Dalším smyslem byl královský úřad Česká komora, jež měl na starosti všechny hospodářské otázky krále. V případě, že tyto zastavené statky koupil cizinec, mělo být mu uděleno inkolátní právo ovšem s tou výjimkou, že se nesměl ucházet o žádný úřad. Panovník se měl dále starat o kvalitu mince, která neměla klesat, což poškozuje obchod v království. Mimoto se také jednalo o nové redakci zemského zřízení, které měla za úkol připravit komise, jejímž předsedou byl sám Ferdinand. Výsledkem diskuzí bylo nové redigované vydání zemského zřízení, které vyšlo ještě téhož roku, a to 17. září. Nejvyšším purkrabím byl jmenován na neobsazený post po Zdeňku Lvu z Rožmitálu, Jan z Wartemberka, který jím byl již za Ludvíka Jagellonského.

Panovníkovi se zřejmě nadále nedostávalo peněz, neboť už 2. srpna žádal Českou komoru, aby projednala s pražskými městy půjčku do výše 60.000 kop. V případě, že by se pražská města stavěla vůči požadavkům Ferdinanda negativně, měla být vybrána co nejvyšší částka, příp. kontaktována další města se stejným požadavkem.³⁰³ Česká komora žádala o půjčku i věnná města, na které se obrátila po přání královny, což jí bylo tlumočeno králem.³⁰⁴ Panovníkův návrh předložila rada pražským městům, ta si však vyžádala čas na rozmyšlenou až do 30. srpna. Politickou situaci léta 1530 dále rozčeřila zpráva, že do moravského markrabství vtrhnul Jan Zápolský spolu s tureckými jednotkami. Ačkoli se jednalo o mylnou informaci, byla nařízena zemská hotovost po všech krajích.³⁰⁵ Boje ve skutečnosti probíhaly okolo pevnosti Šintava v Uhrách. Uklidnění situace přineslo až zprostředkované jednání polského krále a saského kurfiřta, díky němuž bylo uzavřeno příměří mezi oběma stranami 13. prosince.³⁰⁶

Dne 9. října roku 1530 byla zaplácena první splátka z padesáti tisícové půjčky, které půjčili Fuggerové panovníkovi, a to 2.100 zlatých jejich faktorovi Lazarovi Henglovi proti účtu.³⁰⁷ Dále bylo zapláceno o sv. Lucii jako další splátka stejné osobě 676 zlatých. Dále jim bylo zapláceno ve třech částkách 4.796 zlatých.³⁰⁸ Veškeré výše uvedené částky byly vzaty z výnosů mince jáchymovských dolů.

Dne 5. ledna 1531 byl zvolen na říšském sněmu v Augšpurku za přítomnosti svého bratra římským králem Ferdinand I. Jeho volbu však nepodpořil saský kurfiřt jako hlava šmalkaldského spolku, ani bavorský vévoda Vilém, který měl

³⁰³ V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 119.

³⁰⁴ NA, ČDKM I, 1530, kart. 3.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 120an.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 121.

³⁰⁷ NA, ČDKM I, kart. 6.

³⁰⁸ Tamtéž.

Ferdinandovi stále za zlé jeho úspěšnou kandidaturu na český trůn. Dalším výrazným úspěchem byl slib říšských stavů vojenské pomoci proti Turkům. V souvislosti s Ferdinandovou volbou se hovoří v literatuře o půjčce 275.333 zl. od Fuggerů. Tuto částku si vypůjčil starší bratr Karel V. smlouvou z 25. října. Vzhledem k velkému riziku si Fuggerové účtovali 40.000 zl. provize. Už v roce 1530 dosahoval Ferdinandův dluh u Fuggerů přibližně jednoho milionu zlatých, do nějž ale byly započítány kupříkladu i zděděné úvěry z královských Uher ve výši 258.400 zl. V souvislosti s podporou Ferdinandovy volby na říšského krále a vysoké půjčky Karlu V. přímo souvisí množství privilegií, které augsburská bankéřská rodina obdržela od císaře.³⁰⁹

Přípravy sněmu v roce 1531 přerušila morová nákaza, která se objevila v Praze. Jako náhradní místo byl nejvyššími zemskými úředníky doporučen Kolín, kdy tito požádali Českou komoru o technicko-hospodářské zajištění celé akce. Ferdinand naopak žádal svolání sněmu do Českých Budějovic. Důvodem bylo, že se již zde sněm v minulosti sešel a nesporná blízkost rakouským zemským hranicím. Zajímavá je královská propozice pro chystaný sněm z března, v níž označuje částkou 400.000 zl. za osobní náklady na zabezpečení zemí pod svou správou.³¹⁰ Obrovské číslo je jistě nadsazené, ale odsoudit jej jako neopodstatněné by bylo příliš krátkozraké. Musíme si uvědomit, že hlavní město arcivévodství bylo stále poškozeno z osmanského obléhání a obnova města z roku 1532 před předpokládaným obléháním byla vskutku provizorní. Současně náklady na ochranu hranic před Turky se pohybovaly v řádech několika stovek tisíc zlatých. Příchod jara ukončil morovou ránu v pražských městech, a proto již nebyl důvod překládat sněmovní jednání do jiného královského města. Alespoň tak si vysvětlují sněmovní usnesení týkající se kurzu pražského groše k cizím mincím, které bylo vytvořeno dne 17. dubna na Pražském hradě. Jako povolené mince byly označeny: jáchymovský groš, široký groš a jeho díly, rakouské dvanácterníky, pasovské peníze, slezské groše, gerlické peníze, polské a svídnické groše. Jiné mince měly být nejprve přemincovány a poté teprve vpuštěny do oběhu.³¹¹ Výrazným výsledkem bylo povolení výběru

³⁰⁹ Anton STAUBER, *Das Haus Fugger*, Laupart 1900, s. 52.

³¹⁰ SČ I. 230. Königliche Landtagsproposition an den Landtag von Böhmen, der gehalten wurde zu Reminiscere, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1531/t023000.htm> (dne 02.08.2009).

³¹¹ SČ I. 233. Usnesení sněmovní, jaká mince v Čechách berná býti má a za mnoho-li českých peněz, dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1531/t023300.htm> (dne 02.08.2009).

250.000 zl., které měly být odvedeny od všech třech stavů.³¹² Vzhledem k převodu jáchymovských dolů do plného vlastnictví krále byl pověřen téhož roku k inspekční cestě Kryštof Gernsdorf, jehož krátká zpráva se o této cestě zachovala. Cesta byla spojena především s vydáními, které byly nutné k zajištění chodu nového úřadu jáchymovského úřadu. Za koupi domu pro krále, kde by tento úřad sídlil a jeho vybavení, bylo kupř. zapláceno 1.300 zlatých rýnských.³¹³

Mezitím rozsáhlá zpravodajská síť ve Ferdinandových službách přinesla zprávy o nových přípravách osmanského sultána na pochod do podunajské monarchie. Král se rozhodl celou situaci řešit svoláním dalšího generálního sněmu do Českých Budějovic, který by konečně zcela vyřešil obranu personální unie proti nájezdníkům. Akutní nedostatek peněz musela řešit Česká komora pomocí úvěru. Jako nejschůdnější se v tomto případě jevila města, přičemž bezúročná půjčka byla vázána na budoucí berni, jež byla splatná 24. srpna 1531. Od staroměstských měšťanů získala 1.000 kop, od novoměstských 500 kgč. Mistrné jednání Komory se ukazuje na schopnosti přesvědčit později staroměstské ještě k další půjčce, a to 1.600 kop.³¹⁴ Žádost o půjčku směřovala i do ostatních zemí koruny, kupř. jednáním o půjčku peněz v Horní Lužici byl pověřen Berka z Dubé.³¹⁵ Ačkoli potřeba peněz byla obrovská, musel přesto panovník stále splácet své dluhy. O sv. Lucii bylo z výnosů jáchymovských královských dolů vyplaceno 7.000 zlatých k rukám augšpurské rodiny Fuggerů kvůli pohledávce mohučského kurfiřta.³¹⁶ Komorní úřad byl i častým adresátem válečné rady, která zodpovídala za vedení války na úrovni celé monarchie. Dne 16. září 1531 žádala tato po Komoře, aby co nejdříve vybrali a odeslali tureckou daň do Vídně, kde měla být využita na opravu a zlepšení opevnění města.³¹⁷ Stejně tak zůstávala prvořadá role komorního úřadu ohledně shánění vojenského materiálu – kupř. děl, střelného prachu, sanytru, aj. po království. Platební bilance koncem roku 1531 nebyla dobrá. Úřadu akutně chyběly peníze, a proto dne 5. listopadu žádala krále, aby si mohla ponechat 10.000 zlatých z daní, které chtěla využít na zaplacení komorních závazků, tzn. zástav a dluhů, avšak král na její prosbu nereagoval až do února roku 1532, kdy jí toto povolil.³¹⁸

³¹² V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 124.

³¹³ NA, ČDKM I, 1531 – 1532, karton 4.

³¹⁴ V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 127an.

³¹⁵ NA, ČDKM I, 1531 – 1532, kart. 4.

³¹⁶ NA, ČDKM, 1534, kart. 6.

³¹⁷ F. ROUBÍK, *Regesta*, díl I., s. 7.

³¹⁸ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 152an.

Rok 1532 znamenal pro monarchii skutečné ohrožení. Z Konstantinopole opět vytáhl Sulejman v čele stotisícové armády. Nikdo nepochyboval, že jeho cílem je znovu Vídeň³¹⁹ a stejně tak panovala rozšířená obava, že Ferdinandovo sídelní město už nebude mít tolik štěstí jako před třemi lety. Volné finanční prostředky Ferdinand narychlo investoval do výstavby opevnění a vybavení města zbraněmi. Velký finanční potenciál stále představovaly berní nedoplatky, neboť do poloviny ledna téhož roku byl jediným, kdo zaplatil současnou berni, nejvyšší purkrabí Jan z Vartenberka³²⁰, z toho vyplývá, že mezi neplatiči byli i úředníci Komory, kteří se sami měli starat o panovníkovy příjmy. Nezaskočí proto, že sněm tohoto roku se zabíral především vytvoření co nejširší zemské hotovosti, která by se dokázala postavit Sulejmanovi v poli, protože zaplacení profesionálů nepřipadalo v úvahu. Z každých pěti tisíc kop majetku měl majitel vyzbrojit dva jízdní vojáky a navíc k tomu z každého tisíce dva pěší.³²¹ Podle rozhodnutí říšského sněmu v Řezně, mělo být vysláno 40.000 pěších vojáků a 8.000 jízdních, ke kterým se měl dále připojit císař se svou vlastní armádou. Všechny jednotky měly být podle plánu 15. srpna u Vídně, kde měly očekávat příchod nepřítele. Naprosto mimořádná potřeba peněz panovníka donutila využít svého práva a uložit berni vyššímu duchovenstvu v zemi. Ta měla být využita k zajištění píce armádám. Ke stejným účelům měla být využita půjčka od Starého Města ve výši 2.000 kop. Jako odplatu postoupil městu Ferdinand dvě třetiny porybného cla, které zde náleželo králi. Za zmínku stojí i mimořádně vysoká půjčka 800 kgč. od novoměstského měšťana Martina Divišovského, kterému na oplátku zastavil hrušovanskou ves náležející vintířovskému panství.³²² Strach z opakovaného obležení Vídně, lze doložit i v dopisech Ferdinanda do Komory s rozkazy na zajištění peněz, vojenského materiálu a proviantu. Nic nemělo být ponecháno náhodě. Kupř. 21. června psal Ferdinand z Řezna Komoře, aby připravili 20 až 25 děl a dovolil výběr peněz místo proviantu. Dále třeba žádal, aby bylo Židům uloženo k zaplacení více jak 2.000 zlatých.³²³ Komora někdy i čelila žádostem, aby v případě vypůjčení vojenského materiálu byla složena jistina, která by propadla v případě nevrácení – např. děl. V dopise z 30. června se takto vyjádřil Albrecht

³¹⁹ Podle výpovědi zajatého komorníka Ibrahima paši sultán chtěl přitáhnout k Vidni, kde by vyčkal rozhodující bitvy, případně dobýt město, jako se již pokusil před třemi lety. in: T. STERNECK (ed.), *Historica*, s. 231.

³²⁰ V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 129.

³²¹ SČ I., 238. Usnesení sněmovní dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1532/t023800.htm> (dne 02.08.2009).

³²² V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 132.

³²³ F. ROUBÍK, *Regesta*, díl I., s. 7.

z Gutštejna, který přes svou ochotu zapůjčit dvě tarasnice, žádal složení odpovídající finanční hodnoty, která by mu v případě jejich ztráty nebo poškození propadla.³²⁴ Vzácně dochovaný soupis majetku Nového Města pražského, který byl předložen 9. července, dokazuje zámožnost třetího stavu a reflektuje změny, které nastaly o patnáct let později. Podle tohoto dokumentu, který ve svém díle zmiňuje V. V. Tomek, mělo Nové Město majetek v celkové výši 103.842 kop a jednotliví sousedé ve výši 10.898 kop.³²⁵ Panovník, který čekal na vojsko svého bratra v Regensburku, psal 15. července o urychlené zaslání finanční pomoci do místa svého současného pobytu.³²⁶

Zajímavým dokumentem z doby výběru turecké pomoci, který nemůžeme nezmínit, představuje dopis Václava Haugvice z Biskupic, který odeslal Oldřichovi hraběti z Hardeku a Hanušovi Kozovi z Kynastu, radám České komory. Václav Haugvic sděluje, že přišel na způsob, jak by Komora mohla získat padesát až sto tisíc bez toho, aby to mělo vliv na sbírání českého vojska. Danou věc konzultoval s vybranými pány a rytíři, kteří jeho nápad schválili a doporučili se mu obrátit na krále. Tento nápad tedy přetransformoval do psaní, které poslal po panu Žabkovi králi a jakmile přijde jeho odpověď, rád se dostaví ke Komoře. Žádá, aby tuto jeho iniciativu nikomu neříkali, neboť *vědí jistě, že bohatí neradi dávají tomu, co chudý obmyšluje, byť nejlepší bylo.*³²⁷ Výsledky jednání, pokud k němu došlo, se do dnešních dnů nedochovaly. Vzhledem k pokračujícím problémům s výběrem peněz lze ale usuzovat, že k žádným změnám nedošlo. Na výše zmíněnou výzvu ke svolání zemské hotovosti mnozí reagovali argumentací, že právě pro nedostatek peněz nemohou svému králi při potírání Turka asistovat, dokud jim nebudou zaplaceny dlužné částky, které u něj mají.³²⁸ Osmanská invazní armáda nakonec svého cíle nedosáhla. Celý čas vhodný k obléháním Vídně strávila dobývání hradu Kysek. Po neúspěchu před jeho branami se sultán se zajatci a kořistí vrátil tažením přes část Rakous a Slovinska a způsobil těmto územím nezanedbatelné škody.

Splatnost půjček ve výši 38.000 zl. na svatohavelský termín 16. října nevěstila nic dobrého. Pátého října Komora referovala, že někteří z věřitelů zažalovali královské ručitele z nezaplacení králových dluhů. Komora žádala po

³²⁴ Tamtéž.

³²⁵ V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 133.

³²⁶ F. ROUBÍK, *Regesta*, díl I., s. 8.

³²⁷ Tamtéž.

³²⁸ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 153.

Ferdinandovi, aby ji dovolil použít berni k vyplacení věřitelů, s čímž tento nesouhlasil a chtěl věc odsunout až do svého příjezdu. Komora naopak obdržela od panovníka povolení, aby jednala o zástavě některých vsí křivoklátského panství, což nakonec ale nevedlo k žádnému hmatatelnému výsledku.³²⁹ Situace dále gradovala dopisem z třetího listopadu, kdy úřad zoufale žádal o pomoc. Tvrdil, že bez královské pomoci, zanikne. *Všude vzniká neposlušnost a odpor proti české komoře, a čím déle se jim nebrání, tím hlouběji se zakořeňují, nedoplatky berní a dluhy není možno rázněji vymáhati, poněvadž, chce-li komora zakročiti právní cestou, radí jí královští hejtmané a jiní úředníci, aby tím nevyvolávala pobouření a nepokojů... Nedosti rázné vystupování způsobuje, že rozkazů komorních, ať už se týkají peněžních neb i jiných záležitostí, nikdo neposlouchá, poněvadž se vidí, že komora nemá ochrany.*³³⁰ Jako jedinou možnou cestu ven z tohoto marasmu viděla Komora v příjezdu krále a jeho osobní intervenci, což král slíbil dopisem 14. listopadu. Úřad začal ihned reagovat odkazem všech žádostí na králův příjezd. Současně v listopadu 1532 začala Komora uvažovat o centrálně řízeném prodeji kutnohorské mědi, což, podle jejího názoru, mohlo přinést potřebné finance. Nicméně král dále pokračoval ve finančních požadavcích. Dne 6. listopadu 1532 Ferdinand svým dopisem z Insbruku propustil polního hejtmana, polního maršálka, proviantmistra, jeho účetního a dělostřelce a dal příkaz Komoře, aby je vyplatila.³³¹ O deset dní později psala Komora králi, že bude nutné vyplatit zastavené zemské statky, které panovníkovi dovolil zastavit zemský sněm do výše 50.000 kgč. Jejich vyplacení se, podle názoru úřadu, nepodaří bez speciálně vybrané pomoci.³³² Téhož dne si Komora stěžovala králi na chování Pražanů v případě Žida Judla, který, podle udání, páčil českou minci. Při prohlídce u něj bylo zabaveno osm až deset centů testu, na němž páčil stříbro, množství starých i nových, dobrých i špatných mincí a sedm až osm hřiven zlata. Věci zatčeného Žida byly vloženy do truhly a zapečetěny. Když pak Česká komora na žádost některých měšťanů, kteří Judlovi dali peníze, aby jim z nich udělal zlato, poslala pro zmíněnou truhlu, pražané ji nevydali, ale sami ji otevřeli a žadatelům vydali peníze, čímž znevážili Komoř.³³³ Ještě dne 30. listopadu 1532 si stěžoval král v dopise České komoře, že zajišťování finanční pomoci na válečný lid

³²⁹ Tamtéž, s. 154.

³³⁰ Tamtéž.

³³¹ Fr. ROUBÍK, *Regesta*, díl I., s. 10.

³³² Tamtéž.

³³³ B. BONDY, *K historii*, s. 259 – 261.

k obraně proti tureckému nebezpečí je nedostatečně zajištěno vzhledem k faktu, že peníze nejsou dosud vybrány. Podle tohoto dokumentu v této době ještě nebylo vybráno slíbených 15.000 kgč. povolených v roce 1530. Platební termíny věřitelům, minimálně v mezinárodním měřítku, musel dodržovat i Ferdinand, proto opět o sv. Lucii 1532 bylo nutno zaplatit pohledávky Fuggerům z výnosů jáchymovských dolů. Augšpurské rodině bylo tak vyplaceno na základě rozkazu krále a jejich kvitance dalších 7.000 zlatých kvůli mohučskému kurfiřtu a dále zaplacený dosud nezaplacené úroky z roku 1531, tj. 300 zlatých.³³⁴ Ve stejném roce si Ferdinand na jáchymovské výnosy vypůjčil dalších 43.615 zlatých.³³⁵ Dne 29. prosince odeslal Ferdinand do Prahy Hanuše Kinslera, který začal žádat po Komoře peníze na úpravu Pražského zámku před příjezdem Ferdinanda.³³⁶ Když bylo zažehnáno nebezpečí vpádu, chtěl Ferdinand se spojenými vojsky pronásledovat Osmany a pro jednu vyřešit tíživý problém. Toto řešení však odmítl jeho bratr, který nechtěl riskovat ztrátu vojska. V prosinci téhož roku bylo inicializováno jednání mezi Ferdinandem a Janem Zápolským, jehož výsledkem bylo příměří uzavřené v dubnu 1533. Současně panovník začal jednat se Sulejmanem o uzavření míru. Monarchie potřebovala oddechový čas. Tento byl podepsán roku 1533.

V roce 1533 bylo na splátkách dluhu Fuggerům, podle dostupných materiálů, zaplaceno z jáchymovských výnosů kvůli mohučskému kurfiřtovi 7.000 zlatých, dále jim bylo ve dvou splátkách zaplaceno 38.091 zlatých v sobotu po sv. Jakubu, 26. července. A konečně 21. října téhož roku se jednalo o částku 2.570 zlatých. Opět byly tyto peníze odvedeny jejich služebníku Lazarovi Hengelovi.³³⁷ Roku 1533 pokračoval pokus České komory ve výběru berních nedoplatků. Kupř. 25. května 1533 se radové Komory obrátili na Jošta III. z Rožmberka, aby jako dědic po Petru IV., zaplatil 250 kgč., které Petr IV. zůstal dlužen z celkové částky 2.049 kop 26 grošů a 2 denárů českých výběřím Ludvíka Jagellonského v Prácheňském kraji. Současně s dopisem zaslali i materiály, které svědčily o nezaplacení dlužné částky. Vzhledem k faktu, že se jednalo o nedoplatek staršího data, žádali radové Komory, aby v případě, že dluh již byl v minulosti zaplacen, doložení materiálů od Jošta III.³³⁸

³³⁴ NA, ČDKM I., kart. 6.

³³⁵ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 142.

³³⁶ Tamtéž, s. 155.

³³⁷ NA, ČDKM I., 1534, kart. 6.

³³⁸ T. STERNECK (ed.), *Historica*, s. 271- 273.

Panovník skutečně přijel do Prahy v květnu 1533 a zdržel se zde až do června téhož roku. Jeho pobyt však nepřinesl řešení klíčových otázek, protože z informací Komory vyplývá, že se její finanční situace nezměnila. Úřad neměl ani na zaplacení hradních stráží, protože jediný nezastavený příjem – pražský ungelt, na výplaty platů nestačil. Situace dospěla tak daleko, že Mistr Komory i komorní radové se stávali ručiteli za královské půjčky.³³⁹ Tento stav je vykládán tak malou prestiží královského kreditu, že se nikdo nechtěl stát ručitelem neschopného dlužníka. Žádné zlepšení situace nepřinesla ani revise městských berních nedoplatků. Komora si znovu stěžovala 23. května, že pražané podporují Židy, kteří se vymykají kontrole a žádala zásah panovníka.³⁴⁰ V srpnu 1533 došlo k vážné roztržce mezi Mistrem komory a nejvyšším hejtmanem Jindřichem Berkou z Dubé. Mistr Komory chtěl zaplatit adaptace Pražského zámku a chtěl k tomu využít peněz taxátorské truhlice, která byla právě uložena v domě nejvyššího hejtmana, kde bylo pouhých 15 kgč. Hejtmanství odmítlo truhlici vydat. Světlejší vyhlídky se objevili 16. září 1533, kdy Oldřich z Hardeka získal slib nejvyššího kancléře Hanuše Pluha z Rabštejna, že králi půjčí celých 48.000 zlatých za zástavu Křivoklátu a Tachova. Proti navrhované půjčce se velmi rezervovaně postavil Ferdinand, který jednání o půjčku odsunul až do svého dalšího příjezdu do Prahy. Zřejmě se mu nechtělo zcela se vzdát Křivoklátu a Tachova.³⁴¹ Král nakonec přijel do Prahy na konci roku 1533 a zdržel se zde do poloviny roku 1534. V roce 1533 zrušil Ferdinand uvnitř Hradu dvě krčmy, přičemž v jedné blízko Bílé věže byla zřízena místnost pro dvorskou kancelář a z druhé nedaleko odtud kancelář nově zřízené komorní rady.

³³⁹ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 155an.

³⁴⁰ B. BONDÝ, *K historii*, s. 261 – 264.

³⁴¹ Tamtéž, s. 157.

Změna berního systému a krize let 1534 až 1536

Z hospodářského hlediska byl významným zemský sněm zahájený 2. března 1534, v němž panovník požádal stavy o zásadní reformu berního systému království.³⁴² Ferdinandovým záměrem bylo vytvoření stálého finančního zdroje k hrazení nákladné mezinárodní i domácí politiky, tj. zaplacení tzv. uherské fronty, vykoupení zastavených panství a důchodů. Stavy slíbily odvádět daň z prodeje další tři roky, a tak nahradit dosud vybíranou majetkovou daň. Vycházela ze španělské alcavaly, její další vzory byly ve Francii a Itálii. Předpokládalo se, že během celého období dosáhne odvod daně půl miliónu zlatých.³⁴³ Tyto pokusy se opakovaly i později a jejich příčinou byl nedostatečný tlak panovníka na prosazení důsledného výběru historicky zakořeněné majetkové daně. Daň z prodeje zatěžovala především česká královská města, která tak měla naplnit prázdnou královskou pokladnu. Bližším pohledem se ukazuje, že hlavním zdrojem daně byl prodej piva. Jeho prodejci byli zatíženi poplatkem 1 groše českého posudného za jeden strych³⁴⁴ vařeného pšeničného piva. Pouze v případě, že pivovarník si pivo sám uvařil a následně ve svém domě prodal, byl osvobozen. Plátcem daně se stával prodejce a nikoli producent z důvodu, aby nebyla ovlivněna sama produkce potravin. Povinnost platit měl vždy koncový prodejce piva. Dále byly poplatky zatížené zemědělské produkty, zda byly prodávány uvnitř království nebo byly vyváženy za jeho hranice. Jak dokládá přiložená tabulka, byl rozdíl mezi těmito dvěma položkami až 700%!

Tabulka 13: Poplatky zemědělských produktů prodaných uvnitř království a při exportu

Produkt	míra	prodané v království	Export	zvýšení
Pšenice	strych	0,5 groše čes.	2 groše čes.	400%
Žito	strych	2 peníze	2 groše čes.	700%
Ječmen	strych	2 peníze	2 groše čes.	700%
Ovsa	strych	1 peníz	1 groš čes.	233%
Hrách	strych	1 groš čes.	2 groše čes.	100%
Proso	strych	1 groš čes.	2 groše čes.	100%
Jáhel	strych	1 groš čes.	2 groše čes.	100%

³⁴² Sněm byl ukončen o měsíc později. viz SČ I., 241. Sněm, jenž 2. března zahájen byl. Dokument je dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1534/t024100.htm> (dne 2.8.2009).

³⁴³ Josef JANÁČEK, *České dějiny*, Kniha I., díl II., s. 153.

³⁴⁴ 1 strych je 93,6 litrů.

Mák	strych	1 groš čes.	2 groše čes.	100%
Semenec	strych	1 groš čes.	2 groše čes.	100%
Pohanka	strych	2 peníze	4 peníze	100%
Cibule	věrtel ³⁴⁵	2,5 groše čes.	5 grošů čes.	100%
Zelí	libra ³⁴⁶	0,5 peníze	5 grošů čes. ³⁴⁷	nelze určit
Chmel	strych	1 peníz	2 peníze	100%
Mrkve	strych	1 groš čes.	2 groše čes.	100%
Slad	strych	není uveden	2 groše čes.	nelze určit
semena řepky	strych	není uveden	5 grošů čes.	nelze určit
semena lnu	strych	není uveden	5 grošů čes.	nelze určit

U sladu, semen řepky a lnu nejsme schopni doložit zvýšení cen oproti prodeji v zemi, protože nejsou v pramenu uvedeny. Dle mého názoru, se těchto komodit zavedení daně netýkalo, neboť jejich prodej nepatřil v rámci království k markantním. Zdaněním sladu by došlo vlastně k dvojitmu zdanění suroviny pro výrobu piva i následně samotného produktu, a tak k neúnosnému zvýšení koncové ceny.³⁴⁸ Platba při vývozu za hranice byla vybíraná na při odjezdu ze země, na tzv. pomezích. Další zpoplatnění se týkalo vína prodávaného uvnitř království. Z cizích vín byl šenkýř nucen platit deseti procentní daň. Domácí vína, která vyrostla na královské půdě a platil se z nich purkrecht, byla od dalších plateb osvobozena. Zde platí stejný princip jako u sladu. Bylo ustoupeno od dvojího zdanění. Ostatní domácí vína byla zatížena 5% daní. Na druhou stranu bylo zpoplatněno i domácí víno, které se vyváželo. Stejně tak stát zpoplatnil i vývoz piva, přičemž bílé pšeničné pivo, jež nebylo tak trvanlivé, bylo o 100% zatíženo méně než tzv. pivo staré ječné. Pochopitelně bylo zavedeno i clo pro jeho dovoz. Dobytek byl taktéž zatížen daní z prodeje, a to 1/60 prodejní ceny. Dále se jej týkalo dovozní clo, o vývozním pramen nehovoří vůbec. Jateční dobytek mířil především do Uher, kde měl žít permanentně hladové armády, bránící se vpádu Zápolského a Turků. Zvláštní oddíl byl věnován kupectví, které bylo zatíženo daní také 1/60 z prodeje. Pouze tzv. domácí prodeje, které se týkaly vlny, sukna, plátna atd. byly zpoplatněny o polovinu méně. Zajímavé je, že vývozní daní byl zatížen prodej sanytru, který byl zapotřebí při výrobě střelného prachu, hakovnice, ručnice apod., a to 2/60 prodejní ceny mimo království.

³⁴⁵ 1 věrtel je 23,3 litrů.

³⁴⁶ 1 libra je 514,34 g.

³⁴⁷ Zde byla uvedená míra věrtel, proto nelze určit poměr zvýšení oproti prodávanému v království,

³⁴⁸ Známý žatecký slad se hojně vyvážel za hranice do Saska. I méně kvalitní klatovský slad našel své odbytiště v Bavorsku, kde se uplatnil především kvůli své levnosti.

Další poplatky se týkaly kupř. úroku, z něhož měl věřitel zaplatit daň 1 groš z každé kopy vždy při svatém Jiří, tj. 23. dubna, a sv. Havlu, tj. 16. října, na další tři roky. Tato platba se týkala všech půjček, které byly zapsány na listě nebo přímo uvedený v zemských deskách.

Nový způsob daňového zatížení si žádal i vytvoření nového administrativně-byrokratického zázemí, aby se co v největší míře předcházelo defraudacím a obcházení dohodnutých berní. Z tohoto důvodu měli být v každé vsi nebo městě dva místní obyvatelé zavázáni přísahou a starat se o výběr nové berně. Ve městech to byli konšelé, na vesnici rychtář s pomocníkem.³⁴⁹ O každých suchých dnech měli vybranou částku odeslat na Pražský hrad s dokumentem, který vypovídal o jejich výběru. Panovník současně chtěl motivovat samotné výběrčí, aby vybírali co nejvíce, proto jim bylo slíbeno půl groše z každé kopy, kterou vyberou. Povinností nejvyšších berníků bylo být v úřadě právě o Suchých dnech a následujících čtyřech nedělích, aby mohli přebírat došlé peníze od výběrčích. Na další tři roky byli za nejvyšší berníky zvoleni za pány Zdeněk Lev z Rožmitálu a Bedřich z Donína, za rytíře Václav Haugvic z Biskupic, Častolov z Dlouhévsí a za měšťany Jan Kozel z Pokštejna, za pražany; Matyáš z Šmolova, Karásek z Králového Hradce, mistr Mikuláš Černobýl ze Žatce. Těmto byl slíben plat dvě stě kop grošů pro vyšší stavy, sto kop měšťanům, kteří tento úřad zastávali. Každý z nich měl dále nárok na dva písaře, kteří zpracovávali agendu. Ti vedli podrobné registry, na každou částku vypisovali kvitanci, která potvrzovala její přijetí. Byli placeni z vybrané berně. Sám panovník delegoval další dvě osoby jako dohlížecí orgán, sami však s vybranou berní nepřicházeli do styku. Další čtyři osoby placené přímo králem měli objíždět jednotlivá výběrčí místa a dohlížet na spravedlivé a urychlené vybírání. V případě zjištěných nesrovnalostí se měli obrátit nejprve na majitele panství, popř. městkou radu. Pokud by ta nic neučinila k nápravě špatného stavu, měli se obrátit na nejvyšší berníky. V případě celkové neochoty platit novou daň bylo dáno úředníkům právo vydat na hříšníka zatykač a odebrat mu majetek do doby, než bude daň zaplacená. Král dále slíbil, že příští sněm bude jednat o smysluplnosti nových poplatků. Celková propracovanost nového berního systému svědčí, že byl dlouhodobě připravován. Vzhledem k minulým případům, kdy se panovník obracel na Českou komoru o dobrozdání ve finančních a hospodářských otázkách, lze důvodně předpokládat,

³⁴⁹ V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 141.

ačkoli to dochované dokumenty přímo nepotvrzují, že se na strategii výběru daně podílela i Komora.

Jiným zásadním dokumentem z roku 1534 bylo Narovnání o hory a kovy upravující těžbu drahých i barevných kovů, usilující o sjednocení legislativy dané problematiky.³⁵⁰ Panovník se vzdal určité části horního regálu a dovolil šlechtě plně se věnovat dolování tzv. nižších kovů, vesměs barevných. Tzv. vyšší kovy, tj. zlato a stříbro, si panovník vyčlenil pro sebe. Tato dohoda mezi Ferdinandem a stavovskou obcí se všeobecně považuje za výhru stavů, které si vymínily její existenci tím, že schválily Ferdinandův návrh změny berního systému. Pokud majitel pozemku zjistil na svém území výskyt vyššího kovu, musel přizvat k jeho dolování odborníky a podpořit je v těžbě. Za to mu panovník přislíbil 5% výnosu dolu. Nicméně na zlato, stříbro a z nich produkovanou minci měl výsadní právo panovník. Dále došlo k rozdělení byrokratického zázemí dolování, kdy panovník jmenoval nejvyšší byrokratickou složku, nejvyššího mincmistra a úředníky. První z nich byl dozorujícím orgánem nad všemi doly. Nicméně první instancí, která měla řešit případné spory, byli krajsí hejtmani. Spolu se stavy byli jmenováni např. desátník, jenž se staral o desátek, a přepalovač rudy. Svobodnou volbu měl majitel pozemku u rychtáře a přísežních úředníků. Za reformní lze považovat rok 1534 i vzhledem k vydání Zřízení o komorním, hejtmanském i dvorském soudu.

Mezitím se komplikovala Ferdinandova mezinárodní situace ve Svaté říši národa německého. Habsburkové, dlouholetí vlastníci witemberského knížectví, vyvolávali závist a strach ostatních říšských knížat z přílišného vzestupu moci ohrožující jejich vlastní ambice. Snahou protihabsburských sil bylo znovuobnovení mocenské rovnováhy v Říši zbavení Wittelsbachu habsburské nadvlády. Provedení se ujal hesenský lankrabě Filip, který uzavřel smlouvu s Francií, dlouholetým habsburským rivalem, a získal francouzské zlato na vyzbrojení invazního vojska. Ferdinand, jemuž Filipovy snahy nezůstaly utajeny, se snažil zajistit spojenectví, anebo alespoň neutralitu sousedů Českého království a dalších říšských knížat. Obával se vytvoření protihabsburské aliance podobné té, která působila proti habsburským snahám v Itálii. Hlavní ohrožení představovala tzv. hessenská válka pro České země, které sousedily s Bavorskem, jehož představitelé stále nedokázali

³⁵⁰ Dokument byl vytvořen 30. března 1534; SČ I. 234. Jaký pořádek a zřízení stavové království českého pod obojí přijímají na sjezdu pražském l. 1531 ustanovili a zavedli. dokument je dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1534/t024300.htm> (2.8.2009).

Ferdinandovi zapomenout potupnou porážku při české královské volbě. Král požádal sněm o veřejnou hotovost k obraně země. Do 1. května měl každý pán a rytíř, dle finančního klíče, vybrat určitý počet poddaných, a ty vybavit zbraněmi. K třiceti pěším měl připojit jeden vojenský vůz a ke každému vozu dvě hákovnice. Kdo mohl, měl připravit děla, tarasnice, střelný prach. Města měla vypravit samostatné jízdní i pěší oddíly. Celý podnik byl mimořádně finančně náročný a jako už mnohokrát v minulosti trpěla jeho realizace řadou průtahů a neochotou poddaných padnout za věc jim tak myšlenkovitě vzdálenou. Termín shromáždění vojska tak musel být posunut až ke třináctému květnu.³⁵¹

Mezitím panovník organizoval obranu říšského knížectví. Jednalo se o tak velké náklady, že na něž rozpočet nebyl připraven. Ferdinandovi chyběla aktiva, a tak si musel znovu půjčit. Obrátil se proto na královská města, do nichž vyslal nejvyššího purkrabí Jana z Vartenberka a podkomořího Volfa Planknara. Třiadvacátého dubna uzavřel smlouvu se staroměstskou obcí na půjčku 1.200 kgč splatnou za dva roky. Jako zástavu dal panovník výnos z týnského ungelu, z něž mohlo město čerpat půjčenou sumu, pokud by ji nestihl zaplatit. S žádostí o další půjčky se obrátil i na královská města na Moravě. Jeho vyslanci jednali s městskými radami o půjčce 2.000 kgč. Pro třináct západočeských měst Litoměřice, Ústí nad Labem, Mostu, Kadaně, Žatce, Loun, Slaného, Berouna, Plzně, Stříbra, Domažlic, Sušic a Klatov, známe vyjednávače i jménem, byl to Jan st. z Kynšperka. Příznivě se k žádosti o půjčku postavila věnná města. Královna Anna žádala dopisem z 23. dubna o svolení k půjčce na 2 roky, a to 1.000 kop Dvora Králového, 500 kop od Mýta a neznámo kolik z Chrudimi a Mělníka. V případě, že by ani zde nedošlo k zaplacení do splatného termínu dvou let, měla si města strhnout tuto částku z berní, které odváděla královně.³⁵² Z celkového hlediska byla jednání o finanční půjčky neúspěšná. Ze sedmadvaceti oslovených měst souhlasilo s půjčkou pouze dvanáct. Navíc tato nesouhlasila v té míře, kterou český král potřeboval. Půjčit peníze se tedy uvolila Čáslav, Český Brod, Kolín, Kouřim, Litoměřice, Louny, Most, Nymburk a Ústí nad Labem, dále pak čtyři věnná města. Celkem patnáct měst se omlouvalo, že nejsou schopna pro svou vlastní finanční situaci cokoli panovníkovi půjčit. Byla to Beroun, Budějovice, Domažlice, Dvůr Králové, Kadaň, Klatovy, Písek, Plzeň, Polička, Slaný, Stříbro, Tábor, Vodňany a Žatec. Dvacátého šestého května odeslala

³⁵¹ V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 142an.

³⁵² Tamtéž, s. 143.

Komora městům další dopis, v němž panovník děkoval nemnohým městům za podporu, ale současně vyjadřoval překvapení nad neochotou druhých. Dopis byl adresován všem, a to z prostého důvodu. Panovník se snažil prostřednictvím tohoto dokumentu vytvořit nátlak na oněch patnáct měst a donutit je k půjčce. Komora se taktéž rozhodla pozvat do Prahy zastupitele těch měst, která dosud nepůjčila, neboť její úředníci doufali, že osobním jednáním v prostorách úřadu městské zástupce přesvědčí. Tento postup se nakonec ukázal jako účinný, neboť dále půjčili Beroun, Budějovice, Domažlice, Klatovy, Slaný, Stříbro, Tábor, Vodňany a Žatec. Nicméně panovník utrpěl velkou porážku svých vojsk od hesenského lankraběte u města Laufen 13. května. Ještě 1. června půjčilo Nové Město 1.000 kgč, které byly spojeny se sedmi sty kopami staršího dluhu u krále, a za celou tuto částku ručil zbraslavský opat některými vesnicemi svého kláštera.³⁵³ Podle dochovaného materiálu byla splatnost půjčky o svatojiřském platebním termínu 1535.³⁵⁴ Hessenská válka byla ukončena 29. června 1534 mírovou smlouvou, již se Ferdinand vzdal Wittemberka, protestantská většina říšských knížat jej na oplátku uznala za římského krále. S žádostí o peníze se taktéž Komora obrátila na duchovenstvo. Bohužel výše jejich půjček se nedochovala.³⁵⁵

S koncem posledního čtvrtletí roku 1534 se zachoval ojedinělý soupis vydání z prostředků jáchymovských dolů. Tento *Výtah JKM učiněný a příjmy z všeho páleného stříbry* sepsaný ke konci kvartálu sv. Lucie, tj. 13. prosince, pořídil komorní prokurátor Jan Borin jako zprávu do Vídně a jeho koncept se dochoval ve fondu České komory.³⁵⁶ Za celý kvartál byly příjmy z páleného stříbra, tj. z kovu, který byl již získán z rudy, 7.406 zl r. 18 gr. 1 p. Celkové výdaje byly 5.940 zlatých 23 gr. 5 p. Tyto výdaje jsou dále rozepsány na jednotlivé položky. Jako první je uveden výdaj na zaplacení šlikovského dílu, přestože byly doly Šlikům vyvlastněny v roce 1530, přesto si uchovaly právo získat určité procento z těžby. 2.500 *zlatých grošů*³⁵⁷ knížeti Jiřímu Saskému splatných v minulém kvartálu *Crucis*. 400 *ve zlatých groších* bylo odevzdáno České komoře, aby zaplatila blíže nevysvětlený dům a 175 zlatých Kryštofovi z Gerndorfu jako jeho služné. 1.600 zlatých grošů bylo odevzdáno

³⁵³ Tamtéž, s. 144.

³⁵⁴ NA, ČDKM I, 1535 – 1537, kart. 6

³⁵⁵ NA, ČDKM I., 1533-1534, kart. 5.

³⁵⁶ NA, ČDKM I, 1535 - 1537, kart. 6.

³⁵⁷ *an gulden groschen*

Adamovi Straubenovi doslova na výstavbu mince³⁵⁸ v Jáchymově. 248 zlatých 22grošů 42p bylo vydáno na služné zaměstnancům a na další drobná vydání. Z již tak zmenšené částky se mělo dále platit velké množství pohledávek, jak sděluje komorní prokurátor. Ze zbytku se měl v následujícím pořadí uhradit 4.000 zlatých brandenburskému kurfiřtovi, 1.000 německému šlechtici von Wulsstorff, Jiřímu Saskému dalších 2.500 zlatých dalšího dluhu, Fuggerům kvůli mohučskému kurfiřtovi 1.700 zlatých a taktéž nejmladšímu z Fuggerů mělo být zapláceno 2.000 zlatých jako splátka za půjčku 50.000 zl.³⁵⁹ z roku 1529.³⁶⁰ Tyto peníze byly zapláceny Fuggerskému služebníku Lazarovi Hengelsovi, přičemž do celkové částky byly zahrnuty i peníze na jeho zbroj.³⁶¹

Mimo výše uvedené částky bylo zapláceno fuggerovskému služebníku Markovi Dernshwamanovi 7.000 zlatých, tj. dlužné částky za mohučského kurfiřta.³⁶² V tomtéž roce král zastavil Křivoklát Oldřichovi z Hardeka a knížectví opolské a ratibořské pasovskému biskupu Arnoštovi.³⁶³ Současně ale došlo k výkupu zastaveného Kladska. Vzhledem k domácí finanční krizi a mezinárodním výdajům v Hesensku potřeboval panovník zajistit finanční půjčky. Kupř. 24. prosince 1534 se obrátil na Jošta III. z Rožmberka, aby s ostatními šlechtici vstoupil v rukojemství za půjčku 1.500 kgč. Král sliboval, že mu nevzniknou z rukojemství žádné škody.³⁶⁴

Na jaře 1535 se Komora pokusila uzavřít půjčku v celkové výši 3.500 zlatých na duchovní statky, ale jednání nepřineslo žádný úspěch.³⁶⁵ Naděje panovníka vkládané do nově zavedené prodejní daně se postupem času ukazovaly jako zcela neopodstatněné. Odpor obyvatelstva byl tak velký, že riskovalo postihy, ale daň prakticky neodvádělo. Úředníci, kteří měli dohlížet nad spravedlivým vybíráním nových daní, odmítali uplatňovat represivní opatření proti spoluobytelům. O katastrofálních výsledcích daňových výběrů informovala krále Česká komora. Ten se rozhodl raději výběr pozastavit mandátem ze 4. března 1535, který byl vydán na Moravě ve Znojmě, aby se vyhnul ostudě, když jeho poddaní prakticky ignorovali jeho nařízení. Labutí písní bylo zde obsažené prohlášení, že se nové daně a priori

³⁵⁸ *Auf dem Bau d. Munz in sanit Joachimstall*

³⁵⁹ Přesnou částku tento dokument nezmiňuje, ale z následujících pramenů stejného fondu lze dokázat, že v roce 1534 bylo ze stejných zdrojů v této době zapláceno 2.000 zl. Fuggerskému služebníku.

³⁶⁰ Viz na straně textu 42.

³⁶¹ NA, ČDKM I, 1535 - 1537, kart. 6.

³⁶² Tamtéž.

³⁶³ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 180.

³⁶⁴ T. STERNECK (ed.), *Historica*, s. 283an.

³⁶⁵ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 158.

nevzdává, její další výběr se měl zahájit až po jeho příjezdu do země.³⁶⁶ Krach daně a prázdná zemská pokladna přinesla krizi veřejných financí srovnatelnou s krizí po nástupu Ferdinanda na český trůn. Pražské stavby v režii panovníka začaly nabírat zpoždění, protože nebylo na výplatu. Dne 15. července 1535 psali bezradní radové České komory, že stále dluží plat zřízcům královské pošty od začátku roku. Úřad zoufale hledal jakýkoli zdroj financí, kterým by alespoň částečně šlo sanovat neutěšený stav. Snahou prosadit svou vůli se dostala do konfliktu pražskými městy kvůli odvádění finanční daně z pražských vinic³⁶⁷, jehož platby si město chtělo ponechat za předešlé půjčky. Zřejmě panovník hledal zdroje k doplnění rozpočtu svého soustátí znovu u bankéřských rodin v Augsburku, neboť v roce 1535 se dostalo Fuggerům ohromné pocty, když byli uvedeni mezi uherské stavby.³⁶⁸

Další finanční ránu přinesl propad těžby v Jáchymově, jak dokládá zpráva Komory králi z počátku roku 1535.³⁶⁹ Příjmy stříbra byl úplně mizivé³⁷⁰ a produkce mince minimální. Nedostatek financí byl panovník nucen řešit novou půjčkou. Výsledkem těchto jednání byla půjčka slezského knížete Fridricha, který půjčil Ferdinandovi 20.000 uherských zlatem, jak se zmiňuje ve svém dopise z posledního ledna 1535 uloženého v České komoře.³⁷¹

Krizová situace se projevila i na schopnosti Ferdinandových úřadů splácet královy závazky. Neschopnost platit mezinárodní dluhy mohla nejenom snížit Ferdinandův kredit, ale i omezit mu přístup k dalším možným úvěrům. Ve fondech České komory se zachoval zápis vydání Kryštofa Gerndorfa z prosince 1535, které byly zaplacený Fuggerovské společnosti v Jáchymově vždy o sv. Lucii.³⁷² Obsahuje splátky v letech 1530 – 1535 z půjčených 50.000 zlatých, které byly půjčeny v r. 1529³⁷³ a dále 7.000 zlatých, které na sebe panovník převzal jako fuggerovskou pohledávku na mohučském kurfiřtovi.³⁷⁴ Nicméně roku 1535 nebylo nic Fuggerům zaplacený, protože byl takový nedostatek peněz, že nebylo z čeho platit. Dále se nám dochoval dopis krále Jiřímu Gerndorfovi o nutnosti zaplacení pohledávky Jiřímu

³⁶⁶ V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 149.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 158.

³⁶⁸ A. STAUBER, *Das Haus*, s. 52.

³⁶⁹ NA, ČDKM I, 1535 - 1537, kart. 6.

³⁷⁰ ...*dass einkommen der silber im Thayll ganz gerile ist...*

³⁷¹ Tamtéž.

³⁷² *Mein Cristoffen von Gerndorf außzug der ausgaben, was Ich den hern Fuggern zu Augspurg von weden der KM auf den Gesellen in S. Joachimstal entricht hat.* in Tamtéž.

³⁷³ Viz v tomto textu strana 42.

³⁷⁴ Tyto peníze byly zřejmě za volbu Ferdinanda říšským králem, protože se poprvé objevuje v roce 1531. in Tamtéž.

Saskému. Celkově se jednalo o dluh 32.500 zlatých, který byl ujištěn na výnosech jáchymovských dolů. Termín splátek byl každého čtvrtletí, přičemž prvním termínem byl následující svátek sv. Lucie, kdy se mělo vyplatit 2.000 zlatých. Dále se mělo splácet stejně až do plného zaplacení dlužné částky.³⁷⁵ Situace byla tak kritická, že nebyly peníze na opravu jáchymovské mincovny. Dne 9. října 1535 psala Komora králi, aby se sám pokusil nalézt cestu z dluhů, přičemž si Komora stěžovala na podkomořího, který si o své vůli využívá příjmů z měst.³⁷⁶

³⁷⁵ Tamtéž.

³⁷⁶ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s.. 159.

Druhá polovina 30. let 16. století

S postupem času se krize prohlubovala, a tak na začátku ledna 1536 už nebylo na výplaty ani sluhům Pražského hradu a žákům katedrálního kůru. Ti byli placeni ze staroměstského ungeltu a nedostali výplatu celý rok. Agonie veřejných financí se neustále prohlubovala. Nejvážnějším problémem se stala splatnost úročených půjček měst, která půjčila králi na hessenskou válku před dvěma lety. Reálně hrozilo, že nebude co vrátit 23. dubna 1536 a na základě uzavřených smluv se města uváží v královské majetky. Rada Starého Města měla dlužnou částku získat ze staroměstského ungeltu. Do správy Nového Města měla přejít část vsí Zbraslavského kláštera a mnohá jiná města si měla odpovídající částku strhnout z odvedené městské daně. Dlužná částka byla tak velká, že Česká komora nebyla schopná v určeném čase peníze sehnat. Ferdinand proto dopisem z 1. března 1536 požádal prostřednictvím úřadu o jednání s městy, jehož výsledkem měla být jejich trpělivost do doby solventnosti krále. Se Starým Městem byl pověřen jednání nejvyšší hofmistr Zdeněk Berka z Dubé, jemuž měli vypomáhat dva úředníci Komory. Dalšími pověřenými byli kupř. Jan st. z Vartenberka a Šebestián z Vajtmíle, podkomoří Planknar a královský prokurátor Jan Boryta ze Lhoty. Mimořádně vysoká půjčka Starého Města, a to 1.000 kop, si zasloužila zvláštní panovníkův dopis primasu města Jakubu Fikarovi z Vratu, jímž chtěl podpořit snahy pověřených osob o sečkání se splatností dluhu. Jednání zde nakonec dopadla úspěšně a město se rozhodlo počkat se splatností další rok. Jako odměnu jim bylo připsáno 200 kgč nevyplacených úroků. Jako další příklad města, které počkalo s platbou za přilepšení půjčky, bylo Nové Město pražské, jemuž Komora připsala dalších 100 kgč.³⁷⁷ V dubnu 1536 Ferdinand vykoupil kladské panství za vypůjčené peníze Jeronýma z Bibrštejna, nicméně hned následujícího roku jej zastavil Janovi z Pernštejna.³⁷⁸ Šestáho června roku 1536 psal Antonín Fugger králi o nutnosti splatit dluh, který má Ferdinand u jeho bankovního domu. Tento dopis je vlastně urgencí již dvou předchozích z sedmého a sedmadvacátého dubna téhož roku. Jednalo se o dvě dlužné částky, první byla 34.092 zlatých a 3 krejcary a druhá 9.523 zlatých půjčených v Mohuči. Peníze měly být opět zaplacený z výnosu Jáchymova.³⁷⁹ Vzhledem

³⁷⁷ V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 156an.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 160.

³⁷⁹ NA, ČDKM I, 1535 - 1537, kart. 6.

k nedávnému propadu výnosů z dolů a neustálé potřeby takových prostředků na placení věřitelů byl do místa vyslán Jiří Gerndorf, který se měl přesvědčit o stavu správy královského majetku. Jeho zpráva zaznamenala nelichotivý stav královském místě, který byl naprosto neuspokojivý vzhledem k potřebám Ferdinanda.³⁸⁰ Navíc v říjnu roku 1536 měly být zapláceno další cizí dluhy v hodnotě 3.000 zlatých uherských.³⁸¹ Bohužel se pramen nezmiňuje, kdo přesně byl věřitel.

Rok 1536 znamenal současně i další kapitolu v mnohaletém nepřátelství mezi sedmihradským vévodou a římským králem. Ferdinand v současnosti bez prostředků žádal dopisem ze 26. července 1536 královského podkomořího, aby svolal sjezd královských měst, na nichž měl jednat o vytvoření vojska, jež by se města živila šest měsíců.³⁸² Vzhledem k tomu, že prameny nezachytily záznam jednání, lze se domnívat, že král si svou žádost rozmyslel anebo byl přímo přesvědčen Komorou, aby svolal zemský sněm, který by jeho finanční situaci celkově řešil. Dne 30. ledna 1537 vydal panovník sérii dokumentů, kterými obeslal kraje, aby zvolily své zástupce a ti se dostavili na pražský zemský sněm, který měl být zahájen 5. března. Jednání se stavy mělo řešit především dvě otázky, a to turecké nebezpečí a neutěšený výběr nových daní. Ferdinand hrozil novým vpádem, podle jeho zvědů již v době sněmu sultán mířil s vojskem dobýt s konečnou platností podunajskou monarchii. Panovník ve své propozici reflektoval rozhodnutí minulých sněmů a jejich dopad na ekonomickou situaci země, kdy se snažil navodit dojem, že vždy přistoupil na kompromis stavů ke své nevýhodě. *Také J. M. Kr. o tom pochybovati neráčí, že stavové království českého dobrou vědomost mají, z kterých příčin J. M. Kr. předešlú berni před J. M. Kr. z tohoto království výjezdem jsou svolili, předkem za to, že jest J. M. Kr. jim starou berni sto tisíc kop, kterou jsou dáti a spraviti měli, odpustiti ráčil; druhé, že jest stavu panskému a rytířskému, co se kovův a hor v tomto království dotýče, zvláštní milost s ujmou a se škodou J. M. komory důchodův učiniti a dáti ráčil; třetí, že z takové berně svolené statkové a důchodové do J. M. komory spravedlivě náležející k vyplacení přijíti měli. Ale toho ničehož se nestalo, kdež J. M. Kr. skrze to nemalou těžkost a škodu na tom nésti ráčí.*³⁸³ Panovník žádal tedy o pomoc proti Turkům na náklady stavů, sto tisícovou daň a všeobecnou toleranci pro

³⁸⁰ Tamtéž.

³⁸¹ Tamtéž.

³⁸² V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 159.

³⁸³ SČ I. 248. Vznešení královské na sněm obecný; Dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1537/t024800.htm> (9.8.2010).

nepříznivou politickou situaci své vlády. Připomínal svolenou daň z prodeje a žádal o její opětovné svolení. Její výnos měl umožnit panovníkovi výkup zastavených královských majetků.³⁸⁴ Vzhledem k faktickému krachu tohoto systému výběru, který bez podpory výběřčích neměl šanci na přežití, se zdá panovníkova žádost nepochopitelná. Dle mého soudu, panovník předpokládal znovu pozitivní reakci od vyšších stavů, které nový berní systém tolik nepostihoval. Stavy mu sněmovním usnesením z 5. března 1535³⁸⁵ přislíbily postavit vojsko o síle 1.000 jízdních a 4.000 pěších vojáků, které budou vydržovat půl roku. Dále slíbily panovníkovi 25.000 kgč na artillerii. Tyto peníze měly zaplatit do pěti měsíců od ukončení sněmu podle následujícího klíče. Do 5. června měly stavy zaplatit polovinu celé částky a ve zbylých třech měsících sehnat druhou. Jako ústupek se Ferdinand vzdal všech předešlých a dosud nezaplacených berní. Ústupek to byl tak velký, že dokonce v prohlášení sněmu panovník souhlasil, aby se osoby, které minulou daň zaplatili, dostavili k berníkům do Prahy, tj. Jana z Donína, Heřmana Sedleckého z Dubu a Jana Fikara z Vratu, kde jim bude již odvedená částka navrácena či její část. Vzhledem k naprosto prázdné komorní pokladně se ale jednalo spíše o gesto. Tato shovívavost se však netýkala svolených pomoci proti Turkům, které měly být dovybrány pod hrozbou udělení velkých pokut. Současně výše uvedený stav dokazuje, že panovník již zcela opustil koncept daně z prodeje, jež se pokus zavést v roce 1534. Výběr 25.000 kop byl již opět veden na majetkovém základě, i když se sluší přiznat, že žádný jiný usus k jejímu vybrání v krátkém časovém intervalu nebyl možný. Současně na tomto sněmu vyjádřil panovník ochotu ke koupi brandýského panství se zámkem od Konráda Krajíře z Krájku. Nicméně jednání o jeho zakoupení odsunul na jednání příštího sněmu, který se měl uskutečnit ještě téhož roku. Stejně tak bylo rozhodnuto o pokračování jednání v dalších důležitých otázkách, jako kupř. o zlehčování mince, zákazu vývozu stříbra, královských dluzích. Pro zaneprázdnění krále musel být odsunut až na příští rok. Nedostatek aktiv přiměl panovníka, aby znovu zemské úředníky pověřil jednáním s městy, které půjčily na vedení hesenské války. Žádal je svým dopisem ze 4. září o trpělivost a ponechání půjčky další tři roky.³⁸⁶ Téhož roku byla vytvořena komise odborníků z Annaberku, Jáchymova, Krumlova a Stříbrných Hor, aby se pokusila nalézt řešení úpadku kutnohorských

³⁸⁴ V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 162.

³⁸⁵ SČ I. 251. Artikule sněmovní; Dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1537/t025100.htm> (9.8.2010).

³⁸⁶ V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 173.

dolů. Podle jejich zjištění spočíval hlavní problém v přítomnosti ekonomicky slabých těžařů, nedostatečné královské finanční podpory a neschopnosti úředníků.³⁸⁷ V roce 1536 byla vydána instrukce pro zvláštního výběrčího Fridricha z Aichelberka v Jáchymově. Tento měl na lokální úrovni ve správě všechny jáchymovské důchody. Podle instrukce nesměl nic vydat bez zvláštního souhlasu krále, čímž vlastně vyvázal oficiálně Jáchymov ze správy Komory, nicméně podřízení přímo králi existovalo v případě Jáchymova už od roku 1530.³⁸⁸

V roce 1537 Ferdinandova administrativa provedla novou půjčku na jáchymovské výnosy ve výši 32.500 zlatých.³⁸⁹ Situace Komory byla opět velmi krizová, neboť na vyplacení platu radů Komorního soudu musela být využita část berně, což svědčí o faktu, že Komora již neměla žádné peníze.³⁹⁰ Král se i jinak zapojoval do hospodářské situace svého státu. Kupř. svým dopisem ze sedmadvacátého května 1537 odpustil Ústí na tři roky polovinu komorního platu na základě jejich žádosti, kde si obec stěžovala na nedávný veliký požár.³⁹¹ Následující zemský sněm se sešel na pražském Hradě až 22. ledna 1538.³⁹² V královském návrhu se však panovník opět jen vyjadřoval k nebezpečí, které monarchii a celému křesťanstvu hrozí od Turků, ale vůbec se nevěnoval slíbeným bodům minulého sněmu. Uherští ozbrojenci neustále hrozili vzpourou, neboť jim Ferdinand stále zůstával dlužen. Sněm nic nového neschválil a panovník musel svolat další jednání na 2. května.³⁹³ Dne 24. února byla uzavřena nová mírová dohoda mezi Janem Zápolským a Ferdinandem I. známá jako velkovaradínská. Každý z protivníků si ponechal svá území. Podle dohody se Ferdinand měl stát nástupcem Jana.

Jak jsme si již naznačili, berně měla dosahovat 25.000 kgč, které měla být odvedena v pěti měsících. Podle dobových zpráv byla ještě v roce 1538 vybrána jen malá část. V květnu 1538 zbývalo vybrat celých 16.000 zl. Dne 19. května panovník znovu odpustil komorní plat Ústí na deset let kvůli požáru ze začátku května.³⁹⁴ Dvakrát král napomínal nejvyšší berníky z Lince, dne 27. července a dne 23. srpna,

³⁸⁷ Jiří KOŘAN, *Dějiny dolování v rudném okrsku Kutnohorském*, Praha 1950, s. 11.

³⁸⁸ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 145.

³⁸⁹ Tamtéž, s. 142.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 160.

³⁹¹ Kristina KAISEROVÁ, Vladimír KAISER (ed.), *Dějiny města Ústí nad Labem*, Ústí nad Labem 1995, s. 36.

³⁹² SČ I. 258. Akta o sněmu, jenž na den 22. ledna 1538 svolán byl. Dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1538/t025800.htm> (13.11.2011).

³⁹³ SČ I. 266. Vznešení královské, Dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1538/t026600.htm> (13.11.2011).

³⁹⁴ K. KAISEOVÁ, V. KAISER, *Dějiny*, s. 36.

aby s větší přísností vymáhali peníze. Velkou nelibost přineslo nařízení panovníka nejdříve vyplatit saské žoldnéře než české.³⁹⁵ Hned poté Česká komora psala berním dlužníkům, aby rychle zaplatili své nedoplatky, protože král prožívá kvůli nim velké těžkosti.³⁹⁶ Panovníkova touha po penězích byla tak velká, že se obrátil na vícekancléře českého království Jiřího z Lokšan 26. července, aby začal jednat s Antonínem a Jeronýmem Fuggerem o půjčení dalších peněz.³⁹⁷ V roce 1538 se panovník znovu pokoušel o změnu smlouvy narovnání o kovy ve svůj prospěch, kdy Komora vypracovala podrobný návrh na novou úpravu horního podnikání a správy. Alodnímu vlastníku půdy by pak byla návrhem propůjčena polovina výnosu stříbra a zlata, nicméně koupě a ražba by zůstávala králi. Dědičnému pánovi by zůstávala úplně těžba a výnos obyčejných kovů. Nicméně návrh byl negativně přijat šlechtou, že se ani na jednání sněmu nedostal.³⁹⁸ V roce 1538 bylo vedeno jednání o úpravu cla na dovoz, neboť toto se stále řídilo platným celním řádem Karla IV. To znamenalo, že všechno zboží muselo být nejprve odvezeno do Prahy a teprve poté odvezeno na místo určení. Samozřejmě, jak už bývalo zvykem, bylo toto široce porušováno ze strany stavů.³⁹⁹

V červnu 1538 Komora musela zajistit vojenský materiál pro habsburské vojsko, konkrétně měla sehnat 200 hákovnic pro Dolnorakouskou komoru.⁴⁰⁰ Současně se úřad stal terčem různých dožádání Dvorské komory o výplaty peněz spojený s tureckou válkou. Vzhledem k tomu, že Komora dostávala žádosti o platby i z jiných státních orgánů podunajské monarchie, byly tyto žádosti nepřehledné, žádal úřad po Ferdinandovi, aby tomu učinil přítrž. Současně žádal panovníka, aby sám vybídl nejvyšší berníky, aby účinněji a pilněji vybírali daně, které oni mají odeslat do Vídně. Vzhledem k tomu, že berníci byli voleni prostřednictvím sněmu, stáli mimo pole působnosti Komory.⁴⁰¹

Dne 3. srpna 1538 se Komora pokusila zesílit svůj vliv na židovskou berni, které se mělo tento rok vybrat 3.000 zlatých berně, přičemž polovina berně se týkala Židů žijící na vrchnostenských statcích. Tady se úřad dostal do konfliktu s částí stavovské obce, jako byli Šlikové, páni z Plavna, Pflugové. Komora reagovala

³⁹⁵ V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 184an.

³⁹⁶ NA, ČDKM I, leden – prosinec 1538, kart. 7.

³⁹⁷ Tamtéž.

³⁹⁸ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 197

³⁹⁹ Tamtéž, s. 205.

⁴⁰⁰ F. ROUBÍK, *Regesta*, I. díl, s. 13.

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 14.

dopisem králi ze srpna, kde naléhala, aby nedovoloval zcizování židovského regálu. Znovu svojí žádost opakovala na konci téhož měsíce, kde žádala o zákrok Komorní soud nebo celoplošně vypovězení Židů ze země.⁴⁰² Nelichotivou finanční situaci dobře ilustruje dopis jménem krále z Lince 23. září 1538. Jedná se vlastně o jednu velkou stížnost na velká vydání, která česká správa má a malé výběry, které odesílá k panovníkovým potřebám. Dokument se týká jak světských, tak církevních statků a zvláště se věnuje případu královského zámku v Praze, který představoval středobod královské správy. Hlavním zájmem jsou královské administrativní výdaje.⁴⁰³ Většina královských výnosů byla omezena, neboť byla zatížena platbami, které z nich byly odváděny. Jejich výnosy byly jak zastaveny, tak byly využívány k hrazení nákladů. Nicméně jednalo se o dvě rozdílné věci. Na jedné straně byly tyto částky odváděny přímo z výnosů jednotlivých statků, to se jednalo především o zastavené statky. Tyto položky byly zajišťovány přímo lokální správou. Na druhé straně byly z výnosů hrazeny další položky. Tyto se odváděly až přímo na ústředních pozicích, tj. v rámci úřadu pokladníka Komory. Správcem tohoto úřadu, který byl mimo jiné pověřen i touto činností, byl Pavel Siebenburger. Současně si je nutné z dále zmiňovaného dokumentu povšimnout jasného rozdělení v častosti plateb. U vyšších úředníků je plat automaticky počítán jako roční, nikde není zmiňován nějaký jiný platební termín. Měsíčně se vyplácela pouze minimální část platů, jak uvidíme níže týkalo se to pouze komorních poslů a celníků. U nižšího personálu, a to nejenom v Komoře, jasně dominuje týdenní vyplácení gáže. Vzhledem k tomu, že takto je zmiňován plat nejenom u nižších úředníků a služebníků České komory lze předpokládat, že se jednalo o platný usus. Týdenní platby dozajista vyhovovaly mentalitě zaměstnanců k možnosti hradit běžné výdaje a mít „neustálý“ přístup k penězům. Jako první se zabývá dokument výdajem na církevní záležitosti, které se týkají Pražského hradu. Na platbu děkana na pražském zámku, kaplany, taktéž i zpěváky při mši, také na sakristijníky a vydržování přilehlé školy činily roční náklady 91 kop českých grošů. Další tři kaplani zřejmě z kláštera sv. Jiří, se kteří se účastní mši a bdí nad Pražským hradem⁴⁰⁴, stály státní pokladnu 46 kgč. Výživa a vybavení na dvanáct chórových zpěváků u katedrály sv. Víta tvořilo celkem 120 kgč. Na celý klášter⁴⁰⁵ připadaly čtyři centnéře voskovic, což bylo necelých 250 kilogramů, 2 mázy vína pro mši, což

⁴⁰² V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 177, B. BONDY, *K historii*, s. 290 – 293.

⁴⁰³ NA, ČDKM I, 1538, leden – prosinec, kart. 7.

⁴⁰⁴ ...und kachen auf dem Schloss be den Stiff...

⁴⁰⁵ Stiff.

byly necelé 3 litry. Blíže neurčená částka byla vyčleněna na stavbu kostela, pokud si to nouze vyžádá. Tato informace krásně ukazuje na střízlivost a logičnost celého dokumentu, který se snaží pracovat se všemi alternativami a nepomíjet žádné možné náklady. Náklady na vikářství a konvent byly vyčleněny na roční obnos 13 kop grošů českých. Současně tomuto úřadu měly být týdně zaslány čtyři kapři nebo zapláceno šest bílých grošů, což celkově tvořilo 5 kop a 12 grošů českých za rok. Organizátorům Hannsovi Grafendorfovi a Niclasovi Lescallierimu patřila roční apanáž 52 kgč, přičemž každý z této částky inkasoval polovinu.⁴⁰⁶ Z pokladny České komory byli taktéž placeni všichni přísedící zemského soudu. Konkrétní částky ukazuje následující tabulka:⁴⁰⁷ Celkově bylo každoročně při obsazenosti všech úřadů vyplaceno ze státní pokladny celých 2390 kop českých grošů.

Tabulka 14: Platy přísedících zemského soudu

jméno	částka v kgč/rok
Zdislav Berka, nejvyšší hofmistr	850
Jindřich Berka, zemský sudí	280
Vilém z Valdštejna	200
Jan Popel z Lobkovic	200
Jindřich von Seeberg	200
Jan z Valdštejna	200
Piram Copauen	120
Jiří Vachtl	120
Jiří Volovský	120
Eschastaler	100

Další částky se týkají přímo zajištění personálního chodu České komory. Vedoucím komory, který bude zván prezidentem až od roku 1548, tj. Kryštofovi Gerndorfovi náleželo ročně 280 kop grošů českých. Floriánu Grispeckovi, jako radovi Jeho Milosti a sekretáři Komory, náležel druhý nejvyšší plat. Z tohoto bylo ale dále nutné vyživovat dva písaře. Tato částka činila 214 kop 17 grošů a jeden halěř českých. Komornímu prokurátorovi Petru Vencelíkovi mělo být ročně vyplaceno celých 160 kop grošů českých. Jan Gunther si jako pokladník České komory přišel na 80 kop grošů českých ročně. Písař České kanceláře Kašpar Fahendorffer, který byl zřejmě vyčleněn pro Českou komoru, dostával plat ve výši 50 kgč. Pavel

⁴⁰⁶ Tamtéž.

⁴⁰⁷ Tamtéž

Siebenburger si jako pokladník Komory přišel na stejný roční obnos. Dokument je nesmírně přínosný, že zmiňuje i nižší kancelářský personál Komory, a tak si můžeme udělat představu nejenom o jeho platu ale i o jeho počtu zaměstnanců. Dalším ze zmíněných je dveřník České komory jistý Jakub Toltsch, který dostával týdně 24 českých grošů a jednou ročně měl nárok na nové oblečení v ceně deseti florénů, což celkově tvořilo náklad na tohoto služebníka ve výši 24 kop 48 grošů českých. Leonard Rainer, který byl správcem místnostní na Pražském hradě, ručil za jejich úklid a vybavenost⁴⁰⁸, dostával týdně z České komory 20 kop grošů, což činilo ročně 57 kgč a 20 grošů. Pod Komoru dále patřily i dva poslové každý s koněm, kteří dostávali měsíční plat deseti zlatých rýnských a jeden oděv ročně. Celkové náklady na tyto zaměstnance byl 102 kgč. Jan Freyner jako výběrčí cla⁴⁰⁹ dostával mzdu měsíčně a k tomu jednoho koně. Celkově si přišel na 72 kgč. Dalším úředníkem daně⁴¹⁰ byl i Kryštof Guntaler, který nicméně dostával ročně pouze 38 kop 24 grošů českých. Z Komory byly vypláceny i poněkud neobvyklé profese jako kupř. Jiří Tiergartner, který se staral o zvířectvo královského zvěřince. Byl vyplácen týdně při celkové roční částce 20 kop a 48 gr. českých. Sám měl k ruce ještě jednoho pomocníka, Görgen Mittla, který byl placen stejně jako jeho kolega.⁴¹¹ Suma všech takovýchto plateb dosahovala každoročně částky 1.170 kop 25 grošů 1 peníze českých.

Stejně detailně je rozepsáno zázemí Pražského hradu s jeho představitelem hejtmanem Pražského hradu Jiřím Wachtlem s ročním platem 150 kgč. Dvacet šest vojáků bylo učeno k ochraně trůnu⁴¹², přičemž každý dostával plat 12 bílých grošů, což dohromady ročně činilo 270 kop a 24 grošů českých. Dvorský tesař⁴¹³ Jheronimus Wolkhnstain dostával plat týdně 30 grošů českých, což činilo ročně 26 kgč. Zednický mistr Urban Maurer dostával ročně 20 kop a 48 grošů českých, účetní u stavebních prací⁴¹⁴ Lucas Vetter pobíral ročně stejnou částku. Účetní⁴¹⁵ Vincenc pobíral roční rentu 29 kop 4 grošů českých. Georg Winnckhler měl za úkol vrchní dozor nad vedením vody funkčními studnami. Vedle toho se věnoval péči o dvorní sklo. Za vše mu byl vyměřen roční plat 20 kop a 48 grošů českých, který byl

⁴⁰⁸ ..., der die Zimer unnd Bettgewandt, auf dem Prager Sloß verwart,...

⁴⁰⁹ Zolbereit.

⁴¹⁰ Zolbereutter.

⁴¹¹ NA, ČDKM I, leden – prosinec 1538, kart. 7.

⁴¹² Thronschutz.

⁴¹³ Hofzimermann.

⁴¹⁴ Bauschreiber.

⁴¹⁵ Buchmeister.

vyplácen, jak bývalo u nižšího personálu zvykem, týdně. Jiří Zisserstorf se staral za roční plat 10 kop 24 gr. o královské jímky a jiné⁴¹⁶. Na udržování královského vinného sklepa bylo vyčleněno ročně 13 kgč. Mezi další zaměstnance hradu patřily i čtyři kuchaři, kteří dostávali týdně 12 grošů. Měli jednoho velitele s ročním platem tři kop a celkem tedy státní pokladnu vyšly na 44 kop a 36 grošů českých. Ochrana trůnu ve vnitřním dvoru⁴¹⁷ každý týden dostával 6 grošů českých, což činilo roční náklady 6 kop a 32 grošů. O královskou stáj se staral Zdeněk Fuetermaister, jenž dostával ročně 5 kgč. Dále je zmiňováno dvanáct stráží, které hlídají na pražském zámku každou noc, přičemž každý dostává 4 české groše, což je celkem 41 kop a 36 českých grošů. Posledním člověkem tohoto oddílu je člověk jménem Němec, který byl tím, který upravoval jídla. Tento dostával roční plat s týdenní platbou 6 kop a 56 grošů českých. Celkové náklady na provoz pražského zámku tak činily 665 kop a 56 grošů českých ročně.

Dále byl zapsán soupis platů dveřníka, písaře a dalšího kancelářského úřednictva České komory:

Tabulka 15: Platy dalších nižších úředníků v kgč.

jméno	částka	Jméno	Částka
Jan Kolski	84	Georgen Geltch ⁴¹⁸	48
Conraden Wolherrn	48	Pauln Kolski ⁴¹⁹	20
Mathias dem Loser	36	Jacoben a Sigmund Albas ⁴²⁰	24
Jan Wiskoczil	32	Šimon Thurhuetter	32
celkem	292		

Úředník pracující u týnského Ungeltu doktor Raczko von Dubraw dostával z týnského Ungeltu 40 kop grošů českých. Pankrác Kemerler jako zapisující písař dostával pouze 20 kgč. Jan Shmerkowki, který byl váhovým mistrem⁴²¹ v týnském Ungeltu dostával pouhé 2 kopy a 36 gr. Posledním zde vypláceným úředníkem byl prostý služebník Jan, který si přišel na 6 kop a 56 grošů.

Dalšími osobami, které dostávali provize a služné byli Jan z Vartenberka, nejvyšší purkrabí. Ten měl nárok na úrok z pražských Židů a to ve výši 300 kgč. ročně. Markéta Ungnadin dostávala roční provizi 100 kgč. Lukáš Salz, manžel

⁴¹⁶ *Palaczkeert und anders.*

⁴¹⁷ *Thorwartl bei dem Innern Thor*

⁴¹⁸ Taxátor.

⁴¹⁹ Kontrasignující písař daní, to znamená, že zřejmě psal stvrzenky o příjmu daní.

⁴²⁰ Písaři

⁴²¹ Wagmeister

Mundkoch, dostával provizi ve výši 10 kgč. ročně. Hainrich Galečki pobíral ročně 18 kgč. Kašpar Urticell, postával roční služné ve výši 40 kgč. A opat u svatého Jana pod Skalou ročně 35 kgč.⁴²² Roku 1538 se sice podařilo vykoupení pražského Ungeltu ze zástavy, nicméně v listopadu téhož roku dosáhla krize nového rozměru, když italští kameníci pracující na královském letohrádku hrozili, že odejdou, protože jim nebyl dlouhodobě zaplacen plat týdne dvě stě padesáti zlatých.⁴²³

V lednu 1539 přikázal král Komoře, aby připravila seznam komorních statků v království, na což úřad reagoval písemně předposlední den měsíce, že do tohoto soupisu budou zahrnuty i zastavené komorní statky, neboť soupis nezastavených by byl pouze velmi krátkým čtením.⁴²⁴ Další stížnost odeslala Komora králi už 27. února, když si stěžovala, že ji bere všechny příjmy a tudíž by bylo logické, kdyby hradil i všechna vydání, protože z příjmů 2.000 zlatých z ungelu a měst nelze hradit ani řádná vydání a platy ve výši 10.000 zlatých.⁴²⁵

Další sněm se sešel až o skoro rok později 28. dubna 1539. Jednalo se o generální sněm zástupců jednotlivých zemí Království. Král znovu žádal o pomoc proti Turkům podle stejného majetkového principu. Žádná jiná otázka z jeho pohledu na pořadu jednání nebyla.⁴²⁶ Jak jednání dopadlo, není známo, nedochovala se závěrečná usnesení sněmu. Koncem dubna si opět stěžovali radové komorního soudu, že opustí svá místa, nebude-li jim zaplacen dlužný plat ve výši 7.170 zlatých. Komora následně naléhala na krále, že hrozí ztráta důvěry a poškození královského majestátu. Až poté Ferdinand dovolil využít rezerv z berní a postupně splácet zadržené platy.⁴²⁷ Dne 11. června 1539 napsala Komora králi emočně laděný dopis o neutěšeném stavu Jáchymova, který je způsoben právě nezodpovědným královským nakládáním s tímto komorním zbožím a jeho výnosy. Radové shledávali jako velkou chybu využívání Jáchymova bez jejich vědomí.⁴²⁸ Dále v červenci 1539 Komora upozorňovala, že nemá peníze na mimořádné posly.

Rok 1539 je současně zajímavý i z jiného pohledu, a to vznikem dopisu Jana z Pernštějna⁴²⁹, hejtmana moravského markrabství, adresovaný českému králi, kde si

⁴²² Vše NA ČDKM I, leden – prosinec 1538, kart. 7.

⁴²³ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 161.

⁴²⁴ Tamtéž, s. 162.

⁴²⁵ Tamtéž.

⁴²⁶ Viz SČ I. 273. Artikule sněmovní., dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1539/t027300.htm> (13.11.2011).

⁴²⁷ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 162.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 144.

⁴²⁹ Jednalo se o bratra a dědice nejvyššího hofmistra Vojtěcha z Pernštějna.

stěžoval na způsob vlády.⁴³⁰ V dopise vysvětloval, proč čelí král neoblíbenosti u svých poddaných. Ferdinand začal proti doporučení stavů válku v Uherském království, která není úspěšná. V důsledku toho uvalil na království vysoké daně a vystavil zemi nebezpečí vpádu. Dále omezil stavovské svobody, když zakázal krajské sjezdy bez královského souhlasu, a tak v roce 1530 paralyzoval jednu část stavovské samosprávy. Jednoznačným problémem byla králova sobeckost, jíž prosazoval svoje daňové nároky na sněmu. Po jejich schválení byl sněm ukončen bez projednání důležitých záležitostí pro celou zem. Turecké nebezpečí začaly stavy chápat jako pravidelnou součást královské rétoriky k donucení stavů k vyšším odvodům. Dalším bodem byla panovníkova nedostatečná ochrana zemských hranic. Za útok na zemské svobody považoval i sjezd německých knížat v Plzni, o němž nebyla informována ani nejvyšší zemská správa. Panovníkovi byla vyčítána i agresivní náboženská politika. Na dopis reagoval král 2. prosince z Vídně. Vyznával se k jednotlivým bodům i upřímné lásky ke království, o jejichž prosperitu mu vždy šlo. Z našeho pohledu je zajímavá obhajoba berní politiky, která, dle jeho slov, vždy směřovala k zajištění obecného dobra všeho křesťanstva. Každoroční projednávání tureckého nebezpečí a na něj navazující žádost o finanční podporu byla vysvětlována permanentní hrozbou ze strany Osmanského impéria. Z výše uvedeného plyne neslučitelnost pohledů krále a stavů. Stavy pohlížely na politiku především v rámci jednotlivých zemí, výjimečně pak z pohledu celého království. Ferdinand naopak řešil problémy z globálního hlediska, tj. pohledu celého konglomerátu zemí pod svou vládou.

Další sněm se sešel dne 21. ledna 1540, panovník jako obvykle žádal o svolání zemské hotovosti, která však už neměla hájit hranice země. Tato vojenská síla mohla být celý rok nasazena všude podle potřeby. Na jeho zaplacení byla žádána daň z majetku ve výši sedmi kop z tisíce splatná ve dvou termínech, a to 23. dubna a 28. září. Tím ale docházelo k porušování jednoho ze základních práv stavů, které byly uzákoněny v roce 1310. Široce byla řešena mince, její zlehčování a její vývoz. To vše mělo být omezeno, resp. zakázáno.⁴³¹

V dubnu 1540 byl pořízen opětovný zápis dluhu dědicům Zdeňka Lva z Rožmitálu, ke kterému se panovník přiznal. Dluh pocházel už z roku 1532 a skládal

⁴³⁰ V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 191 – 196.

⁴³¹ SČ I. 277. Artikule sněmovní, dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1540/t027700.htm> (13.11.2011).

se ze dvou částek, tj. 24.748 kop 18 gr. českých a 1.500 kgč. O svatojiřském termínu roku 1533 byla sice menší částka zaplacená, ale větší část zůstal panovník dlužen. Vzhledem k nezáviděníhodné situaci Ferdinanda nebyla královská pokladna požadovanou částku s to zaplatit. Jednalo se už o 26.098 kop 48 grošů českých. Bylo proto umožněno Adamu Lvovi z Rožmitálu a jeho dědicům, aby se uvázal v komorní statek Poděbrady, a ten užíval až do plného zaplacení dlužné částky.⁴³² Krize komory však byla neustále aktuální. Dne 30. dubna 1540 psal Ferdinand Komoře, aby vyjednala se staršími Židy v Praze odvedení finanční pomoci ve výši 2.000 zlatých na zaplacení zřízení zahrady na Pražském hradě.⁴³³ Nicméně v srpnu psal úřad, že si Židé stěžují na výši pomoci a odvedli pouze polovinu. V září 1540 znovu Komora upozorňovala krále, že nemá peníze na mimořádné posly a dopisem z 18. září varovala, že, jestliže nebude situaci řešit, odejde služebnictvo, starající se o úpravy zámecké zahrady i služebnictvo kostela. Dále oznamovala, že dluží vlášským zedníkům již 1.300 zlatých.⁴³⁴ Ti hrozili, že opustí stavbu. Navíc ještě ve čtyřicátých letech nebyly zaplacený všechny milostivé dluhy po posledních Jagelloncích.⁴³⁵ Neschopnost úřadu krýt platy vedla tak daleko, že přímo v říjnu a listopadu se sám administrátor pražského kostela, hejtman pražského hradu a královský fořtmistr obraceli na Ferdinanda, aby jim zaplatil zadržanou mzdu.⁴³⁶ Jedná se opět o obrovské znevážení Komory, kdy jí žadatelé již zcela ignorují jako neschopnou řešit situaci. V roce 1540 Komora upozorňovala, že Židé skupují a vyžáří stříbro ze země a působí v Čechách jako osmanští špioni. Doporučovala postup v jejich vypovězení.

Dne 21. prosince 1540 upozorňovala Komora krále, že k zajištění půjčky 11.000 zlatých od pana Albrechta z Gutštejna lze pouze využít zástavu kutnohorské mědi, protože jiné zdroje nejsou.⁴³⁷ Dalším poškozením prestiže Komory bylo rozhodnutí úřadu zemských desek, že Martin Divišovský má právo být uveden v některé vsi křivoklátského panství za nezaplacený dluh 800 kgč. Nicméně tyto vsi již byly dříve zastaveny Ladislavovi z Lobkovic.⁴³⁸ Na zaplacení radů Komorního soudu bylo v prosinci roku 1540 využito doplatku 1.000 kop za Horšovský Týn od

⁴³² NA, ČDKM I, leden – prosinec 1540, kart. 9.

⁴³³ B. BONDY, *K historii*, s. 310an.

⁴³⁴ Z. WINTER, *Řemeslnictvo*, s. 58.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 22.

⁴³⁶ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 163.

⁴³⁷ Tamtéž.

⁴³⁸ Tamtéž.

Jana Popela z Lobkovic a stejně tak 50 kgč týdně odesílaných od nejvyššího mincmistra za kutnohorskou měď.⁴³⁹

V lednu 1541 napsal Florián Griespek králi ohledně svého platu, který se mu zdál zjednodušeně řečeno značně nedostatečný. Jmenovaný argumentoval, že slouží králi 10 let, z čehož čtyři a půl roku v rakouské kanceláři. Ferdinandovi psal zprávu, že veškeré peníze, které mu panovník dal, spotřeboval a nebyl schopen nic ušetřit. Vzhledem k nákladům, které má, se dostává do potíží a dluhů.⁴⁴⁰ Za příklad dával svého předchůdce Žabku, který jako sekretář České komory sám žádal větší plat.⁴⁴¹

Sněmy let 1541 řešily stále stejné otázky. Panovník se navíc snažil vytvořit trvalý příjem financí, ze kterého by šlo platit vojsko na vojenské hranici a vydržovat pomezí pevnosti. Bohužel se březnového sněmu nemohl zúčastnit, neboť se zabýval vojenskými přípravami v Uhrách. Pověřil proto jednáním nejvyššího kancléře Volfa Krajíře a místokancléře Jiřího Žabku. Nedostatek peněz opět komplikoval činnost České komoře. Dne 31. března žádali úředníci Komory panovníka o zastavení stavebních prací na stavbě zahrady a letohrádku královny Anny. Panovník, který se obával, že zakonzervováním stavby a její budoucí otevření přinese neúměrné náklady, svolil pouze ke zmenšení počtu dělníků zde přítomných. Z Gentu, kde pobýval se svým bratrem a francouzským králem, uložil Komoře dopisem z 30. dubna, aby od pražských Židů požadovala mimořádnou daň ve výši 2.000 zlatých na dostavbu. Pražská židovská obec však pro tento plán jen těžko hledala pochopení.

V dubnu 1541 oznámila Komora panovníkovi obrovské problémy s výběrem cla z dobytka, které vzhledem k obchodním trasám znamenalo nezanedbatelný přínos do královské pokladny.⁴⁴² Na konci dubna, přesněji řečeno dvacátého šestého, Julius hrabě z Hardeka napsal Komoře, že chce zaplatit dlužnou částku 6.000 kgm., kterou zapůčil České komoře. Navrhoval, aby Ferdinand nařídil Fuggerům, aby ho vyplatili z jáchymovských výnosů. V případě, že mu nebude zapláceno, vyhrožoval, že požene rukojmí Ferdinanda před purkrabský soud a od nich bude vymáhat dlužnou

⁴³⁹ Tamtéž.

⁴⁴⁰ *Ich dienn nun hie 10 Jar in der osterreichischen Channzlay 4 1/2 , was mir die KM die Jar heer zu Sold unnd sonst gegeben, das ist alles mit mir aufgangen, hab euch auf khain sonndere ersparung gedacht, was ich jetzt durch lösung an mich bracht, beshickt mit schuld und gueter hilf, nun hat herr Ziabko wei Er Sekretari gewest zu jahrlichen besoldung gehabt III LXXX schod ge. Behaimish, mir hat man das erst unnd andertag las ich zu Sekretari angenommen eben C shockh ge. Behaimish darech C LX shock ge. Behaimish bis es jetzt zu lest auf CC X IIII shock ge. Behaimish komen ist Bisher hab ich mit vil daruj geret weil ich allain gewest...*

⁴⁴¹ NA, ČDKM I, leden – prosinec 1541, kart. 10.

⁴⁴² Tamtéž.

částku. Jeho rukojmími byla pražská města.⁴⁴³ Schopnost vybírat peníze nebyla v jednotlivých úřadech vždy stejná. Kupř. z dopisu Ferdinanda desetipanskému úřadu z 6. května si panovník stěžoval, že mu zůstává tento úřad dlužen.⁴⁴⁴

Dne dvacátého šestého května 1541 psala vídeňská Dvorská komora jménem Ferdinanda českým stavům rozsáhlou zprávu týkající se zemského kutnohorského stříbra. Kutnohorský revír trpěl chronickou krizí po celou dobu jeho vlády. Obsahem dopisu bylo, že na minulém sněmu, který byl veden v království českém, bylo dohodnuto, aby výkup kutnohorské mědi byl svěřen říšským poddaným Bernhartovi a Augustinovi, bratrům Tichtlovým a Hannsovi Comerovi, měšťenínu z Norimberka, a jejich spolupracovníkům. K této mědi těmto osobám bylo dovoleno, aby stříbro v království získávali, mincovali. Takto zapsaná práva měli na celé dva roky, tj. platné do 20. října 1541. Byla řešena otázka financování hutnických prací, které stály nemalé finanční prostředky, na které Komora nebyla schopná sehnat finanční krytí. Na tento provoz si panovník musel vypůjčit cestou nejvyššího mincmistra Albrechta hraběte z Gutštejna v Kolíně nad Rýnem ve výši 12.000 rýnských zlatých s tehdy běžným úrokem 10 procent.⁴⁴⁵

Týž rok přinesl Praze současně jednu z největších pohrom v její historii. Dne 2. června zachvátil Malou Stranu obrovský požár, který se později rozšířil na samotný hradní komplex. Zmizelo mnoho kulturních památek včetně téměř kompletní spisové dokumentace království. Panovník se dozvěděl o požáru už o dva dny později. Dne 15. června nařídil dopisem České komoře, aby byly co nejrychleji opraveny klenby královského paláce a pražského chrámu, aby se předešlo dalším škodám. Ke králově lítosti se rozhodl taktéž zakonzervovat stavbu letohrádku a propustit zdejší dělníky, neboť v zuboženém městě byli potřeba zcela jinde.⁴⁴⁶ Dne 26. června informovala Ferdinanda Komora o zadržení Žida, jež se pokoušel vyvézt za hranice království stříbro, což bylo sněmovními usneseními zakázáno, a tak požádala krále o jejich vyhnání.⁴⁴⁷ Vyhnání Židů ze země uzákonil sněm v září 1541. Podle tohoto ustanovení jim byla dána lhůta do 11. listopadu téhož roku, jejich domy měly připadnout řemeslníkům. Pouze pro určité Židy byl vydán královský glejt, který jim umožňoval po určitou dobu setrvat v zemi k vyřízení nezbytných především

⁴⁴³ Tamtéž.

⁴⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁴⁶ V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 202 – 209.

⁴⁴⁷ Tamtéž, s. 213 – 215.

finančních záležitostí obce i jednotlivých Židů. Požár přímo postihl i úřad Komory, protože shořela kancelář sekretáře, knihvedoucího, kde byly uloženy skoro všechny akta mimo některých registraturních knih a reversů. Toto neštěstí vedlo k nutnosti reorganizace České komory. Všechny rozkazy, zprávy a písemnosti Dvorské komory, které se nějak týkaly českých záležitostí měly být odeslány do Prahy k pořízení opisů. Stejný příkaz se týkal záležitostí uložených u české dvorské kanceláře. Na příštím zemském sněmu byl plán požádat všechny zástavní držitele, aby předložili listy Komory k opisu.⁴⁴⁸ Vzhledem k velkému poškození pražských měst byla poškozená hlavní ekonomická síla země, což se muselo projevit i na celkovém výběru daní z pražských měst, které představovaly páteř finanční základny státu z městského stavu. S ohledem na trvajícím turecké nebezpečí bylo nutné zajistit dostatečné prostředky, které by pomohly zajistit dostatečné investice. Téhož roku byla sjednána půjčka 60.000 zlatých z Horní Lužice a Slezska. Tato jednání byla vedena v termínu červenec až září.⁴⁴⁹ Vedle toho mělo duchovenstvo přinést svou obět' v podobě finanční půjčky královské věčně prázdné pokladně.

⁴⁴⁸ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 229.

⁴⁴⁹ Tamtéž.

Doba vzrůstajícího napětí

První polovina 40. let 16. století

Dne 19. června 1541 oznamoval panovník Komoře, že posílá do Prahy hornorakouského zemského maršálka a nejvyššího proviantního komisaře Kryštofa svobodného pána von Kytzing pro 50.000 zlatých, který byly povoleny jako zápůjčka minulým zemským sněmem.⁴⁵⁰ Lze přepokládat, že peníze byly Ferdinandovu poslu odevzdány, protože by jistě existoval rozhořčený dopis a následující korespondence, pokud by se tak nestalo. Finanční stav byl po nedávném požáru a v souvislosti s vojenským tažením katastrofální. Panovníkův nedostatek financí nutil Komoru hledat stále nové zdroje. Jedenáctého září bylo vedeno jednání mezi panovníkovými vyslanci a Dolní Lužicí o zajištění finanční pomoci. Opět se nedostávalo financí na základní služby. Kupř. čtrnáctého listopadu 1541 psali zpěváci a oltářníci z pražského Hradu žádost zemskému soudu, aby jim ušlý plat byl zaplacen z týnského ungelu.⁴⁵¹ Krizová situace se týkala i jiných úředníků a služebníků. Ve čtvrtek před sv. Havlem napsali zemskému soudu administrátor, děkan a s ním celá kapitula, aby jim byly dány nějaké peníze, že jsou nuceni žít v nouzi. V dopisu je cítit stížnost na jednání Komory, která nedokáže obstarat finanční prostředky pro provoz i zajištění platů jednotlivých úředníků. Podle jejich tvrzení nejsou peníze na oltářníky, varhaníka a celý zbytek personálu pražského kostela. Původně byly jejich platy brány z pražského ungelu, ale císař Zikmund jim jej odebral, zpět jim byly dány peníze majestátem Vladislava Jagellonského, a to dokonce tak, že nikdo jiný než sama kapitula neměl právo na tyto peníze z ungelu, což ale v praxi nebylo nikdy dodržováno. Dále se dokument zmiňuje, že *Coralini*, tj. zpěváci, *a jiní chudí žádci každý den všecko na dluh a dvojnásob draze bráti musejí, a nemohou sobě dříví, piva ani jiných potřeb v čas zjednati, i to sobie to vysoce ztěžují, a již jest mnoho osob, z oltářníků a korálů i žáků, pryč ušlo a jeho jejich více i varhaník zustati nechce...* Stav zdejšího místa, jak je vidno z předcházejících řádek, byl opravdu tristní. Autor se domníval, že je ohrožen post jako celek, protože nedostatečné zázemí tohoto místa ohrožovalo nejprestižnější královský kostel. Autor textu se taktéž obracel na zemský soud z důvodu, že nebylo vyšší instituce ve stavovsky rozděleném království, protože král jejich žádosti nechal bez odpovědi. Přímo padla výhružka zániku kostela,

⁴⁵⁰ F. ROUBÍK, *Regesta*, I. díl, s. 15.

⁴⁵¹ NA, ČDKM I, leden – prosinec 1541, kart. 10.

protože za stávajících podmínek noví lidé jednoduše nebudou k sehnání.⁴⁵² Zájem Ferdinanda se zaměřil v poslední čtvrtině roku, konkrétně 26. října, na jednání se stavy, které se týkalo mimo jiné i jednání o mincovní unifikaci v rámci středoevropského prostoru.

Před plánovaným vypovězením Židů se sešel další sněm v září 1541.⁴⁵³ Páteří královské rétoriky byl strach a hrozba tureckého vpádu a tomu odpovídající zabezpečení hranice a vojska. Ferdinandova rétorika měla v této silný argument obsazením uherského Budína osmanskou armádou. Panovník sám chtěl vyřešit problém s nedostatkem financí tak, že náklady na obranu monarchie chtěl přesunout na bedra jednotlivých zemí, které by je dál distribuovaly mezi jednotlivé stavy. České stavy se měly postarat o udržování dvaceti tisícového pěšího vojska a čtyř tisíců jezdců na celé tři roky, resp. dokud to bylo vojensky nutné. Další zajímavostí, že tato armáda mohla být, podle panovníkova přání, nasazena kdekoli. Bylo by naivní si myslet, že tentokrát stavy vyšly králi vstříc. Stavy dovolily pouze svolání zemské hotovosti, a to pouze ve výši 2.000 jízdních vojáků a 6.000 pěších na ochranu východních hranic království. Jako obvykle mělo být vojsko financováno na základě majtkového odhadu, tzv. šacuňku. Ze dvou a půl tisíce kop grošů českých měl být vystrojen jeden jezdec, resp. tři pěší vojáci. Každému jezdcovi byl určen měsíční žold 10 zl. a obyčejnému vojáku pouze 3,5 zlatého. Sebrání vojska byl dán mimořádný politický význam, vše ostatní muselo počkat. Týkalo se to i dluhů zapsaných do zemských desek. Jejich odklad byl dohodnut do následujících vánočních svátků. Další sněm se sešel 4. prosince téhož roku v Kutné Hoře, protože Pražský hrad byl po požáru poškozen. Král to oznámil dopisem z 21. října, který odeslal do krajů, a 23. října, který poslal do vedlejších zemí koruny. Přesto však jiní úředníci zemští naléhali na krále, aby byl sněm jako obvykle na Hradě, proto král rozhodl radě Komory 12. listopadu, aby pro jistotu proběhly nejnutnější úpravy, aby se zde mohl konat sněm. Na opravu bylo vyčleněno maximálně 500 až 600 zlatých.⁴⁵⁴ Již o dva dny později skutečně byl sněm přeložen z Kutné Hory, kde opět působily odborné komise, jejichž působení vedlo o pět let později k uzavření oselského pásma. Ferdinand útočil na loajalitu přítomných a snažil se je pohnout k dalším finančním obětím ve prospěch uherské fronty. Poukazoval na pomoc, jíž se

⁴⁵² Tamtéž.

⁴⁵³ Viz SČ I 287. Artikule sněmovní l. 1541, 12. září. Dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1541/t028700.htm> (9.8.2010).

⁴⁵⁴ V. V. TOMEK, *Dějepis*, díl XI., s. 216.

mu dostalo z Říše. Ačkoli to byl jiný sněm, stále to byla stejná argumentace.⁴⁵⁵ Ve sněmovním usnesení se poprvé objevuje myšlenka, která byla později na mnohých dalších opakována. Turecké ohrožení a neustálé výhry Turků jsou vlastně božím trestem, který křesťany trestá za jejich nevhodný život. Jedním ze stěžejních sněmovních usnesení tak bylo slib přítomných o vlastní nápravě, jejíž splnění bylo spatřováno jako jeden z možných východisek z krize. Na sněmu předložil panovník stavům zprávu o celkovém průběhu uherských záležitostí od doby krále Ludvíka a bitvy u Moháče. Jednoznačně vykládal události tak, aby legitimizoval dlouhodobý konflikt, o kterém mnozí ze stavů pochybovaly. Hrozil dobytím Budína od Turků, které by ohrozilo nejenom rakouské země ale i Moravu a Slezsko. K odvrácení takového nebezpečí měla sloužit dohoda s druhými zeměmi královými, s německou říší o prostředky společného válčení. Český sněm si měl zvolit osoby z k jednání s posly druhých zemí, tj. rakouských, štyrských, korutanských, krajinských a tyrolských. Výsledkem jednání byla majetková daň z tisíce kop po deseti kopách od vyšších stavů a od lidí poddaných po groši z každé kopy. Polovina daně měla být odvedena od vyšších stavů do 2. února 1542, od poddaných do středopostí, tzn. 16. března. Druhá polovina měla být zaplácena oběma do sv. Vavřince, tj. do 10. srpna. Problémy s financováním platů zasáhly i další úřady královské byrokracie. Např. v dopise panovníkovi z patnáctého prosince 1541 psal Berka z Dubé, že i jeho úřad má problémy s platbami a zajišťováním peněz na platy úředníků a žádal krále o radu a pomoc.⁴⁵⁶ Do této nelichotivé situace se objevila nutnost splatit starší slezský dluh v hodnotě 60.000 zlatých, který byl v nastalé finanční situaci naprosto nereálně splatitelný. Komora proto žádala o jeho prodloužení a požádala své emisary, aby jednali o počkání se splacením této částky.⁴⁵⁷

Hned na počátku roku, tj. druhého ledna 1542, odpovídal panovník administrátorům. Tato odpověď se týkala i mimo jiné výše zmíněným neutěšené finanční situace zpěváků pražského kostela. Spis ale nenabízel žádné konkrétní řešení pouze fráze o nelichotivém stavu království a nutnosti přiznat svůj díl viny.⁴⁵⁸ O Hromnicích roku 1542 se měly zvolené osoby z výše uvedených zemí sejít v Praze, v případě moru v Kutné Hoře, aby se dohodly, kolik by měly jednotlivé

⁴⁵⁵ Viz SČ I 288. Ferdinand I. pokládá sněm obecní na den svaté panny Barbory do Hory Kutny, Dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1541/t028800.htm> (10.10.2010).

⁴⁵⁶ Tamtéž.

⁴⁵⁷ Tamtéž.

⁴⁵⁸ NA, ČDKM I, leden – prosinec 1542, kart. 11, folio 4an.

země postavit do pole pěšího a jízdního vojska.⁴⁵⁹ Byl přislíben nový odhad stavovského majetku, který měl být odevzdán již do 2. února 1542. Jednalo se 10 kop z každých 1.000 kgč majetku.⁴⁶⁰ Totéž se týkalo i úvěrů. Nejsm s to s jistotou říci, že se to netýkalo i všech dřívějších odhadů majetků, nicméně je pravdou, že toho se ve sněmovních usneseních objevovalo jen velmi zřídka. S tohoto sněmovního usnesení se nám zachoval i ojedinělý soupis výběrčích daní, tzv. berníků, a to jak nejvyšších, tak i podle jednotlivých krajů. Mezi nejvyšší berníky patřil pro pány Jan z Donína a Ladislav Popel z Lobkovic, pro rytíře Píram Kapoun ze Svojkova a Jan z Vítence a konečně pro měšťany Martin z Vlkanova a Jan Srna z Kutné Hory. Osoby z jednotlivých krajů byly pověřeny, aby v onom kraji vybrali berni podle majetkového odhadu a tu pak zaslali úředníkům na Hrad.

Tabulka 16: Berníci podle jednotlivých krajů

kraje ⁴⁶¹	pán	rytíř	měšťan
Hradecký	Arnošt Jilemnický z Újezdce	Dohalský z Dohalic	Jakub Kadrman
Chrudimský	Bohuše Kostka z Postupic	Zikmund Anděl z Ronovce	Jiřík Franc
Časlavský	Jindřich Firšic z Nabdína	Václav Žeušický z Nestajova	Ondřej bakalář
Kouřimský	Adam z Řičan	Smil Myška ze Žlunic	Mikuláš Vrašník
Bechyňský	Petr z Rožmberka	Jan Tetaur z Tetova	Mikuláš Hrošek
Prácheňský	Herald Kavka z Řičan,	Jan Vrabský z Vrabí	Jan Švantl
Vltavský	Ladislav Popel z Lobkovic	Smil Hodějovský z Hodějova	Neuveden
Plzeňský	Lorenc Šlik z Holejče	Diviš Černín z Chudenic	Zikmund Stašek
Žatecký	Šebestián z Vejtmile	Jakub Hruška z Března	Václav Přebram
Rakovnický	Pán z Valdštejna	Jan Šlovský	Jan Benda
Podbrdský	Volf ml. z Krájku	Václav Vratislav z Mitrovic	Jan Střelec
Slánský	Jan z Valdštejna	Petr Chotek z Vojnína	Jiřík bakalář
Litoměřický	Jan st. Sezema z Oustí	Albrecht Kaplíř z Sulevic	Jiřík Škrvík
Boleslavský	Arnošt z Krájku	Jiřík Ceteňský z Cetně	Jakub Mráček

⁴⁵⁹ V. V. TOMEK, *Dějepis*, díl XI., s. 217an.

⁴⁶⁰ Viz SČ I 293. Artikule sněmu obecního, kterýž držán byl na hradě pražském l. 1541, v pondělí po sv. panně Barboře (5. prosince), Dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1541/t029301.htm> (10.10.2010).

⁴⁶¹ Tamtéž.

Třetího března 1542 vznikl soupis, který v sobě zaznamenal přehled odhadu majetků jednotlivých zemí Koruny, včetně předpokládaného počtu postaveného vojska. Tento materiál představuje ojedinělý případ pramene, z nějž je možné odhadnout ekonomickou sílu českého raněnovověkého státu.⁴⁶² Byl vypracován na jednání, které proběhlo mezi vyslanci Horních a Dolních Rakous a jejich českými protějšky v roce 1542.⁴⁶³ Odhad majetku Koruny, tj. Čech a Horní Lužice, přinesl, podle pramene, 375.000 zlatých. Daně z tohoto odhadu měla být použita na výzbroj 3.000 koní a 6.000 pěších, přičemž odhadovaná finanční zátěž takovéto armády byla 360.000 zlatých. K této částce bylo nutné připočítat náklady spojené s osmi měsíční pohotovostí mistrů dělařů a výrobců střelného prachu. Odhad majetku v markrabství Moravském přinesl 100.000 zlatých, ve Slezsku 167.000 zlatých, v knížectví Svidnice 33.000 zlatých a v Dolní Lužici 50.000 zlatých. Platební síla Rakouska a jiných dědičných zemí byla cca 400.000 zlatých, a to konkrétně 96.000 zlatých pro rakouské země pod Enží, 47.000 zlatých pro země nad Enží, 71.000 zlatých pro Štýrsko, Korutany 30.000 zlatých, Kraňsko 18.816 zlatých a Görz 6.000 zlatých.⁴⁶⁴ Hlavní páteří odporu proti Turkům se mělo stát říšské vojsko. Snahou byla, aby vojska vytlačila Turky alespoň částečně vytlačeny z Uher. Ferdinandovi byla dána říšským sněmem podmínka, aby z vlastních zemí postavil 20.000 lehkých jízdních, sehnal spíži pro vojsko, velký počet děl a lodě na Dunaji i s mužstvem.⁴⁶⁵ Jen na spížování vojska byl odhadnut náklad 100.000 zlatých. Král si přál, aby stavy přispěly na tuto částku mimo slíbenou pomoc, což stavy odmítly. Jeho jediným úspěchem bylo povolení půjčky 50.000 zlatých na první polovinu berně, kterou pak mohl použít na spíži pro vojsko. Tato půjčka byla splatná na svatojiřský termín v roce 1543 nejvyšším berníkům.⁴⁶⁶ Zbytek potřebných peněz, tj. 50.000 zlatých, byl řešen půjčkou, kterou na sebe vzaly rakouské stavy.⁴⁶⁷ Účel peněz ale bylo možné teoreticky změnit, protože stavy nezakazovaly jejich použití na jiné válečné účely. Pouze si vymínilly, že v případě nákupu válečného materiálu (kupř. děl), bude po skončení jejich využití vrácen do Čech, kde bude odevzdán stavům. Vedle toho byla

⁴⁶² NA, ČDKM II, kart. II., I. Sněmovní záležitosti čechy a ostatní země 1527 až 1571, kart. 4.

⁴⁶³ Viz SČ I 296. Zprávy o poradách, kteréž daly se v Praze v měsíci březnu 1542, mezi vyslanými z Čech a horních i dolních Rakous za příčinou zjednání pomoci proti Turku, Dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1542/t029600.htm> (10.10.2010).

⁴⁶⁴ Tamtéž.

⁴⁶⁵ V. V. TOMEK, *Dějepis*, díl XI., s. 220an.

⁴⁶⁶ Viz SČ I 301. Usnešení sněmovní l. 1542, 4. května, Dostupní na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1542/t030100.htm> (15.11.2010)

⁴⁶⁷ V. V. TOMEK, *Dějepis*, díl XI., s. 222.

svolena majetková berně 10 kop z tisíce kgč. Panovník oceňoval ochotu země postavit se za náklady na turecké tažení a jistě očekával brzký příchod slíbených financí. Jak už ale bývá zvykem, berně byla vybírána laxně a mnozí odpovídající částku ani neodvedli. Monarchie byla ve vojenské krizi. Osmanská říše si ukousla obrovský díl Uher a vytvořila zde budínský pašalik podléhající přímo Istanbulu bez jakýchkoli prostředníků typu Zápolského. Ten sám byl již rok mrtev a vlastně celá osmanská kampaň byla diplomaticky zahájena na ochranu práv jeho malého syna Jana Zikmunda, jehož poručníkem se stala matka.

Komora byla i adresátem stížností měst ohledně zcizování komorního majetku. Kupř. v roce 1542 ke Komoře podalo žalobu Ústí nad Labem, které zažalovala vlastníka přilehlé obce Chabařovic, který nechal v poddanském městečku vařit pivo a tím poškodil mílové právo města. Panovník se nakonec rozhodl ve prospěch Ústí.⁴⁶⁸

Sněm téhož roku byl zahájen žádostí krále o lehké jezdecko, spíží, stělnu, lodí s jejich potřebami a opatření pozemních zámků,⁴⁶⁹ které, jak Ferdinand doufal, dosáhne takového počtu jako v minulé expedici. Zdá se, ale že návrat tohoto materiálu neměl mít vliv na zpětné zaplacení ohromné půjčky Ferdinandem I.⁴⁷⁰ Jednalo se o platbu 10 kgč. z tisíce a týkalo se to majetku včetně dluhů. Budoucí berně nad výše uvedenou částku měla sloužit k rozličným nákladům válečného tažení, se kterými stavy počítaly, že je bude potřeba uhradit. Proto sněm následujícího roku musel řešit trapnou situaci neplatičů, kteří do 5. března roku 1543, kdy sněm začal, dosud neodvedli slíbenou daň, která pak citelně chyběla českému králi v poli. Mimo jiné docházelo k případům, kdy plátce svévolně podhodnotil svůj majetek, aby mohl odvádět menší daně. Nezaplacené dokonce zůstávaly daně z roku 1541. Na tento sněm sám panovník nedorazil, protože byl povinován účastí na říšském sněmu v Norimberku. Vzhledem k neutěšené finanční situaci, kdy české země stále nebyly schopné odvést slíbené finanční částky, se rozhodl panovník o necelé dva měsíce svolat sněm nový, kde hodlal svou přítomností zapůsobit na neukázněné stavy, aby zlepšily svou platební morálku vůči králi. Přičemž jako příklady platební morálky a ochoty vyjít panovníkovým požadavkům vstříc byly

⁴⁶⁸ K. KAISEROVÁ, VI. KAISER (ed.), *Dějiny*, s. 36.

⁴⁶⁹ Viz SČ I. 300, Předložení královské na sněmu, kterýž držán byl na hradě pražském v pondělí po svatém Jiří (24. dubna) léta 1542, Dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1542/t030000.htm> (15.11.2010).

⁴⁷⁰ Viz SČ I. 305, Usnešení sněmovní I. 1543, 5. března, Dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1543/t030500.htm> (15.11.2011).

vystaveny rakouské země a svatá říše. Na Moravě byl zařízen nákup sanytru potřebného k výrobě střelného prachu v hodnotě 4.000 zlatých. Dál e měla být zaplacená zprostředkována půjčka v hodnotě 15.000 zlatých z Tyrolska, která byla využita na zajištění potravin a píce pro budoucí tažení.⁴⁷¹

Šestého března roku 1542 psal Ferdinandu jako římskému králi Antonín Fugger jménem svým i jménem svého bratra Raimunda Fuggera stížnost ohledně splacení půjčky 53.121 zlatých⁴⁷², která byla ujištěna na výnosech z jáchymovských stříbrných dolů a slezské pozemkové daně. Vzhledem k nedostatečným výběrům v obou položkách se oba vedoucí fuggerského bankovního domu dostali do komplikací. Žádali o zaplacení zbývající služné částky.⁴⁷³

Stejného data vznikl pozoruhodný záznam *šacuňků* majetků celého království⁴⁷⁴, podle něhož byla placena majetková daň. Jedná se tak o unikátní přehled zaplacených daní v tomto roce, který dává přesnou představu o ekonomické síle jednotlivých zemí. Tento *šacuňk* byl u království Českého 425.000 zlatých. Z této částky měly být zaplaceny 3.000 lehce obrněných jezdců na 8 měsíců, což by vyšlo na 148.000 zlatých rýnských. Dále 6.000 peších vojáků stálo během osmi měsíční vojenské kampaně 168.000 zlatých. Dělostřelectvo placené z Českého království bylo za 48.000 zlatých. Dále ještě mělo být vyčleněno 15.000 zlatých pro vedoucího kampaně. *Šacuňk* Moravy byl odhadnut na 157.425 zlatých, přičemž v časovém limitu osmi měsíců mělo být zaplaceno 2.000 lehce obrněných koní, 300 těžce obrněných koní⁴⁷⁵ a 500 peších knechtů. *Šacuňk* Slezska byl o něco vyšší než předcházející země, a to přesně 212.400 zlatých, z nichž mělo být zaplaceno 1.800 peších knechtů, 1.000 slabě obrněných koní⁴⁷⁶ a 500 silně obrněných koní. Vedle tradičních zemí bylo zvláště vedeno knížectví Svídnice, jehož *šacuňk* byl 32.800 zlatých rýnských. Z této částky bylo zaplaceno 1.000 peších knechtů a 100 lehce obrněných koní. Odhad Horní a Dolní Lužice byl celkem 48.600 zlatých. Z této částky mělo být zaplaceno 1.100 peších knechtů a 400 lehce obrněných koní. Vedle českého království nám dokument ukazuje *šacuňk* arcivévodství Rakouska a jiných arcivévodových zemí ve výši 36.000 zlatých. Z této částky bylo zaplaceno 4.000

⁴⁷¹ NA, ČDKM I, leden – prosinec 1542, kart. 11.

⁴⁷² V. Pešák se mylí, že v této době bylo králi znovu půjčeno, neboť tomu nenasvědčuje jediný písemný doklad. Spíše se jedná právě o částku, která měla být zaplacená.

⁴⁷³ Tamtéž.

⁴⁷⁴ Tamtéž, folio 84 – 87.

⁴⁷⁵ *Gerüsten Pferden*

⁴⁷⁶ *Geringen Pferden*

lehkých koní, 500 italských žoldněrů, 200 peších knechtů a 1.000 křesťanských odpadlíků, tzn. Martaloserů⁴⁷⁷. Na bedrech České komory bylo taktéž zajištění tažných koní pro Ferdinandovy vojenské potřeby. Tito koně byli sháněni po celém království, opět tak přinášeli neplánované výdaje již tak těžce zkoušené státní pokladny. Přípravy na vojenské tažení musely být hrazeny půjčkou. O jejím jednání česká komora informovala Ferdinanda dopisem 25. června 1542. Panovník reagoval již 29. června, kdy souhlasil s částkou 50.000 zl, které měl vypůjčit Kryštof z Ejcinku⁴⁷⁸. Vypůjčených na zajištění vojenské výpravy. Tato finanční injekce měla být ujištěna na výnosech daní z českého království.⁴⁷⁹ Komora hledala i domácí zdroje, a proto se obracela s žádostí o půjčku i na domácí věřitele. Souběžně s oslovením možných domácích věřitelů několika diplomatickými misemi v poslední čtvrtině roku jednotlivých vysokých státních hodnostářů, kupř. Zdislava z Lobkovic, zajišťoval tento šlechtic nákup střelného prachu v říjnu téhož roku.⁴⁸⁰ Současně byl podniknut další pokus k oživení skomírající těžby stříbra v kutnohorských dolech. Nový mincmistr Sebastián z Vajtmile v červnu odjel na inspekční cestu do Kutné Hory, kde měl zjistit možnosti revitalizace těžby.⁴⁸¹ Bohužel současně docházelo k ukončení platebních termínů minulých půjček, kdy mělo být splaceno 60.000 zlatých dluhů vypůjčených ve Slezsku a Lužici. Podle zmínek v korespondenci České komory, království nebylo natolik solventní, aby tento dluh uhradilo.

Do dnešních dnů se nám zachoval celkový přehled oceněného majetku podle jednotlivých českých krajů. Těchto čtrnáct položek je rozděleno na oceněné majetky šlechty a jejich poddaných a představují tak neocenitelný zdroj informací.

Tabulka 17: Celkový přehled oceněného majetku podle jednotlivých krajů v kg.

Kraj	šlechta	poddaní
Žatecký	552.144 kop 30 gr	285.597 kop 41,5 gr
Litoměřický	433.532	310.377 kop 43 gr. 2p.
Vltavský	738.032	32.206 kop 37,5 gr. 1,5p. 0,5h.
Bechyňský	508.366 kop 55 gr.	395.943 kop 20 gr.
Boleslavský	527.612	335.445 kop 8,5 gr.

⁴⁷⁷ Dieter BREUER, Gábor TŰSKÉS (Hrsg.), *Das Ungarnbild in der deutschen Literatur der frühen Neuzeit. Der Ungarische oder Dacianische Simplificissimus im Kontext barocker Reiseerzählungen und Simpliziaden*; Series: Beihefte zu Simpliciana - Volume 1; Year of Publication: 2005; Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien 2005, s. 43. NA, ČDKM I, leden – prosinec 1541, karton 11.

⁴⁷⁸ Christof von Eitzing (1501 – 1563).

⁴⁷⁹ NA, ČDKM I, leden – prosinec 1541, karton 11.

⁴⁸⁰ Tamtéž.

⁴⁸¹ Tamtéž.

Kouřimský	389.838 kop 30gr.	122.516 kop 18,5 gr.
Chrudimský	239.366 kop 15 gr.	136.631 kop 40gr.
Hradecký	841.177 kop 24 gr.	553.593 kop 9 gr.
Podbrdský	112.213 kgč.	36.183 kop 18 gr.
Slánský	252.846 kop 40 gr.	119.021 kop 5,5 gr.
Plzeňský	644.035 kop 30 gr.	320.549 kop 45 gr.
Rakovnický	46.086 kop 34 gr.	10.296 kop 17 gr.
Prácheňský	Bez údajů	Bez údajů
Čáslavský	Bez údajů	Bez údajů

Suma sumárum majetkového odhadu pánů a rytířů byla ve výši 4,621.051 kop 23 gr. českých.⁴⁸² Z této částky mělo být zaplaceno 46.210 kop 30 gr. a 5 p. Celkový přehled majetku poddaných tvořila částka 2,658.362 kop 4gr. 0,5 hal. českých. Z druhé částky mělo být zaplaceno 44.306 kop 2 groše české.⁴⁸³

Následující rok 1543 začal běžnými finančními problémy království. Někteří úředníci opět nedostali svůj plat, psali králi stížnosti a žádali o nápravu. Dále pokračovalo hledání řešení, shánění peněz na tažné koně pro Ferdinandovu výpravu, o kterém jsme se již výše zmínili. Na sněmu zahájeném dne 5. března 1543, žádal král nové peníze na válku s Turky. Mimo to předložil stavům žádost o vyplacení věna pro svou nejstarší dceru Alžbětu. Nicméně důležitější bylo zaplatit tažení proti Turkům, proto raději král řešil situaci půjčkou.⁴⁸⁴ Rovněž schválil některé doplňky k předešlému ustanovení zemského řádu, podle kterého se měly vkládat starší zápisy do obnovených desek zemských, zvláště pak rozhodnutí sněmů. Dále měly být vedeny dvojce desky, jedny ve sklepě na Hradě, kde byly i dříve a druhé na Karlštejně vedle zemských privilegií. Jedny jejich registra měla být u krále, druhá měla být při deskách pro potřebu stavů. Stavovská reprezentace žádala srovnání domácí a zahraniční mince. Téhož roku byly sníženy úroky z půjček z deseti na šest procent. Tento radikální krok znamenal do jisté míry zhroucení úvěrového systému. Snížení atraktivity úvěrového obchodu vedlo ke snížení nabízeného kreditu na českém trhu. Oživení trhu ale následovalo do několika měsíců. Půjčka 50.000 zlatých z minulých let nebyla stále ještě uhrazena, tak lze alespoň vykládat panovníkovu žádost, aby rukojmí na tuto částku nebyli obtěžováni jejím splacením. Zdá se mi, že stavy samy o sobě měly snahu panovníkovi vyjít vstříc ohledně jeho finančních požadavků.

⁴⁸² NA, ČDKM I., 1542, karton 11, folio 86 – 88.

⁴⁸³ Tamtéž.

⁴⁸⁴ V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 227an.

Zřejmě situace na bojišti byla natolik nepříznivá, že urychlený výběr velké částky byl samotnými stavy považován za nezbytný. *Item, aby všickni tři stavové, páni, rytířstvo, Pražané a jiná města, preláti, opatové, proboštové, jeptišky, kněží, farářové, kteříž na farách jsou i jiní klášterové, mistři, kollegátové, kteřížkoli statky pozemské aneb platy komorní mají, též statky pozemské i městské šosovní aby šacovali, kromě těch farářuov, kteříž by na platích komorních aneb platu na statcích pozemských neměli. Také manové, dědinníci, nápravníci, dvořáci, svobodníci aby tolikéž učinili a listy přiznávací pod pečeti svou, přijma to k svému svědomí, že jest statek svuoj všecken zač ho má, spravedlivě šacoval, kromě klenotuov, šatuov a hotových peněz ležících, kterýchž na užitcích nemá a svrchkuov a nábytkuov při dvořích a hospodářství, a též v městech, v domích takových hospodářských věci jako ve dvořích, a dluhuov žádný sobě aby nevyráželi, než zouplna zač kdo statku má, šacovali, (pakli by kdo své pečeti neměl, aby jiného pána neb rytieřského člověka připrosil, aby na místě jeho pečeť svú sobě bez škody přitiskl) a aby osobám voleným z stavu panského: Adamovi z Řičan, z stavu rytieřského: Mikulášovi Rendlovi z Oušavy, z Pražan a z měst: Sixtovi z Ottrštorfu a to konečně mezi tímto časem a svatým Janem Křtitelem božím najprvé přieštím dali. Než což se lidí pohořalých, kteříž by od pánuov svých lhůtu ještě měli, dotýče, ti že takové berně a šacuňku tohoto prázdni býti mají.⁴⁸⁵ Výše odvodu měla být stejná jako v minulosti, tj. 10 kgč z 1.000 kgč. Staré berně nebyly dosud vybrány, což řešilo stavovské shromáždění dalším upomenutím dlužníků, aby nemeškali a zaplatili konečně dlužnou částku. Ve své odpovědi se panovník vrací k mnoha otázkám finanční a hospodářské zprávy jako je kupř. dolování v Kutné Hoře. *Item, J. M. Kr. na důl Osel a jiné doly k němu příslušející u Hory Kutny, jakž králem českým býti ráčí, při nejmenším sedmdesáte tisíc zlatých mimo všecek užitek, kterýž z těch dolův přicházel, vynaložiti a propavovati ráčil, což řádným počtem pokázati může a přes to J. M. Kr. nejednou skrze domácí i cizí osoby, horám rozumné, ty doly zohledati a spatřiti dal, ale žádného užitku se nezná, aniž také jaká budoucí čaka a naděje při těch dolích jest, o čemž všem téměř vůbec v království vědomo: a tak J. M. Kr. ten konečný úmysl svůj na tom ustanoviti ráčil od těch dolův, totiž Osla s jeho příslušenstvím, pustiti a již déle nákladův daremných na to učiniti neráčí. A také ty hory takových nákladův**

⁴⁸⁵ Viz SČ I. 309. Usnešení sněmovní léta 1543 30. dubna, dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1543/t030900.htm> (15.11.2010).

*nynějších časův, tak jak jsou ku pádu přišly, vynésti nemohou.*⁴⁸⁶ Další významnou složkou panovnického dopisu jsou dluhy. *Co se pak dluhův, kteříž zregistrováni a spravedliví uznáni a přijati jsou, dotýče, J. M. Kr. od toho času, jakž králem českým jest, bez pření ty dluhy platiti a těch dluhův na pětkrát sto tisíc kop zaplatiti ráčil, tak jakž od J. M. Kr. předešlých let stavům toho spis poznamenaný podán byl, a J. M. Kr. té naděje jest, že již takoví dluhové na větším díle jsou zaplacení a kteříž nejsou, neráčí J. M. na odpor tomu býti, aby jich J. M. podle možnosti a příležitosti času neměl zaplatiti rozkázati; než strany těch milostí za služby a jiných těch podobných dluhův, s kterýmiž se někteří spravedlnosti při J. M. Kr. míti praví, ti a takoví dluhové jsou vždycky na předešlých sněmích i při obecních jednáních na spravedlivé rozeznání podáváni, čehož J. M. tolikéž nyní při tom zůstává.*⁴⁸⁷ Podle dochovaných odhadů lze kupř. říci, že královské město Ústí patřilo na pětadvacáté místo s majetkovým odhadem 11.086 kop 35 grošů českých. Žatec odhadl svůj majetek na 62.461 kop 30 grošů českých.⁴⁸⁸ Mezi další patřily Klatovy s majetkem ve výši 44.000 kgč.⁴⁸⁹ Mezitím pokračovalo složité shánění peněz na zaplacení královských dluhů, jejichž splatnost vyšla na svatojiřský platební termín. Existovalo množství věřitelů, kterým nebylo zaplaceno ani ve čtrnáctidenní lhůtě po 23. dubnu. Tito pak žádali zaplacení dlužné částky na ručitelích krále. Jako jeden příklad za všechny můžeme uvést dopis 19. července 1543, v němž upomínal Lorenz Šlik rabenštejnské panství, aby mu byla zaplacena dlužná částka 3.000 kgč, kterou mu dlužil král. Vzhledem k vysoké částce, byla jeho žádost postoupena zemskému sněmu k zhodnocení.⁴⁹⁰ Sám panovník nepřispíval svým chováním k řešení situace. Jeho činnosti byla spíše opačná. Např. dvacátého sedmého září téhož roku nařídil Ferdinand Komoře, aby odvedla 5.000 zlatých rýnských Anně Jagellonské a dalších 1.000 zlatých na zajištění domácnosti obou arcivévodkyň z dolnolučické peněžní půjčky⁴⁹¹ a nařízené půjčky od duchovenstva, přičemž tato půjčka měla být složena na sv. Michala roku 1543.⁴⁹²

Rok 1543 byl bohatý na jednání mezi králem a stavy. Celkově již třetí sněm byl naplánován na konec listopadu. Permanentní nedostatek peněz donutil panovníka

⁴⁸⁶ Viz SČ I. 310. Odpověď královská na usnešení sněmovní, dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1543/t031000.htm> (15.11.2010).

⁴⁸⁷ Tamtéž.

⁴⁸⁸ K. KAISEROVÁ, VI. KAISER (ed.), *Dějiny*, s. 36.

⁴⁸⁹ Lenka SÝKOROVÁ a kol., *Klatovy*, Praha 2010, s. 164.

⁴⁹⁰ NA, SM, D1.1, 1527 – 1560, kart. 525.

⁴⁹¹ *Aus der Niderlausitzer holzsgelt*.

⁴⁹² NA, ČDKM I, leden-prosinec 1543, kart. 12.

svolat sněm, kde se pokusil stavy přesvědčit k další finanční spolupráci. ...stavové dobře vědí, že dotčená pomoc buď na lidu neb na penězích svolená jedno k nastalým potřebám za dosti nebyla... v nečas a pozdě a také s mnohými rozličnými výminkami činily a svolovaly, skrze to k malým užitkům přicházely... nerovné pomoci učinění nacházely... a tak mnohá vydávání stavům království českého i jiným nadarmo se dala; ty takové pomoci bez užitku se rozcházely a Turek nepřítel tak se s mocí svou královstvím a zemím J. M. Kr. přiblížil....⁴⁹³ Situace státní pokladny vyžadovala podle Ferdinanda a České komory komplexní řešení. Povinnost panovníka žádat stavy o finanční prostředky představovala každoroční a leckdy i vícekrát za rok administrativní i diplomatickou zátěž. Ferdinandova administrativa oživila plán stálé pomoci z jednotlivých zemí, pro niž se z vojensko-historického pohledu zdál vhodný okamžik. Protož byla-li jest toho kdy potřeba tak znamenitá, již jest nynějšího času taková, kteráž nikdá větší nebyla, aby stavové království českého spolu s jinými J. M. Kr. zeměmi a poddanými, majíc společné rozmlouvání, o dostatečnou, stálou i trvalou pomoc jednomyslně se snesl....⁴⁹⁴ Tyto prostředky měly být primárně určeny na pokrytí výdajů spojených s boji s Osmanskou říší, avšak jednání o novém způsobu odvádění daní vedla do ztracena. Stavy se odmítaly vzdát z jedné mála možností ovlivňovat královskou politiku. Dne 25. listopadu 1543 psal Ferdinand opět České komoře ohledně pohledávek Fuggerů vůči jeho osobě. Vídeňským úřadům se znovu připomněl Antonín Fugger s částkou 40.000 zlatých hotových peněz k tomu dalších 13.121 zlatých 11,5 krejcaru, které mu augsburský dům zapůjčil v červenci 1542 králi, a tyto měly být zaplacený z jáchymovských výnosů.⁴⁹⁵ Jak jsme již výše ukázali, výnosy z této důlní oblasti nestačily krýt tyto pohledávky.

Na konci roku 1543 vznikl i další soupis platů zaměstnanců Komory, který nám dává představu o složení tohoto úřadu.⁴⁹⁶ Pro přehlednost si tyto údaje uvedeme v následující tabulce. Veškeré částky jsou uvedeny v kopách grošů českých. Plat byl vyplácen buď ročně, nebo měsíčně, anebo týdně.

⁴⁹³ Viz SČ I. 316. Předložení sněmovní léta 1543 26. listopadu, dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1543/t031600.htm> (15.11.2010).

⁴⁹⁴ Tamtéž.

⁴⁹⁵ Tamtéž.

⁴⁹⁶ NA, ČDKM IV, Čechy 7 – 7 12, karton 28.

Tabulka 18: Platy nižšího personálu České komory v groších českých

Jméno	funkce	roční	týdenní	měsíční
Florián Griespek	sekretář komory	280		
Petr Chotek	komorní prokurátor	200		
Jan Gunther	pokladní/účetní	80		
Paul Siebenburg	pokladní/colmistr komory	80		
Jakub Toltsh	dveřník		24 a 4	
Leonard Rainer	starost o cínové nádoby/ubrusy		17 a 20	
Jan Freyner s koněm	úředník celního dozoru			72
Kryštof Guntaler s koněm	úředník celního dozoru			48
Jiří Tiergartner	zahradník/správce zvěřince		20 a 48	

Vedle toho Jacob Toltsh dostával k platu na svůj oděv ročně 10 rýnských zlatých. Komora měla dále k dispozici dva posly, každého s koněm, přičemž tito měli určeno měsíčně 10 zlatých a dále každý tři kopy českých grošů na oblečení ročně.⁴⁹⁷ Z tabulky a doprovodného textu vyplývá, že přehled se týkal jen přímých úředníků komory, protože se nehovoří o prezidentovi Komory. Současně dokládá, že vyšší úředníci byli placeni v ročních platebních termínech, kdežto nižší byly buď v týdenních, nebo v dříve nezmiňovaných měsíčních.

Generální sněm svolaný počátkem roku 1544 rozhodl pouze o širokém zdanění privilegovaného a neprivilegovaného obyvatelstva. Přes šíři výběru zůstávala daň relativně nízká, a to ...*z jednoho tisíce kop grošův českých sedm kop grošův českých dáti má podle velikosti a malosti sumy a statku; a též lidé a poddaní aby z každé kopy grošův českých čtyry peníze české dali. Též také všickni, kteříž peníze na úrocích, listech a všelijakých puožiticích mají, tak se, jakž nahoře dotčeno jest, zachovati povinni jsú a z tisíce kop grošův českých sedm kop grošův českých dáti. Splatnost sumy byla rozdělena do tří termínů. 20. března ...z jednoho tisíce kop grošův českých tři kopy grošův českých, a lidé a poddaní z jedné kopy grošův českých dva peníze české. 10. listopadu ...z jednoho tisíce kop grošův českých dvě kopy grošův českých, a lidé a poddaní z jedné kopy grošův českých jeden peníz český... 25. srpna z jednoho tisíce kop grošův českých dvě kopě grošův českých, a lidé a poddaní z jedné kopy grošův českých jeden peníz český. Vybrané peníze měly být nejprve shromážděny v Praze a poté odeslány za králem. ... na ty peníze má od nás stavuov královstvie českého a jiných zemí nahoře jmenovaných tři tisíce koní*

⁴⁹⁷ Tamtéž.

lehkých, pět set koní zbrojných a pět set pěších pro náhlé sjezdy a vpády turecké do zemí přijato býti a těm se služba za šest měsícův připověditi na takový způsob, jestliže bychom jich po těch šesti měsících déle potřebovali, aby nám ještě měsíc, dva až do šesti slůžiti povinni byli. Pakli bychom jich déle nepotřebovali, když bychom jim měsíc před dosloužením těch šesti měsíců napřed věděti dali a službu vypověděli a za těch šest měsícův vysloužených zouplna zaplatili, abychom jim ni čímž více povinni nebyli. Dále mohly být tyto peníze využity na opravu komorského zámku, a to 8.000 kgč, vzhledem k tomu, že se jednalo o zásadní uherskou pevnost. ... J. M. Kr. jednati ráčil s stavy královstvie uherského, aby také sumu slušnú na opravu téhož zámku vynaložili a ten zámek hajtmanem a lidmi hodnými z poddaných svých z královstvie tohoto a zemí k němu příslušejících opatřiti, osaditi a osazovati ráčil. A poněvadž nyní potřeba káže grunty u téhož zámku dělati prvé nežli Dunaj pustí a se rozvodní a my tak náhle k penězuom přijíti nemužeme, dáváme povolení, aby král J. M. do dvou tisíc kop grošuov českých na tu opravu se zdlužiti a nám jich puojčiti ráčil na takový způsob, aby z té sumy každý týden těm dělnikuom skrze tu osobu, kteráž tam skrze hajtmana a mustrhera našeho polního usazena bude, placeno bylo; a ta osoba též z toho, jakž nahoře dotčeno jest, počet colmistruom našim aby činila, a když se od nás peníze z toho šacuňku sberou, mají se J. M. Kr. zase z těch osm tisíc kop gr. českých nahoře svolených navrátiti a zaplatiti. Současně byl znovu řešen mincovní pořádek, který se týkal směnného kurzu s nejobvyklejšími hrubými mincemi, a to uherského zlatého, jenž měl hodnotu puol druhé kopy mis. anebo za sto pět krajcaruov brán byl; zlatý rýnský za kopu míšeňskou a dvanáct peněz malých anebo za sedmdesát dva krajcaruov; groš tolský za kopu míšeňskou anebo za 70 krajcaruov; groš český za 18 peněz malých anebo za tři krejcarey...⁴⁹⁸ ...každá taková mince buď i polská neb jiná krom lehnická, kteráž se při zapovědi prvního sněmu zuostavuje, brána býti měla, to aby J. M. Kr. hned po krajích rozepsati dáti ráčil, tak aby každý z obyvateluov královstvie tohoto tu zlou lehkou minci, kteráž nyní tak vysoce jde, mezi tímto časem a Letnicemi najprvé příštími, odbýti mohl a každý věděl, zač ji potom bráti a zase vydávati má. A jestliže by pak kdožkoli po rozepsání J. M. Kr. po krajích o dotčených mincích, po čem která brána býti má, toho se dopustil a minci českou přepaloval a jinú z toho bil, ten každý aby v pokutu zřízením

⁴⁹⁸ Viz SČ I. 319. Usnešení sněmovní l. 1544 7. ledna, dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1544/t031900.htm> (15.11.2010).

*zemským starým vyměřenou upadl; též také jestliže by ji kdožkoli překupoval a na ni nadával...*⁴⁹⁹

V lednu 1544 byl z úřadu na vlastní žádost uvolněn Florián Griespek a začalo jednání o jeho výsluhové pensi, která měla být nakonec 200 kgč. ročně.⁵⁰⁰ Vzhledem k opětovné složité situaci panovníka Fuggerové půjčili panovníkovi novou finanční hotovost neznámé výše v uherských zlatých s desetiprocentním úrokem.⁵⁰¹ V roce 1544 byla Česká komora vystavena tvrdé kritice ze strany rentmistrovského úřadu, který si stěžoval na nedostatky v její práci.⁵⁰² V roce 1544 zasáhla Komoru další krize, jak se o ní zmiňuje Florián Griespek radovi Dvorské Komory Kryštofu Khevenhüllerovi. Svatojiřský platební termín byl téhož roku spojený se zaplacením mnoha dlužných částek a výplat, na něž ale neměl úřad peníze. Tento tedy žádal krále o pomoc. Jednalo se především o 10.000 zlatých na výplatu jízdního vojska v Uhrách, nebo vyplacení komorních statků jako např. tepelského kláštera.⁵⁰³ Odpověď panovníka, resp. vídeňských úřadů, se do dnešní doby nedochovala. Lze ale usuzovat z minulých krizí, že panovník pouze odkázal na svůj příjezd do Čech.

⁴⁹⁹ Viz SČ I. 327. Usnešení sněmovní, dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1545/t032700.htm> (15.11.2010)

⁵⁰⁰ NA, ČDKM I, leden – prosinec 1544, kart. 13.

⁵⁰¹ Tamtéž.

⁵⁰² NA, ČDKM IV., Čechy 7 – 7 12, karton 28.

⁵⁰³ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 164.

Druhá polovina 40. let. 16. století

V roce 1545 byla vytvořena nová instrukce pro Jáchymov, který se tímto rokem dostal zcela pod dohled panovníka, když se Šlikové vzdali dolů v Jáchymově 19. září.⁵⁰⁴ Současně se řešila v květnu téhož roku splatnost nám již velmi dobře známé půjčky 40.000 zlatých spolu s úroky, které Fuggerové půjčili panovníkovi dne 8. července 1542 a jejichž opětovná splatnost byla znovu aktuální. Panovník tak měl zaplatit celkem 53.121 zlatých 11,5 krejcarů, přičemž úročení 10 procenty bylo stále platné. Opět tato částka měla být zcela uvázána na výnosech z Jáchymovských dolů.⁵⁰⁵

Následujícího roku dne 27. dubna 1546 byl vytvořen Českou komorou výtah královských dluhů⁵⁰⁶, přičemž u každého dluhu byli uvedeni i ručitelé. Tyto částky byly většinou úročené, jejich splatnost byla právě svatojiřský termín roku 1546. Pro přehlednost si je uvedeme v následující tabulce:

Tabulka 19: Královští věřitelé vč. částek, úroku a rukojmí v kgč.

Věřitel	částka	úrok	rukojmí
Jindřich z Plavna	1.214 kop 17 gr. 1 p.	6%	ano
Albrecht z Gutštejna	1.000	ano	panství Kolín
Albrecht z Gutštejna	1.000	ne	panství Kolín
Zdislav Berka z Dubé; Adam Žatecký	500	6%	ano
Sedlečtí	8.100	10%	ano
Anna z Eulengurku, paní Ludvíka z Kolovrat	900	6%	ano
Jan Pětipeský	316 kop 45 gr.	6%	ano
Jindřich z Janovic	400	ne	ne
Dobešové z Wisetz	1.026 kop 44 gr.	ne	ne

Dále jsou zde uvedeny další dlužné částky Komory. Jednalo se o dluh za zaplacení kozáků v hodnotě 3.700 kgč., dluh za bližze neurčenou stavbu v hodnotě 1.600 kgč., dluh za koupi sanytru v hodnotě 1.200 kgč. a konečně platba za

⁵⁰⁴ NA, ČDKM I, 1545, karton 14.

⁵⁰⁵ Tamtéž.

⁵⁰⁶ *Auszug K.M. Schulden welche Ir Mat. vermut derselben auf der Behemistcher Camer mit Burgshaffen aufgerichten. verschreibungen hernach herauten personen. Vertzinsen bezzallen sollen.*

narovnání kostela v hodnotě 4.019 kop a 24 grošů českých. Celková výše všech zmíněných dluhů byla 25.477 kop 9 gr. 1 p. č. Splatnost těchto dluhů se nakonec Komoře podařilo odsunout. Nicméně dokument se nezmiňuje do kdy.⁵⁰⁷ Vzhledem k tomu, že panovník neměl dostatek financí na zaplacení prošlých půjček, žádal v dubnu Českou komoru, aby zařídila výběr mimořádné půjčky u duchovenstva ve výši 10.000 zlatých, která by sanovala jeho finance.⁵⁰⁸

Dále se nám zachoval výťah dluhů, které byly zapsány na komorních panstvích Poděbrady, Kolín, aj. Z části měly být sanovány na majetku klášterů se zápisem v zemských deskách a samozřejmě částečně s ujištěním v rukojemství. Níže uvedená tabulka přibližuje tento dokument. Celková dlužná částka byla 14.785 kop 42 grošů 6 peněz č.⁵⁰⁹

Tabulka 20: Věřitelé na královských statcích

jméno věřitele	celk. částka	úrok	rukojmí	výsledná dlužná částka
Jindřich z Plavna	10.000 zl.	880 zl.	kl. Teplá	4.285 kop 42 gr. 6 p. č.
Jindřich z Plavna	4.000 kgč.	Ne	pan. Kolín	4.000 kgč.
býv. doktor Václav, poručník Jana Žateckého	5.000 kgč.	Ano	pan. Poděbrady	5.000 kgč.
Jan Popel z Lobkovic	1.500 kgč.	Ne	pan. Encovany patřící ke kl. Chotěšov	1.500 kgč.

Věřitelé dalších dluhů byli Jiří kníže Minsterberský s dlužnou částkou 2.418 kop 30. gr. č.; Ladislav Popel z Lobkovic s 308 kopami a 34 groši českými, Václav z Fülstainu s 741 kopou a 32 groši, Sebastián z Vajtmile s 1200 kgč, Diviš Slavata s 2.100 kgč., Dionisi Ogigl s 226 kopami 50 groši a 4 penězi, Kašpar Urticelln se 133 kopami a 14 groši českými a nakonec radové komorního soudu, kterým Ferdinand zůstal dlužen za plat 2.495 kop 28 grošů a 5 peněz českých. Celkem se tedy jednalo o částku 9.674 kop 9 grošů a 4 a půl peníze vše českých. Samozřejmě se nejednalo o jediné dluhy. Dokument sám se zmiňuje, že existují další, které jsou uloženy u registratury, účtárně a jinde. Celý dokument výše uvedených dluhů vznikl

⁵⁰⁷ Tamtéž.

⁵⁰⁸ Tamtéž.

⁵⁰⁹ Tamtéž.

6. dubna 1546.⁵¹⁰ Vedle domácích problémů se na jaře 1546 se začala zhoršovat situace v svaté říši. Participace říše na země ovlivněné luterovským učením charakterizovaným šmalkaldským spolkem s vůdčí silou saského kurfiřta Jana Fridricha z roku 1530 si vynutil vytvoření řezenského spolku na říšském sněmu ve stejnojmenném městě na Dunaji. Situace se tak dále radikalizovala.

V roce 1546 vznikl ještě jeden výtah dluhů Ferdinanda jako říšského krále. Tyto dluhy měly být zaplacený z příjmů ražby tolarů v Jáchymově. Týkaly se ročních apanáží, platů za různé funkce a pouze v malé míře klasických dluhů. Celkově se jednalo o částku 11.360 kop 5 grošů tři a půl peníze českých. Peníze byly odváděny většinou míře v pevných termínech svatého Jiří a svatého Havla. Jak jsme si již dříve ukázali, jáchymovské výnosy byly zatíženy prakticky permanentně od nástupu Ferdinanda na trůn. Jako první je ve výčtu uvedena každoroční platba pěti set kop českých grošů manželce Ferdinanda Anně Jagellonské. Tato osoba byla tudíž nejvýznamnějším cílem jáchymovských peněz. Mezi další obdarované patřili kupř. Volf Krajíř z Krájku, který dostával 500 kgč. se splatným termínem 17. ledna. Jako náhrada za plat byly použity tyto prostředky i pro zemského sudího 100 kgč., pro Kryštofa z Gerndorfu 700 kgč., Viléma ze Švihova za úřad karlštejnského purkrabího 200 kgč. Mezi klasické splátky dluhů patřila každoroční platba 700 tolarů Jindřichovi z Plavna do splacení duhu ve výši 5.600 tolarů. Na koupi šlikovských pozemků bylo vyčleněno 3.000 kgč., za nezaplacené náklady na dále neřešeného vojenského tažení Jana Popela staršího z Lobkovic 931 kop. Nejtajemnějším zápisem je platba třem prokurátorům ve šlikovských věcech v celkové hodnotě 1.200 kgč. s obvyklým úrokem šesti procent. Tato částka měla být splacena na sv. Havla.⁵¹¹ Je nutné si připomenout, že v roce 1546 bylo uzavřeno oselské pásmo v Kutné Hoře, a tak zůstalo báňsky aktivní pouze staročeské a kaňkovské pásmo.⁵¹² Už v dubnu roku 1546 psala Komora králi, že není schopná dostát svým požadavkům. Královské příjmy činily pouze 7.000 kgč. ale splatné dluhy celých 59.446 zlatých. Všechny dluhy bylo dokonce 116.519 zlatých, přičemž vedle toho existovaly i neprozkoumané dluhy čekající na vyřízení na registratuře České komory. Odpověď od Ferdinanda dorazila na počátku následujícího měsíce. Král sděloval, že v současné situaci nemůže úřadu

⁵¹⁰ NA, ČDKM I, leden – červenec 1546, kart. 15.

⁵¹¹ Tamtéž.

⁵¹² A. MÍKA, *Sociálně*, s. 63.

pomoci a dluhy mohou být zaplacený pouze ze zdrojů České koruny.⁵¹³ Úřad zajišťoval i další záležitosti týkající se potřeb Ferdinanda. Kupř. na základě nařízení ze čtvrtého července krále organizoval přepravu vozů z Prahy do Regensburku⁵¹⁴, kde panovník jednal v červnu a červenci s kurfiřty a říšskými knížaty mimo jiné o říšských především náboženských problémech a další pomoci proti Turkům.⁵¹⁵ Dne 12. července psal z téhož místa panovník úřadu, že do Čech byl vyslán k nákupu dobytka pro válečné přípravy pověřenec jeho bratra Jana z Degebergu. Tento obdržel od panovníka ověřený mandát, který jej měl do 15. srpna osvobodit od všech cel a mýt v zemi.⁵¹⁶ Hned po jednání s říšskými potentáty byl zahájen i český sněm dne 29. července, který opět řešil jako hlavní finanční situaci panovníka. Válka v Říši byla představena jako čistě říšská záležitost proti narušiteli míru, kdežto stavy přišly s vlastním výkladem, který spíš naznačoval, že pravým důvodem je víra saského kurfiřta. Podle sněmovního usnesení představovalo prvořadý problém pro královské finance úvěrové zatížení, jehož doklad naznačovaly uskutečněné výtahy z předchozích měsíců (viz výše). Potřeba hotových peněz hnala krále a jím spravované úřady do nových půjček, na jejichž splacen nezbývaly prostředky. *...sumy J. M. Kr. pod vysoké a znamenité ouroky a lichvy vypůjčiti ráčil a ještě z nich až posavad lichvy dávati a spravovati... J. M. Kr. komory schuzení... Zastavené výnosy z královských statků neukazovaly cestu ze začarovaného kruhu. Protož J. M. Kr. ...milostivě žádati ráčí, aby tu pomoc roku minulého, totiž z tisíce kop grošův dvanácte kop grošův českých svolenou, kteráž ještě při sta-vích pozůstává, tak naříditi a vybírati dali, a z té pomoci peněžité... za tři měsíce pořád zběhlé čtyry tisíce lehkých koní a čtyry tisíce pěších na pomezích a k osazení Komárna a jiných míst pomezních... a dále ještě za šest měsícov dva tisíce lehkých koní a dva tisíce pěších k nyní dotčené potřebě a pro zachování a obranu pomezí a míst hrani č-ných strany tureckých vpádův a sjezdův nenadálých v poli a na Komárně drželi, téměř službu skrze vlastního jich colmistra platili... Jako možný příznak krize může sloužit fakt, že panovník byl znovu nucen dovolit stavům, aby jimi vybraný člověk dohlížel na vyložení schválených peněz, a tím propůjčil stavům jakousi kontrolní funkci. A jakož také toho znamenitá potřeba... aby některá potřebná stavení na. pomezích i*

⁵¹³ V. PEŠÁK, Dějiny, s. 164an.

⁵¹⁴ NA, ČDKM I., leden - červenec 1546, kart. 15

⁵¹⁵ Kupř. Johannes HERRMANN (Hrsg.), *Politische Korrespondenz der Herzogs und Kurfürsten Moritz von Sachsen*, Sechster Band, 2. Mai 1552 – 11. Juli 1553, mit ergänzenden Dokumenten zum Tod der Kurfürsten, Berlin 2006, s. 249.

⁵¹⁶ F. ROUBÍK, *Regesta*, I. díl, s. 18.

*jiných příležitých místech, kteráž se již stavěti začala, dodělána a dostavena byla... J. M. Kr. také stavův milostivě žádati ráčí, aby J. M. Kr. třiceti tisíc zlatých rýnských svolili a skrze colmistra svého na ta místa, kteráž jim od Kr. Mil. oznámena budou, vydávati poručili, aby týž colmistr přítomen jsouc věděti, znáti a rozuměti mohl, jakým způsobem se ty peníze na ta potřebná stavení vynakládati budou.*⁵¹⁷ Sněmovním usnesením z 27. července 1546 stavy schválily válečnou berni v nadstandardní výši 12 kgč. z 1.000 kgč. Šacování se netýkalo pouze klenotův, šatuův a hotových peněz ležících, kterýchž na užitcích nemá, též svrchkuův a nábytkuův při dvořích a hospodářství a též v městech, v domích takových hospodářských věcí jako ve dvořích, a dluhuův aby sobě žádný nevyrázel, než zouplna zač kdo statku má, šacovali. Vedle toho bylo schváleno i daň z piva, tzv. posudné. *...posudního jak a z které příčiny toho J. M. potřebovati ráčí pro vychování dvoru J. M. vlastního, jakž to vše v témž artikuli od J. M. Kr. podaném šíře vysvětleno jest: i na tom sme se všichni tři stavové snesli... žádost k témuž posudnímu do čtyř let pořád zběhlých J. M. k vybírání a dávání svolujem na způsob nižepsaný, totiž, kteřížkoli ze všech stavuův pivo na prodaj vystavují aneb navařic v domích svých za peníze vyšenkují, aby z jednoho každého věrtele piva bílého sedm peněz bílých anebo čtrnácte peněz malých dáno bylo a z každého starého neb jiného ječného piva, kteréž se též na prodaj vařiti a vystavovati bude, dáváno má býti z každé kopy míšeňské 11 peněz malých... A takové vybírání posudního má se počíti vybírati na den svatého Havla najprvé příštího a trvati do čtyř let pořád zběhlých a dále nic. Item, všickni tři stavové... J. M. prosí, aby Zdislavovi Berkovi z Dubé a z Lippého etc. nejvyššímu hofmistru království Českého, na stavení a k zlepšení zámku a statku Mělnického k první sumě ještě do tisíce kop gr. č. připsati ráčil... také Kašparovi Flugovi aby na zámek Kynžvart a Tachov do tisíce kop grošuův českých, a Janovi Špetlovi z Janovic na zámek Bezdězi do pěti set kop grošuův českých prostavěti a vynaložiti mohli...* Sněm se věnoval znovu zlehčování mince, přičemž za takového škůdce byl označen Fridrich Lehnický.⁵¹⁸

Dne 10. září psal panovník královskému radovi, výběřčímu a mincmistrovi v Jáchymově Ruprechtovi Puellacherovi z Prahy, aby poslal potají dvorskému

⁵¹⁷ Viz SČ II. 3. Vznesení královské na sněm l. 1546, dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v020/1546/t000301.htm> (dne 15.11.2010).

⁵¹⁸ Viz SČ II. 5., Sněm l. 1546 v outerý po sv. Jakubu, apoštolu, 27. července na hradě Pražském držaný. MS. v král. českém archivu zemském s nápisem "Červení sněmové" od l. 1541-1582; dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v020/1546/t000500.htm> (dne 15.11.2010).

pokladníkovi Janovi Holzerovi 30.000 tolarů z jáchymovské mincovny oproti Gerndorfově kvitanci, od kterého získá další případné informace a pomoc.⁵¹⁹ Na to reagoval sám Gerndorf dopisem králi o dva dny později. Výběr tak velké částky považuje za krajně problematický, protože by to znamenalo omezit výtěžek kverků a vzhledem k faktu, že Jáchymov byl považován za město s blízkými kontakty se saským vzbouřeným dvorem a baštu luteránství to neviděl jako vhodné. Kryštof Gerndorf prý věděl o jiné cestě, jak získat v osmi dnech 20.000 zlatých, o čemž slíbil, že napíše 12. září králi.⁵²⁰ Zmíněný dopis vznikl až 25. září v Jáchymově, přičemž společnými autory byli Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic a Kryštof z Gerndorfu. Jednalo se o radu panovníkovi jak získat stříbro od jáchymovských kverků, nicméně výnosy ze současného kvartálu jáchymovských dolů na válečné výdaje v požadované výši nestačí.⁵²¹ Dne 29. září totiž oznamovali, že si vypůjčí z desátku 9.000 tolarů na válečné výdaje. Více se nepodařilo sehnat, protože zdroje byly omezené a využít šlo pouze královský desátek a výnosy kverků.⁵²² V září se taktéž král obrátil na církev, především kláštery, aby přispěla na vojenskou pomoci v boji proti saskému kurfiřtu. Odpovědi byly většinou omluvné, že pro zchudlost není možné vyhovět. Podle výzkumu J. Janáčka bylo v období od prvního září do jedenatřicátého prosince 1546 půjčeno od dvaceti osob a měst celkem 181.964 zlatých a 58 krejcarů.⁵²³

Jedním z hlavních argumentů důvodů, proč se stavy nemohly zaplést do saského konfliktu, byla smlouva o neútočení a pomoci, kterou mezi sebou uzavřel Jiří z Poděbrad a saský kurfiřt v roce 1459. Naprostý právní chaos přinesla existence dvou kurfiřtů, kdy jím byl na jedné straně Jan Fridrich, který byl ve válce s císařem a Ferdinandem, a na straně druhé Mořic z vedlejší větve, který byl podporovatelem Ferdinanda za slib zisku kurfiřtského titulu.

Zájem panovníka na bezproblémovém a urychleném výběru posudného lze spatřovat ve vydání nové instrukce k jejímu výběru dne 11. listopadu 1546. Instrukce prakticky doslovně citovala sněmovní usnesení, v němž stavové schválili placení posudného. *...stav panský a rytířský, kteříž pivovary na svých statcích, též města a městečka aneb vsi, ješto se v nich pivo na prodej vaří... v registra pořádná zapisovali*

⁵¹⁹ F. Roubík, *Regesta*, I. díl, s. 22.

⁵²⁰ Tamtéž, s. 23.

⁵²¹ Tamtéž, s. 26.

⁵²² Tamtéž, s. 28.

⁵²³ J. JANÁČEK, *České dějiny*, Kniha I., díl II., s. 344.

a kdežby psáti neuměli, na vruby vary věrtele i kopy za ječná piva vroubili a tak zapisujíc to všecko zouplna a bedlivě každého tého dne... po vyjití čtvrt léta ode dne svatého Havla... počnouc totiž v sobotu po božím křtění léta příštího čtyřicátého sedmého v osmi dnech pořád zběhlých; druhého čtvrt léta tu sobotu před provodní neděli též v osmi dnech; třetího čtvrt léta v sobotu po rozeslání apoštoluov božích též v osmi dnech a čtvrtého čtvrt léta a posledního toho léta čtyřicátého sedmého v sobotu před svatým Havlem. A tak vždycky na ty dni a časy... každá osoba ze svrchu psaných stavuov sám od sebe... výběřcímu našemu, kterýž v tom kraji usazen jest, a prvního čtvrt léta v sobotu po božím křtění a potom i na jiné dni, jakž svrchu psáno, do města krajského, tu kdež sjezdové bývají, přijede a těch osm dní pořád tam zuostane, ta registra pořádná a zsumovaná i vruby odtud, kdežby psáti neuměli, s listy přiznávacími, jakž notule doleji svědčí, též s penězi z každého věrtele bílého piva lla prodaj vystaveného neb jakžkoli vybytého kromě toho, což sobě sám k svému vlastnímu dvoru doma zanechá...⁵²⁴

Desátého října se Ferdinand pokusil o aktivizaci zemské hotovosti kvůli údajnému ohrožení hranic Janem Fridrichem. Jeho pravým clem byla pomoc Mořici Saskému na nedávno otevřené druhé frontě ve středním Německu, neboť do té době většina bojů probíhala v jižní části. Stavý nicméně na toto reagovaly zcela minimálně a král tak musel celou akci koncem roku odvolat. Avšak s koncem roku se posunula i fronta blíže k Sasku posílením strany Jana Fridricha a jeho sympatizantů, tzn. i blíže k zemím Koruny, tudíž už existovala i reálná možnost ohrožení těchto zemí. Panovník na toto přímé ohrožení reagoval mobilizačním patentem z dvanáctého ledna 1547, v němž vyzýval k obraně království. Otevřený odpor panovníka překvapil, jako první odmítla Praha a po ní většina měst. Šlechta sice přijela do Litoměřic, kde se vojsko mělo sejít ale pouze k jednání. Stavovská obec se rozdělila. Finanční úřednický aparát zachoval zvolenému panovníkovi věrnost, jak ukazuje korespondence České komory z poloviny února, která řeší běžné finanční otázky a napjatou domácí situaci vůbec nezmiňuje.⁵²⁵ V březnu se rebelující stavý sešly na vlastním sněmu, v němž vzniklo tzv. přátelské snešení, ozbrojený projekt namířený proti všem narušovatelům míru. Přistoupilo k němu sedmdesát procent všech šlechticů z Čech a všechna královská česká města mimo Plzně, Budějovic a

⁵²⁴ Viz SČ II. 11, Zřízení krále Ferdinanda I o vybírání posudního sněmeml. 1546 svoleného. Tisk v knihovně knížete Jiřího z Lohkovic v Praze. Dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v020/1546/t001100.htm> (11.12.2010).

⁵²⁵ NA, ČDKM I, leden – červenec 1547, kart. 17.

Mostu.⁵²⁶ Páteří spolku se stalo rytířstvo a právě královská města. Došlo k posílení suverenity stavovské obce, obnovení krajských sněmů, zatlačení krále do symbolické funkce. Touha po rebelii opustila stavy už v dubnu 1547, kdy byl odbojný saský kurfiřt zajat spojeným vojskem Karla V. a Ferdinanda I. po bitvě u Mühlberka. Chaotický a defensivní stavovský přístup sám narušil Ferdinand, který ve snaze demonstrovat svou převahu vyděsil pražská města natolik, že sama zorganizovala odboj proti králi s neočekávanou a dodnes neprostudovanou podporou venkova. Obžaloba Prahy byla podložena ziskem vojenské kanceláře Jana Fridricha, kde zajištěná korespondence dokládala velezrádné chování hlavy království proti zvolenému panovníkovi. Města v čele s Prahou byla donucena uznat svou vinu a vzdát se králi na milost a nemilost. Následující soudní řízení bylo vlastně jen čtením rozsudků. Města dostala příkaz zrušit veškeré závazky ke stavovskému spolku, odevzdat archivy, privilegia měst i cechů, zbraně (především palné), nemovité statky, cla a zavázat se k dědičné platbě daně z piva, tzv. posudného. Do vykonání všech výše uvedených věcí, muselo zůstat v hradním vězení řada osob jako rukojmí. K soudu bylo celkově obesláno šestnáct pánů, devatenáct rytířů a osmadvacet královských měst. Od 20. července do 3. srpna byly čteny rozsudky a 22. srpna byla uskutečněna poprava pěti osob na Hradčanském náměstí. Vojenská kampaň panovníka byla spojena i s naléhavou potřebou peněz, se kterou se obrátil na Českou komoru. Například 2. července 1547 byla zapsána na Dobroludský klášter suma půjčky 13.000 tolarů.⁵²⁷ Současně bylo urgováno zaplacení některých panovníkových dluhů, kupř. 5.600 tolarů Janem Popelem z Lobkovic.⁵²⁸

V období od prvního ledna do dvacátého čtvrtého dubna 1547 bylo zapůjčeno králi na základě výzkumu J. Janáčka *Knih Dvorské pokladny* 269.563 zl. 33 kr. a dobrovolně poskytnuto 36.121 zl. 26 kr.⁵²⁹ Po roce 1547 přidaly Komoře nové povinnosti, a to správa exekucí, vytváření komisí na odhad ceny zabavených majetků, jejich prodeje a evidence. Postupný odprodej tlačil ceny nemovitostí dolů, což vedlo k poškozování zájmů Koruny. Mezi významné konfiskáty patřilo kupř. bečovského panství vč. Horního Slavkova a Krásna, které bylo odebráno 1. srpna 1547 Kašparovi Pluhovi z Rabštejna, veliteli stavovské armády. Horní Slavkov v první polovině století patřil mezi velké producenty cínu. V letech 1516 až 1547

⁵²⁶ Josef VÁLKA, *Konflikt české zemské obce s králem 1546/7*, in: ČMM CXXXV, Brno 2006, s. 39.

⁵²⁷ Tamtéž.

⁵²⁸ Tamtéž.

⁵²⁹ J. JANÁČEK, *České dějiny*, kniha I., díl II., s. 345.

bylo vytěženo 10.000 až 15.000 centnýřů cínu, přičemž jeden centnýř byl cca 50 kilogramů.⁵³⁰ Nicméně rok 1547 znamenal propad těžby na šest až sedm tisíc centnýřů. Po zkonfiskování ložisek se v této oblasti silně prosadil vliv Welsery, Fuggerů a Schnödů z Norimberka a obchodní společnosti z Amberku, které vyráběli pocínované plechy. Slavkovský cín ovládl trhy v Antverpách, Augsburgu, Linci, Lipsku a Norimberku.⁵³¹ Po roce 1547 přišly i správní změny. Byl vytvořen jeden báňský úřad v Horním Slavkově pro všechny důlní oblasti Slavkovského lesa. Nicméně náklady na provoz těžby nebyly vůbec nízké. Roční vydání na udržování vodních příkopů, náhonů a čerpacích stanic byl 34.000 zlatých.⁵³² Celková částka pokuty měst bylo 95.083 zlatých. Tyto byly rozděleny mezi jednotlivá královská města. Kupř. na Mělník patřilo 2.000 zlatých⁵³³, pro Klatovy 6.000 kop. Historik Jindřich Vančura vypočítal, že výše uvedené postihy stály pokladnu Klatov 12.371 kop 20 gr. českých, což se jednalo téměř třetině městského majetku. Král současně odebral i špitálské a zádušní platy, které ale již vrátil městu v září stejného roku.⁵³⁴ Dochoval se i krátký výtah rozpočtu Jakuba Hrušky, proviantmistra saské války z let 1546 a 1547. Jeho zápis se týkal příjmu a vydání hotových peněz.⁵³⁵ V kolonce příjmů je celkově uvedeno 28.686 kop 4 groše a 4 peněz míšeňských, přičemž jmenovitě jsou zmíněny příjmy z úřadu válečného pokladníka v hodnotě 10.000 kgm., další z postříbrného proviantu ve výši 15.086 kop 4 groše a 4 peníze vše míšeňských. Na druhé straně stojí výdaje ve výši 26.858 kop 12 grošů a půl peníze.⁵³⁶

Následující soud nad provinilci, byl jednoznačnou ukázkou dominance krále, které s gusem využily vedlejší země, které se soudu účastnily po boku krále. Hlavní tíha obvinění dopadla na města, která byla zbavena své ekonomické, politické a vojenské moci. Panovník nadcházející dobu využil jak politicky, ohromným posílením výkonné a soudní moci (zřízením královských hejtmanů/rychtářů a apelačního soudu), ale i ekonomicky (zisky z konfiskací převážně městského majetku a zavedením posudného). Posudné, které sice bylo vybíráno již v minulosti,

⁵³⁰ NA ČDKM III/30, 1540/50, kart. 30.

⁵³¹ Jiří MAJER, *Těžba cínu ve Slavkovském lese v 16. století*, Praha 1970, s. 32.

⁵³² Tamtéž, s. 33.

⁵³³ Jan KILIÁN a kol., *Mělník*, Praha 2010, s. 99.

⁵³⁴ Lenka SÝKOROVÁ a kol., *Klatovy*, Praha 2010, s. 167.

⁵³⁵ NA, ČDKM I, leden – prosinec 1562, kart. 50.

⁵³⁶ Tamtéž.

bylo uzákoněno až bartolomějským sněmem v roce 1547 jako běžná daň ze zemského piva, která sloužila převážně na zajištění domácnosti panovníka.

Jak jsme již řekli, prvního ledna 1548 byl vytvořen nový báňský úřad pro Slavkovsko a báňský úřad pro cínové oblasti v Jáchymově. Královská správa se pokusila o podporu báňského podnikání výhodami pro těžaře, ačkoli tyto byly na úkor dělníků. Byl proveden pokus vytvořit královský monopol, kdy by veškerá těžba končila u krále a ten by jí dále odprodával. Dosavadní praxe byla, že v okolí báně byli faktoři obchodníků, kteří si pojišťovali výkupy zálohami a cena se řídila podle nabídky a poptávky. V případě centrálního královského odkupu rudy se uvažovalo o vytvoření základního kapitálu ve výši 200.000 zlatých.⁵³⁷ Nakonec byl vytvořen kompromis, kdy centrální královský odkup cínu a jeho centrální odprodej do Augsburku proti vypláceným zálohám smlouvou s bývalým fuggerovským faktorem Mayerem. Tomuto byl přislíben monopol prodeje cínu na 20 let od r. 1550. Jeho snahou bylo získat celou produkci a poté diktovat trhu podmínky. Celý projekt se nezdařil a spolupráce s Mayerem byla r. 1554 ukončena se ziskem 173.690 zlatých a 47 grošů pro Českou komoru.

Tzv. Bartolomějský sněm patří k významným milníkům stavovského zápasu v českých zemích. Král jako vítěz demonstroval svou sílu a šlechta zastrašená politickou a ekonomickou likvidací městského stavu nebyla Ferdinandovi dostatečnou protiváhou. Tento sněm byl zahájen již den po popravách 23. srpna 1548. Z ekonomických otázek výše uvedený sněm řešil *...mezi obyvateli tohoto království nemalý počet berní předešlých zadržalých za nimi zůstatí mělo, protož stavové berníkuom poroučeti ráčí, aby podle předešlých pokut k jednomu každému se zachovali a takových berní na týchž osobách bez odtahuov dobývali, kteréžkoli zadržány jsou, tak aby těch 12 set kop grošuov, kteréž sou na stavení a svrchkuov koupení na zámek Karlštajn i do dvoruov, prvním sněmem svolené a vypuojčené, zase oplaceny býti mohly...*

... posudného... beze vší překážky a zadržování do těch let, jakž předešle sněmem léta 1546 při času svatého Jakuba vyměřeno jest, vyplněno bylo... což jest zadržáno mezi tímto časem a svatým Václavem... na to pokutu, kdoby toho posudného nedal neb nedali, dvojnásob vyšší uložití ráčil...

⁵³⁷ J. MAJER, *Těžba*, s. 35

...pak mincí a zrna srovnání a stříže dotýče... se všickni tři stavové snesli a k tomu sme z stavu panského Šebestiána z Veitmile na Chomutově, Jeronýma Šlika z Holajče, hrábí z Pasaunu - a z stavu rytířského Jana Salavu z Lípy na Malešově, Jana Vrbíka z Tismic - a z stavu městského Petra Hlavsu z Liboslavě, Mikuláše Zlatníka, měštěnána Nového města Pražského, z Pražan a z stavu městského z sebe volili; kteréžto osoby při času svatého Jeronýma když se soud zemský najprvé držeti bude, sjeti se mají. A kdyžby od J. M. Kr. při tom času povoláni byli, aby se k J. M. Kr. najíti dali, a tu při J. M. strany zrna a stříže jednali, vezmouc k tomu probíře J. M. Kr. i také zemského i jiné z hor, kteříž tomu rozómějí; a což tak i nahoře dotčené osoby s J. M. Kr. aneb radami J. M. Kr., ač jestliže by J. M. sám na tom seděti neráčil, narovnají, to mají na soud zemský vzněsti.

Dále byl jmenován jako zemský prubíř Jan Behmický, jehož úkolem bylo, aby *...podle toho artikule, kterýž minci zapsán jest v sněmu léta 1545 v středu po sv. Třech králích, osoby k sobě voliti a ty mince zpróbovati, po čem by která podle průby brána býti měla proti hodnosti groše tolského... A stříbra, která se zde v království českém dělají, těch aby ven z země voziti dopustiti a z nich jiné mince krom české dělati dáti neráčil, poněvadž jest to na znamenitú škodu a újmu všech obyvateluoiv království Českého, že se mince česká netepe, také proti svobodám našim, že se stříbro ven z země jinam k mincování podává. A též J. M. Are. všickni stavové prosíme, že se k J. M. Kr., pánu našemu milostivému, přimluviti ráčí pro dobré J. M. Kr. i tohoto královstvie, aby J. M. Kr. nám stavuom frystuňk do patnácti let bez výminek dáti a propůjčiti ráčil. A což se nižších kovuov, jako mědi, cínu, volova, železa a rtuti dotýče, poněvadž jest nám toho předešle J. M. Kr. bez výminek užívati dáti ráčil, tak jakž od starodávna toho jsme užívali, v to aby nám vkračováno nebylo.*⁵³⁸ Velmi podstatnou kapitolou ve sněmovních změnách po roce 1547 bylo změny v mincovním pořádku v českých zemích, jak dokládá dokument ze zemských desek o minci. *...nařízení má státi a neporušitedlně od J. M. Kr. i dědicuoiv J. M. Kr. i ode všech stavuoiv až do patnácti let pořád zběhlých zachováno býti; a proti tomu J. M. Kr. stavuom panskému a rytířskému království tohoto až do těch patnácti let pořád zběhlých, aby polovici desátku, kterýž podlé smlouvy mezi J. M. Kr. a stavy dskami zapsané J. M. náleží, dáváno nebylo, frystuňk dávati ráčí. ...J. M. Kr. stříbra hřivnu po puol páté kopě gr. č. a lot zlata fejnu za čtyři zlaté uherské aneb za tři kopy*

⁵³⁸ Viz SČ II. 168. Usnesení sněmu obecního, jenž zahájen byl l. 1547, 23 srpna na hradě Pražském, dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v020/1547/t016801.htm> (11.12.2010).

gr. č. platiti až do těch patnácti let má; však po vyjití těch patnácti let má zase z tohoto narovnání i strany mincování, strážce i stříbra kupování a frystuňku sjíti a na staré zrno české, na jaké se těchto časuov u Hory Kutné mincovalo, přijíti. ...a zvlášť s knížetem Mauricem, kurfirštem saským, J. M. Kr. o zrno a minci prvé těch patnácti lét narovnat se a stavuom království Českého na sněmu obecním to oznámiti ráčí. ... J. M. Kr. to opatřiti a rozkázati ráčil, aby pruběři J. M. Kr. i také zemský prubíř hned všechny mince z jiných zemí, kteréž na tento čas v království tomto jdú aneb potom by jíti mohly, vždycky v každých čtyřech nedělích zpróbovány a hned posazeny, po čem by která z nich proti české minci, kteráž se na ten čas mincovati bude, brány býti měly, a jinač aby jich žádný nebral, ani od sebe vydával pod pokutu na to předešlým sněmem uloženu. Současně byla upravena i mince. ...nyničko se mincuje na Horách Kutnách takto: na jednu hřivnu sazenu pražskou neb horskou vchází osm tolarův a tři čtvrti, a drží jedna hřivna čistého stříbra čtrnácte lotův, tři kvintíky, jeden peníz. ...grošuov, kteříž toho času platí po devěti penězích bílých, vchází jich na jednu hřivnu sazenu osmdesát devět kusuov; drží jedna hřivna čistého stříbra šest lotuov, dva kvintíky, tři peníze. ...bílých peněz vchází jich na jednu hřivnu sazenu osmdesáte čtyři gr. č. a každý groš sedm peněz bílých platí; drží jedna hřivna čistého stříbra pět lotuov tři kvintíky. ...malých peněz vchází na jednu hřivnu sazenu 46 gr. č. a jeden groš čtrnácte peněz malých platí; drží jedna hřivna dva loty, tři kvintíky, jeden peníz. Tak se nyní na Horách Kutnách mincovalo. ...se na tento čas na toto zrno až do patnácti let pořád zběhlých mincovati má, počnouc ode dne Všech svatých, tak jakž frystuňci od toho dne se počítí mají, aby na jednu hřivnu pražskou vcházelo i s minckostem též osm tolaruov a tři čtvrti, a těch tolaruov jedna hřivna čistého stříbra čtrnácte lotuov jeden kvěntík, jeden peníz pro remedium držeti má. ...proti tomuto jednomu tolaru má se býti třidceti gr. č., každý groš za sedm peněz bílých aneb za čtrnácte peněz malých počítajíc, a má těch grošuov na jednu hřivnu vcházeti i s minckostem sto šestmécítma kusuov, dva peníze bílé, a jedna hřivna čistého stříbra šest lotuov tři kvěntíky má držeti. ...bílých peněz má na jednu hřivnu vjíti šest set padesáte devět kusuov s polovicí minckoštu a druhou polovicí minckoštu J. Kr. M. sám zastati má, a má jedna hřivna pět lotuov čistého stříbra držeti. ...malých peněz má na jednu hřivnu vjíti sedm set třidceti tři kusy a též, jakž při bílých penězích oznámeno, s polovicí minckoštu; a má jedna hřivna čistého stříbra dva loty, tři kvěntíky držeti.J. M. Kr. hned opatřiti ráčí, aby v zemích příslušejících k tomuto království i také ve všech jiných zemích dědičných J. M. Kr., nicméně i v království

*Uherském taková mince, kteráž se do těch patnácti let v království Českém mincovati a bítí bude, v té hodnoti a tak jakž v království českém posazena jest, brána byla. ...což se zlata a stříbra ven z země vezení dotýče, to má při zřízení zemském zuostati, tak kdož by se toho koli dopustil, aby touž pokutu zřízením zemským vyměřenou trpěl. Než všecko zlato a stříbro má do mince J. M. Kr. v svrchu psaném trhu prodáváno býti.*⁵³⁹

Prohrou stavů 1547 se stal hlavním příjemcem královských rozkazů a zpráv arcivévoda Ferdinand, jak dokládá zpráva krále z 5. listopadu, v níž nařizoval synovi, aby vyplatil propuštěné knechty z války částkou v hodnotě 16.000 tolarů na úkor Jiřího ze Schleinitz a zemského sudího, kterým byla původně určena. Tito měli počkat, až se seženou další peníze.⁵⁴⁰

Dne 12. ledna 1548 psal arcivévoda Ferdinand svému otci zprávu o neutěšeném stavu financí. Na zaplacení vojska bude muset být, podle jeho zprávy, využito 50.000 zlatých z lužických pokut. Nicméně tyto měly být podle úvodního plánu použity na uhrazení požadavků Fuggerů a Jindřicha z Plavna a zbytek, tj. 20.000 zlatých, odeslán do Vídně. Nicméně z lužických pokut se sešlo do konce ledna pouze 19.500 zlatých, což vedlo fakticky ke stavu, kdy žold vojákům nešel vyplácet.⁵⁴¹ Dále vzhledem k předchozím bouřlivým letům nebyla zemská daň vybrána v celé míře a existovaly velké nedoplatky dokonce z let 1544 a 1546. Král reagoval 21. ledna dopisem, v němž arcivévodovi vytknul přílišnou snahu splácet dluhy. Je-li zapotřebí peněz, měl si znovu vypůjčit na další důchody a platit pouze nejnutnější splatné půjčky.⁵⁴² Z výše uvedeného je vidět, že nedošlo k žádnému posunu v myšlení krále, které by vedlo k progresivnějšímu nakládání s majetkem Koruny. Finanční tíseň se měla krátkozrace řešit pouze novými půjčkami. Nebylo vůbec řešeno, že neustálé půjčky povedou pouze k další a hlubší krizi. Na počátku roku 1548 došlo taktéž k velkým změnám v mincovnictví, když byla přerušena ražba grošů po nedávné metrologické změně z minulého roku. V březnu 1548 obdržela Komora dopis od královny Marie, manželky Ludvíka Jagellonského, která žádala o zaplacení dlužné částky 9.000 uherských zlatých z jáchymovských výnosů, která jí

⁵³⁹ Viz SČ II. 169. Usnesení osob sněmem volených a úředníků zemských "o minci" l. 1547., dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v020/1547/t016900.htm> (15.12.2010).

⁵⁴⁰ F. ROUBÍK, *Regesta*, díl I, s. 56.

⁵⁴¹ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 165.

⁵⁴² Tamtéž, s. 166.

byla bratrem v minulosti vyčleněna.⁵⁴³ Z nově ustanoveného posudného z Čech jako věčné daně mělo být podle nařízení krále zapláceno Fuggerům, a to částka ve výši 28.006 zlatých 40 krejcarů a 2 peníze. Částku měl vyplatit rentmistrovský úřad.⁵⁴⁴ Panovníkovy rady arcivévodovi vyústily v sérii půjček, které měly být využity k výplatě vojska nasazeného v Říši. Jednalo se mimo jiné o 8.000 tolarů, které zapůjčil 21. ledna 1548 Jindřich z Plavna.⁵⁴⁵ Tento půjčil dále ještě o měsíc později dalších 10.000 tolarů na stejný účel. Splatnost půjčky byla na svatojiřský termín.⁵⁴⁶ Vedle toho bylo nařízeno České komoře, aby vyplatila Bohuslavu Felixi z Hasištejna 3.000 tolarů milostivých peněz za blíže nespecifikované služby.⁵⁴⁷ Zaplacení dluhů na svatojiřský termín představovalo závažný problém, protože i přes majetkové zisky Komory chyběla hotovost na uhrazení dluhů, proto v červnu 1548 žádal arcivévoda Ferdinand svého otce, aby výnos z posudného, moravské příjmy a půjčky Schönaichů byly ponechány k dispozici České komoře, protože, podle jejího dobrozdání, dluhy převyšovaly o 101.257 tolarů příjmy.⁵⁴⁸ Přímá reakce krále se nedochovala, nicméně z následujícího vývoje, který vyústil v další finanční krizi, je zřejmé, že se tak nestalo. Komora proto hledala stále další možnosti nových zdrojů peněz, kdy se podařilo kupř. prosadit v srpnu 1548 nové clo na dobytek v Horní a Dolní Lužici.⁵⁴⁹ Vedle příjmů se ale objevily i nové výdaje. Úřadu připadly platby za provoz a platy Apelačního soudu, který vznikl jako odvolací královská instance městského soudnictví po neúspěšném povstání. Sice se nejednalo o závratné částky, nicméně v napjatém rozpočtu každý výdej znamenal zhoršení situace. Dne 8. srpna 1548 byla vydána nová instrukce České komory, která reflektovala na změněný stav moci mezi panovníkem a stavy. Byla vytvořena zvláštní slezská komora, zvláštní výběrčí pro Horní a Dolní Lužici. Zřízení těchto úřadů mělo reagovat na rozmnožení majetku Koruny nedávnými konfiskacemi, kdy se Komora snažila vytvořit rozsáhlý komplex královských dominií mezi Prahou a Pardubicemi. Byl vydán stavební řád pro Pražský hrad a ostatní královská panství.

Po neúspěšném stavovském povstání se zvýšila důležitost České komory, neboť do její kompetence se dostala správa a pozdější odprodej konfiskovaných

⁵⁴³ NA, ČDKM I., leden – červen 1548, kart. 19.

⁵⁴⁴ Tamtéž.

⁵⁴⁵ Tamtéž.

⁵⁴⁶ Tamtéž.

⁵⁴⁷ Tamtéž.

⁵⁴⁸ V. PEŠÁK, *Regesta*, díl I, s. 166.

⁵⁴⁹ NA, ČDKM I., červenec – prosinec 1548, kart. 20.

statků, jejíž hodnota byla odhadnuta na částku převyšující 1,000.000 kgč. Jedny z nejcennějších konfiskátů představovaly cínové doly v Horním Slavkově, Krásně, Čisté, Krupky i Cínovce.⁵⁵⁰ Současně došlo ke snížení ekonomické role městského stavu, protože až na pár výjimek přišla tato o většinu svých ekonomických příjmů. Do měst byli vysláni komisaři, kteří se měli postarat o konfiskace a převzetí zboží a majetku.⁵⁵¹ Sankce byly skutečně zdrcující, a později musely být některé majetky, privilegia městům vrácena, aby tato vůbec mohla přežít. Na krále prostřednictvím Komory obracela města s žádostmi o vrácení nebo ponechání různých prostředků (kupř. zbraní) pro vlastní potřebu. Jako příklad vrácení majetku může sloužit list Ferdinanda I. Kouřimi z posledního dne měsíce září roku 1547, jímž byly městu všechny zádušní platy a důchody.⁵⁵² Soupis příjmů a rozprodaných zboží se dochoval ve fondu České komory až pro rok 1549 a 1550. Tyto materiály pak přímo navazují na zmíněnou tvorbu rozpočtu, kde vedle sebe stály příjmy královské pokladny a výdaje.⁵⁵³ V roce 1548 vznikl i souhrnný soupis dlužných částek panovníka, které byl nucen zaplatit na svatohavelský platební termín, resp. do čtrnácti dnů po něm. Suma peněz půjčených králi byla 80.955 tolarů a 5 krejcarů, z čehož bylo úroků 5.119 tolarů a 56 krejcarů. Na základě hořečnatých jednání králových vyslanců se podařilo část této sumy nechat splatnou do dalšího termínu, nicméně suma 37.550 tolarů a 2 krejcare, z čehož bylo úroků 1.235 tolarů, bylo nutno zaplatit dne 16. října 1548.⁵⁵⁴

Po porážce povstání se stal místodržitelem a faktickým zástupcem krále jeho druhorozený syn Ferdinand. Ten okolo sebe vybudoval dvůr, který byl středobodem politického, kulturního a ekonomického dění v českých zemích. Vzhledem k jeho výstavbě však potřeboval arcivévoda peníze, a tak se svými žádostmi obracel na Českou komoru, které přibyly výdaje. Kupříkladu v březnu 1549 se arcivévoda obrátil na úřad s žádostí o poskytnutí 172 marek a jednoho lotu stříbra pro svou stříbrnou klenotnici. Jedna marka měla osm a čtvrt talernu.⁵⁵⁵

⁵⁵⁰ A. MÍKA, *Sociálně*, s. 64.

⁵⁵¹ Viz SČ II. 186. Na Písku 15. října 1547. Zpráva Viléma Přecha z Čestic a Patra Řepického z Sudoměři komoře české o ponechání zbroje městům Písku a Vodňanům, dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v020/1547/t018600.htm> (16.12.2010).

⁵⁵² Viz SČ II. 180. Na hradě Pražském 30. září 1547. Ferdinand král pozůstává všechny důchody a platy zádušní Kouřimským, kteříž jim někdy byl odjal i zavazuje se, že nikdy více odcizovány nebudou, dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v020/1547/t018000.htm> (16.12.2010)

⁵⁵³ NA, ČDKM IV., Čechy 20, kart. 53.

⁵⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵⁵ NA, ČDKM I., leden – prosinec 1549, kart. 21.

Další sněm se sešel v roce 1549. Jeho význam pro naši práci je pouze z mincovního hlediska, kdy panovník stále přemýšlel o propojení říšských a českých mincovních soustav *...nynějšiho času s kurfiršty, knížaty a stavy svaté říše o napravení a srovnání mince v zrnu v jednání býti ráci... ve všech J. M. Kr. zemích minci na jednotejné zrno a stříž bítí a mincovati dáti ráci...*⁵⁵⁶ Byla povolena korunovační berně pro Maxmiliána II., který byl zvolen českým králem. Jinak nepříliš hospodářsky významný rok 1549 se stává jedním z nejvýznamnějších v naší práci, protože se zachoval výtah *a soupis příjmů a požitků kvartálu Reministere roku 1549 u říšského královského výběřčího úřadu v Jáchymově a taktéž znovu z výběřčího úřadu v tomto kvartálu odkaz, provize, služné a další vedlejší platby.*⁵⁵⁷ Mezi příjmy uváděné v tolarových groších⁵⁵⁸ jsou uvedeny příjmy z desátků tohoto kvartálu, a to 52.000 tolarů a požitky z mince ve výši 2.000 tolarů. Celkové příjmy tedy byly 54.000 tolarů. Mezi výdaje jsou řazeny platby Fuggerům ve výši 1.024 tolarů a dalším 4 osobám v celkové výši 4.017 tolarů. Jako provize jsou uvedeny platby mimo jiné panu Floriánu Griespekovi 85 tolarů a dalším dvěma šlechticům ve výši 89 tolarů. Na služné zdejšímu úřadu v Jáchymově a jiných místech v tomto kvartálu je poukázáno 1.880 tolarů. Poté je uveden oddíl všelikých výdajů, kam patří kupř. nová fontána za 500 tolarů. Celkově činily náklady 9.945 tolarů, což znamená, že zisk byl 44.055 tolarů. V květnu 1549 požádali Fuggerové o vyplacení dluhu 60.000 zlatých s úroky, které byli arcivévodovi Maxmiliánovi složeni ve Španělsku, kde pobýval. Tato částka měla být zaplacená z posudného, které bylo vybíráno v Čechách.⁵⁵⁹ Současně dne 14. května téhož roku úřad obdržel žádost o zaplacení neuvěřitelné částky 194.442 tolarů 68 a půl krejcaru z posudného Čech, Moravy, Slezska a Horní a Dolní Lužice od bratrů Hanse Paulsna a Hanse Hairichena Harwartů. Peníze původně vypůjčené na vojsko v době královny finanční tísně měly být spláceny spolu s úroky.⁵⁶⁰ Ačkoli posudné bylo relativně stabilní daní, její budoucí výnosy byly od jejího počátku zastaveny k platbě nejrůznějších půjček a vydání, proto její přínos do komorní pokladny byl minimální. Kupř. dne 1. prosince

⁵⁵⁶ SČ II. 203. Instrukci královská k sněmu, kterýž zahájen byl dne 14. února 1549, Dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v020/1549/t020300.htm> (16.12.2010).

⁵⁵⁷ *Ein Auszug unnd verzeichnüß der Einkommen und Nutzungen, daß Quartall Reministere, diser XLVIII Jahr, bei der RKM Einnember Amt in S. Joachimbstal Auch entwegen, was Widerumben, auß ernanten, Einnember Amt, daß Quartall, auf verweisung, provisionen, auf der Amt leut besoldung, und avers muss und solberzalt worden niehernach.* In: ČDKM I, leden – prosinec 1549, kart 21.

⁵⁵⁸ taller groschen. in Tamtéž.

⁵⁵⁹ Tamtéž.

⁵⁶⁰ Tamtéž.

1549 bylo dále na výběr posudného v Čechách, Moravě, Slezsku odkázána platba Hansi Rotenovi ve výši 57.000 zlatých. Částka byla tak vysoká, že mimo českého, moravského a slezského posudného mělo být na její zaplacená využita prodejní daň, tzv. daň třicátého, z uherského Mosonmagyaróváru.⁵⁶¹ Z výše uvedeného vyplývá, že platby velmi velkých půjček nebyly vázány teritoriálně, ale zdroje na jejich zaplacení se hledaly ve všech zemích pod Ferdinandovou vládou.

V roce 1549 vznikl soupis příjmů z prodeje majetků Koruny, přičemž se jednalo především o konfiskované statky po neúspěšném povstání v roce 1547.⁵⁶² Pro přehlednost si tyto uvedeme v tabulce níže.

Tabulka 21: Soupis příjmů z prodeje majetků Koruny v tolarech.

jméno kupujícího	název statku	cena
Jan Hodějovský	vesnice Trzenssti	82
Sebastián Kořenovský	záhorský dvůr	1.700
Adam Koc z Dobrše	25 domů s usedlými v 5 vesnicích	829 a 25 gr.
Klatovy	majetek zvaný Luby	4.000
Kouřim	Rybník	250
Fabian Müllner	Rybník	400
Fabian Sekerka ze Sedčic	vesnice Odolená Voda	1.500
Racek Běšín z Běšin	dům s usedlým ve vesnici Brechowicz	32
Jacob Khaderman	vesnice Příletice	350
Stříbro	4 vesnice	2.281 a 14 gr.
Jiří Hochmuer	vesnice s kostelním lénem	692 a 14 gr.
Georgen Khrerstein	zbytek platby za vesnice co koupil v r. 1548	300
Celkem		12.447 a 23 gr.

Příklady výše uvedených měst nelze generalizovat, že konfiskace městského majetku neznamenal ekonomickou zátěž. Městský stav byl konfiskacemi majetků a práv zdrcen, nicméně je nutné přiznat, že k jeho zničení nedošlo. To nebylo v zájmu panovníka. Jeho snahou bylo zlomení politických ambicí stavu a ekonomické podřízení, které mu, podle jeho výkladu, jakou součástí královské komory náleželo. Ačkoli města již nedosáhla předchozí ekonomické a politické síly, byla jim určitá privilegia vrácena i některé z majetků. Jiné majetky si musela města zpět odkoupit. Nicméně v druhé polovině se zachovaly záznamy o mírném rozšiřování hospodářské

⁵⁶¹ Tamtéž.

⁵⁶² NA, ČDKM IV, Čechy 20, kart. 53.

základy jako v případě Berouna. Vedle výše uvedeného soupisu se zachoval i soupis dluhů a úroků, které měly být v tomto roce 1549 zaplacený. Jejich celková výše byla 24.051 tolarů 14 grošů a 4,5 peněz. Zde zastoupené dluhy byly různého druhu. Jako jeden příklad za všechny si uvedeme úvěr poskytnutý Kryštofem z Gerndorfu, který půjčil římskému králi na důlní práce částku ve výši 3.300 tolarů.⁵⁶³

⁵⁶³ Tamtéž.

Léta normalizace

První polovina 50. let. 16. století

Podle dalšího zachovalého dokumentu byly celkové roční příjmy v roce 1549 v Čechách 5,278.996 kgč. Z těchto příjmů bylo zapotřebí ihned zaplatit 356.045 kop 59 gr. 6 p. českých. Na svatojiřský termín roku 1550 mělo být zaplacených dalších 213.011 kop 30 grošů českých. Bohužel se ale nejednalo o všechny povinné úhrady. Celková výše splatných částek včetně výše uvedených byla 5,422,030 kop 29 grošů 6 peněz českých.⁵⁶⁴ Prostým odečtem zjistíme, že stát byl v mínusu o celých 143.034 kop 30 grošů českých. Předpokládám, že výše uvedená analýza byla zpracována pro arcivévodu Ferdinanda, pro přehled finančního zatížení království a jeho následnou komunikaci s vídeňským dvorem, protože po roce 1548 bylo faktem, že dvůr komunikoval ve finančních otázkách s Prahou cestou arcivévod, který byl místodržícím. Současně se i zdá, že panovník ne zcela důvěřoval stavovské reprezentaci, která působila v úřadech zastupující královský majestát. Ačkoli byla platební bilance Čech špatná, přesto panovník v červenci 1550 žádal odeslat 10.000 tolarů do Vídně.⁵⁶⁵

Další text, který si zde uvedeme, vznikl 30. září 1550 a věnuje se úvěru, který byl v minulosti zřízen u augsburského bankovního domu Fuggerů. Nejprve byl tento dluh splácen prodejem mědi. S rozrůstajícím dluhem byl tento ujištěn na výnosech z Jáchymova nebo sedmihradské soli. Nakonec zbyla suma 18.135 zlatých a 18 krejcarů úročených 10 procenty a 9.871 zlatých 22 krejcarů a 2 peníze. Spolu s deseti procenty úroků dělala první částka celkově 20.584 zlatých 48 krejcarů a 1 peníz. Podle dokumentu byla dne 20. září 1548 byla vyplacena část sumy rentmistrovským úřadem České komory, a to tak, že z úročené částky to bylo 6.983 zlatých 19 krejcarů a 3 peníze a z neúročené 2.467 zlatých 50 krejcarů a 2 a půl peníze. Ačkoli byl tímto dluh snížen, přesto zůstával vysoký, tj. 14.281 zlatých 32 krejcarů a 3 a půl peníze s již započítanými úroky a 7.403 zlatých 31 krejcarů a 3 a půl peníze. Dne 20. března 1549 byla vyplacena stejným úřadem další čtvrtina sum, nicméně dluh stále zůstával 9.521 zlatých 1 krejcar a 3 a půl peníze úročené částky včetně pololetního úroku a 4.935 zlatých 41 krejcarů a 1 peníz neúročené sumy. Dne 20. září 1549 byla

⁵⁶⁴ Tamtéž.

⁵⁶⁵ NA, ČDKM I., červenec – prosinec 1550, kart. 23.

zaplacen rentmistrovským úřadem další čtvrtina sumy. Nicméně dluh do 20. března 1550 zůstal ve výši úročené sumy včetně úroků v hodnotě 4.760 zlatých 30 krejcarů a 3 a půl peníze a v neúročené části 2.467 zlatých 50 krejcarů a dva a půl peníze. Tato částka nakonec byla zaplacená téhož dne.⁵⁶⁶

Pro prosinec roku 1550 se nám dochoval celkový přehled hospodaření koruny v Čechách vytvořený rentmistrem České komory Hansem Spieglem s příjmy z konfiskací i nákladů spojených s dluhy, platy apod. Příjmy byly v celkové výši 3.093 kop 49 grošů 2,5 p. českých. Konkrétně mezi příjmy byla mimo jiné pozemková daň (*Landguet* – daň ze statku) z Chrudimi 112 kop 40 gr., posudné za čtvrté čtvrtletí z města Slaného ve výši 157 kop a 6 gr. či celého plzeňského kraje ve výši 603 kgč., svatohavelský úrok z panství Kolín ve výši 409 kop 7 gr. a 4 peníze. Ve výdajích byla započítána negativní bilance minulého měsíce ve výši 1.577 kop 34 gr. 0,5 p. č. Vedle toho sem patřily různé platby jako např. splátka Floriánu Griespekovi ve výši 500 kgč. z jeho půjčky 6.000 tolarů (jinak zde uvedeno 3.000 kgč.) králi, nebo doplacení služného Blažejí Nožičkovi ve výši 25 kgč. Mezi více neobvyklé záznamy výdajů patří 386 kop 39 gr. českých na platbu dělníků na stavbu na pražském zámku, a to letohrádku, dvorské zahrady, nového špitálu. Celkově výdaje dosahovaly 17.837 kop 18 gr. 1,5 p. a 0,5 h. českých, což znamená, že i platební bilance do dalšího měsíce, tj. ledna 1551, začala v mínusu ve výši 4.254 kop 2 gr. 5,5 peněz a 0,5 haléře.⁵⁶⁷

Na tento dokument navazuje soupis rentmistra totožný pro příjmy a výdaje uskutečněné v Čechách a Horní Lužici od počátku ledna do konce června 1551, dále příjmy z půjček, na straně výdajů náklady vyplývající ze starých dluhů a úvěrů.⁵⁶⁸ Celkové příjmy byly 31.046 tolarů 3 gr. a 4 p. Patřil sem příjem z prodejů a daní ve výši 8.650 tolarů, který zaslal do Komory prvního června hejtman Horní Lužice Ulrich von Nosticz, nebo finanční pomoc Jindřicha, míšeňského purkrabího. Ve složce výdajů bychom našli celkové částky ve výši 52.139 tolarů 22 gr. a 2,5 peněz. Do této složky patřil kupř. zaplacení půjčky Fabiánu a Sebastiánu von Schönaich⁵⁶⁹ ve výši 26.000 tolarů, které zapůjčili římskému králi na zaplacení panství Litomyšl. Rozdíl mezi těmito částkami je opravdu nepříznivý pro krále, král se dostal do dluhů

⁵⁶⁶ Tamtéž.

⁵⁶⁷ NA, ČDKM IV., Čechy 20, kart. 53

⁵⁶⁸ *Auszug in Beheim und Oberlausitz auch Entlehen gelt und was Entgegen fur Schulden unnd Interesse von ersten tag Januari bis letzten Juni diets gegenwärtigen 1551 bezalt worden.* Viz Tamtéž.

⁵⁶⁹ Sebastián Schönaich se stal za své služby hejtmanem na litomyšlském panství.

zase více. Celková bilance byla minus 21.093 tolarů 18 grošů 5,5 peněz bílých, resp. českých.⁵⁷⁰

V únoru roku 1551 byl vytvořen soupis hotovosti, která byly vybrány na posudném, které bylo schváleno na posledním sněmu. Jednalo se o částky, které dosud nebyly odvedeny, přičemž bylo již dávno po platebních termínech, protože posudné bylo odváděno často čtvrtletně. Soupis byl rozdělen podle jednotlivých krajů a vyplývá z něj, že v některých platebních termínech nebyla tato daň vůbec odváděna. Celková suma takto došlých peněz byla 2.355 kop 51 grošů a 2,5 peněz českých.⁵⁷¹ K tomuto soupisu byly připojeny i soupis jednotlivých vydání, takže se tento dokument dá považovat za jakýsi přehled státního rozpočtu pro druhý měsíc roku 1551. Konkrétně z minulého měsíce přešel do tohoto dluh ve výši 4.672 kop 40 gr. a půl peníze českého. Tato částka naznačuje, že podobné přehledy nebyly ojedinělé a jejich pomocí mohla Komora celkem přesně sledovat stav království po jeho hospodářské a finanční stránce. Nepřímo i tato částka hovoří o platební bilanci sledovaného území za měsíc leden, který skončil v mínusu právě touto částkou. Je proto nanejvýš zajímavé, že tyto dokumenty jsou tak spoře zastoupeny v dokumentech České komory. Před rokem 1547 tyto dokumenty zcela chybí, což svádí k myšlence, že jejich tvorba začala až po neúspěšném povstání stavů proti panovníkovi. Jednak se do královské správy dostalo ohromné množství majetku, jehož finanční a hospodářská správa si vynutila jistě nějaké úpravy stávajících poměru (viz Nová instrukce 1548), či vzniklý rentmisterský úřad měl sám v sobě jistou kontrolní funkci českých financí, neboť důvěra krále byla jistě vůči Čechům otřesena. Pro předvedení charakteru zápisů vydání v tomto zmíněném soupisu uvedeme dva z mnoha. Dne 28. února 1550 byla zapsána Petrovi Hasištejnskému částka 62 kop 51 grošů a 3 peníze české, protože v prosinci roku 1549, když vstoupil do služeb arcivévody Ferdinanda se čtyřmi koňmi, příslušelo mu měsíčně deset kop za každého koně. Dalším zápisem byl plat za celý měsíc všem dělníkům, kteří pracovali na stavbě královského letohrádku v dvorské zahradě, nového špitálu na Hradčanech, což tvořilo dohromady 236 kop 19 grošů a 4 a půl peníze. Celkově náklady tvořily 6.295 kop 22 grošů, 3,5 peníze a půl haléře českého. Stručným porovnáním zjistíme, že jeho královské hospodaření zůstávalo v červených číslech, protože si do dalšího měsíce odnášel dluh ve výši 3.939 kop 31 grošů 1 peníze a půl

⁵⁷⁰ Tamtéž.

⁵⁷¹ NA, ČDKM IV., Čechy 8, kart. 30.

haléře vše českých.⁵⁷² Rok 1551 je pro nás šťastný, co se týče těchto přehledů, protože se nám zachovaly přehledy, které dokládají příjmovou i výdajovou složku. Vedle toho tyto příjmy začínají zhodnocením i měsíce přecházejícího, takže vlastně dávají celkový přehled o dalších třech předcházejících měsících. Jak vidíme, čtení těchto účtu patří mezi depresivní čtení, protože výsledky jednotlivých měsíců končí pravidelně negativní platební bilancí. V případě března 1551 to bylo 1.664 kop 45 grošů 4 peníze a půl haléře. Prvním zaznamenaným záznamem pro rok 1551 jsou příjmy a výdaje měsíce ledna. Jednalo se o příjmy v hodnotě 406 kop 47 grošů a 3,5 peníze české. Ve výdajové stránce byl dluh z minulého měsíce, tzn. prosince 1550, v hodnotě 4.254 kop 2 gr. 5,5 peněz a 0,5 haléře české. Nicméně celkové výdaje byly 5.078 kop 51 grošů 4 peníze a 0,5 haléřů českých. Celkový propad státní pokladny na konci měsíce ledna byl 4.672 kop 4 gr. 0,5 peněz a 0,5 haléře českých.⁵⁷³ Dalším přehledem je ten z března v Čechách a Horní Lužici.⁵⁷⁴ Celkově příjmy dosahovaly 4.644 kop 8 grošů a 5,5 peněz českých. Jako jeden příklad z mnoha uvedeme, že šestnáctého března byly odvedeny do Komory příjmy z pozemkové daně a posudného z Horní Lužice ve výši 3.027 kop 30 gr. č. Naproti tomu do výdajů byl zahrnut negativní vývoj financí z minulého měsíce ve výši 3.939 kop 31 grošů 1 peníze a půl haléře, který spolu s březnovými výdaji dosáhl celkové částky 6.308 kop 54 gr. 2,5 p. 0,5 haléře české.⁵⁷⁵

Příjmy v měsíci květnu téhož roku by se daly rozdělit do třech částí, a to příjmy z posudného, cla a spotřební daň z obilí, tzv. scheffelgelt. Celkově byly příjmy ve výši 8.906 kop 32 grošů a 2,5 peněz českých. Jednalo se sice o vyšší částku, ale nesmíme zapomenout i na výdaje. Za prvé je třeba odečíst celkovou negativní platební bilanci minulého měsíce, tj. dubna, kdy hospodaření skončilo v minusu o 6.004 kop 29 grošů a 4 peníze české. Do výdajů se zapisovaly i dary, které arcivévoda dával potřebným. Jako příklad si uvedeme chudou paní Anna Rosiplaska, kterou obdaroval arcikníže 30 českými groši. Jako další bychom si mohli uvést jednoho studenta jménem Heinrich Schmidt, kterému arcivévoda dal jako pomoc k jeho studiu taktéž 30 grošů.⁵⁷⁶ Tato částka byla velmi oblíbená, protože i u ostatních takto obdarovaných se vyskytuje. Celkové náklady v měsíci květnu činily

⁵⁷² Tamtéž.

⁵⁷³ NA, ČDKM IV., Čechy 20, kart. 53.

⁵⁷⁴ Tamtéž.

⁵⁷⁵ Tamtéž.

⁵⁷⁶ Tamtéž.

11.909 kop 55 grošů a 6 peněz českých. To znamenalo, že rozdíl mezi příjmy byl 3.003 kop 23 grošů a 3,5 peníze českých a tento dluh se převáděl znovu do dalšího měsíce. Do září, kdy se zachoval další soupis, se tento dluh podařilo razantně snížit, protože do tohoto měsíce se přesunulo pouze 265 kop 24 grošů a 2,5 peníze českých. Celková suma příjmů byla v tomto měsíci 7.432 kop 19 grošů a 2,5 peníze českých, přičemž za povšimnutí zde stojí, že od Georga Albína, hejtmana Horního Slavkova, získala královská pokladna 1.000 kgč. jako zisk z obchodu s cínem. Taktéž Hans Freyner odeslal příjmy z cla roku 1551 ve výši 974 kop 15 grošů českých. Vedle toho celková částka vydání byla 8.593 kop 18 grošů a půl peníze. Drtivou část výdajů zabralo vyzbrojení pěti set jezdců proti Turkům, jejichž náklady dosáhli 5.200 kgč. Celkem tedy byla platební bilance opět nelichotivá, nikoli však stejně jako v minulosti. Do měsíce října přecházel dluh o výši 1.160 kop 58 grošů a 5 peněz českých.⁵⁷⁷

Srpnový přehled přinesl celkem 3.774 kop 54 grošů 4,5 peníze českých příjmů. Zde se nacházely pouze dva příjmy a to ve středu 12. srpna od Hansena Freinera, nejvyššího celního mistra v Čechách, clo z obchodu s dobytkem a jiných za uplynulý rok 1550 ve výši 2.413 kop 11 grošů a 6 peněz českých. Druhým příjmem celého roku bylo od výše uvedeného Hansena Freinera a jeho pomocníka Lorence Guglingera clo pro rok 1551 ve výši 998 kop 58 grošů a 1,5 peníze českých. U výdajů jako obvykle jejich soupis otvíral dluh z minulého měsíce, který byl v tomto případě 2.246 kop 34 grošů a 1,5 peníze. Mezi dalšími převažovaly částky způsobené arcivévodou Ferdinandem, tj. platby různým lidem jako služné, platby za koně apod. Mezi náklady byla započítána i vizitace provedená v Kutné Hoře v termínu třicátého června až osmého července roku 1551 pětadvaceti osobami s pětadvaceti koňmi, které měly vyšetřit nepořádek a možnosti oživení dolování v Kutné Hoře. Celkově se náklady měsíce pohybovaly ve výši 3.509 kop 30 grošů a 2 peněz českých.⁵⁷⁸ Tady se dostáváme do první situace během všech přehledů, kdy královská bilance byla v černých číslech, protože tento měsíc přinesl zisk 265 kop 24 grošů a 2,5 peníze českých.

⁵⁷⁷ Tamtéž.

⁵⁷⁸ Tamtéž.

Svůj optimismus bychom ale měli krotit, protože podle seznamu dluhů zachovaného ve fondu České komory byla výše splatných dluhů na svatohavelský termín 1551 celých 122.746 tolarů.⁵⁷⁹

Na sněmu v lednu roku 1552 byla královskou propozicí obnovena rétorika potřeby vysoké turecké pomoci z důvodu končícího pětiletého příměří, které v roce 1547 mezi sebou Ferdinand I. a Sulejman uzavřeli. Nicméně podle zmíněného královského návrhu český král obviňoval tureckého sultána z mnohonásobného porušování dohodnutých podmínek. Svolená všeobecná daň od stavů všech zemí byla povinná, pro všechny, kteří *statky pozemské i zápisné a jakéžkoli jiné mají, neb platy komorní, v jedné každé zemi podle způsobu a povahy též země statky pozemské, zápisné i městské šosovní a jakéžkoli jiné šacovali, kromě těch farářův a kněží, kteřížby na platích komorních aneb platův na statcích pozemských neměli, též také i ti, kteříž peníze na ourocích, listech aneb jakýchžkoli užitečných mají...* Tito měli odhadnout své majetky a tyto *listy příznávací* odevzdat berníkům. Dokument opět specifikoval i podobu těchto listů *"Já N. vyznávám tímto listem přede všemi, že jsem podle svolení sněmovního, kteréž se stalo na sněmu obecním, kterýž držán byl na hradě Pražském léta etc 52 ten pondělí po Novém létě, statek svůj všecken, kteréhož na ten čas užívám, žádných dluhův svých nevyrazivše, a zač stojí spravedlivě šacoval a poddaných svých šacovati dal; a toho mám za sumu A, B, C; a lidé poddaní moji za sumu N., a to přijímám k svému svědomí. K tomu na svědomí pečet svůj vlastní k tomuto listu příznávacímu přitisknouti sem dal jistým svým svědomím a volí."* Výše daně byla schválena na 12 kop z tisíce, přičemž její výběr byl rozdělen do dvou platebních termínů. První splatný termín byl svatojiřský, resp. dalších čtrnáct dní, kdy měli plátcí odeslat daň šesti kop z tisíce. Druhý termín byl již na svatého Bartoloměje, resp. čtrnáct dní poté, kdy měli tito odevzdat dalších 6 kop z tisíce. Vzhledem k nepřilíš lichotivé stavovské platební morálce byly stanoveny i poplatky za pokuty, tj. *...relaci 4 groše, za list obranní 22 grošův českých, a při úřadu purkrabství pražského tolikéž, a za zatykač 15 grošův českých toliko písaruom, kteříž ty listy obranní i zatykači vydávají a piší, a od zatčení též 15 grošův českých dáváno býti má.* Dále byla schválena daň z bílých a ječných piv, tzv. posudné, na dva roky ve výši z každého věrtele piva po dvou groších českých.⁵⁸⁰ Tyto

⁵⁷⁹ NA, ČDKM IV., Čechy 9-9.1.1, kart. 32

⁵⁸⁰ Viz SČ II. 226. Snesení sněmu obecního vši koruny České l. 1552, 4 ledna., dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v020/1552/t022601.htm> (dne 4.1.2011).

peníze byly určeny přímo panovníkovi, *...poněvadž sám osobu svú podle lidu válečného se do pole vypraviti...* Výběr daně měl být zahájen 23. dubna. Současně vzhledem k opětovnému vzrůstu turecké aktivity na uherských bojištích požádal panovník duchovenstvo o půjčku na vyzbrojení vojska. Jednalo se o celozemskou půjčku, při kterém bylo nakonec vybráno 12.000 tolarů.⁵⁸¹ O ujišťování mezinárodních půjček v českých zemích i o jejich platbě z domácích zdrojů jsme si již řekli. Jako další příklad může sloužit lednový dopis z roku 1552 města Vratislavy, na níž byl uvalen dluh 106.000 uherských zlatých za královnu Isabelu.⁵⁸²

Další soupis příjmů a výdajů v Čechách a Horní Lužici se nám zachoval pro březen roku 1552.⁵⁸³ Celkově se jednalo o příjmy ve výši 23.379 kop 24 grošů a 6 peněz českých. Částka je neobvykle vysoká, ale proto existuje jednoduché vysvětlení. V tuto dobu se scházely čtvrtletní platby posudného z českých měst. Kupř. od Mikuláše Kočky byly do České komory zaslány peníze z posudného z Nového Města pražského, a to peníze za poslední kvartál roku 1551 a prvního kvartálu 1552 ve výši 282 kgč. Dále do královské poklady přibyla velká částka dne 10. března, kdy Jáchym z Hradce zaplatil panovníkovi 6.000 kgč. za panství Windenberg. Současně se sešly v Komoře peníze z některých panství jako kupř. z panství Poděbrady, kam odeslal příjmy Černín z Černé, nebo hejtmana Pardubic za rok 1551 ve výši 320 kgč. A v neposlední řadě byl do příjmů zahrnut i židovský úrok, který byl odevzdán do královské pokladny židem Albisten ve výši 255 kgč. Ve výdajové části rozpočtu se do měsíce března přenesl dluh z minulého měsíce ve výši 11.074 kop 26 grošů a 1 peníz český. Celkem výdaje tvořily 28.394 kop 15 grošů a 5 peněz českých. Mezi nimi byly kupříkladu platba za válečné koně v hodnotě 6.000 kgč či zbrojného lidu za 1.000 kgč. Opakovala se i platba dělníkům, stavebnímu písaři a za materiál na stavební práce na Pražském hradě v hodnotě 422 kop 48 grošů 5,5 peněz českých. Suma porovnaných peněz příjmů a výdajů byla opět minusová, a to 5.014 kop 50 grošů 6 peněz českých.⁵⁸⁴

Dalším příkladem tristního výběru peněz pro panovníka je vybírání válečné pomoci a její odeslání Maxmiliánovi do Vídně. Podle jeho dopisu z 24. května nedostalo vojsko již několik měsíců žádný žold a začalo být velmi neklidné, kdy situace hrozila i vzpourou. Z peněz, které slíbily české a lužické stavy, dorazilo do

⁵⁸¹ NA, ČDKM IV., Čechy 20, kart. 53.

⁵⁸² Tamtéž.

⁵⁸³ Tamtéž.

⁵⁸⁴ Tamtéž.

Vídňe dne 20. května pouze 10.000 tolarů, přičemž předpokládaný výnos této pomoci měl být desetkrát větší. Maxmilián žádal arcivévodu, aby co nejdříve odeslal po Janovi Mairhauserovi do Vídně slíbené peníze.⁵⁸⁵

Rok 1552 přináší taktéž přehled o výši vybraného posudného v Čechách do 28. června téhož roku a z něj zaplacených nákladů.⁵⁸⁶ Vybrané daně bylo 67.348 tolarů a 30 krejcarů. Z této částky se mělo vyplatit nejvyšším zemskému sudímu 22.000 tolarů, které byl povinen panovník zaplatit dle zemských desek. Dalších 10.300 tolarů mělo být odesláno do Vídně přes služebníka říšského krále Jiřího Widmena. Mezi další vyplacené patřili kupř. Václav Gerstorf a Jan Markvart za zbrojní koně, a to 2.387 tolarů a 22 krejcarů. Celkově náklady činily 72.721 tolarů a 12 krejcarů. To znamená, že plánované výdaje byly mnohem větší než výběr o celých 5.372 tolarů a 52 krejcarů.⁵⁸⁷ K částce příjmů je však nutné připočítat sumu, která se podařila vybrat z daně do 17. května roku 1552 ve výši 37.025 tolarů 22 krejcarů a 3 peníze. Nicméně i tento příjem byl zatížen výdaji v celkové výši 26.657 tolarů 4 krejcarů a 2 peněz. Součtem všech částek zjistíme, že se panovník nedostal do debetu a po odečtení 5.372 tolarů a 52 krejcarů se stále rozpočet byt minimálně pohyboval v černých číslech.⁵⁸⁸

Až v červnu se sešla další část české a lužické turecké pomoci. Arcivévoda Ferdinand však znovu naléhal na svého otce, aby prostředky vybrané v Čechách, tj. 3.686 tolarů, mohl využít především na zaplacení vojska z Čech a neposílal všechnu hotovost do Vídně na základě bratrova přání z května. Nicméně lužickou pomoc ve výši 1.500 do Vídně již odeslal, jak se zmiňuje ve svém dopise z 24. července. Dále pokračovaly jednání o moravském posudném, které mělo být v hodnotě okolo 9.000 tolarů.⁵⁸⁹ Král na tuto zprávu reagoval o tři dny později příkazem vybrat i zbytek české berně a získat ještě dalších 5.000 tolarů. Panovník podpořil synův záměr vyplatit české vojsko a souhlasil, aby byl do Vídně odeslán až následující díl vybraných peněz.⁵⁹⁰ Na vstřícný otcův tón reagoval arcivévoda 28. července konstatováním, že nelze odeslat žádné peníze do Vídně, neboť veškeré vybrané prostředky jsou zapotřebí pro domácí vojenské platby. Sice by se mělo vybrat ještě 16.000 tolarů, ale sám místodržitel nepředpokládal, že by se podařily vybrat v plné

⁵⁸⁵ F. ROUBÍK, *Regesta*, I. díl, s. 64.

⁵⁸⁶ NA, ČDKM I, červenec – prosinec 1552, kart. 26.

⁵⁸⁷ Tamtéž.

⁵⁸⁸ Tamtéž.

⁵⁸⁹ . ROUBÍK, *Regesta*, I. díl, s. 71.

⁵⁹⁰ Tamtéž.

výši. Apeloval na otce, ať jsou propuštěni další knechti, jakmile to situace v Říši dovolí, aby státní pokladna co nejvíce ušetřila.⁵⁹¹ Konečně ve smířlivém dopise říšského krále z Pasova z prvního srpna Ferdinand vyjádřil souhlas s dosavadním jednáním svého druhorozeného syna.⁵⁹²

V dokumentech České komory ze srpna 1553 se zachoval Výtah daňových register provedeného v roce 1552 jako odhad majetku pro výběr daně roku 1553. Tento počítal s částkou 8,994.746 kgč.⁵⁹³ A protože sněmovní usnesení počítalo s platbou 6 kgč. z tisíce, mělo být během prvního platebního termínu vybráno 51.988 kop 28 grošů českých. Bohužel fakticky bylo vybráno pouhých 18.421 kop 34 grošů českých, takže bylo zapláceno pouhých 35,5 procenta. V sumě se jednalo o 33.666 kop a 53 grošů českých.⁵⁹⁴ Téhož roku bylo v říjnu Komoře nařizeno králem, aby roční příjem z židovského regálu byl odeslán do Innsbrucku k potřebám dcer Ferdinanda I.⁵⁹⁵ Vzhledem ke vzrůstající potřebě dalších peněz jednal v listopadu 1552 arcivévoda Ferdinand s dvorským radou Leopoldem Puchlerem, jak by se dalo získat dalších 50.000 zlatých pro potřeby vojska krále Ferdinanda. Ve svém dopise z 24. listopadu vyjadřoval král spokojenost s průběhem tohoto jednání, současně ale žádal po Floriánu Griespekovi, který byl v Norimberku, aby ihned odeslal arciknížeti 24.750 tolarů na zaplacení dluhu, který má koruna u Valdštejna, jenž se staral o najímání vojska.⁵⁹⁶ Tato částka nakonec nebyla do Prahy odeslána, protože mezitím byla celá hotovost v hodnotě 124.000 zlatých odeslána do Vídně, jak o tom informuje Jan Metschperger ve svém dopise z Norimberka z 5. prosince.⁵⁹⁷

Česká komora bývala zatěžována i platbami za laskavosti krále. Například se jednalo o uznávání různých drobných částek oblíbencům panovníka, jak jsme si již několikrát ukázali. Mezi další patřilo přebírání dluhů za oblíbence, které tak rozšířily početné královské dluhy, ačkoli v nich nezabíraly nějaké významné místo. To se právě událo v roce 1553, kdy panovník převzal dluhy Kryštofa Gerndorfa, který dlouhá léta působil jako opora královské byrokracie. Koncem roku 1553 byl vypracován krátký výtah příjmů z prodaného a zastaveného zemského majetku v Čechách a Horní Lužici, platby dluhů a úroků od prvního dubna do posledního dne

⁵⁹¹ Tamtéž.

⁵⁹² Tamtéž, s. 72.

⁵⁹³ NA, ČDKM I, červenec – prosinec 1553, kart. 28.

⁵⁹⁴ Tamtéž.

⁵⁹⁵ Tamtéž.

⁵⁹⁶ F. ROUBÍK, *Regesta*, I. díl, s. 72an.

⁵⁹⁷ Tamtéž.

měsíce prosince roku 1553.⁵⁹⁸ Celkové příjmy byly 6.950 tolarů. Abychom si udělali přehled, z jakých zápisů se příjmy skládaly, uvedeme si jeden z nich. Dne 19. července Kryštof Skurovski zaplatil zbytek z kupní ceny 4.000 tolarů za tři vesnice Zabonosy, Krychnau a Kosthicz ve výši tisíce tolarů.⁵⁹⁹ Celkové výdaje byly 20.847 tolarů 13 grošů a 6,5 peněz českých. Patřily sem, jak už název soupisu napovídá, dluhy pojištěné na majetcích a úroky z nich vyplývající. Nicméně uvedeme si několik příkladů. Dne 5. května bylo zapláceno 450 tolarů půlročního úroku Bořivojovi z Donína, který půjčil 15.000 tolarů Ferdinandu I. za ujištění na kostomlatské panství. Dne 16. července pan Zdislav Berka z Dubé půjčil králi 26.000 tolarů, přičemž splatných úroků od svatohavelského platebního termínu roku 1552 do svatojiřského termínu 1553 bylo 650 tolarů. V podobném duchu jsou všechny zápisy. Celková bilance je v mínusu o celých 13.897 tolarů 13 grošů a 6,5 peněz českých.⁶⁰⁰

Rok 1553 byl ve znamení shánění peněz pro Oppersdorfovi jezdce, což bylo měsíčně cca 20.000 tolarů. Na jejich platbu berně nestačila a podle dobových dokumentů se jejich žold musel řešit pomocí půjček. Problém se dostal tak daleko, že vzhledem k platební morálce panovníka vůči jeho dluhům se velmi těžko hledal kdokoli, kdo byl ochoten panovníkovi cokoli půjčit.⁶⁰¹ Zadržovaný žold byl vyplacen alespoň částečně až o měsíc později.⁶⁰²

Zřejmě s roky 1554 a 1555 se pojí další finanční krize v českých zemích vzhledem k faktu, že výběry peněz z domácích zdrojů byly minimální a zvyšovala se pouze výdajová složka kupř. začátkem stavy letohrádku Hvězda. Jako jeden z argumentů jsou výtky na neustálé prodlévání se zaplacením vojenských kontingentů. Podle zjištění G. Pálffyho byly roční vojenské náklady v Uhrách v té době ve výši 761.766 zlatých 15,5 kr. O dva roky později se dokonce zvedly až na výši 945.475 zlatých rýnských a 39 kr.⁶⁰³ Kupř. obléhatelé Plassenburgu v červnu 1554 již čtyři měsíce nedostali žold, jak o tom píše Jan Vavřinec Schradin arciknížeti Ferdinandovi v dopise z 18. června a žádá nápravu.⁶⁰⁴ Ferdinand proto nařizoval, aby byla knechtům zaplácena alespoň třetina zadržovaného žoldu a nejvyššímu hejtmanu

⁵⁹⁸ NA, ČDKM IV., Čechy 20, kart. 53.

⁵⁹⁹ Tamtéž.

⁶⁰⁰ Tamtéž.

⁶⁰¹ F. ROUBÍK, *Regesta*, I. díl, s. 77.

⁶⁰² Tamtéž, s. 82.

⁶⁰³ Géza PÁLFFY, *Gemeinsam gegen die Osmanen Ausbau und Funktionen der Grenzfestungen in Ungarn im 16. und 17. Jahrhundert*, Katalog der Ausstellung im Österreichischen Staatsarchiv 14. März – 31. März 2001, Budapest – Wien 2001, s. 12.

⁶⁰⁴ F. ROUBÍK, *Regesta*, I. díl, s. 83.

Bohuslavu Felixi z Hasištejna odesláno 1.000 až 1.500 zlatých. Nicméně sám věděl, že Komora nemá mnoho peněz pro splnění takového požadavku, o čemž píše svému synovi v červenci.⁶⁰⁵ Tuto domněnku dále potvrzuje i dokument České komory adresovaný do Vídně 10. listopadu 1554.⁶⁰⁶ Komora nepokrytě mluví o nedostatečných příjmech a hrozivých výdajích. Skepse celého textu je až zarážející. Jako hlavní viníci nepořádku a nedostatků⁶⁰⁷ jsou jmenovány ohromné výdaje na vydržování dvora arcivévody Ferdinanda, taktéž dluhy a další výdaje. S konkrétními čísly a zápisem celého zemského rozpočtu zapsaným do podrobné zprávy, o které se dokument zmiňuje, odcestoval rentmistr spolu s pokladníkem České komory do Vídně za Ferdinandem I., resp. za Dvorskou komorou, aby tato pomohla najít východisko ze složité situace. Bohužel dokument už mlčí o výsledcích jednání či přímo o doporučení dvorského úřadu.

Dne 28. srpna 1554 byl zahájen další sněm na Pražském hradě. Královské požadavky byly jednoznačné: *...J. M. Kr. duochody komory své tak vynaložiti a rozzastavovati ráčil, že J. M. nikterakž již možné není, bez zvláštní pomoci a skutečného přičinění J. M. Kr. věrných poddaných milých, takového velikého nákladu déle na sobě držeti a vlastními duochody svými tomu a tak znamenitému nepříteli odolati a stále takový veliký náklad na válku činiti...* Panovník již po několikáté hrozil ohrožením českých zemí v případě pádu Sedmíhradska. *Ješto kdyby dotčená země Sedmíhradská, čehož pán Buoh uchovati ráčil, nepříteli Turku v jeho moc se dostala aneb ještě dostati měla, nebylby na tom nasycen, nébrž o to by se pokoušel a usiloval, jakby podle zpuosobu svého tyranského všemu křesťanstvu a zvláště J. M. Kr., zemím těmto okolním příležitím, dále škoditi, je kaziti a hubiti, i sjezdy a vpády nenabyté škody činiti mohl, nemaje za sebou žádného, na koho by péči jměl, na překážce.*⁶⁰⁸ Ve sněmovním usnesení bylo rozhodnuto, aby opět všichni odhadli své majetky kromě farářů a kněží. Do sv. Martina měli zaplatit z 1.000 kgč. 5 kop českých grošů a poddaní pak z 1.000 kgč pouze 3 kopy ... *Těž také všickni, kteříž peníze na úrocích a listech i všelijakých puožiticích mají, tak se, jakž nahoře dotčeno jest zachovati a z tisíce kop grošuov českých pět kop grošuov českých dáti mají a povinni jsou.* Jako berníci byli zvoleni z panského stavu Jan ml. z Říčan s platem 200

⁶⁰⁵ F. ROUBÍK, *Regesta*, I. díl, s. 83.

⁶⁰⁶ NA, ČDKM IV., Čechy 7.13-16, kart. 29.

⁶⁰⁷ *Menngl unnd Gebrechen*

⁶⁰⁸ SČ II. 239. Vznesení královské na sněm, jenž zahájen byl dne 28 srpna 1554 na hradě Pražském, Dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v020/1554/t023900.htm> (4.1.2011).

kgč., z rytířského stavu Jiřík Žďárský ze Žďáru s platem 150 kgč. a z městského stavu Mistr Jakub Rokycanský z Varvažova, měšťan Starého Města s platem 100 kgč. První polovina daně byla splatná na Vánoce, druhá na sv. Jiří.⁶⁰⁹ Vedle toho byla svolena i turecká pomoc ve výši 12 kgč. z 1.000 kgč se splatností poloviny do sv. Jana Křtitele a druhé poloviny do sv. Václava. Peníze měly být vybírány výše uvedenými berníky, kteří za tyto úkony dostávali zvláštní plat. Z první poloviny berně bylo slíbeno odeslat králi 37.500 kgč., přičemž na Čechy připadalo 13.000 kgč., Moravu 9.000 kgč. a Horní a Dolní Lužici 5.000 kgč. Stejná částka měla být odeslána králi i z druhé poloviny vybírané při sv. Václavu. Nicméně výběr druhé poloviny mohl být zrušen, jestliže by král nesvolal vojsko a s tím netáhl do války. *A též puol druhého tisíce kop grošuv českých osobám, kteréž od království tohoto a od jiných zemí ke království tomuto příslušejících na nynější příští sněm říšský k žádání a prošení při kórfirštích a stavích svatě Římské říše o pomoc proti nepříteli Turku všeho křesťanstva vyslány budou, na outratu dáno býti má, však ty osoby tak vyslané budou povinny, což na té cestě utratí, z toho počet učiniti a cožby zbylo, to mají a povinny jsou, zase navrátiti; a pakliby co vejše mimo tu nadepsanou sumu utratily, to stavové jim povinni budou z této berně navrátiti.*⁶¹⁰ Dále bylo stavy povoleno Janu Staršímu z Lobkovic, aby mu mohl být odprodán panství Točnick, Žebrák, dále pak ves Bnečice do dědičné držby. Nicméně stavy žádaly krále, aby připojil ke Koruně statky jiné ve stejné hodnotě. Dále odsouhlasily se zápisem 600 kgč pro sirotky po Asmanovi Hýszlemu z Chodů na kunratickém panství.

V dokumentech roku 1554 se dochoval další kvartálový zápis příjmů a výdajů úřadu v Jáchymově z pera Ruprechta Buellachera, který zde působil jako výběrčí i jako mincmistr.⁶¹¹ Příjmy činily pouhých 4.300 tolarů, zatímco výdajová složka byla ohromných 13.960 tolarů. Červená čísla byla později převedena do dalšího kvartálu, případně bylo na České komoře poskytnout finanční podporu úřadu či jej přímo zastoupit v pohledávkách. Stav výběru obecné berně nebyl o nic lepší. V dokumentu z pondělí dne Památky proměny pana Krysta v Praze si Komora stěžovala, že berní odmítají platit plátcí po celých Čechách.⁶¹²

⁶⁰⁹ SČ II. 240. Snesení sněmu obecního, jenž zahájen byl na hrade Pražském dne 27 srpna l. 1554. dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v020/1554/t024001.htm> (4.1.2011).

⁶¹⁰ Tamtéž.

⁶¹¹ NA, ČDKM IV., Čechy 7.13-16, kart. 29

⁶¹² NA, ČDKM I, červenec – prosinec 1554, kart 30.

Druhá polovina 50. let 16. století

V následujícím roce se situace prakticky nezměnila. Komora dokonce hovořila, že z povolené berně se do ledna 1555 nevybral ani *fenik* ze zemí České koruny a dokonce nepřišel ani jeden příznávací list majetku, podle kterého by byla daň vybírána.⁶¹³ V této situaci na Českou komoru stále dotírali věřitelé včetně těch mezinárodních, kteří čekali na zaplacení dlužné částky, např. Hans Ebner na zaplacení 57.000 zlatých na posudném v Čechách⁶¹⁴ nebo 30.000 zlatých hraběti von Haag⁶¹⁵. Na první platební termín tohoto roku mělo být splaceno velké množství částek, které vzhledem k insolvenční Komory nemohly být umořeny. Začalo nové kolo dlouhých vyjednávání o odložení splatnosti, které naráželo na neochotu ze strany věřitelů. To sebou přinášelo i velké administrativní zatížení pro Komoru, která byla nucena vydávat nová potvrzení pro věřitele, dopočítávat k částkám úroky a shánět pro nové dlužní úpisy rukojmí, popř. dohodnout se starými, aby se jimi znovu stali. Komora nemohla najít řešení, a proto žádala dopisem z osmadvacátého dubna o záchranu a radu cestou arcivévody samotného krále.⁶¹⁶ Současně začalo další kolo zmenšování základny komorních statků. Kupř. kolínské panství bylo převedeno 14. května na Karla ze Žerotína proti půjčce 20.000 tolarů. Bylo mu přislíbeno do konce jeho života a jeho potomkům ještě rok po jeho smrti.⁶¹⁷ Pro tuto dobu se nám zachoval ojedinělý krátký přehled všech nerozlišených příjmů komorních panství. Jeho datum vzniku lze odhadnout na první polovinu roku, protože kupř. kolínské panství, jak jsme se výše zmínili, zde bylo ještě uvedeno. Pro přehlednost si je uvedeme v níže v tabulce⁶¹⁸.

Tabulka 22: Přehled nerozlišených příjmů komorních panství v kgč.

název panství	příjem
Poděbrady	1.504
Brandýs	800
Kostelec	920
Přerov a Kostemlaty	1.567
Chlumec	3.000

⁶¹³ NA ČDKM I, leden – duben 1555, kart. 31.

⁶¹⁴ Tamtéž.

⁶¹⁵ NA ČDKM I, květen – srpen 1555, kart. 32.

⁶¹⁶ Tamtéž.

⁶¹⁷ Tamtéž.

⁶¹⁸ Tamtéž.

Kolín	529
Burgloß	100
Bečov	150
Suma	8.570

K celkové částce 8.570 kgč. výnosu z panství je dále nutné připočítat další příjmy, jak přibližuje níže uvedená tabulka.⁶¹⁹

Tabulka 23: Další komorní příjmy v kgč.

Název	příjem
Clo	3.500
ungelt z Prahy a jiných měst ⁶²⁰	2.410
spotřební daň z obilí, tzv. peníze z korce ⁶²¹	600
židovský úrok	500
odúmrť ⁶²²	7.000
Suma	14.010

Vedle toho je mezi příjmy uváděno dvojnásobné posudné v markrabství Moravském ve výši 10.000 kgč, dále posudné v Dolní Lužici v hodnotě 1.376 kgč a důlní práce v Příbrami, které vynesly 900 kgč. Celkové příjmy se pohybují pro rok 1555 ve výši 35.806 kgč.⁶²³ Za povšimnutí stojí, nízká úroveň židovského úroku, který byl placen jak pražskou židovskou obcí, tak ostatními v jiných městech. Ačkoli i v poddanských městech příslušel židovský regál pouze králi, šlechta si tento příjem usurpovala často pro sebe, na což Komora reagovala stížnostmi králi, resp. místodržícímu.

Vedle příjmů Komora zpracovala i přehled výdajů, aby ukázala ohromné disproporce mezi příjmovou a výdajovou složkou státu. Jako první je uvedena platba 60.000 zlatých arcivévodovi Ferdinandovi na patnáct brnění, což v přepočtu na kopy českých grošů činilo 25.714 kop 17 grošů a 1 peníz. Dále bylo vydáno 1.285 kop 42

⁶¹⁹ Tamtéž.

⁶²⁰ *Der Ungelt zu Prag unnd in anter Stetten zu Beheim*

⁶²¹ *Sheffelgelt in Beheim*

⁶²² *Das Erblich in Behaim*

⁶²³ NA ČDKM I, květen – srpen 1555, kart. 32.

gr. a 6 peněz arcivévodovi k provozu dvora. Výdaje na komorní záležitosti tvořily 8.594 kgč. Výdaje na radu nad apelacemi, služné a provize dalším osobám, které měla vyplácet, byly pro Komoru celých 3.500 kgč. Na komorní úrok bylo vypláceno z některých královských statků⁶²⁴ 161 kop a 30 grošů. Dále se dokument zmiňuje o všech dalších neobvyklých výdajích v hodnotě 2.000 kgč, výdajích na poštu a cesty 500 kgč., na pěší vojáky 350 kgč., dělostřelectvo 1.500 kgč., dřevo v hodnotě a 400 kgč. a další výdaje v hodnotě 300 kgč. Celková suma výdajů tedy činila 46.305 kop a 30 grošů českých. Tato částka tedy převyšovala příjmy o více jak 10.000 grošů, přičemž do ní stále ještě nebyl započítán přehled nových českých komorních dluhů, jak je uvádí soupis z 20. prosince 1554.⁶²⁵ Tento seznam obsahuje jména nejrůznějších věřitelů, mezi nimiž nechybí Karel ze Žerotína, Fabián a Šebastián z Schönaichu, mladší purkrabí Míšeňský, nejvyšší purkrabí, Albrech Kaplers, pán z Donína, pán ze Smiřic, Vilém Klenovský, nejvyšší písař a město Cheb. Mnoho ze zápisů odkazuje na pozůstalý dluh, tzn. že nynější věřitel dluh zdědil po svých předcích, a potvrzuje to praxi, že dluhy byly velmi dlouhé. Jednalo se o tzv. nové dluhy, čímž je míněno, že vznikly až za Ferdinandovy vlády. Soupis mimo jiné ukazuje mezinárodní charakter věřitelů, mezi nimiž jsou zastoupeni, jak představitelé domácí šlechty, tak říšské. Nicméně je s podivem, že soupis neobsahuje zápisy velkých rodin Fuggerů, Welserů a jim podobných. Jako jediný zástupce městského stavu je tu obec chebská. Celková částka splatných dluhů na svatojiřský termín roku 1555, u nichž se podařilo dohodnout sečkání, tzn. že věřitelé projeví ochotu počkat se splatností do dalšího platebního termínu, je podle dokumentu 148.793 tolarů a 50 krejcarů. Výše dluhů, u kterých jednání dále probíhaly, bylo 47.857 tolarů a 10 krejcarů, a dluhů, které musely být na tento platební termín zaplacený, byly celých 51.222 tolarů. Celkově tedy všech českých nových komorních dluhů bylo 247.872 tolarů a 60 krejcarů. K těmto dluhům je zapotřebí připočítat ještě úroky vyjma částky Fabiána z Schönaichu. Tato částka byla 5.026 tolarů.⁶²⁶

Dne 30. března 1555 vznikl výtah dluhů římského krále a jeho očekávaných plateb bez slezských dluhů a dluhů ujištěných na dvojitým posudném v Čechách, které bylo schváleno českým sněmem. Tyto částky byly rozděleny na dluhy, jejichž termín splatnosti již dávno uplynul, ale nebyly zaplacený na ty, které mají být

⁶²⁴ *Auf der Cammer Zinß von ettlich der K. M. Landgueten.*

⁶²⁵ NA ČDKM I, květen – srpen 1555, kart. 32.

⁶²⁶ Tamtéž.

zaplacený v následujícím svatojiřském platebním termínu, a ty, jejichž věřitelé byli ochotni ponechat své půjčky u krále.⁶²⁷ Mezi prvními byla uvedena dlužná částka purkrabího Jindřicha z Míšně. Tento půjčil arcivévodovi Ferdinandovi k jeho potřebě 10.500 tolarů, přičemž stále nezaplacených zůstávalo 7.640 tolarů. Mezi další dlužné částky patřil dluh od věřitele Fabiána ze Schönbachu ve výši 27.536 tolarů a 40 grošů. Dále kupř. Jan Pavel mladší z Lobkovic měl dostat zaplacen 9.000 tolarů za vojenský kontingent, který na svůj náklad postavil v roce 1552. Vzhledem k faktu, že mu částka nebyla zaplacena ihned, byla přijata jako dluh a úročena šesti procenty. Celá částka měla být zaplacena v již uplynulém roce 1554. Celková částka takovýchto dluhů činila 83.373 tolarů a 40 grošů. Jejich splatnost nebyla kupodivu podle dokumentu nijak sjednána a panovník je jednoduše dlužil svým věřitelům.⁶²⁸ Splatných dluhů na svatojiřský platební termín bylo ještě více, a to 142.660 tolarů 61 grošů a 1 peníz.⁶²⁹ Celková hodnota, jejíž věřitelé se rozhodli ponechat ještě po nějaký čas své peníze u krále a neusilovat o splacení svých pohledávek, byla 41.800 tolarů. Mezi jinými zde byl dluh věřitele Bořivoje z Donína s 15.000 tolarů, kterému měly být zaplacený z kostomlatskému panství se šesti procentním úrokem, u nichž se rozhodl počkat se splacením další jeden a půl roku. Preláti z Pražského zámku, opati a probošti v Království českém ponechali svou půjčku 12.000 zlatých, která byla použita na zaplacení válečného lidu v roce 1552.⁶³⁰ Součtem všech výše uvedených dluhů se dostal rentmistr k částce 272.654 tolarů 31 grošů a 1 peníze, což byla skutečně hrozivá částka.⁶³¹

Z následujícího dokumentu České komory, který byl vytvořen pro arcivévodu Ferdinanda dne 4. dubna 1555, číší beznadějí vzhledem k bezvýhodné finanční situaci nejvyššího hospodářského úřadu v zemi. Komora si stěžuje na slabé vybírání daní, přičemž většinu nedoplatků si nechávají sami věřitelé, aby kompenzovali fakt neschopnosti panovníka splácet své dluhy. Úřad dále sděluje, že běžná i neobvyklá vydání jsou příliš vysoká a výběr daní nestačí krýt potřeby království.⁶³² Poněkud nepochopitelná se zdá odpověď místodržícího z prvního června, v níž Komoře píše o

⁶²⁷ Tamtéž.

⁶²⁸ Tamtéž.

⁶²⁹ Tamtéž.

⁶³⁰ Tamtéž.

⁶³¹ Tamtéž.

⁶³² Tamtéž.

nutnosti dovybrání daní v Čechách a Lužici ve výši 30.000 zlatých, aniž by nabízel nějaká řešení neutěšeného finančního stavu království.⁶³³

Následující rok přináší přehled císařských dluhů⁶³⁴ k zaplacení na dvojm posudném vybíraném v Čechách, které by měly být zaplacený v roce 1555, patřily sem Pflugské dluhy a taktěž Wolfganga Pallera, Konráda Herbsta z Augsburgu a Hanse Ebnera z Norimberka, jež jsou věřiteli Ferdinanda. Suma těchto dluhů a úroků splatných na druhý platební termín sv. Havla je 160.546 tolarů 37 krejcarů a 4 a půl peníze. Taktěž dluhy splatné na Velikonoce a sv. Jiří činily 62.516 tolarů 4 krejcarů a 5 peněz. Vedle těchto jsou v soupisu zmíněny i dluhy, u kterých věřitelé souhlasili s dalším odložením jejich splatnosti. Jednalo se o Bořivoje z Donína kvůli panství Kostomlaty úročeného šesti procenty v hodnotě 15.000 tolarů, tzn. v celkové výši 20.786 tolarů 17 krejcarů a 5 peněz. Celková částka všech výše uvedených dluhů činila 243.849 tolarů 20 krejcarů a půl peníze. Půjčka Wolfganga Pallera a Konráda Herbsta z Augsburgu, které měla být zaplacen z dvojitého posudného v Čechách, činila 161.428 zlatých a 15 krejcarů. Důvodem půjčky byly válečné výdaje panovníka, přičemž 103.741 zlatých bylo půjčeno na hotovosti a zbytek ve výši 57.687 zlatých a 15 krejcarů bylo Ferdinandu I. půjčeno ve zboží. Vedle toho byla každá částka „zlepšena“ deseti zlatými za každý rok nesplacení. Současně se panovník zavázal oběma věřitelům zaplatit i případně vzniklé škody z půjčky.⁶³⁵ Takto alespoň o tom mluví dopis z prvního července 1556.

Dne 5. července 1556 psal arcikníže Ferdinand svému otci o uskutečněném jednání s nejvyššími zemskými úředníky o možné záloze české berně pro výplatu vojska v Uhrách. Do data dopisu se sešlo pouhých 32.000 kop míšeňských grošů většinou v drobné minci. Nicméně stále přicházely nové peníze od berníků. Jakmile se mělo sejít 26.000 tolarů, což bylo odhadnuto, že se stane o příští středě, budou tyto peníze spolu s dílem berně z Dolní a Horní Lužice odeslány králi. Sněm povolil uzavření půjčky na berni do sv. Jana Křtitele. Vzhledem k tomu, že tato doba již minula, přestal arcivévoda půjčky uzavírat po poradě s nejvyššími úředníky, aby se vyhnul námitkám stavů. Jezdcům byly peníze vyplaceny v drobné minci a berníci dostali zákaz o tomto mluvit. Jednání o půjčky mimo území království – kupř. s vévodou Arnoštem Bavorským byly zatím bezvýsledná. Králův rozkaz, aby bylo

⁶³³ Tamtéž.

⁶³⁴ NA, ČDKM I, září – prosinec 1555, kart. 33.

⁶³⁵ NA, ČDKM I, červenec – prosinec 1556, kart. 35.

vyplaceno 5.000 zlatých z hornolužické berně braniborskému markrabímu Janovi za vojenskou smlouvu, nemohlo být splněno, protože peníze bylo zapotřebí užít jinak. Bylo nutné najít jiné zdroje. Markrabímu byl přislíben úřad a arcivévoda Ferdinand požádal otce o vypracování instrukce pro něj.⁶³⁶ Výše uvedené dokazuje, že věřitelé byli zvýhodňováni úřady nebo jinou přízní panovníka, takže půjčka mohla mít i přínos sociálního kreditu.

Vzhledem k pokračující krizi státních financí Komora znovu psala místodržitelé, že situace je neudržitelná a že se nedaří vybírat svolené berně, neřku-li nedoplatky jednotlivých plátců. Vzhledem k nedostatku příjmů chtěl panovník tuto situaci řešit novou půjčkou ve výši 150.000 tolarů ve Slezsku.⁶³⁷ O dalším vývoji této půjčky ale nemáme žádné zprávy. Dne 2. listopadu 1556 byl vydán mandát o zákazu vývozu surového stříbra a zlata z království. Tento zákaz byl především namířen proti židovským překupníkům, kteří byli obviňováni z jeho vývoz a poškozování hospodářských zájmů země. Následujícího roku se nám dochoval jedinečný dokument úředníka Ferdinanda I. Melchiora Phnitzinga, který byl pověřen odvezením zisků z české koruny do Vídně z prvního listopadu 1556.⁶³⁸ Nejprve jsou zmiňovány příjmy z daní turecké pomoci, zbytky nedoplatků z roku 1552 ve výši 26.000 tolarů. Zisky z rentmisterského úřadu v Praze v celkové výši 14.000, přičemž tato částka se skládala z retmistrovského výběru 10.000 tolarů od Joachima a Sebastiána Šlika za blíže neurčené panství a následně dalších 4.000 tolarů.⁶³⁹

Sněm v březnu roku 1557 znamenal oživení panovníkových snah o trvanlivou pomoc proti Turkům, tj. částku, kterou by stavy pravidelně odváděly na protitureckou obranu a Ferdinandovi by odpadlo dlouhodobé jednání o pomoc i nutnost tak častého svolávání zemských sněmů. Panovník ve velmi obšírném svolání shrnul celou historii i současnou situaci osmansko-habsburkého sporu. Vyjmenovával ostatní náklady, které dále měl jako peníze za svatbu svých dětí, náklady na španělskou cestu svého syna, apod. Sněmovním usnesením z 22. března byla slíbena všeobecná berně, která se týkala i duchovních a to 13 kgč. z tisíce kop. Šacuňk neboli majetkový odhad se týkal i peněz na úrocích. Daň byla opět rozdělena na dva splatné termíny, tj. na den božího Vstoupení a sv. Václava, resp. 14 poté. Za nejvyšší berníky byli zvoleni za stav panský Jindřich z Valdštejna, za stav rytířský

⁶³⁶ F. ROUBÍK, *Regesta*, I. díl, s. 91.

⁶³⁷ NA, ČDKM I, červenec – prosinec 1556, kart. 35.

⁶³⁸ NA, ČDKM I, leden – červenec 1557, kart. 36.

⁶³⁹ Tamtéž.

Pavel Malovec z Malovic a za stav městský Jan Kunstat z Pomerku, pražský měšťan. Co se týkalo předešlé berně z roku 1556, která nebyla ještě zcela zaplacená, povolily stavy její dovybrání a odeslání panovníkovi k zaplacení vojska, přičemž 2.000 kgč. z ní mělo být vyčleněno na výstavbu soudní světnice a druhé světnice pro úředníky menších desk zemských. Široce se sněm věnoval mincím, se kterými se obyvatelé země mohli setkat v peněžním oběhu. Tyto mince, jak jsme se již několikrát zmínili, byly bohužel nestejného obsahu stříbra a poškozovaly vnitřní obchod, proto se čas od času vydával přehled platných mincí v království, jejich srovnání, aby se předešlo poškozování obchodu. Současně sněm žádal vytvoření nové pracovní skupiny, a to Lorence a Joachima Šlika, Jindřicha z Valdštejna za pány, Jana staršího Slavatu z Lípy, Jana z Vitenče, Václava Sokola z Leskovce za rytíře, která by řešila pesimistickou situaci kutnohorského těžebního revíru, *aby se sjeli a od místodržícího nejvyššího mincmeistrství i od jiných ouředníkův Hory Kutny zprávu dostatečnou o té vsí věci vzali, to všecko sami spatřili a ohledali, a při nejprvnějším sněmu J. M. Kr. i také stavům při tom i s svým dobrým zdáním oznámili; a tu stavové spolu s J. M. Kr. jakby se týmž horám pomoci mohlo, i také do té sumy puol třetího tisíce kop grošuv českých, cožby tak J. M. Kr. vynaložiti na ně ráčil, aby zase to J. M. Kr. navraceno býti mohlo, jednati chtějí, protože, podle krále, Hora Kutná na znamenitém pádu stojí, tak jestliže jí brzce pomoženo nebude, do konce zahyne... a tolikéž aby suma peněz od stavuov obmyšlena a nařízena byla, tak aby to spěšně se opatřiti mohlo, s tím milostivým doložením, že J. M. Kr. proto to oznamovati ráčí, kdyžby ty hory ku pádu přišly, aby J. M. Kr. v tom vina přičtena nebyla, neb že J. M. Kr. těchto všech let penězi svými, pokudž J. M. Kr. najvýše možné bylo, opatrovati ráčil...*⁶⁴⁰ Dále v březnu 1557 bylo vypůjčeno od Jakuba Harbrata částka ve výši 204.650 zlatých a 31 a půl krejcaru jako záloha na clo ve Slezsku.⁶⁴¹ Téhož roku znovu žádal arcivévoda svého otce, aby byli Židé opětovně vypovězeni z království pro falšování mince.

O zlepšení výběru daní, ačkoli nejsme schopni určit důvod, svědčí další dopisy, které hovoří o odesílání daní do Vídně. Jednalo se o daně z Čech ve výši 30.000 tolarů a dlužných pozůstatků daní z r. 1556 v hodnotě 92.500 kgč. v červenci

⁶⁴⁰ SČ II. 271. Snesení sněmu obecního, jenž zahájen byl na hradě Pražském léta 1557 dne 22 března, dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v020/1557/t027101.htm> (dne 6.1.2011).

⁶⁴¹ Tamtéž.

1557.⁶⁴² V následujících zápisech daní z roku 1557 se setkáváme již s přesným popisem jednotlivých krajů a dokonce jednotlivých dlužníků, kteří dosud svůj díl daně neodvedli. O důvodu zlepšení byrokratického přehledu můžeme hádat. Byly tyto soupisy zasílány do Vídně, aby případně mohl být učiněn nátlak na tyto osoby? Domnívám se, že byly vytvořeny, aby podpořily argumentaci Komory o malých příjmech země a obrovských vydáních. Podle majetkového přiznání z této doby mělo Ústí majetek 12.538 kop.⁶⁴³

Mezi další významné prameny hospodářské povahy patří soupis dvojitého posudného, které bylo vybráno v roce 1557 v Českém království v deseti kvartálech. Celkově se jednalo o 12.817 tolarů 2 groše a pět a půl peněz. Vzhledem k tomu, že Komora rozepsala jednotlivé částky po krajích, pro přehled si toto rozdělení uvedeme taky:

Tabulka 24: Výše dvojitého posudného v českých krajích v tolarech.

název kraje	Příjem
Boleslavský	1.034
Rakovnický	251 tolarů a 24,5 gr.
Prácheňský	610
Chrudimský	1.081
Vltavský	400
Litoměřický	859
Hradecký	1.230 tolarů a 15 gr.
Slánský	642 tolarů a 15 gr.
Čáslavský	360
Plzeňský	262
Žatecký	100
Bechyňský	1.027
Kouřimský	624
Podbrdský	414

Dále jsou uvedeny příjmy ze Starého a Nového Města pražského ve výši 2.023 tolarů a dvaceti grošů, z Hradce Králové 1.237 tolarů a 10 grošů, ze Slaného 378 tolarů, z Loun 282 tolarů 8 grošů a 2 peníze.⁶⁴⁴

⁶⁴² NA, ČDKM I., červenec – září 1557, kart 37.

⁶⁴³ K. KAISEROVÁ, VI. KAIDER, *Dějiny*, s. 38.

⁶⁴⁴ NA, ČDKM I, září – prosinec 1558, kart. 41.

Podle sněmovního usnesení ze 3. ledna 1558 měla být vybrána daň ve výši 6 kgč. z 1.000 kop jak od vrchnosti, tak poddaných. Polovina byla splatná na svatého Jiří a druhá na sv. Václava, resp. 14 dní potom. Za nejvyšší berníky byli stanoveni za pány Jan z Říčan, Vilém Muchek z Bukova, hejtman Nového Města za rytíře a Matyáš Ornius z Pomerka, pražský měšťan za královská města. Jako obvykle byly peníze určeny na obranu před tureckým nebezpečím. Podle zjištění G. Pálffyho byl roční náklady v roce 1558 na hraniční vojsko v Uhrách a Chorvatsku 1,025.040 zlatých rýnských.⁶⁴⁵ Byla stanovena komise, která se měla zabývat vyřešením mincovního nepořádku v zemi, kde se dalo nalézt velké množství cizích měn, protože komise minulého sněmu cestu z tohoto problému nalézt nedokázala. Vedle toho se sněm zabýval zápisy na královském zboží, jako kupř. v případě bratří Šliků, Mikuláše Házmburka, Jana Berky z Dubé atd., které doporučoval panovníkovi provést. Současně stavy schvalovaly panovníkovi návrhy na odprodej majetku jako v případě Floriána Griespeka, který chtěl dědičně zakoupit zámek Nectiny. Současně bylo zapotřebí řešit fakt velkého nedoplatku berní, neboť .. *z starých berní zvláště pak těchto pominulých dvou let, tolikéž svoleného posudního, po krajích veliká suma peněz za lidmi zuostává a po napomenutí, kteréž se na předešlém sněmu obecním stalo, po komornících, ani po zatykačích, pokutách týmiž sněmy vyměřených, takových berní a posudního spraviti jsou zanedbali; kdež pak J. M. arcikníže některé osoby, kteréž jsou posudního nedaly, z dvojnásobného posudního podle pokuty sněmem vyměřené, jest obeslati ráčil, však potom s volí a vědomím J. M. Kr. z té pokuty na jistý způsob jsou propuštěny s takovou vejminkou, že jsou takové pozuostalé posudní v jistém času, kterýž jest již dávno pominul, složiti a vyplniti měly, ale přes to přese všecko toho jsou až posavad neučinily: a protož J. M. Kr. stavy milostivě napomínati ráčí, poroučejíc, aby jeden každý, co kdo berně nebo posudního dlužen zuostává, berníkuom a výběřčím k tomu voleným spravil a dal, a to konečně po vykonání tohoto sněmu ve dvou měsících pořád sběhlých. Nebo jestliže by se kdo tak nezachoval, již by J. M. Kr. k tomu příčina dána byla, že by J. M. k jednomu každému podle práva a vyměřených pokut sněmy obecnými se zachovati a z dvojnásobného posudního obslati poručiti ráčil, ač by J. M. raději toho ráčil pomínouti, kdyby se bez toho, jakž náleží, chovali a rovnost v tom drželi a tak by se škod uvarovati mohli.*⁶⁴⁶ Dne 26. února 1558 psal král Maxmilián bratrovi, že

⁶⁴⁵ Géza PÁLFFY, *Die Türkenabwehr*, s. 114.

⁶⁴⁶ SČ III. 8. Snešení sněmu obecního, jenž zahájen byl dne 3. ledna 1558. dostupné na

očekává větší částku než výše zmíněných 27.000 tolarů, kterému arcivévoda zaslal z království a které byly použity na výplatu vojska na Spišském hradě. Maxmilián žádal, aby bylo zasláno dalších 50.000 tolarů jako záloha na svolenou tureckou pomoc. Tyto peníze byly údajně nezbytné na výplatu nového hejtmana na Szigetú a jiných pohraničních místech. Spolu s těmito penězi se měly do Vídně odeslat i berní nedoplatky. Maxmilián zde vystupuje za svého otce, protože ten odjel na svou korunovací římského císaře do Frankfurtu nad Mohanem.⁶⁴⁷ Bohužel Maxmiliánova přání byla nereálná, protože neznal situaci v Čechách. Jak píše zpět arcivévoda, těžko sehnal už zmíněných 27.000 tolarů, které si musel vypůjčit, a jsou splatné do svatojiřského termínu. Ze svolených 50.000 tolarů se, podle jeho názoru, nesejde více než čtyřicet tisíc. Berní nedoplatky bude potřebovat pro provoz Česká komora. Nicméně slíbil, že bude dále bratra informovat o výsledcích jednání.⁶⁴⁸ Dne 21. března reagoval Maxmilián a to zklamáním. Především nedoplatky poukázané Komoře ve výši 6.417 kop 52 grošů a 1,5 peníze českých mu přišly jako nedostatečné. Tyto měly činit, podle jeho informací, 39.000 tolarů. Požadoval od bratra, aby dále jednal o penězích, které byly kriticky potřeba pro vojsko. Tyto peníze měly být odvedeny opět na Spiš, protože výplata těchto vojáků byla přímo na české berni závislá.⁶⁴⁹ O vážnosti situace svědčí další Maxmiliánův dopis, který byl napsaný už o tři dny později, mladý král naléhal na bratra, aby urychleně vybral ze zbytku svolené turecké pomoci 50.000 tolarů. Pro peníze odeslal do Prahy i zvláštního kurýra, který měl přivést zpět do Vídně alespoň 6000 nebo 7000 tolarů.⁶⁵⁰ Odpověď arcivévody z 28. března je koncipována jako nová reakce na oba předchozí bratrovy listy. Arcivévoda, který se snaží vyjednávat o půjčení peněz zálohou na svolenou berni, naráží svými snahami na nechuť stavů. Komora je zcela vyčerpána a stěží zaplatí 27.000 tolarů splatných na svatojiřský platební termín, protože ve stejnou dobu je splatný i markraběcí výkup – výkup knížectví zaháňského a jiných panství od Jiřího Fridricha, markrabí braniborského, na němž králi mnoho zleží. Ačkoli nejvyšší purkrabí ustanovil v každém kraji dvě osoby, které se mají starat o vymáhání berních nedoplatků, situace se neřeší. Na výsledek se zatím nedá spoléhat. V Čechách je celkově málo hotových peněz. Je zde, podle arcivévodových slov,

<http://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1558/t000801.htm> (dne 12.12.2012).

⁶⁴⁷ F. ROUBÍK, *Regesta*, I. díl, s. 109.

⁶⁴⁸ Tamtéž, s. 110.

⁶⁴⁹ Tamtéž.

⁶⁵⁰ Tamtéž.

těžké opatřit i 1.000 tolarů hotových peněz. Dokonce začal jednání i s obchodníky, kteří zde jsou, i když jsou méně zámožní než ti v Říši. Ti ale tvrdí, že potřebují peníze pro lipský a linecký trh. Ke konci dopisu slíbil, že se pokusí učinit vše, co bude v jeho silách.⁶⁵¹ Dne 12. dubna 1558 zaslal král Ferdinand dopis svému synovi z rakouského Lince. Panovník zde vůbec nereflektuje výše zmíněné problémy arcivévodovy s výběrem, naopak hovoří o rozmluvě prezidenta Komory Jáchyma Šlika, který byl instruován panovníkem vyřídít arcivévodovi potřebu vybrat co nejvíce peněz na zálohu příštích důchodů a berních nedoplatků a tyto odeslat do Vídně pro výplatu uherského vojska.⁶⁵² Dokument řešení tíživé finanční situace království nenabízí, pouze instruuje k výběru. Dne 17. dubna sděloval arcivévoda z Prahy, že na berni se podařilo dosud vybrat 7.000 tolarů, s nimiž byl umořován splatný dluh 27.000 tolarů. Až budou vybrány další peníze, budou odeslány do Vídně.⁶⁵³ Dne 19. dubna žádal král po arcivévodovi, aby odeslal všechnu vybranou berni na výplatu vojska ve spíšském kraji, protože jinak hrozily nenapravitelné škody. Ve stejném duchu už král instruoval i prezidenta České komory Jáchyma Šlika.⁶⁵⁴ Na tento dopis reagoval Ferdinand 29. dubna z Prahy, že nejprve musí být zaplacený dluhy, protože jinak by si bylo v budoucnosti velmi nesnadné opět něco vypůjčit. Hořekoval nad dobou, ve které bylo velmi těžké si vypůjčit nějaké peníze. Jestliže něco zbude z berně, která se musí použita předně na dluhy, pošle částku do Vídně, ale nebude to dříve než za měsíc.⁶⁵⁵ Dne 6. května panovník reagoval z Vídně. Souhlasil s názorem syna, že nejprve musejí být zaplacený dluhy, ale zdůrazňoval, že král má i jiné urgentní závazky, jako je např. výplata vojska, od něž se před nedávnem dostavil kurýr pro peníze. Arcivévoda měl dále jednat se stavy, aby souhlasily s odložením splatnosti svých půjček o 4 až 6 týdnů a dostupné peníze odeslat císaři do Vídně.⁶⁵⁶ Dne 13. května odepsal arcivévoda z Prahy. Ještě před královým dopisem splatil některé dluhy z berního výnosu, a to 8.995 tolarů. Kromě toho splatil Adamovi ze Šternberka dluh 5.000 tolarů, Staré město Pražské si svůj dluh snížilo o část z berně a zbytek mu byl zaplacen. Vedle toho zbývaly i další dluhy, které musely být zaplacený. Mezi ně patřil dluh zemskému hofmistrovi ve výši 1000 tolarů nebo Janovi Žateckému v hodnotě 9.000 tolarů, přičemž hofmistr byl ochoten s platbou

⁶⁵¹ Tamtéž, s. 110an.

⁶⁵² Tamtéž, s. 111.

⁶⁵³ Tamtéž, s. 112.

⁶⁵⁴ Tamtéž.

⁶⁵⁵ Tamtéž.

⁶⁵⁶ Tamtéž, s. 113.

počkat ještě dva až tři týdny. Žatecký, jako dlouhodobý věřitel krále, se rozhodl počkat s polovinou svého dluhu stejnou dobu. Arcivévoda nevyklučoval, že by počkal se splacením celého dluhu. Adam ze Šternberka půjčil králi znovu čtyři tisíce až do sv. Michala. Protože se z berně sešlo jen málo, mohl arcivévoda poslat králi pouze 18.000 tolarů v malé minci. Sděloval, že v prvním termínu berně nebude určitě vybráno 40.000 tolarů, které byly požadovány.⁶⁵⁷ Dne 30. května psala Komora do Vídně, že nejvyšší berníci Jan mladší Říčanský, Vilém Muček z Buckhau, který byl rychtářem Nového Města pražského, a Matyáš Ornius z Bamberka vybrali pouze 6.000 zlatých rýnských.⁶⁵⁸

Podle zápisu v aktech České komory se do 11. června 1558 vybralo na daních 21.091 kop a 20 grošů českých. Navíc byla Čáslavi po krupobití odpuštěna berně na další tři roky. Dluhy z gruntů, tj. majetků přiznaných šlechtou, resp. majetkové daně, nebyly známy, protože mnozí z nich neodeslali ani přiznávací listy, ve kterých sami odhadovali majetek, z čehož posléze byla daň vypočítávána.⁶⁵⁹ V červenci vznikl v Komoře ojedinělý dokument, který obsahuje soupis osob podle jednotlivých krajů, které dosud nepřiznali berni nebo neodeslali do Komory přiznávací list s odhadem svého majetku. Nicméně do pondělí po svatém Janu Křtiteli tohoto roku bylo vybráno 44.357 tolarů 20 grošů a 5 peněz. Z této částky bylo vydáno Ferdinandu Tyrolskému i jiným osobám, které půjčili jeho otci celkem 38.955 tolarů 27 grošů a jeden a půl peníze. To znamená, že výsledkem berně bylo pouhých 5.401 tolarů 23 a půl groše.⁶⁶⁰ Pro přehled si nyní uvedeme, kolik bylo v jednotlivých krajích dlužníků a upozorníme si jménem na několik z nich. Kupř. v Boleslavském kraji se jednalo o třicet tři osob, mezi které patřili např. Václav Samuel z Hrádku a na Strakonících, Mikuláš Zajíc z Hazmburka a na Budyni a Bezdězi, Jan Purkrabí z Donína, Jaroslav Purkrabí z Donína a Na Lemberce, Jindřich Purkrabí z Donína a na Benátkách, Anna Donínská z Hawašova a Jindřich Smiřický ze Smiřic a na Skalách. V Hradeckém kraji se jednalo o rekordních padesát šest osob, mezi které patřili kupř. Jan nejmladší z Valdštejna a Zikmund ze Šelmberka a z Kosti. V Chrudimském kraji to bylo dvacet tři osob například s Jaroslavem z Pernštejna. V Čáslavském kraji se jednalo o třicet osm osob, přičemž to byli mimo jiné Vilém mladší z Valdštejna a Adam Budovec z Budova. V Litoměřickém kraji se jednalo o třicet tři osob, v Slánském kraji o

⁶⁵⁷ Tamtéž, s. 114.

⁶⁵⁸ NA, SM, D 1.1, 1527 – 1560, kart. 525,

⁶⁵⁹ NA, ČDKM I, červenec – srpen 1558, kart. 40.

⁶⁶⁰ Tamtéž.

rovných dvacet, v Rakovnickém kraji o pouhých šest osob kupříkladu s Janem nejmladším z Lobkovic. V Podbrdském kraji to bylo čtrnáct osob s Janem nejstarším z Lobkovic na Zbiroze a Točniku, nejvyšším hofmistrem, Ferdinandem z Rýzmberska a Švihova. Ve Vltavském kraji se jednalo o třicet dva osob mezi jinými o Ladislava z Lobkovic na Chlumci, který byl maršálkem Českého království a prezidentem rady na apelacemi, či nižšího úředníka Bernarda z Újezda, který byl úředníkem na Konopišti. V Kouřimském kraji se jednalo o padesát jedna osob s Janem ze Šelmberka a z Kosti, v Bechyňském kraji se jednalo o padesát devět dlužníků v čele s Václavem ze Švamberka a na Bechyni. V Prácheňském kraji se jednalo o třicet dva osob. V Plzeňském kraji se jednalo o nejvyšší počet dlužníků a to šedesát devět osob, v Žateckém kraji o třicet šest a v Pražských městech o patnáct. Taktéž podle celkových počtů Komory bylo za rok 1557 přijato berně podle registru a listu přiznávací ze všech krajů do pondělí po sv. Janu Křtiteli 171.662 tolarů 8 grošů a šest a půl peníze. Dosud majetkovou berni nepřiznalo osmdesát devět osob.⁶⁶¹

Nejpozději v roce 1558 začalo jednání mezi Jaroslavem z Pernštějna a králem o odkoupení pardubického panství. Jak dokládá dopis Jana z Pernštějna z patnáctého srpna, chtěl přední představitel stavovské obce za tyto majetky 93.000 kgm, které měly být zaplacený z panství Litomyšl, Landštejn a Landškroun, přičemž by zde byly ujištěny i s úrokem šesti procent.⁶⁶² Z textu taktéž vyplývá, že panovník se uvázal na sebe převzít minimálně část pernstějnských dluhů a tyto uhradit. Jan z Pernštějna oproti tomu slíbil ponechat většinu věcí na pardubickém zámku novému majiteli. Stejně tak z dopisu zaznívá nespokojenost nad výplatami Jana z odvedené služby.

Komora reagovala dne 15. srpna, že je nutné provést celkový soupis dlužných částek, které na sebe panovník chce převést a současně zjistit, jak velká částka bude

⁶⁶¹ Tamtéž.

⁶⁶² *Poněvadž zámkové... v žádných penězích položeni nejsou a při zámku pardubicích sau, děla, hákovnice, prachy zbroje i jiné ozdoby, od čalaunů v pokojích což od toho zámku aby odečtena býti mělo slušně se nenalézá, a mě také to opatřiti bylo by těžké, protože toho všeho při zámku pardubicích nechávám, a za to všecko i za tu sumu což by mimo dluhy mne ukázání za důchody v registřík položené sumy přibíhalo, i také poněvadž jeho m. císařská na statku i jináž málo milosti mně za služby mě z nemalým mým nákladem však z dobrů chutí činiti až posavad ukázati ráčil, tu milost abych vždy nějakú milostivou odměnu, za služby své poznal, aby mi učiniti ráčil a panství Litomyšlské, kteréž na výplatě jest, v šedesáte tisících v roce, a landsperku a Lanškrounu, též na výplatě třiceti třech tisících, ve dou letech pořád zběhlých, dědičky v ruce mé uvésti a pokudžby do těch let tu sumu totiž 93.000 kop míš. JMC, ta sebe míti ráčil, úrok obyčejný z té sumy 6 kop ze 100 kop. In NA, ČDKM IV, Čechy 18, 1-2 1-3, kart. 39, fol 290.*

požadována od věřitelů při nejbližším platebním svatohavelském termínu.⁶⁶³ Vedle toho byl proveden soupis výše důchodů pardubického panství. Podle tohoto zápisu se schází z pardubického a panství Kunětická Hora 26.524 kop, avšak vydání je celkem 31.722 kop a 26 grošů. Soupis celkem střízlivě poznamenává, že *...a tak více se dává aurokův nežli se schází důchodův.*⁶⁶⁴ Hodnota celého panství byla tedy odhadnuta na 467.420 kop a 38 grošů míšeňských a vydání ve výši 430.479 kop a 16 grošů míšeňských. Vedle toho bylo nutné připočítat částku, která *mimo dluhy přebývá*, a to 26.923 kgm. To znamená, že jestliže panovník převzal dluhy spolu s výplatou slíbených 93.000 kgm., musel by uhradit 523.479 kop 16 grošů a 2 a půl peníze míšeňské.⁶⁶⁵ Hned následující den napsal Jan z Pernštejna žádost, aby se pro vyplacení slíbené částky mohl uvázat s pražským komorníkem na chlumecké panství. Současně naléhal, aby panovník nikomu neukazoval registra jeho dluhů a příjmů, která mu odeslal.⁶⁶⁶

Vzhledem k pokračujícímu růstu výdajů a k tomu neodpovídajícímu vzrůstu příjmů byla Komora nucena znovu hledat nová řešení, jak získat chybějící kapitál. Jako už mnohokrát byla tato otázka řešena různými půjčkami. Například sedmnáctého září 1558 půjčil Joachim z Hradce českému státu pět tisíc tolarů s úroky, přičemž peníze pět měl získat z výběru daní v Čechách.⁶⁶⁷ Dále se můžeme zmínit o půjčce Joachima Šlika ve výši 70.000 tolarů, která měla být vyplacena z výnosu lužického šestiměstí.⁶⁶⁸ Vedle toho byla snaha i o nákup majetků. Třináctého září uzavřel arcivévoda Ferdinand s Jaroslavem Smiřickým o prodeji poloviny panství Kostelce nad Černými lesy.⁶⁶⁹ Naléhání za zaplacení deseti tisíc zlatých nejvyššímu proviantmistroví v Uhrách Jáchymovi ze Schönkirchen od svého otce arcivévoda musel odmítnout. Jednoduše královské pokladna nemohla krýt tyto požadavky. Podle dopisu arcivévody Ferdinanda z 29. září nebylo zapotřebí, aby nejvyšší proviantmistr nebo jeho sluha jezdili do Vídně pro peníze, protože se z druhého platebního termínu české berně vůbec nic nesešlo a stěží se do konce měsíce něco sejde. Sděloval, že, jakmile bude mít potřebné peníze k dispozici, podá

⁶⁶³ Tamtéž

⁶⁶⁴ Tamtéž, fol. 209.

⁶⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁶⁷ NA, ČDKM I, září – prosinec 1558, kart. 41.

⁶⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁶⁹ Tamtéž.

králi o tom zprávu.⁶⁷⁰ Dne 13. října informoval Ferdinand Tyrolský otce, že z výnosu druhého termínu české berně je zapotřebí nejdříve splatit dluh 4.000 zlatých Adamovi ze Šternberka. Teprve potom může být vyplaceno nejvyššímu proviantmistrovi v Uhrách slíbených 10.000 zl.⁶⁷¹ Panovník téhož roku taktéž znovu naléhal na stavy ke zvýšení účasti na oživení kutnohorské těžby. Podle jeho slov jej investice v této oblasti stály již 400.000 zlatých.⁶⁷² Stále trvala potřeba platby žoldu uherskému vojsku. Nakonec se podařilo sehnat 9.000 tolarů, které na arcivévodův příkaz odvezl do Vídně Isaiáš Velík, podle jeho dopisu z devátého února. Zbytek peněz přislíbil arcivévoda zaslat co nejdříve.⁶⁷³

V královské propozici na zemském sněmu z 10. listopadu 1558 panovník argumentoval příkladem ochoty dolnorakouských stavů podílet se na *obhájení a zachování pomezí a hranic v království Uherském* další čtyři roky částkou 690.448 zlatých, což připadalo na každý rok 172.612 zlatých. Panovník doufal, že příklad ochoty jiných zemí, přinese podobné chování i v Čechách. Vedle toho dolnorakouské stavy přislíbily samy financovat na tři měsíce tři sta padesát pět koní a osm tisíc zbrojného lidu. Navíc slíbily *zaplacení dluhův a na vychování rodiny královské za čtyři léta 200.000 zl.* Stavy ze Štýrska slíbily zaplatit v následujících čtyřech letech mimo jiné 600.000 zlatých, 700 koní, 2000 střelců a k zaplacení dluhů 120.000 zlatých.⁶⁷⁴ Ferdinand chtěl po českém sněmu, aby se připojily k výše zmíněným a jako bohatší země na sebe převzaly větší díly plateb, což ale stavovská reprezentace svorně odmítla. Argumentovala, že od nástupu platí různé daně, a proto je její přínos dostatečně vysoký. Ve sněmovním usnesení z 10. listopadu si sice stavy stěžovaly na časté daně. Sněm si stěžoval na posudné, ve kterém spatřoval velké zatížení domácích. Zdůvodňoval to následně: *zpočátku po 1 gr. č. z věrtele piva dáváno bylo, za to máme, že jest se též berně málo míněji, nežli nyníčky, když se po dvou gr. č. dává, scházelo a to ničímž jiným že nepřichází než pro drahotu piva a nadsazení posudního odbytu míti nemuožem a mělo-li by se ještě přivýšiti, tehdy dokonale na mnohých místech takové živnosti by pro chudobu lidu obecního k pádu přijíti musily.*⁶⁷⁵ Nicméně se usnesly dne 10. listopadu k výběru 12 kop z tisíce kop českých

⁶⁷⁰ F. ROUBÍK, *Regesta*, I. díl, s. 119.

⁶⁷¹ Tamtéž.

⁶⁷² J. KOŘAN, *Dějiny*, s. 13.

⁶⁷³ F. ROUBÍK, *Regesta*, I. díl, s. 121.

⁶⁷⁴ SČ III. 15. Předložení královské k sněmu, jenž zahájen byl dne 10. listopadu 1558. dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1558/t001500.htm> (5.3.2013).

⁶⁷⁵ SČ III. 16. Na sněmu v Praze shromáždění stavové království Českého odpovídají císaři

grošů turecké pomoci pro vyšší stavy i poddané, která měla být splatná ve dvou termínech po tři léta. Její první polovina byla splatná na svatojiřský platební termín a její druhá část na svatohavelský. Odhad majetku měli provést *knížata, páni, rytířstvo, Pražané i jiná města, všichni tři stavové, preláti, opatové, proboštové, jeptišky, kněží, farářové, kteříž na farách jsou i jiní klášterové, Mistři, koleátové, manové, dědinníci, svobodníci, nápravníci, dvořáci, svobodní rychtářové.*⁶⁷⁶ Za nejvyšší berníky byli zvoleni první rok Jan starší ze Švamberka nejvyšší dvorský sudí za pány, za rytíře Oldřich Dubanský z Duban, podkomoří a hejtman Pražského hradu a za města Matiaš Ornius z Pumberku. Druhý rok připadla tato funkce za pány Janovi mladšímu z Řičan, za rytířský stav Vilímovi Muchkovi z Bukova, hejtmanu Nového Města a ze stavu městského Václavu Kamarytovi z Rovin, který byl měšťanem Nového Města. Konečně třetí rok byla tato funkce svěřena Jindřichovi z Valdštejna za pány, Markvartu Věžníkovi z Věžník za rytíře a Mistru Jakubovi z Varvažova za města. Nedoplatky posudného měly být vybrány pod pohružkou, že, pokud by se někdo je zdráhal zaplatit, měl být povinován platit dvojnásobek částky, pokud by nezaplatil do tříkrálového termínu. Současně v usnesení stavy požádaly o odpuštění za část stavů, která se „ušpinila“ během povstání 1547, kupř. za purkrabí z Donína.⁶⁷⁷

V roce 1559 byl vytvořen nový přehled dluhů, jehož nejpodstatnější informace si zde uvedeme.⁶⁷⁸ Suma dluhů zapsaných u zemských desek spolu s deseti procentními úroky vyla 24.500 tolarů. Suma dluhů poukázaných na města jako rukojmí s desetiprocentním úrokem činila 117.435 tolarů. Suma dluhů v uherských zlatých přepočítaná na tolary je 2.400 tolarů. Suma starých dluhů činila 42.562 a půl tolarů. Spolu s jinými se výše dluhů pohybovala okolo částky 190.597 a půl tolaru. Jak si lze z výše uvedeného textu všimnout, jsou tyto částky úročeny deseti procenty, což znamená, že se jedná o dluhy buď zahraniční, nebo dluhy staršího data než roku 1543, kdy byla uzákoněna úroková míra šesti procent. Proto vznikl i přehled dluhů, které jsou právě úročeny touto menší částkou. Jednotlivý jejich rozpis uvádíme níže, tj. dluhy zapsané u zemských desek spolu s úroky ve výši 69.750 tolarů, s měšťanstvem v hodnotě 69.633 tolarů, na uherském zlatě 6.600 tolarů. Celková částka těchto nových dluhů činila 192.933 tolarů a 20 grošů, tzn.

Ferdinandovi, mnoholi berně povoliti mohou. Dostupné na adrese <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1558/t001600.htm> (dne 5.3.2013).

⁶⁷⁶ SČ III. 17. Usnešení sněmu obecního, jenž zahájen byl na hradě Pražském dne 10. listopadu léta 1558. dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1558/t001701.htm> (dne 5.3.2013).

⁶⁷⁷ Tamtéž.

⁶⁷⁸ NA, ČDKM I., leden – červen 1559, kart. 42.

suma všech dluhů byla 430.479 tolarů 16 grošů a dva a půl peníze.⁶⁷⁹ Komora informovala panovníka znovu o obrovském zadlužení tzv. *lesu dluhů*⁶⁸⁰, o kterém jsme se již zmiňovali dříve. Problematika zadlužování krále se již dotýkala jednotlivých stavů. Ty se samy musely zadlužovat, aby měly volné prostředky na půjčky králi. Neustálé půjčky krále nekorespondovaly s jeho ochotou splácet, která byla omezena nedostatečností jeho aktiv.

Jako další zdroj možných finančních prostředků místodržící žádal o uskutečnění všeobecné půjčky mezi královskými městy a duchovenstvem.⁶⁸¹ Jednalo se o půjčku k zaplacení pardubických dluhů. Zapojilo se do ní osmadvacet subjektů, se kterými vyjednávali nejvyšší purkrabí Jan ml. Popel z Lobkovic, Joachim Šlik, prezident nad apelacemi, a Sebastián Markvart. Jan ml. Popel zajistil slib následujících měst, že půjčí peníze, jak ukazuje přiložená tabulka:

Tabulka 25: Výše příslibů finanční pomoci Janu ml. Popelovi z Lobkovic v tolarech

Město	částka
Vodňany	400
Domažlice	800
Stříbro	400
České Budějovice	2.500
Klatovy	700
Sušice	500
celkem	5.300

Tato půjčka měla být součástí většího konglomerátu půjček na zakoupení pardubického panství, které bylo jedním z největších nákupů Ferdinandovy doby. Z dopisu nejvyššího purkrabího Jana mladšího Popela z Lobkovic z 21. prosince 1559 čteme, že tento odjel do jemu určených měst, kde jednal o půjčku na zaplacení pardubického panství. Nicméně, podle jeho slov, se zatím podařilo přislíbit pouze minimální částky, nicméně jej čeká ještě návštěva města Sušice a Vodňany. Současně vyjadřoval přání, že doufá, že jeho dva zbývající kolegové dokážou sehnat více peněz. Podle jeho názoru, jsou tito v bohatších městech, a proto budou mít více štěstí

⁶⁷⁹ Tamtéž.

⁶⁸⁰ NA, SM, D.1.1, 1527 – 1560, kart. 525.

⁶⁸¹ Tamtéž.

při jednání s městskými radami.⁶⁸² Prezident rady nad apelacemi zajistil celkem 13.050 tolarů, a to od následujících měst:

Tabulka 26: Výše příslibů finanční pomoci Joachima Šlika v tolarech

Město	částka
Kadaň	800
Ústí nad Labem	500
Most	1.500
Litoměřice	2.000
Slaný	750
Žatec	1.000
Louny	2.500
Jáchymov	4.000
celkem	13.050

Joachimu Šlikovi se podařilo zajistit od bohatého jáchymovského měšťana Martina Haidlera půjčku ve výši 2.000 tolarů. Dále dokázal zajistit půjčku v hodnotě 4.000 tolarů od chebské městské rady.⁶⁸³

Sebastián Markvart zajišťoval peníze od následujících měst:

Tabulka 27: Výše příslibů finanční pomoci Sebastiána Markvarta v tolarech

Město	částka
Český Brod	250
Jaroměř	200
Nymburk	1.000
Kouřim	1.000
Čáslav	1.000
Staré Město pražské	3.000
Nové Město pražské	2.000
Malá Strana	500
Hradec Králové	2.500
Dvůr Králové	400
Mýto	400
Horní Slavkov	1.200
Celkem	13.450

⁶⁸² Tamtéž.

⁶⁸³ NA, ČDKM IV., Čechy 18.1.2 – 18.1.3, kart. 39.

Je nutno ještě doplnit, že města Kouřim a Čáslav se rozhodla dát v hotovosti pouze polovinu této částky, pro druhou polovinu se rozhodla, že na sebe převedou dluhy přímo a stanou se tak samy dlužníky. Soupis se stejnými městy se zachoval i v dopisu Ferdinandovi do Vídně, který je podrobnější v tom smyslu, že jednotlivé částky rozděljuje na peníze, které města hodlala přímo zapůjčit a částky dluhů, které se města rozhodla na sebe převzít. Peníze měly být od měst půjčeny na jeden rok. Kupř. České Budějovice se rozhodly na jeden rok zapůjčit již zmíněných 2.500 kgč. a neustanovenou částku v dlužích, které hodlaly na sebe převzít. Stejná částka je i v případě města Ústí nad Labem, kde je částka rozdělena přesně na polovinu v hotovosti a polovinu v dlužích. Pramen hovoří v případě Kadaně taktéž o stejné částce rozdělené na 400 kgč. přímé půjčky do svatojiřského platebního termínu a druhé poloviny v dlužích. Český Brod se rozhodl půjčit 500 tolarů, přičemž polovina je v hotovosti a polovina v dlužích. Vedle toho tento soupis obsahuje i zmínky o jiných městech. Podle tohoto pramene se Plzeň rozhodla zapůjčit 3.000 tolarů a tutéž sumu převzít ve dlužích. Další jsou Rokycany s 600 tolarů hotově, Beroun, který nabízel 500 tolarů v hotovosti nebo 800 tolarů v dlužích, Písek s 1.000 tolarů polovinou rozdělenou na hotovost a převzaté dluhy. Dalšími městy byly Cheb s 4.000 tolarů v převzatých dlužích, Rakovník s 800 tolarů půjčky do nového roku a 600 tolarů od Mělníka do svatojiřského platebního termínu. Kolínští chtěli půjčit 600 tolarů a kutnohorští 1.000 tolarů v převzatých dlužích. Mezi dalšími byly ještě Chrudim s šesti sty tolarů a Polička 400 tolarů pouze v dlužích. Některé částky se naopak liší s výše uvedenými tabulkami, jako je příklad města Klatov. Podle německého dokumentu se Klatovy celkově rozhodly zapůjčit 1.700 tolarů, přičemž 1.000 v hotovosti a 700 v dlužích. Stejně je to i u města Stříbra, které se uvolilo zapůjčit 1.000 tolarů, přičemž polovina měla být půjčena v hotovosti a v druhé polovině měly být převzaty pernštejnské dluhy. V případě Vodňan se jednalo o 1.000 tolarů, kterých bylo 600 na hotovosti a 400 v dlužích. Asi největší rozdíl je u města Sušice, kde se jednalo dokonce o 1.500 tolarů v hotovosti a další neznámou částku v převzatých dlužích. Městská rada Litoměřic se rozhodla zapůjčit 3.000 tolarů v 1.000 tolařech v hotovosti a 2.000 v dlužích. Most přislíbil půjčit 2.500 tolarů, polovinu do svatého Jiří a polovinu v dlužích. V případě Žatce se jednalo o 3.000 tolarů, přičemž rozdělení těchto peněz bylo obvyklé. U některých měst je částka oproti výše uvedeným tabulkám zase menší. Např. v případě města Loun to bylo 2.500 tolarů, přičemž polovina měla být zapůjčena do svatého Jiří následujícího roku

a polovina v již tolik zmiňovaných dlužích. Jáchymovští přislíbili oproti tabulce polovinu a pouze v převzetí dluhů. Kouřimští se rozhodli taktéž pouze půjčit polovinu při klasickém rozdělení na dvě poloviny, čáslavští nabídli 1.000 tolarů. Částka u Domažlic je stejná, nicméně městská rada mimo jiné přislíbila i převzetí některých dluhů neustanovené částky. Spolu s dalšími městy činila celková suma 63.600 tolarů, přičemž do nového roku mělo zůstat půjčeno 27.950 tolarů, do svatojiřského platebního termínu dalších 8.650 tolarů a v dlužích 27.000 tolarů. Vedle nám již známých osob, které byly pověřeny vyjednáváním s městskými radami, byl mezi nimi i hrabě z Plavna.⁶⁸⁴ Podle dalšího dokumentu z 13. ledna 1560, který hovoří znovu o vedených jednáních, lze usoudit, že jednání probíhalo na přelomu roku.⁶⁸⁵

Zachoval se nám i dopis Sebastiána Markvarta o jeho návštěvě v Českém Brodě a dalších městech. Svá jednání začal v Českém Brodě dne 5. prosince, kde se setkal s městskou radou, ale jednání nebyla od počátku šťastná. Podle formulace dopisu je pravděpodobné, že jednání byla vedenou přímo Sebastiánem. Městská rada nechtěla cokoli sama přislíbit a odkazovala, že králova žádost se týká celé obce, která není schopná se sejít během jednoho nebo dvou dnů, aby královskou žádost projednala. Nicméně nejednalo se o úplnou prohru, protože reprezentanti města přislíbili, že by měly být schopni odevzdat králi 1.000 kgm.⁶⁸⁶ Dne 7. prosince navštívil Sebastián Marvart Kouřim, kde se setkal prakticky s totožnou situací jako v Českém Brodě. Dokonce musel sáhnout k napomenutí celé obce, že je nutné dostat přání svého krále a argumentoval i velikostí obce oproti podstatně menšímu výše uvedenému městu. Jednání v Kouřimi pokračovala následující den a stále zůstávala neúspěšná. Králův velvyslanec se snažil pohnout kouřimské ke větší štedrosti argumentací, aby se chovali jako jiná královská města. Dále se přesunul dne 15. prosince do Kutné Hory, kde s radou o půjčení peněz jednal v sobotu. V pondělí 17. prosince pak odjel jednat do nedaleké Čáslavi.⁶⁸⁷ Celkem se podařilo třem zástupcům krále sehnat do počátku roku 1560 na umoření převzatých pardubických

⁶⁸⁴ NA, ČDKM IV, Čechy 18.1.-2, kart. 38.

⁶⁸⁵ Tamtéž.

⁶⁸⁶ *Nejprv přijel sem v úterý po sv. Barboře do Brodu Českýho a podly komisi své pokudby rozum muj postačil sem s nimi jednal kterýž mi na mnohá má předkládání žádný odpovědi nedali oznamujícíze, že svý obce tak kvapně za den neb za dva miti nemohou a své povolně jednati musejí... ..a seč nejvíc budou moci bejti, že rádi učinili naději má jest, že by měli 1.000 k. m. převedeni bejti.* in. NA, ČDKM IV., Čechy 18.1.2 – 18.1.3, kart. 39.

⁶⁸⁷ Tamtéž.

dluhů 31.800 tolarů.⁶⁸⁸ Ačkoli o tom nejsou přesvědčivé důkazy, písemnosti naznačují, že shánění peněz na zaplacení pardubického panství a převedení pernštejnských dluhů mělo celozemský charakter, který se netýkal pouze městského stavu. Ve svém dopise druhé poloviny roku 1559 vyzval císař Ferdinand svého syna Maxmiliána, aby se obrátil na města celého království.⁶⁸⁹ Nicméně dochovaly se pouze materiály z jednání s moravskými stavy, informace o situaci ve Slezsku potažmo obou Lužicích chybí.

Za přesvědčivý důkaz o vypsání celozemské půjčky lze považovat vídeňský dopis ze čtvrtého ledna 1560 Ferdinanda, který byl adresován Maxmiliánovi o koupi Pardubického panství. K tomuto dopisu podal dobrozdání arcivévoda a místodržitel Ferdinand. Současně se panovník rozhodl převzít dluhy po Jaroslavovi z Pernštějna a spolu s platbou ostatních dluhů a celého panství žádal král o vypsání celozemské sbírky, resp. půjčky, na zakoupení panství. A v souvislosti s tím nabízí otcovskou pomoc a radu.⁶⁹⁰

Ve vztahu k moravské půjčce se dochoval císařský dopis psaný v Brně z 2. prosince 1559 moravským stavům strany peněz, které poslala moravská města na zaplacení pardubického panství i týkající se prodeje královského panství Špilberk. Ačkoli jsou centrem našeho zájmu pouze Čechy, přesto si jej zde zmíníme. Pomoc moravských stavů měla spočívat ve hledání vhodného kupce za rozumnou cenu. Současně moravské stavy dostaly za úkol jednat s olomouckým biskupem a kapitulou o finanční pomoci císaři. Vzhledem k tomu, že církev na Moravě neztratila tolik vlivu a majetku jako tomu bylo v Čechách, šlo předpokládat, že teoretický zisk peněz od olomoucké kapituly nebude zanedbatelný. Jak ukazuje přiložená tabulka, podařilo se sehnat celkem 16.000 tolarů.⁶⁹¹

Tabulka 28: moravská půjčka roku 1559 v tolarech

Město	částka
Olomouc	4.000
Brno	2.000
Znojmo	2.000
Jihlava	3.000
Uherské Hradiště	1.000
Uničov	4.000

⁶⁸⁸ Tamtéž.

⁶⁸⁹ Tamtéž.

⁶⁹⁰ NA, ČDKM IV, Čechy 18.1.-2, kart. 38.

⁶⁹¹ NA, ČDKM IV., Čechy 18, 1-2 1-3, sv. 39.

Celkem	16.000
--------	--------

Kupní cena panství nicméně byla natolik vysoká, že nešla získat pouze z domácích zdrojů. Je proto logické, že panovník sháněl peníze i u zahraničních věřitelů. Kupř. prvního července se povedla dohoda mezi Pallery a panovníkem o půjčení 25.000 zlatých na českou berni následujícího roku 1560.⁶⁹² Samozřejmě, že tato částka byla úročena obvyklým úrokem. Jako jeden z mála se dochoval do dnešního dne dopis augsburského obchodního domu Hallerů z 27. prosince 1559, v němž Petter Paller píše Ferdinandovi, že si u něj vypůjčil jako prostředník pán von Geza 10.000 zlatých.⁶⁹³

⁶⁹² NA, ČDKM I, červenec – prosinec 1559, kart. 43.

⁶⁹³ Tamtéž.

60. léta 16. století aneb epilog Ferdinandovy vlády

V roce 1560 se uskutečnil jeden z největších nákupů majetku v předbělohorské době v Českém království a současně lze v šedesátých letech vysledovat skutečnost, že odpovědnost přejal Maxmilián, který už velmi často vystupoval místo svého otce. Královská koruna zakoupila panství Pardubice od Pernštejnů. Podle tradice si koupil vymínil král Maxmilián, jenž byl očarován krásou tohoto panství. Nicméně tradovaná částka 600.000 kgč. není přesná. Jak dokazují dochované primární materiály, suma výloh k nákupu panství Pardubice podle registru činila „pouhých“ 467.420 kgm. a 38 grošů.⁶⁹⁴ Vedle toho panovník přebral dluhy po Pernštejnech ve výši 36.923 kgm. K této částce je nutné ještě připočítat dalších 93.000 kgm, které byly ujištěny na litomyšlské, landštejnské a lanškrounské panství. To znamená, že celková částka byla 523.479 kop 16 grošů a dva a půl peníze vše míšeňských. Nicméně existuje i další pramen z 11. února 1561, který hovoří o vydání na pardubické panství. Jedná se o početní zprávu Dvorské komory hovořící o částce 400.000 tolarů.⁶⁹⁵ Současně s převodem panství byla vyslána delegace, která sepsala nutné opravy na rybníční soustavě Pardubic a Kunětické Hory a soupis munice a zbraní přítomných na Pardubicích.⁶⁹⁶

Jak jsme se již výše zmínili, z české berně měla být zaplacená půjčka, kterou si minulý rok vypůjčil císař u augsburské obchodní rodiny Pallerů. Tato částka, navýšená na 26.000 zlatých ale zaplacená nebyla, protože arcivévoda Ferdinand použil z této částky 13.896 zlatých pro vlastní účely. Bylo přislíbeno její zaplacení do konce roku znovu z vybraných daní.⁶⁹⁷ Zda již nakonec byl dluh uhrazen, se v pramenech již nedočteme. Bohužel tento rok vyšla splatnost i několika dalších říšských půjček, které byly vypůjčeny podle dokumentů devětadvacátého září 1554. Jednalo se celkem o 68.221 zlatých.⁶⁹⁸ V souvislosti s touto platbou psala Komora znovu o neudržitelném stavu panovníkovy kreditní politiky. Potřeba peněz byla znovu veliká, jak dokládá dopis krále Ferdinanda z 23. února arcivévodovi o nutnosti peněz pro vyplacení žoldů uherským vojskům, kterým je dlužen již několik set tisíc

⁶⁹⁴ NA, ČDKM I., leden – červen 1559, kart. 42.

⁶⁹⁵ NA, ČDKM IV., Čechy 18.1.2-18.1.3, kart. 39.

⁶⁹⁶ NA, ČDKM IV, Čechy 18.1-2, kart. 38.

⁶⁹⁷ NA, SM, D.1.1, 1527 – 1560, kart. 525.

⁶⁹⁸ Tamtéž.

zlatých.⁶⁹⁹ Finanční situace se stále nechtěla uklidnit, a proto 17. srpna nařizoval král Ferdinand loňským i letošním berníkům, aby vybrali co nejvíce berně a tu pak poslali po Adamovi Budovci do Vídně, aby mohlo být konečně vyplaceno uherské vojsko.⁷⁰⁰

V roce 1561 znovu hořelo v Praze. Jako minule byli z neštěstí obviněni Židé a rozhodovalo se o jejich vypovězení, nicméně v říjnu se za ně přimlouvali páni a rytíři, aby aktuálně se zdržující Židé v království nebyli vyhnáni a měli právo zde zůstat. Dne prvního října byl znovu svolán zemský sněm. Podle královské propozice žádal panovník o dostatečnou a stálou pomoc na další čtyři roky ve výši čtrnácti kop z tisíce. Sliboval, že hotovost bude využita pouze jako turecká pomoc pro *lid válečný a osazení hranic a míst pomezních*. Panovník si znovu stěžoval na problémy při výběru, množství berních nedoplatků a z ní vyplývající potřeby zadlužování, aby vyrovnal propad příjmů. Znovu byly ostatní země pod habsburskou vládou dávány za příklad pro ochotu uspokojovat královské požadavky.⁷⁰¹ V roce 1561 byl vytvořen další přehled dluhů ke stavu r. 1560, aby bylo jasné, co bude nutné zaplatit svatojiřský platební termín následujícího roku.⁷⁰² Splatných dluhů spolu s úroky bylo 72.953 tolarů 16 grošů a šest a půl peněz.⁷⁰³ Protože se nám zachoval i celková částka dluhu k červnu 1560, která byla 31.321 kop 30 grošů českých lze vidět, že dluhové zatížení neustále rostlo, což zřejmě souvisí i s převzetím pernštejnských dluhů⁷⁰⁴ V roce 1561 vydal Ferdinand nový mincovní řád, který byl reakcí na říšský mincovní řád z roku 1559 a pokoušel se vytvořit jednotnou mincovní soustavu Říše a území pod Ferdinandovou vládou ... *pro budoucí obecní dobré království Českého mince s tou novou říšskou mincí a zrnem jsme srovnati ráčili, a jaké by budoucně mince v království Českém a v zemích k němu připojených dělány býti měly a jaký při tom řád držeti by se měl, to všecko v tomto...* Měla být ražena mince dělitelná stejně jako zlatý říšský na šedesát krejcarů. Říšské zlaté měly být přijímány bez výjimek. Dále se nový řád snažil upozorňovat na stříbrné mince s nedostatkem stříbra, přičemž se jednalo o švédské, dánské, polské, ury-švejcarské, undervaldské, curychšské,

⁶⁹⁹ F. ROUBÍK, *Regesta*, I. díl, s. 132.

⁷⁰⁰ Tamtéž, s. 133.

⁷⁰¹ SČ III 27. Předložení královské na sněmu obecním, jenž zahájen byl na den 1. října 1561 na hradě Pražském za přítomnosti císaře Ferdinanda I., dostupné na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1561/t002700.htm> (dne 7.3.2013).

⁷⁰² NA, ČDKM I, leden – duben 1561, kart. 47.

⁷⁰³ Tamtéž.

⁷⁰⁴ NA, ČDKM IV, Čechy 9-9.1.1, kart. 32.

šafhauské, svatohavelské, bazilejské a soloturské tolary, španělské, francouzské, nizozemské, pruské apod.⁷⁰⁵

Dne 27. května 1561 psal z Vídně král Ferdinand arcivévodovi následující dopis. Na posledních sněmech král a jeho osoby jednali se stavy o vzrůstajícím tureckém nebezpečí, na což reagovaly stavy ochotou svolení tzv. turecké pomoci. Bohužel ta dosud nebyla celá splacena. Král je však dlužen vojsku žold za deset až patnáct měsíců a to neustále naléhá na jeho zaplacení. Rád by nyní zjistil skutečný stav vojska, jenže to je musí vyplatit. Kdyby nebylo ostatních zemí, které peníze odvádějí, vojsko by se již rozešlo. Podle jeho zpráv, daň byla stavy vybrána, ale nebyla odvedena do královské pokladny. Žádal od arcivévody, aby se sešel s nejvyššími zemskými úředníky a s nimi jednal, jak vybrat berní nedoplatky. Pokud stavy nebudou chtít zaplatit takové pohledávky, má využít všechny možné prostředky, vč. zatykačů, odebírání statků a vsazení do věže. Žádal o zaslání výtahu berních nedoplatků vč. Horní a Dolní Lužice, horního a dolního Slezska, kde panuje stejný nešvar. Vybrané peníze měl colmistr ihned odvést do Vídně.⁷⁰⁶ Těchto peněz se zde nesešlo mnoho, protože podle dopisu z 15. června to bylo přes patnáct tisíc, ale musel z nich zaplatit proviantmistru v Uhrách a některým z lidí na uherském pomezí. Pro vojsko tak nic nezbylo.⁷⁰⁷

Podle usnesení zemského sněmu z října 1561 se na osazení pomezních zámků v Uhrách mělo vybrat majetkové daně 12 kop z 1.000 kgč ve dvou obvyklých splatných termínech. Byli zvoleni noví berníci a těm přisouzen obvyklý plat. Dále bylo povoleno posudném z jednoho věrtele po dvou groších na dvě léta, protože *...pro časté a znamenité bez přestání těžké války a vydávání od počátku J. M. kralování až do této chvíle, netoliko vlastní statky komory své na větším díle všechny a nejvýše rozzastavovati a podle toho u velikou znamenitou sumu peněz se vzdlužiti k tomu přinucen býti ráčil, aby stavové pro první těžká vydávání a takovouto velikou potřebu, kterouž J. M. C. pro obhájení a obdržení hranic obtížen býti ráčí...* Současně bylo posudné určeno na zaplacení dluhů Maxmiliána II., a to jeden groš z piva bílého i ječného na dva roky. Dále, jak bylo zvykem, žádaly stavy o zápis

⁷⁰⁵ SČ III 30. Ferdinanda I. řád o minci, kterýž k několikeré žádosti stavův pro země koruny České vydán a vyhlášen byl 1. 1561. dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1561/t003001.htm> (dne 7.3.2013).

⁷⁰⁶ F. ROUBÍK, *Regesta*, I. díl., s. 135.

⁷⁰⁷ Tamtéž.

určitých sum na královské statky jako kupř. v případě sirotkovi Veronice z Lípy po Karlu ze Žerotína na kolínském panství.⁷⁰⁸

Dne 3. září 1562 naléhal král na Ferdinanda Tyrolského, aby odeslal nové peníze z české berně, další peníze z Horní a Dolní Lužice na žold spišského vojska.⁷⁰⁹ O dvacet dní později reagoval arcivévoda z Chomutova s vysvětlením, že výběr berně zdržel nový mincovní řád. Podle jeho názoru, bylo zapotřebí, aby byla daň vybírána v mincích staré nominální hodnoty jak v Čechách, tak na Moravě ale i v obou Lužicích.⁷¹⁰ Peněz se stále nedostávalo, a proto bylo zemské potřeby sanovat novými půjčkami.

Na počátku roku 1563 se podařilo Komoře sehnat půjčku 60.000 zlatých od Karla Rachlingers. Částka byla poukázána na zástavu berně v Čechách, Moravě a Slezsku. Berně z Moravy a Slezska byla zastavena augsburskému domu Pallerů.⁷¹¹ Zásadní problém spočíval v tom, že potencionální příjmy byly již a priori odkloněny z komorní pokladny, ale panovník stále žádal, aby celý výnos byl určen na jiné účely, přičemž nejčastěji to byla výplata uherského vojska. Kupř. v červenci 1563 dostal Adam Budovec z Budova příkaz, aby vyzvedl 25.120 kgm daně z Čech a Lužice a odevzdal je úřadu válečného pokladníka pro válečné účely.⁷¹² Stav komory v 1563 nebyl zrovna nejlepší. Snaha o získání alespoň nějakých hotových peněz vedla úředníky Komory ke hledání zdrojů na všech stranách. Jako jeden z možných zdrojů půjček přicházeli v úvahu sami královští úředníci, na které se úřad obrátil. Zachoval se nám dopis úředníka pražského ungelu z roku 1563, který na žádost o půjčku kontruje, že je sám dlužen a není v jeho silách cokoli půjčit.⁷¹³ Velkou částku se však podařilo sehnat od jiných. Kupř. společně půjčili Vilém z Rožmberka a Vilém Trčka 20.000 tolarů dne 21. dubna 1563 na záruku, tzv. rukojemství, některých českých měst. Splatnost půjčky byla na svatojiřský termín roku 1564, resp. do čtrnácti následujících dní.⁷¹⁴ Do dalšího jednání se na počátku května zapojil i přímo arcivévoda Ferdinand, který ve svém dopise navrhoval, aby oba potentátci zpět získali peníze z neodvedených daní a úroků.⁷¹⁵

⁷⁰⁸ SČ III. 28. Snešení sněmu obecního, jenž zahájen byl dne 1. října l. 1561 na hradě Pražském. dostupné na adrese <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1561/t002801.htm> (08.03.2013).

⁷⁰⁹ F. ROUBÍK, *Regesta*, I. díl, s. 136.

⁷¹⁰ Tamtéž.

⁷¹¹ NA, ČDKM I, leden – květen 1563, kart. 51.

⁷¹² NA, ČDKM I., červen – září 1563, kart. 52.

⁷¹³ NA, SM, D 1.1, 1563, kart. 526.

⁷¹⁴ Tamtéž.

⁷¹⁵ Tamtéž.

Druhá polovina roku 1563 se nám zachovala ve světle dopisů arcivévody Ferdinanda, který jménem otce žádal, aby jeho věřitelé měli dále trpělivost se splácením svých dlužných částek, aby nežádali jejich zaplacení v řádném termínu a ponechali delší čas k jejich zaplacení. Kupř. 5. října se arcivévoda obracel na Bořivoje z Donína, Bohuslava Malovce, Petra ze Schellenbergu, Jindřicha Mikuláše z Lobkovic, Kryštofa Hasištejnského, aby nežádali zaplacení dlužných částek o nadcházejícím svatohavelském platebním termínu, ale počkali do následujícího svatojiřského termínu roku 1564.⁷¹⁶ Vedle narůstajícího problému Komory se splácením dluhů se podařilo arcivévodovi Ferdinandovi přesvědčit svého otce, aby na sebe převedl 30.000 tolarů dluhů, které se později staly velkým břemenem bratra Maxmiliána II.⁷¹⁷

Podle sněmovních artikulí z ledna z roku 1564 mělo být vybráno 12 kgč. z 1.000 kop, a to polovina na svatohavelský platební termín a druhá polovina o svatém Jiří, resp. 14 dní potom. Posudného bylo povoleno *...po jednom groši českém z jednoho každého věrtele piva bílého neb ječného, což kdo na prodej vystaviti dá až do výš psaných dvou let pořád zběhlých dali a vyplnili. Kterězto posudní hned v úterý po neděli Invocavit, to jest po první neděli postní najprvé příští, se vybírati počíti má, a při suchých dnech letničných najprvé příštích první dávka J. M. C. i také J. M. Kr. aby dána a vyplněna byla, a tak při každých suchých dnech až do vyjití těch dvou let vajběřčím krejským aby se dávalo...*⁷¹⁸

Prameny pro rok 1564 obsahují zajímavý dokument *přípisu všech účtů, které jsou v buchhalterii JMC s některými osobami léta Páně 62, 63 a 64 do soboty před sv. Jiřím tohoto 1564 činiti.*⁷¹⁹ Seznam tak obsahuje na straně jedné dluhy, jež panovník dluží za služby nebo prosté úvěrování jednotlivým vysokým představitelům stavovské obce, a na straně druhé nedoplatky berní, které tyto osoby jsou povinovány české koruně. Jako nejvyšší hofmistr Jan nejstarší z Lobkovic měl za svůj post plat 850 kgč. ročního platu, nicméně panovník zůstal tomuto vysokému představiteli stavovské obce dlužen od března 1559 do konce června 1562, tj. celé tři roky a jeden kvartál, což dohromady činilo 2.762 a půl kopy českých grošů. Nicméně vedle tohoto je nutno vzít v úvahu i částky, jež *dotčený nejvyšší pan*

⁷¹⁶ Tamtéž.

⁷¹⁷ Tamtéž.

⁷¹⁸ SČ III. 108. Artikulové sněmu obecního, jenž zahájen byl dne 27. ledna 1564 na hradě Pražském. dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1564/t010800.htm> (dne 08.03.2013).

⁷¹⁹ NA, SM, D 1.1, 1564, sv. 526.

hofmistr jeho milosti císařské dlužen býti ráčí... Jednalo se druhý svatohavelský díl berně roku 1559 od sebe i svých poddaných, tj. 300 kop 49 grošů a 4 peníze vše českých. Dále pak nezaplatil oba platební termíny berně v roce 1560 za sebe i své poddané, tj. 659 kop 56 grošů a 5 peněz českých. Vedle toho neodvedl daně za sebe i své poddané v celém následujícím roce 1561 ve výši 659 kop 46 grošů a 5 peněz a naposledy první platební termín, tj. svatojiřský, roku 1562 ve výši 324 kop 5 grošů a dva a půl peníze. Nedoplatky majetkové berně tedy činily dohromady 1.945 kop 35 grošů a dva a půl peníze. Vedle toho neodvedl nejvyšší hofmistr daně za posudné, a to v termínu od sv. Jakuba roku 1559 do sv. Havla roku 1561, což je dohromady 9 kvartálů ze dvou pivovarů – točnického a zbirožského, a taktéž z městečka Černovice – z bílého a starého piva. Jednalo se o částku 144 kop a 40 grošů českých, které měla být odvedena výběřčímu v podbrdském kraji Jakobovi Kočkovi. Dále obdržel nejvyšší hofmistr za svou výše zmíněnou službu od Erharta Reytera, který byl správce rentmisterského úřadu v českém království kvitanci na 500 kgč. Sečtou-li se všechny dlužné částky, které byl Jan nejstarší z Lobkovic povinován Ferdinandu I., jednalo se o 2.590 kop 15 grošů a dva a půl peníze české. Pokud tuto částku odečteme od první uvedené, zjistíme, že dluh císaře u Jana nejstaršího z Lobkovic, nejvyššího hofmistra království českého, se rázem zmenšil na pouhých 172 kop 14 grošů a 4 a půl peníze české.⁷²⁰ Stejný postup byl aplikován i v jiných přehledech účtů. Kupř. u Viléma Trčky z Lípy se jednalo o jeho půjčku 5.000 kgč. panovníkovi. Nicméně Trčka dlužil druhý díl berně z roku 1560 z poddaných svých ve výši 355 kop 49 grošů a 5 a půl peníze. V Roce 1561 nezaplatil majetkovou berni ze svého statku v obou dílech, tj. 1.121 kop a 16 grošů a 5 peněz a dokonce ani ze svých poddaných ve výši 710 kop 20 grošů a 3 peníze vše českých. V roce 1562 opět nezaplatil ani jeden díl ani ze svých statků, tj. 1.121 kop 10 grošů a 2 peníze, a poddaných 673 kop 58 grošů a 5 peněz. Stejně tak neodvedl berni 1563 ze svého statku oba díly v hodnotě 1.121 kop 10 grošů a 2 peníze a ze svých poddaných 674 kop 56 grošů a 3 peníze.⁷²¹

S přechodem úplné vlády na Maxmiliána II. souviselo i vytvoření celkových přehledů, které se týkaly finanční situace království. Bohužel do dnešních dnů se nedochoval přehled věřitelů Ferdinanda I., jako tomu bylo u jeho syna o dvanáct let později, ale dochoval se přehled osob, jež dlužily na berni let 1552 až 1564

⁷²⁰ Tamtéž.

⁷²¹ Tamtéž.

s výjimkou roku 1555.⁷²² Tento přehled je jak strukturovaný podle jednotlivých krajů – kupř. v roce 1552, tak i rozdělen podle dlužné částky, kolik šlechtic dlužil za svou osobu i za své poddané. Mezi dlužníky byly jak vysoce postavené osoby, kupř. Albrecht Šlik, který nezaplatil za daňový termín v roce 1552 sto kop grošů českých za sebe a sto kop za své poddané, či Florián Griespeck, který v plzeňském kraji neuhradil za sebe 249 kop a za své poddané 156 kop. Mezi dlužníky byly i vdovy jako byla např. Eliška z Postupic z čáslavského kraje, která dlužila celkem 443 kgč. Následující tabulka ukáže celkový přehled podle jednotlivých let.

Tabulka 29: Přehled dlužných částek v berni v kgč.

Rok	Částka
1552	1.496 a 40 gr. 3,5 p.
1553	2.828 a 4 gr. 2,5 p.
1554	994 a 11 gr. 5 p.
1556	1.497 a 31 gr. 5 p.
1557	1168 a 2 gr. 3,5 p.
1558	547 a 5 gr. 2,5 p.
1559	2.309 a 21 gr. 5 p.
1560	1.464 a 54 gr. 0,5 p.
1561	1.171 a 39 gr. 2 p.
1562	1.397 a 9 gr. 3,5 p.
1563	1.095 a 31 gr. 2,5 p.
1564	1.286 a 54 gr. 0,5 p.

Celkově se jednalo o ohromující částku 17.257 kop 6 grošů a 1 peníz českých. Je otázka, proč je tato částka tak obrovská a jak je možné, že někdo toleroval nedoplatky staré dvanáct let. Odpověď je však na snadě. Komora je tolerovat musela, protože tito dlužníci byli současně i královi věřitelé a daně si nechávali jako kompenzaci za dlužné částky, které král nesplácel, a nerozlišovali, jestli se jednalo o klasický dluh nebo prostě o nezaplacené služné za nějaký dvorský úřad. Současně někteří z těchto lidí patřili k nejvyšší elitě království a král si je nemohl zneprátnit uvazováním se do jejich statků a vymáháním částek, ačkoli rozhodně neplatilo, že by stavy vystupovaly jednotně, na takovéto útoky by

⁷²² NA, ČDKM IV, Čechy 8, kart. 30.

z nejvyšší pravděpodobnosti reagovaly až přehnaně ostře, což pochopitelně nikdo nechtěl riskovat.

V červenci 1564 zemřel ve věku jednašedesáti let císař a král Ferdinand I. Suverénním panovníkem se stal jeho prvorozený syn Maxmilián II. (1527 – 1576). Jeho situaci komplikovalo rozhodnutí otce, rozdělit monarchii mezi tři syny politickým testamentem z roku 1555.⁷²³ Maxmilián II. tak přišel o významné finanční zdroje tyrolských stříbrných dolů. Tím se opět zvýšila důležitost příjmů z českého království a zintenzívněly snahy vyřešit zdárně existující berní chaos. Podle R. Hildebranda činil státní dluh při nástupu nového císaře 12 miliónů zlatých.⁷²⁴

Dne 12. srpna 1564 Maxmilián II. vydal ve Vídni mandát pro Chebsko, Loketsko a Kladsko, v němž informoval, že jeho bratr Ferdinand znovu přijal místodržitelství, který zastával ještě za života otce. Současně zdůrazňoval, že je zapotřebí sehnat peníze na výplatu uherského vojska a nedoplatky berně i posudného. Bez těchto peněz prý hrozilo svévolné rozpuštění vojska.⁷²⁵

⁷²³ P. S. FICHTER, *Emperor Maximilian II.*, Yale University, New Heaven, London 2001, s. 56. Nejstarší syn se stal podle tohoto testamentu císařem, uherským, českým králem, stejně tak arcivévodou rakouským Horních a Dolních Rakous. Druhorozený Ferdinand obdržel Tyrolsko, Přední Rakousy a nejmladší Karel Vnitřní Rakousy. Zbytek země jako např. Štýrsko a Korutany tvořily až do roku 1619 samostatný teritoriální stát s centrem ve Štýrském Hradci. Viz T. WINKELBAUER, *Österreichische*, I. díl, s. 44.

⁷²⁴ R. HILDEBRAND, *Der Kaiser*, in: F. Edelmayer, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), *Finanzen und Herrschaft*, s. 237.

⁷²⁵ F. Roubík, *Regesta*, I. díl, s. 138.

Závěr

Ferdinand, který vyrostl po všech stranách ve vyspělém prostředí uznávané královské moci, nastoupil na trůn v zemi, která v již mnoho desetiletí nepoznala silného panovníka. Během jagellonské vlády došlo z rozkladu královské moci a majetku. Hořká příchut' ze zisku svatováclavské koruny po nuceném zřeknutí se práv manželky, vysokých odměnách volitelům i ze zcela mimořádné volební kapitulace, musela být zjevná. Ferdinand proto doufal v brzkou restituci královských práv a majetků, kdežto stavovská opozice myslela na uhrazení všech svých pohledávek z prostředků rakouských zemí, které mladému králi patřily. Vzhledem k faktu, že zákonodárná moc včetně potvrzování nových daní byla zcela v rukou stavů, nemohl si panovník dovolit proti opozici postupovat přímo. Obklopil se vybraným okruhem osob, které se snažily jednat se stavy a hledaly další podporu Ferdinandových plánů. Hlavním představitelem tohoto okruhu byla Česká komora, tj. nově vzniklý úřad, který měl panovníka zastupovat ve finančních záležitostech. Avšak ta se nejprve musela vyrovnat s nedůvěrou stavovské opozice, která v ní spatřovala pouze králův nástroj. Svou pozici musela obhajovat i vůči jiným nejvyšším úřadům a několikrát žádat Ferdinanda o pomoc.

Jiným problémem bylo, že daně a poplatky nebyly vybírány důsledně. Stavy si ponechávaly jejich část a někdy i několik ročníků pro uhrazení svých pohledávek, ať už se jednalo o dluhy, anebo nevyplacené mzdy. V celém bernictví byl současně velký listinný nepořádek. Aktuální nedostatky peněz byly řešeny půjčkami, které byly znovu ujišťovány na královském majetku či jeho výnosech. Ani u nich neexistoval jednoznačný soupis, komu, kdy a co se má zaplatit. Běžně se stávalo, že výnosy, kupř. z jáchymovských dolů, byly použity jako výplata pohledávky několikrát. Česká komora na tento jen upozorňovala a snažila se je řešit pomocí různých druhů register. Sám panovník tento trend zadlužování podporoval, protože trval na uspokojení svých potřeb před potřebou placení svých dluhů. Celý systém se nezhroutil jen z důvodů ochoty věřitelů neustále půjčovat, přičemž doufali, že tento kapitál vymění za kapitál symbolické roviny, tj. lukrativního úřadu, vděčnosti panovníka, apod. Bývalo zvykem, že věřitel panovníkovi i část dluhu odpustil. Ferdinandova správa se pokoušela několikrát o reformu daní, přičemž tyto úspěchy končily vždy nezdarem. Jasným příkladem je pokus zavedení daně z prodeje podle španělského vzoru, kdy se daňové zatížení přesunulo na městský stav. Celkově byla

tato daň obyvatelstvem ignorována.

Další rovinou problému Ferdinandovy finanční správy byla zahraniční politika. Vzhledem geografickému prostoru musel panovník čelit sporům na západní i východní hranici. Na jedné straně to byly problémy s říšskými knížaty, resp. jejich luterskou frakcí, a na straně druhé nekončící válka v Uhrách, buď proti Zápolskému, nebo přímo proti Osmanům. Jednalo se o obrovské částky, které bylo potřeba nárazově shánět a platit, jinak hrozilo vzbouření vojska a likvidace celého soustátí. České stavy se chovaly v této otázce otevřeně negativně, obviňovaly panovníka, že jej nic jiného než tyto spory nezajímá a velmi často jeho snahy o větší výběry peněz či přímo zemskou hotovost bojkotovaly. Bylo proto nezbytné množství těchto pohledávek řešit půjčkami, což vedlo znovu k velkému zadlužování.

Situace se nakrátko změnila po roce 1547, kdy do rukou krále přešlo velké množství městského i šlechtického majetku, či byla zavedena dědičná daň z piva, tzv. posudné. Tento potenciál ale nebyl využit, neboť již následujících letech evidujeme nové finanční krize. Část majetku byla měšťům vrácena a částí odměněni věrní. Jednoznačně pozitivním prvkem bylo uvedení nového místodržitele, mladšího syna krále Ferdinanda. Ten jako jediný se podrobně seznámil s finanční a hospodářskou situací království a naléhal na otce, aby zisky z koruny neodváděl do Vídně, neboť jsou potřebí k umořování zdejších pohledávek. Nicméně ani tento nerezignoval na nákladnou reprezentaci svého statutu, takže i on stojí za zvyšující se dluhovou zátěží. Můžeme konstatovat, že panovník synova doporučení odmítl. Po návratu z pobytu ve Španělsku v padesátých letech přišel svými nároky na podíl ve správě i Ferdinandův starší syn Maxmilián. Ten bohužel kráčí ve stopách otce a neprojevil snahu se seznámit se stavem veřejných financí. Na jeho žádost je zakoupeno pardubické panství a převedeny pernštejnské dluhy na stát.

Panovník nechal po své smrti dluhy v celkové výši dvanácti miliónů zlatých. Sice se během jeho vlády podařilo stabilizovat veřejné finance, ale byla zásluha spíše jeho úřadů a místodržícího, kteří jediní projevili zájem. Ze strany Ferdinanda jsem tento trend nikdy nepozoroval. Stavovskou opozici se nikdy nepodařilo zcela zlomit, a proto výběr daní zůstal omezen na souhlas této politické síly. Zbývá si položit poslední otázky. Lze považovat Ferdinanda I. ve světle jeho finanční a hospodářské politiky za úspěšného panovníka? Domnívám se, že ano. I přes opakující se finanční krize, kdy italští kameníci ze stavby pražského Belvederu hrozili opuštěním díla, úředníci nedostali i rok zapláceno, věřitelé žalovali rukojmí u purkrabského soudu,

dokázal vytvořit ve středoevropském prostoru velmoc, které se podařilo udržet osmanská vojska mimo tento prostor. O to více jej musíme obdivovat, když si uvědomíme, že osmanskému sultánovi Sulejmanovi stačilo pouze rozkázat, kdežto panovníka čekala vždy složitá jednání. Nicméně na otázku, zda lze Ferdinanda I. považovat za prozíravého politika a dobrého hospodáře, musím odpovědět negativně.

Abstrakt v českém jazyce

Hospodářské a finanční možnosti raně novověkého státu ovlivňovaly jeho vojenskou a zahraniční politiku, kulturu a mnohé další aspekty života jeho obyvatel. Nástup Ferdinanda na český trůn znamenal zásadní změny u zmíněných aspektů a chápat rok 1526 jako pouhou obměnu dynastie by bylo příliš zjednodušující. Ferdinand, druhorozený syn španělské infantky Jany a vládce bohatého Burgundska Filipa, se v mládí seznámil s rozvinutou správou, kterou po smrti svého děda císaře Maxmiliána začal aplikovat nejprve v dědičných rakouských zemích a po volebním vítězství roku 1526 i v Českém království. Vídeňský krvavý soud v roce 1522 ukázal, jak mladý král snáší dělbu moci a jaká je jeho představa o řešení sporu s poddanými.

Královská moc byla po mnohaleté vládě Jagellonců v Českém království velmi oslabená a většina pravomocí přešla na úzký okruh šlechtických elit, jejichž počínání vedlo k eskalaci napětí mezi šlechtou a královskými městy, které svou roli upevnily již v husitských bouřích o století dříve. Základem sporu bylo opět hospodářství, hlavně spor o právo várečné. Dále je nutné zmínit, že od roku 1490 sídlili Vladislav a později i Ludvík v Uhrách a do Českého království se vydávali pouze výjimečně. Konec českých Jagellonců nastal na uherském bojišti, kdy Ludvík utonul při útěku z moháčské bitvy v roce 1526. Ačkoli již v roce 1515 byly uzavřeny svatební smlouvy mezi Habsburky a Jagellonci, které byly stvrzené i dvojitou svatbou, české stavy odmítly uznat dědičné nároky Anny, manželky Ferdinanda.

Volební jednání bylo vedeno především v zákulisí, kdy se pretendenti trůnu snažili přísliby finančních odměn získat jednotlivé volitele nebo předáky šlechty. Sama šlechta předložila rozsáhlý seznam podmínek, které většinou potvrzovaly stávající stav, ale částečně jej i překonávaly. Šlechta předpokládala, že výnosy země zůstanou v zemi a král ponese veškeré náklady, které bude hradit z vlastních zdrojů. Ferdinandova představa však byla přesně opačná. Arcivévoda, resp. jím vybraní zástupci, s podmínkami souhlasili, protože jinak by jeho šance proti bavorské kandidatuře byly minimální. Nicméně ihned po volbě panovník začal proti těmto podmínkám vystupovat.

Královská hospodářská základna, tzv. komorní zboží, byla v rozkladu. Panovník nastupoval v zemi, kde zbylo pouze pět komorních panství (Poděbrady, Kolín, Křivoklát, Tachov a Kadaň), která ale byla dále povinována odvádět splátky

z královských půjček. Nově objevené stříbrné doly v Krušnohoří srovnatelné ve vydatnosti rudy s prvopočátky kutnohorských dolů byly ve šlechtických rukou. Král byl největším dlužníkem svých poddaných, přičemž splatnost těchto pohledávek byla stanovena již na rok 1527. Jistým úspěchem bylo, že si panovník již v průběhu volebního jednání vymohl posouzení oprávněnosti dluhů ve spolupráci se stavy. Nicméně výsledkem bylo, že král musel většinu korunovační daně použít na platby takovýchto dluhů.

Prvním Ferdinandovým úkolem byla tedy reorganizace správy hospodářské a finanční politiky. Inspiroval se Dvorskou komorou, byrokratickým úřadem založeným domácím řádem v lednu 1527 ve Vídni. Tak spatřila světlo světa Česká komora v březnu téhož roku. Smyslem činnosti tohoto úřadu bylo řešení všech hospodářských otázek, které úřad uznal za vhodné svého zájmu a které mohly vést ke zlepšení prosperity a prospěšnosti komorních statků v Čechách, Moravě, Slezsku, Horní a Dolní Lužici. Jednalo se o čistě královský úřad, nepodléhající doзору stavů. Instrukce pro činnost Komory byla vydána Ferdinandem roku 1527 a později v letech 1530 a 1548, kdy reagovala na změny ve vývoji. Jedním z největších problémů nově vzniklého úřadu bylo, že většina stavovské obce na něj pohlížela s nedůvěrou a někdy jej i zcela ignorovala. Komora se musela obracet na krále s žádostmi o podporu ve sporech s jinými úřady. Právě fond České dvorské komory představuje páteř předložené práce, protože představuje centrum královské hospodářské a finanční politiky.

Celá éra vlády Ferdinanda I. je poznamenána válkami s osmanskými Turky v Uhrách. Současně tyto představovaly největší zatížení královské poklady a hlavní a periodický argument pro získání vyšších daní na zemských sněmech. Současně nelze ignorovat i napětí ve Svaté říši římské, které několikrát propuklo ve vojenský konflikt.

Během celé vlády Ferdinanda lze doložit opakující se krize, které hraničily s insolventností země. První nastala již s nástupem Ferdinanda I. na český trůn a zlepšení pozorujeme až po roce 1530. Její příčinou byla nedostatečná hospodářská základna země, velké množství královských dluhů a odmítání České komory jako zástupce krále v hospodářských a finančních otázkách. Zlepšení přinesla až stabilizace hospodářství navýšením zisků, kupř. konfiskací šlikovských stříbrných dolů v Jáchymově, vypořádání se s většinou starých královských dluhů a uznání Komory. Stojí za zmínku, že s akutní pomocí České komoře přispěchal i nejvyšší

purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu, který byl u Ferdinanda pro svou roli při volebním zápasu velmi neoblíbený. Současně stojí za zmínku, že se země musela vyrovnat s novým vpádem Osmanů do arcivévodství a obležením Vídně, jejímuž zachránění podřídil Ferdinand výnosy všech zemí.

Třicátá léta jsou významná především pokusem o změnu berního systému a právní úpravou důlního podnikání na směnu 1534. Tak zvaným Narovnáním o hory a kovy byla upravena těžba drahých i barevných kovů a sjednocena legislativa dané problematiky. Panovník se vzdal určité části horního regálu a dovolil šlechtě plně se věnovat dolování tzv. nižších kovů, vesměs barevných. Tzv. vyšší kovy, tj. zlato a stříbro, si panovník vyčlenil pro sebe. Z našeho pohledu představuje změnu zásadní významu zrušení majetkové daně a zavedení daň z prodeje. Tím byla současně odstartována nová hospodářská krize, kterou lze vysledovat až do roku 1536. Nová daň vycházela ze španělské alcavaly, její další vzory byly ve Francii a Itálii. Ferdinandovým záměrem bylo vytvoření stálého finančního zdroje k hrazení nákladné mezinárodní i domácí politiky, tzn. zaplacení především uherské fronty, vykoupení zastavených panství a důchodů. Předpokládalo se, že během tříletého období dosáhne odvod daně až půl miliónu zlatých. Daň z prodeje byla současně podporována šlechtou, protože se daňové břemeno přesouvalo na města. Plátcem daně se stával prodejce a nikoli producent z důvodu, aby nebyla ovlivněna sama produkce potravin. Hlavním zdrojem se měl stát prodej piva. Nicméně byla vybírána nedostatečně a spíše obecně ignorována, ačkoli pro ni bylo vytvořeno nové administrativně-byrokratické zázemí. Její výběr byl pozastaven již v roce 1535 a později byla zrušena. Nedostatečný výběr byl nahrazován půjčkami u domácích i zahraničních věřitelů, což vedlo k dalšímu zmenšování komorní základny státu. Nicméně je nutné konstatovat, že aktuální potřeba peněz byla půjčkami řešena velmi často.

Celá čtyřicátá léta lze charakterizovat jako dobu vzrůstajícího napětí jak na domácí, tak zahraniční politické scéně. Již v roce 1539 šlechta ústy Jana z Pernštejna, hejtmána moravského markrabství, v otevřeném dopise kritizovala dosavadní politiku krále a vysvětlovala, proč je panovník neoblíbený u svých poddaných. Vrcholem této krize bylo neúspěšné povstání části českých šlechticů a měst proti králi v roce 1547. Ještě je nutné zmínit jednu událost, která je taktéž důležitá pro předloženou práci. Jedná se o velký požár Prahy v roce 1541, který zasáhl i prostor Hradu, vč. kanceláře České komory. Došlo ke zničení drtivé většiny zemských

dokumentů, které se týkaly různých aspektů, vč. hospodářství a finanční politiky. Písemný fond České komory musel být obnovován ve spolupráci s Dvorskou komorou, která zpět do Prahy posílala již jednou zaslané dokumenty k opisu nebo přímo opisy důležitých listin. Jak jsme se již zmínili, napětí mezi králem a stavy vyvrcholilo povstáním, jehož porážku plně využil Ferdinand ke změně rozložení sil a zisku majetků a finančních zdrojů. Konfiskace městských majetků, zavedení dědičné daně z piva a neuvěřitelná ochota šlechty k finančním ústupkům přinesly panovníkovi ohromné zisky, které vedly k potřebě úpravy Komory a další správy. Mimo jiné proto byla vydána Instrukce roku 1548. Celkový výnos konfiskátů je odhadován přes milion zlatých. Téhož roku nastupuje jako místodržitel do Čech druhorozený syn krále Ferdinand, později zvaný Tyrolský, který během své vlády projevuje větší pochopení pro hospodářské těžkosti země než jeho otec. Ačkoli by se zdálo, že královským ziskem po roce 1548 došlo uzdravení hospodářství a financí, není tomu tak. Král předpokládal odvedení všech pokut k vlastním potřebám a nepočítal se sanací domácího hospodářství, popř. uhrazením dluhů. Finanční tíseň se měla krátkozrace řešit pouze novými půjčkami. Nebylo vůbec řešeno, že neustálé půjčky povedou pouze k další a hlubší krizi. Současně po roce 1547 dochází i úpravě mince v Království, kdy země přistupuje na krejcarový systém a je ukončena ražba pražského groše.

V padesátých letech se nám zachovaly soupisy příjmů a výdajů uskutečněných v Čechách a Horní Lužici, na nichž lze doložit platební bilanci. Velice často se do nového měsíce přenášel dluh z měsíce minulého, což znamená, že výdaje převyšovaly příjmy. Nicméně musíme konstatovat, že je to taktéž způsobeno, že velké příjmy, tj. daně, přicházely v pouze v určitém období. Nová zásadní krize království naplno propukla v roce 1555, kdy Komora sdělovala, že se do ledna téhož roku nevybral ani feník ze zemí České koruny a dokonce nepřišel ani jeden příznávací list majetku, podle kterého by byla daň vybírána. V této situaci musela Komora jako už mnohokrát čelit domácím a zahraničním věřitelům, kteří hrozili, že budou užívat královské statky, případně zažalují rukojmí. Před koncem padesátých let začalo jednání panovníka s Jaroslavem z Pernštějna o odkoupení pardubického panství, přičemž měly být převzaty i některé dluhy představitele jedné z nejvlivnějších panských rodin. Celková částka se pohybovala nad půl miliónem kop míšeňských grošů. Opět bylo nutné organizovat celozemskou půjčku.

V posledních čtyřech letech vlády krále v šedesátých letech pozorujeme

dokončení nákupu pernštejnského panství a předání moci Maxmiliánu II., který jej střídá po smrti na českém trůně. Rozdělením rakouských zemí mezi své tři syny přišel Maxmilián o významné finanční zdroje tyrolských stříbrných dolů. Tím se opět zvýšila důležitost příjmů z českého království a zintenzívněly snahy vyřešit zdárně existující berní chaos. Podle R. Hildebranda činil státní dluh při nástupu nového císaře 12 miliónů zlatých.

Ferdinand I. nastoupil na trůn v království, které nebylo po dlouhá léta zvyklé na prosazování královské moci. Šlechta předpokládala, že panovník bude svou politiku hradit ze zahraničních zdrojů, pozvedne království a rozhodně nezmenší vydobytá práva stavovské obce. Ferdinandovy představy byly úplně opačné. V celkovém hodnocení musíme za úspěšnějšího považovat krále, kterému se podařilo zlomit hospodářskou moc měst, zavést trvalou daň z piva, mnohé byrokratické úřady apod. Úspěch rezistence šlechty v některých aspektech byl umožněn především rozložením moci, kdy si panovník nemohl dovolit proti nim zakročit přímo. Jakmile měly stavovské elity pocit, že se děje újma jejich právům, dokázaly vystupovat až obdivuhodně jednotně. Ferdinand současně bohužel neprokázal moc široký rozhled, protože zisky žádal vždy urychleně odvést ke své potřebě a nestaral se o zlepšení situace, která by vedla i k lepším výběrům. Na druhou stranu dokázal mistrně využívat partikularismu jednotlivých zemí, což mistrně převedl při své volbě ve vztahu k vedlejším zemím Koruny.

Abstrakt v anglickém jazyce

The economic and financial policy of early modern state influences its military and foreign policy, cultures and other life's aspects of its inhabitants. Ferdinand's accession to the throne meant turning point at the above mentioned aspects. It would be highly simplified to mark year 1526 just as a change of ruling dynasty. Ferdinand I., the second son of Jane who was Spanish heiress and Philip who was Burundian ruler, learned advanced administration and at first he started to apply it in Austria after death of his grandfather Maximilian I. After his election victory he started to apply it also in the Kingdom of Bohemia. In 1522 the Blood Judgment in Vienna showed King's tolerance with separation of powers and his conception of solution of a dispute with liege people.

The king's authority was weak in the Kingdom under the Jagiellonian rule. Most of power was in hands of few elites and there was tension between aristocracy and king's towns because of economy (brewing) and political power. Since 1490 Jagiellonian kings had governed from Buda in Hungary and had visited Kingdom of Bohemia rare. The last king named Louis II. deceased during the battle of Mohács in 1526. Although Jagiellonian dynasty and House of Habsburg concluded marriage settlements, Czech nobility refused heirdom of Anna, Ferdinand's wife.

Election dealings took place in backstage mostly. Qualifiers tried to gain votes for them with fiscal promises. Nobility put forward their conditions which on the one hand acknowledged current state. On the other hand these conditions also overcame it partly. They supposed that new king would pay everything from his own sources. Ferdinand's idea was totally in opposite. However his deputies had to agree with the above mention otherwise his candidature was hopeless. After his election he started to stand out against these conditions.

The king's economic foundation, so-called chamber-goods, was in decay. At the beginning of his reign he had just five domains (Podebrady, Kolin, Krivoklat, Tachov and Kadan) and these were also bounded to many creditors. New founds of rich silver mines in Ore Mountains belonged to nobles. Monarch was the biggest obligator and the maturity of debts was assessed in 1527. However he succeeded with his condition to qualify the validity of debts with nobles' help. Ferdinand I. had to use the coronation tax for paying the above mention debts.

Ferdinand's first step was reorganization of economic and financial

administration. He was inspired by the Courtly Chamber and established Bohemian Chamber in March 1528. This authority was competent for all economic tasks and its duty was improvement prosperity of the Kingdom. The authority was not under the supervision of Bohemian nobility. Instructions for activities were issued in 1527, 1530 and 1548. The most serious problems of new authority were that estates of the realm regarded with skepticism or ignored it. The Chamber had to ask the King for help very often. The Chamber's funds were very important for my thesis, because it was center of king's economic and financial policy.

The whole reign of Ferdinand I. was stigmatized by conflicts with Ottomans and in Holy Roman Empire. The costs of war were the biggest problem for Ferdinand's treasury and periodical argument at the sittings of Bohemian assemblies.

It is possible to document repetitious crisis during the reign of Ferdinand I., which verged on his insolvency. First of them came in his accession to the throne and improvement could be noted after 1530. The causes of crisis were weak economic situation of the king, too many debts and disregard for the Chamber. The improvement occurred after revenue's stabilization.

The thirties were very important due to the fact that Ferdinand I. tried to change the system of taxation and the legal regulation of mining in 1534. Based on the document Accord on Mountains and Metals (*Narovnani o hory a kovy*) the King traded off mining low metals (non-ferrous metals), but higher metals (gold and silver) belonged just him. As we said very important was the change of the taxation's system from tax on property to sales tax. The sales tax appeared from Spanish alcavala and was influenced by French and Italian taxes. Ferdinand I. wanted to create permanent financial resource for his policy. Proceeds were believed to be in amount of half million gulden in three years. New tax was supported by nobles because it was paid by towns mainly. Primary resource was beer's sale. However implementation of the tax started a new crisis because it was ignored widely. It was stop in 1535 and cancelled later. A lack of funds was replaced by new debts at native and foreign creditors. It conducted to reducing of economic foundation of the Kingdom. We can note that debts as a financial resources were used very often.

The Fortieth could be described as years of increase of animosity between King and his nobles. For example Jan from Pernstejn, Moravian hetman, criticized the King in his open letter already in 1539. The peak of the crisis was unsuccessful uprising committed by part of Bohemian nobles and towns. In 1541 the Great fire

damaged also large parts of Prague's cities. Prague castle was also badly damaged and many of official documents (incl. fonds of the Chamber) were destroyed. It was renewed with a cooperation with the Courtly Chamber which sent back important document for transcript. The victory over the uprising gave chance the King to change the system. Seizure of towns' and nobles' properties, permanent beer's tax and subsidizing nobles in financial tasks brought him gain. The worth of seized properties was valued around one million gulden. In 1528 became Ferdinand, the second King's son, Bohemian governor. Nevertheless the economic and financial policy had not been improved because the king supposed to get all financial resourced for himself.

We found many revenues' and expenses' checklists for Bohemia and Upper Lusatia in the Fifties. Debts were very often transferred from last month to new one. On the one hand it meant that expenses were larger than revenues. On the other hand it is necessary to note that large revenues came in the Chamber in certain terms only. New crisis began in 1555 when the Chamber wrote the King that they did not receive neither cash nor declaration since January. Native and foreign creditors threatened with seizure of King's property or judgment against guarantees. At the end of the fifties had begun a negotiation about acquisition of Pardubice's domain between the King and Jaroslav from Perstejn. Total sum was approximately round half million groschen. It was necessary to initiate new loan from native nobles, towns and foreign bankers.

In the Sixtieth Ferdinand I. governed just four years. The buy the above mentioned domain was finished and king's duties were transferred to Maximilian II., firstborn son, who replaced him as new Bohemian king after 1564. However lands of Austria were divided out Ferdinand's sons and Maximilian lost silver mines in Tyrol. Due to the above mentioned fact the importance of the Kingdom of Bohemia increased. National debt was approximately twelve millions gulden according R. Hildebrand.

Ferdinand I. ascended the throne in the Kingdom which was not used to enforcement of king's power. The nobles supposed that he monarch would pay everything from his own sources, increase Kingdom and do not reduce their own power and liberties. Ferdinand supposed contrary. We have to submit that total winner was the King. He broke towns' power, enforced permanent beer's tax and many bureaucracy authorities. He took advantage of particularism in the Kingdom.

However he was not able to use his resources wisely because he did not want to invest in the Kingdom and he used them just for himself.

Přehled tabulek

tabulka	Název	strana
1	Příjmy krále	16-17
2	Důvody výdajů v Knihách habsburské dvorské pokladny	21
3	Válečné náklady a celkové náklady Dvorské pokladny (Hofzählamt) v rýnských zlatých	22
4	Výdaje v rýnských zlatých v jednotlivých letech	23
5	Dluhy a úroky v jednotlivých letech	23
6	Úvěrové příjmy dvorské pokladny na základě výzkumu třinácti zachovalých ročních počtů mezi lety 1556 až 1576 v rýnských zlatých	24
7	Příjmy zemských daní do dvorské pokladny 1556/57-1576	25
8	Původ příjmů dvorské pokladny 1556/57 – 1576 v rýnských zlatých	26
9	Přehled nejvyšších úředníků v době volby Ferdinanda I. českým králem	46
10	Přehled předpokládaných plateb bavorských vévodů při volebním zápasu v rýnských zlatých	49-50
11	Volitelé Ferdinanda I.	50-51
12	Platby prvních úředníků České komory v rýnských zlatých	62-63
13	Poplatky zemědělských produktů prodaných uvnitř království a při exportu	94-95
14	Platy přisedících zemského soudu	109
15	Platy dalších nižších úředníků v kgč.	111
16	Berníci podle jednotlivých krajů	121
17	Celkový přehled oceněného majetku podle jednotlivých krajů v kgč.	125-126
18	Platy nižšího personálu České komory v groších českých	130
19	Královští věřitelé vč. částek, úroku a rukojmí v kgč.	133
20	Věřitelé na královských statcích	134
21	Soupis příjmů z prodeje majetků Koruny v tolarech	149
22	Přehled nerozlišených příjmů komorních panství v kgč.	163-164
23	Další komorní příjmy v kgč.	164
24	Výše dvojitého posudného v českých krajích v tolarech	170
25	Výše příslibů finanční pomoci Janu ml. Popelovi z Lobkovic v tolarech	179
26	Výše příslibů finanční pomoci Joachima Šlika v tolarech	180
27	Výše příslibů finanční pomoci Sebastiána Markvarta v tolarech	180
28	Moravská půjčka roku 1559 v tolarech,	183-184
29	Přehled dlužných částek v berni v kgč.	191

Soupis pramenů a literatury

Soupis pramenů

ARCHIV NÁRODNÍHO MUZEA, Josef Janáček, Ferdinand I, č. 2323 – 2332.

NA, ČDKM I., 1472 – 1527, kart. 1.

NA, ČDKM I., 1528-1529, kart. 2.

NA, ČDKM I., 1530, kart. 3.

NA, ČDKM I., 1531-1532, kart. 4.

NA, ČDKM I., 1533-1534, kart. 5.

NA, ČDKM I., 1535-1537, kart. 6.

NA, ČDKM I., leden – prosinec 1538, kart. 7.

NA, ČDKM I., leden – prosinec 1539, kart. 8.

NA, ČDKM I., leden – prosinec 1540, kart. 9.

NA, ČDKM I., leden – prosinec 1541, kart. 10.

NA, ČDKM I., leden – prosinec 1542, kart. 11.

NA, ČDKM I., leden – prosinec 1543, kart. 12.

NA, ČDKM I., leden – prosinec 1544, kart. 13.

NA, ČDKM I., leden – prosinec 1545, kart. 14.

NA, ČDKM I., leden – červenec 1546, kart. 15.

NA, ČDKM I., srpen – prosinec 1546, kart. 16.

NA, ČDKM I., leden – červenec 1547, kart. 17.

NA, ČDKM I., srpen – prosinec 1547, kart. 18.

NA, ČDKM I., leden – červen 1548, kart. 19.

NA, ČDKM I., červenec – prosinec 1548, kart. 20.

NA, ČDKM I., leden – prosinec 1549, kart. 21.

NA, ČDKM I., leden – červen 1550, kart. 22.

NA, ČDKM I., červenec – prosinec 1550, kart. 23.

NA, ČDKM I., leden – prosinec 1551, kart. 24.

NA, ČDKM I., leden – červen 1552, kart. 25.

NA, ČDKM I., červenec – prosinec 1552, kart. 26.

NA, ČDKM I., leden – červen 1553, kart. 27.

NA, ČDKM I., červenec – prosinec 1553, kart. 28.

NA, ČDKM I., leden – červen 1554, kart. 29.
NA, ČDKM I., červenec – prosinec 1554, kart. 30.
NA, ČDKM I., leden – duben 1555, kart. 31.
NA, ČDKM I., květen – srpen 1555, kart. 32.
NA, ČDKM I., září – prosinec 1555, kart. 33.
NA, ČDKM I., leden – červen 1556, kart. 34.
NA, ČDKM I., červenec – prosinec 1556, kart. 35.
NA, ČDKM I., leden – červen 1557, kart. 36.
NA, ČDKM I., červenec – září 1557, kart. 37.
NA, ČDKM I., říjen – prosinec 1557, kart. 38.
NA, ČDKM I., leden – květen 1558, kart. 39.
NA, ČDKM I., červen – srpen 1558, kart. 40.
NA, ČDKM I., září – prosinec 1558, kart. 41.
NA, ČDKM I., leden – červen 1559, kart. 42.
NA, ČDKM I., červenec – prosinec 1559, kart. 43.
NA, ČDKM I., leden – duben 1560, kart. 44.
NA, ČDKM I., září – prosinec 1560, kart. 46.
NA, ČDKM I., leden – duben 1561, kart. 47.
NA, ČDKM I., květen – červenec 1561, kart. 48.
NA, ČDKM I., srpen – prosinec 1561, kart. 49.
NA, ČDKM I., leden – prosinec 1562, kart. 50.
NA, ČDKM I., leden – květen 1563, kart. 51.
NA, ČDKM I., červen – září 1563, kart. 52.
NA, ČDKM I., říjen – prosinec 1563, kart. 53.
NA, ČDKM I., leden 1564, kart. 54.
NA, ČDKM I., únor – březen 1564, kart. 55.
NA, ČDKM I., duben 1564, kart. 56.
NA, ČDKM I., květen 1564, kart. 57.
NA, ČDKM I., červen – červenec 1564, kart. 58.
NA, ČDKM I., srpen 1564, kart. 59.
NA, ČDKM IV., Čechy 7-7.12, kart. 28.
NA, ČDKM IV., Čechy 7.13-16, kart. 29.
NA, ČDKM IV., Čechy 8, kart. 30.
NA, ČDKM IV., Čechy 9-9.1.1, kart. 32.

NA, ČDKM IV., Čechy 9.1.2-9.2, kart. 33.

NA, ČDKM IV., Čechy 9.2-10.1, kart. 34.

NA, ČDKM IV., Čechy 18.1-2, kart. 38.

NA, ČDKM IV., Čechy 18.1.2-18.1.3, kart. 39.

NA, ČDKM IV., Čechy 20, kart. 53.

NA, ČDKM – L, 4, 1 B. (české oddělení Dvorské komory, Listiny)

NA, SM, D1.1, 1527-1560, kart. 525.

NA, SM, D1.1, 1561, kart. 526.

NA, SM, D1.1, 1562, kart. 526.

NA, SM, D1.1, 1563, kart. 526.

NA, SM, D1.1, 1564, kart. 526.

NA, SM, F44.1, kart. 757.

Biblií svatá aneb všecka svatá písma Starého i Nového Zákona, Praha 1909.

Edice

Wilhelm **BAUER** (ed.), Die Korrespondenz Ferdinands I., sv. 1., Wien 1912.

Wilhelm **BAUER**, Robert **LACROIX** (ed.), Die Korrespondenz Ferdinands I., díl. 2., sv. 1. -2., Wien 1937,1938.

Karel Jaromír **ERBEN** (ed.), Bartošova Kronika pražská do léta páně 1524 až do konce léta 1530, Praha 1851.

Reinhard **HILDENRAND** (Hgg.), Quellen und Regesten zu den Ausburger Handelshäusern Pale rund Rehlinger 1539 – 1642. Wirtschaft und Politik im 16./17. Jahrhundert, Tel 1: 1539-1623, Franz Steiner Verlag, Stuttgart 1996.

Josef **JIREČEK**, Hermenegild **JIREČEK**, Zřízení zemská Království českého XVI. věku, Praha 1882.

Hermenegild **JIREČEK**, Spisy právnické o právu českém v XVI. Století, Vídeň 1883.

Josef **KALOUSEK**, Řády selské a instrukce hospodářské 1350 – 1626, AČ XXII., Praha 1905.

Jaroslav **KOLÁR** (ed.), Bydžovský z Florentina Marek – Svět za tří českých králů (Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526 – 1596), Praha 1987.

KOLEKTIV autorů, Akta všech těch věcí (1547), Praha.

Petr **KREUZ**, Ivan **MARTINOVSKÝ** (edd.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích), Scriptorium, Praha 2007.

Anna **KUBÍKOVÁ**, Rožmberské kroniky a krátký a summovní výtah od Václava Březana, Veduta, České Budějovice 2005.

František **PALACKÝ**, Zřízení zemské království Českého za krále Vladislava r. 1500 vydané, AČ V., Praha 1862, str. 5 – 266.

Otto **PLACHT** (ed.), Odhad majetku stavů království Českého z r. 1557, VKČSN, třída filos.-hist.-filol., 1947, č. IV, Praha 1950.

Antonín **REZEK**, Paměti Mikuláše Dačického z Heslova, sv. 1., Matice česká, Praha 1878, 1880.

František **ROUBÍK**, Regesta fondu Militare archivu ministerstva vnitra RČS v Praze I. 1527 – 1589, Praha 1937.

Tomáš **STERNECK** (ed.), Historica Třeboň 1526 – 1547. Listy, listiny a jiné prameny k politickým dějinám období zrodu habsburksé monarchie, díl I. Písemnosti

z let 1526 – 1535, Historický ústav, Praha 2010.

SNĚMY ČESKÉ, sv. I-III, Praha 1877 – 1884.

Josef Vítězslav **ŠIMÁK** (ed.), Kronika Bartoše Písaře, FRB VI, Praha 1907.

Soupis literatury

www.biblenet.cz\bible

Gilbert **ANGER**, Illustrierte Geschichte der k. und k. Armee, 1. band, Wien 1898.

Walter **ACHILLES**, Landwirtschaft in der Frühen Neuzeit, Enzyklopädie Deutscher Geschichte 10, R. Oldenbourg, München 1991.

Gilbert **ANGER**, Illustrierte Geschichte der k. u. k. Armee, Wien 1898.

Jozef **BAĎURÍK**, Slovensko v zápase Ferdinanda I. o uhorskú korunu, in: J. BAĎURÍK (ed.), Slovensko a Habsburská monarchia v 16. – 17. storočí, Zborník príspevkov z vedeckého sympózia usporiadaného dňa 22. novembra 1994 v Bratislave, Bratislava 1994, s. 25 – 35.

Joachim **BAHLCKE**, Regionalismus und Staatsintegration im Widerstreit. Die Länder der Böhmischen Krone im ersten Jahrhundert der Habsburgerherrschaft (1526 – 1619), Oldenbourg, München 1994.

Wilhelm **BAUER**, Die Anfänge Ferdinands I., Wien und Leipzig 1907.

Peter L. **BERNSTEIN**, Dějiny zlata, Grada, Praha 2004.

Lenka **BOBKOVÁ**, 7. 4. 1348. Ustanovení koruny Království českého. Český stát Karla IV., Havran, Praha 2006.

TÁŽ, Cizí šlechta v politickém systému předbělohorských Čech, in: Jiří FÁK (ed.), Gryspekové a předbělohorská šlechta. Kralovice a poddanská města. Sborník příspěvků ze semináře konaného v Mariánské Týnici ve dnech 21. – 23. května 1997, Muzeum a galerie severního Plzeňska, Mariánská Týnice 1998, s. 3 – 10.

Bohumil **BONDY**, K historii Židů v Čechách, na Moravě a v Slezsku 906 až 1620, díl I., 906 – 1576, Praha 1906.

Tomáš **BOROVSKÝ**, Bronislav **CHOCHOLÁČ** (ed.), Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století, Matice moravská, Brno 2007.

Wilhelm **BRAUMÜLLER**, Die Anfänge Ferdinands I., Wien, Leipzig 1907.

Dieter **BREUER**, Gábor **TÜSKÉS** (Hrsg.), Das Ungarnbild in der deutschen Literatur der frühen Neuzeit. Der Ungarische oder Dacianische Simplicissimus im Kontext barocker Reiseerzählungen und Simpliziaden; Series: Beihefte zu Simpliciana - Volume 1; Year of Publication: 2005; Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien 2005.

F. B. von **BUCHHOLZ**, Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten I.-IX.,

Wien 1831-1838.

Werner **BUCHHOLZ**, Geschichte der öffentlichen Finanzen in Europa in Spätmittelalter und Neuzeit, Darstellung – Analyse – Bibliographie, Akademie Verlag, Berlin 1996.

Bertrand M. **BUCHMANN**, Österreich und das Osmanische Reich. Eine bilaterale Geschichte, Wien 1999.

Peter **BURKE**, Francouzská revoluce v dějepisectví, NLN, Praha 2004.

Václav **BŮŽEK**, "A tak jsem tam slouho zdžován byl". Čas v životě předbělohorských rytířů, in: DaS 15, č. 3, 1993, s. 10 – 25.

TÝŽ, Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem, Historický ústav, Praha 2008.

TÝŽ, Ferdinand II. Tyrolský a česká šlechta (K otázce integračních procesů v habsburské monarchii), in: ČČH 98, 2000, s. 261 – 291.

TÝŽ, K otázce mocenskopolitické struktury stavovského systému v Čechách ve druhé čtvrtině 16. století, in: AUC - Philosophica et historica 1, Studia Historica 34, 1989, s. 73 – 100.

TÝŽ, Klientela Pernštejnů a Rožmberků ve druhé polovině 16. století, in: Petr VOREL (ed.), Pernštejnové v českých dějinách, Pardubice 1995, s. 213 – 225.

TÝŽ, Der Kredit in der Ökonomik des Adels in Böhmen in der Zeit vor der Schlacht am Weißen Berge, in: HD 15, 1986, str. 27-64.

TÝŽ, Majetková skladba šlechty v předbělohorských Čechách, in: HD 14, 1986, str. 175-216.

TÝŽ, Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech, Historický ústav, Praha 1996.

TÝŽ, „Páni a přátelé“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, in: ČČH 100, 2002, s. 229 – 264.

TÝŽ, „Rytířské kratochvíle“ na místodržitelském dvoře arciknížete Ferdinanda, in: Tomáš BOROVSÝ, Libor JAN, Martin WIHODA, Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, Matice Moravská, Brno 2003, s. 653 – 662.

TÝŽ, Rytíři renesančních Čech, Akropolis, Praha 1995.

TÝŽ, „Svatý Jiří za humny jest“ (Úvěr v myšlení rytířských klientů předbělohorské doby), in: Studie Comeniana et historica 29, 1999, č. 62, s. 34 – 45.

TÝŽ, Šlechta ze zemí Koruny české na habsburských dvorech v předbělohorském století, OH 10, 2003, s. 153 – 189.

TÝŽ, Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách, Ústav československých a světových dějiny ČSAV, Praha 1989.

TÝŽ, Úvěrové podnikání rytířů Malovců v předbělohorské době, in: FHB 14, 1990, s. 135 – 194.

TÝŽ, Zahraniční trhy a kultura šlechtických dvorů v předbělohorských Čechách, in: ČČH, 1991, s. 692 – 713.

TÝŽ, Zrcadlo ctností, bohů a rozkoší. Sebeprezentace Ferdinanda Tyrolského v rytířských kratochvilích, Studia Rudolphina 6, 2006, s. 45 – 58.

Václav **BŮŽEK**, Josef **HRDLIČKA**, Pavel **KRÁL**, Zdeněk **VYBÍRAL** , Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku, Paseka, Praha Litomyšl 2002.

Václav **BŮŽEK**, Géza **PÁLFFY**, Integrace šlechty z českých a uherských zemí ke dvoru Ferdinanda I., ČČH 101, 2003, str. 542 – 581.

Rondo **CAMERON**, Stručné ekonomické dějiny světa. Od doby kamenné do současnosti, Victoria Publishing, Praha 1996.

Jaroslav **ČECHURA**, Jaroslav, České země v letech 1310 – 1378. Lucemburkové na českém trůně I., Libri, Praha 1999.

TÝŽ, České země v letech 1310 – 1378. Lucemburkové na českém trůně II., Libri, Praha 2000.

TÝŽ, České země v letech 1526 – 1583. První Habsburkové na českém trůně. I., Libri, Praha 2008.

Günther R. **BURKERT**, Protestantism and Defence of Liberties in the Austrian Lands under Ferdinand I., in: Robert J. W. EVANS - Trevor V. THOMAS (edd.), Crown, Church and Estates. Central European Politics in the Sixteenth and Seventeenth Centuries, London 1991, s. 58 – 69.

Petr **ČORNEJ**, Milena **BARTLOVÁ**, Velké dějiny zemí Koruny české VI. 1437 – 1526, Paseka, Praha – Litomyšl 2007.

Winfried **EBERHARD**, Monarchie und Widerstand. Zur ständischen Oppositionsbildung im Herrschaftssystem Ferdinand I in Böhmen, Oldenbourg, München 1985.

Friedrich **EDELMAYER**, Maximilian **LANZINNER**, Peter **RAUSCHER** (Hrsg.), Finanzen und Herrschaft. Materielle Grundlagen fürstlichen Politik in den habsburgischen Ländern und im heiligen Römischen Reich im 16. Jahrhundert, Oldenbourg, Wien München 2003.

Richard **EHRENBERG**, Das Zeitalter der Fugger. Geldkapital und Kreditverkehr im 16. Jahrhundert. Band I. Die Geldmächte des 16. Jahrhunderts; Band II. Die Weltbörsen und Finanzkrisen des 16. Jahrhunderts, Georg Olms, Hildesheim – Zürich – New York 1990.

Robert J. W. **EVANS**, T. V. **THOMAS** (edd.), Crown, Church and Estates. Central European Politics in the Sixteenth and Seventeenth Centuries, Macmillan, London 1991.

Robert J. W. **EVANS**, Vznik habsburské monarchie, Argo, Praha 2003.

Jean **FAVIER**, Zlato a koření. Zrod obchodníka ve středověku, Garamond, Praha 2006.

Thomas **FELLNER**, Heinrich **KRETSCHMAYR**, Die österreichische Zentralverwaltung I. Von Maximilian I. bis zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749). 1. Geschichtliche Übersicht, Wien 1907.

Paula Sutter **FICHTNER**, Emperor Maximilian II., Yale University Press, New Haven 2001.

TÁŽ, Ferdinand I. Wider Türken und Glaubensspaltung, Styria, Graz 1986.

Jindřich **FRANCEK**, 24. 10. 1517. Svatováclavská smlouva. Urození versus neurození, Havran, Praha 2006.

Anton **GINDELY**, Geschichte der böhmischen Finanzen von 1526 bis 1618, Wien 1868.

Johannes **HERRMANN** (Hrsg.), Politische Korrespondenz der Herzogs und Kurfürsten Moritz von Sachsen, Sechster Band, 2. Mai 1552 – 11. Juli 1553, mit ergänzenden Dokumenten zum Tod der Kurfürsten, Akademie Verlag, Berlin 2006.

Jan **HEŘMAN**, Fragmenty zemských berních rejstříků z r. 1523 a 1529, in: JSH 29, 1960, s. 48 – 50.

TÝŽ, Pražská židovská obec před r. 1541, in: Židovská ročenka 1991 – 1992, s. 37 – 46.

TÝŽ, Das Steuerregister der Prager Juden aus dem Jare 1540 (1528), in: Judaica Bohemiae, roč. I (1965), s. 26 – 58.

TÝŽ, Die wirtschaftliche Bestätigung und die Berufe der Prager Juden vor Iber Ausweisung im Jahre 1541, in: Judaica Bohemiae, roč. IV (1968), s. 20 – 63.

TÝŽ, Zemské berní rejstříky z l. 1523 a 1529 (Příspěvek k vývoji společenského rozvrstvení české šlechty v první polovině 16. století), in: ČSČH 10, 1962, s. 248 – 257.

TÝŽ, Židovský úvěr v předbělohorských Čechách, Praha 1970.

Georg **HEILINGSETZER**, Ein Baustein zur Entstehung der Habsburgermonarchie. Die Hochzeit Erzherzog Ferdinand in Linz (1521), in: W. SEIPEL (edd.), Kaiser Ferdinand I. Das Werden der Habsburgermonarchie 1502 – 1564, KHM, Wien 2003, s. 67 – 74.

Ernst C. **HELLBLING**, Österreichische Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte, Springer, Wien 1956.

Reinhard **HILDENRAND**, Der Kaiser und seine Bankiers. Ein Beitrag zum kaiserlichen Finanzwesen des 16. Jahrhunderts. in: F. Edelmayer, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), Finanzen und Herrschaft, s. 234 – 245.

Joseph **HIRN**, Erzherzog Ferdinand II. Von Tirol. Geschichte seiner Regierung und seiner Länder, 1. Band, Innsbruck 1885.

Zdeňka **HLEDÍKOVÁ**, Jan **JANÁK**, Jan **DOBĚŠ**, Dějiny správy, NLN, Praha 2007.

Michael **HOCHEDLINGER**, „Onus Militare“. Zum Problem der Kriegsfinanzierung in der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie 1500 – 1750, in: P. RAUSCHER (Hgg.), Kriesführung und Staatsfinanzen: Die Habsburgermonarchie und das Heilige Römische Reich von Dreißigjährigen Krieg bis zum Ende des habsburgischen Kaisertums 1740, Aschendorff, Münster 2010, s. 81 – 138.

Michael **HOCHEDLINGER**, Thomas **WINKELBAUER** (Hrsg.), Herrschaftsverdichtung, Staatsbildung, Bürokratisierung. Verfassungs-, Verwaltungs- und Behördengeschichte der Frühen Neuzeit, Böhlau Oldenbourg, Wien München 2010.

Sabine **HÖDL**, Barbara **STANDINGER**, „Ob mans nicht bei den juden (...) Richter und wolfailer bekommen müege? Juden in den habsburgischen Ländern als kaiserliche Kreditgeber (1520 – 1620), in: F. Edelmayer, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), finanzen und Herrschaft, s. 246 – 269.

František **HNÍDEK**, Sněm český za Ferdinanda I., Praha 1905.

Hana **HRACHOVÁ** a kol., Rokycany, NLN 2011.

Václav **HUSA**, Výrobní vztahy v českém mincovnictví v 15. a 16. století, in: Numismatický sborník II, Praha 1955.

Jiří **CHMELAŘ**, Kreditní politika Maxmiliána II. (1564 – 1576) se zvláštním zřetelem k Čechám, diplomová práce, Praha 2007.

Georg G. **IGGERS**, Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivy

- k postmoderní výzvě, NLN, Praha 2002.
- Wilma **IGGERS**, Die Juden in Böhmen und Mähren, München 1986.
- Josef **JANÁČEK**, České dějiny. Doba předbělohorská 1526 – 1547, Kniha I., díl I., Academia, Praha 1971.
- TÝŽ**, České dějiny. Doba předbělohorská 1526 – 1547, Kniha I., díl II., Academia, Praha 1984.
- TÝŽ**, České soukenictví v 16. století, in: ČsČH IV, 1955, s. 558 – 559.
- TÝŽ**, Dějiny obchodu v předbělohorské Praze, ČSAV, Praha 1955.
- TÝŽ**, Die Fugger und Joachimstal, in: Historica VI., 1963, s. 109 – 144.
- TÝŽ**, Italové v předbělohorské Praze (1526 – 1620), in: PSH, roč. XVI, 1983, s. 77 – 106.
- TÝŽ**, Nástup Habsburků na český trůn, Slovo k historii 5, Melantrich, Praha 1986.
- TÝŽ**, Obchod v předbělohorské Praze, ČSAV, Praha 1955.
- TÝŽ**, Pivovarnictví v českých královských městech v 16. Století, ČSAV, Praha 1959.
- Josef **JANÁČEK** a kol., Přehled dějin Československa I/II, 1526 – 1848, Academia, Praha 1982. (do 1792).
- Jan **JANÁK**, Zdeňka **HLEDÍKOVÁ**, Jan **DOBEŠ**, Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost, NLN, Praha 2005.
- Dalibor **JANIŠ**, Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545, Matice moravská, Brno 2005.
- Brigitte **JIRASEK**, Geldhandlungen. Quellen und Studien zur Finanz- und Wirtschaftsgeschichte des 16. Jahrhunderts im Einflussbereich von Ferdinand I. und seinen Nachfolgern, Zwei Bände, Dissertation, Wien 2005.
- Andreas **JUNG**, Geschichte des Reichstages zu Speyer in dem Jahr 1529, Strassburg und Leipzig 1830.
- Jiří **JUROK**, Česká šlechta a feudálnita ve středověku a raném novověku. Majetková a sociální struktura, politická moc a kulturní reprezentace šlechty a feudalit v českém státě ve 13. – první polovině 17. století, Nový Jičín 2000.
- Jaroslav **KADLEC**, Přehled českých církevních dějin, sv. 2, Zvon, Praha 1991.
- Kristina **KAISEROVÁ**, Vladimír **KAISER** (ed.), Dějiny města Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1995.
- Pavel **KAŠPAR**, Vladimír **HORÁK**, Schlikové a dobývání stříbra, Granit, Praha 2009.
- István **KENYERES**, Die Kriegsausgaben der Habsburgermonarchie von der Mitte

des 16. Jahrhunderts bis zum ersten Drittel des 17. Jahrhunderts, in: P. RAUSCHER (Hgg.), Kriesführung und Staatsfinanzen: Die Habsburgermonarchie und das Heilige Römische Reich von Dreißigjährigen Krieg bis zum Ende des habsburgischen Kaisertums 1740, Aschendorff, Münster 2010, s. 41- 80.

Jan **KILIÁN** a kol., Mělník, NLN, Praha 2010.

Petr **KLUČINA** a kol., Vojenské dějiny Československa, II. díl, 1526 – 1918, Naše vojsko, Praha 1986.

Alfred **KOHLER**, Ferdinand und Karl V., in: W. SEIPEL (edd.), Kaiser Ferdinand I. Das Werden der Habsburgermonarchie 1502 – 1564, KHM, Wien 2003, s. 15 – 24.

TÝŽ, Ferdinand I. 1503 – 1564. Fürst, König und Kaiser, Verlag C. H. Beck, München 2003.

TÝŽ, Ferdinand I. and the Estates: Between Confrontation and Co-operation, 1521 – 1564, in: R. J. W. EVANS, T. V. THOMAS (edd.), Crown, Church and Estates. Central European Politics in the Sixteenth and Seventeenth Centuries, Macmillan, London 1991, s.: 48 – 58.

TÝŽ, Kaiser Ferdinand I. Zur Forschungsgeschichte ines Zweitgeborenen, in: Martin FUCHS, Alfred KOHLER (Hgg.), Kaiser Ferdinand I. Aspekte eines Herrscherlebens, Aschendorff München 2003, s. 235 – 246.

KOLEKTIV autorů, Turci v Uhorsku. Časť 1, Život v Uhorskom kráľovstve počas tureckých vojen od tragickej bitky pri Moháči až do Bratislavského snemu, Literárne informačné centrum, Bratislava 2005.

Marie **KOLDINSKÁ**, Ivan **ŠEDIVÝ**, Válka a Armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty, NLN, Praha 2008.

Lászlo **KONTLER**, Dějiny Maďarska, NLN, Praha 2001.

Vojtěch **KOPECKÝ**, Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova, SPN, Praha 1962.

Antonín **KOPČAN**, Turecké nebezpečství a Slovensko, Veda, Bratislava 1986.

Jiří **KOŘAN**, Dějiny dolování v rudném okrsku Kutnohorském, Vědecko-technické nakladatelství, Praha 1950.

TÝŽ, Přehledné dějiny československého hornictví I., ČSAV, Praha 1950.

TÝŽ, Staré české železářství, Praha 1946.

Dušan **KOVÁČ**, Dějiny Slovenska, NLN, Praha 1998.

Kamil **KROFTA**, My a Maďaři v bojích s Turky, in: Časopis Svobodné školy politických nauk v Praze 6, 1933 – 1934, s. 97 – 109.

TÝŽ, Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě, Praha 1919.

Lenka **KUBÁTOVÁ**, K otázkám ústřední a české zemské finanční správy v 16. až 19. století, in: SAP, roč. XXV., 1975, s. 95 – 142.

Ludmila **KUBÁTOVÁ**, Václav Vok **FILIP**, Václav **BOK**, Statuta horního města Jáchymova z roku 1526. Statuten der Bergstadt Sankt Joachimsthal aus dem Jahre 1526, Ministerstvo vnitra, Praha 2012.

Josef **KULUSCHER**, Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters und Neuzeit, díl II., Rütten & Loening, Berlin 1958.

Ernst **LAUBACH**, Ferdinand I. und das Reich, in: W. SEIPEL (edd.), Kaiser Ferdinand I. Das Werden der Habsburgermonarchie 1502 – 1564, KHM, Wien 2003, s. 283 – 296.

Gustav **LAUBE**, Aus der Vergangenheit Joachimsthal, Prag 1873.

Václav **LEDVINKA**, Feudální velkostatek a poddanská města v předbělohorských Čechách, in: J. PÁNEK (ed.), Česká města v 16. – 18. století. Sorník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990, Historický ústav ČSAV, Praha 1991, s. 95 - 120.

TÝŽ, Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách. Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560 – 1596, Ústav československých a světových dějin ČSAV, Praha 1985.

Jacques **LE GOFF**, Peníze a život. Ekonomika a zbožnost ve středověku, Mladá fronta, Praha 2005.

Václav **LUKÁŠ**, Počátky úřadu nejvyššího mincmistra Království českého, in: Numismatický sborník 6, 1960, s. 169 – 204.

Friedrich **LÜTGE**, Deutsche Sozial- und Wirtschafts- Geschichte, Springer, Berlin, Heidelberg, New York 1952.

Josef **MACEK**, Jagellonský věk v českých zemích (1471 – 1526) I. Hospodářská základna a královská moc, Praha 1992.

TÝŽ, Jagellonský věk v českých zemích (1471 – 1526) II. Šlechta, Praha 1994.

TÝŽ, Jagellonský věk v českých zemích (1471 – 1526) III. Města, Praha 1998.

TÝŽ, Jagellonský věk v českých zemích (1471 – 1526) IV. Venkovský lid. Národnostní otázka, Praha 1999.

Josef **MACŮREK**, Miloš **REJNUŠ**, České země a Slovensko ve století před Bílou horou. Z dějin vztahů v oblasti zemědělství, řemesla, obchodu a vzájemné obrany, SPN, Praha 1958.

Jiří **MAJER**, Těžba cínu ve Slavkovském lese v 16. století, Národní technické muzeum, Praha 1970.

Ferenz **MAJOROS**, Bernd **RILL**, Das Osmanische Reich (1300 – 1922). Die Geschichte einer Grossmacht, Friedrich pustet, Wien Köln 1994.

Karel **MALÝ** a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde, Praha 1997.

Petr **MAŤA**, Svět české aristokracie (1500 – 1700), NLN, Praha 2004.

Vladimír **MATULA** a kol., Dějiny Slovenska, II. díl, 1526 – 1848, Slovenská akademia ved, Bratislava 1987.

Josef E. **MATUZ**, Das Osmanische Reich. Grundlinien seiner Geschichte, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1985.

Eduard **MAUR**, Vznik a územní proměny majetkového komplexu českých panovníků ve středních Čechách v 16. a 17. století, in: SSH, 11, 1976, s. 53 – 63.

Alois **MÍKA**, Sociálně ekonomická struktura českých zemí před třicetiletou válkou, in: Sborník historický 21, Academia, Praha 1974, s. 41 – 74.

TÝŽ, Stoletý zápas o charakter českého státu, 1526-1627, SPN, Praha 1974.

Jaroslav **MILLER**, Raně novověká městská migrace – české země, královské Uhry, polsko-litevský stát. Pokus o základní komparaci, ČČH 100, 2002, s. 522 – 554.

TÝŽ, Sociálně ekonomická struktura českých zemí před třicetiletou válkou (2. část), in: Sborník historický 23, Academia, Praha 1976, s. 37 – 78.

Harry A. **MISKIMIN**, The Economy of Later Renaissance Europe 1460 – 1600, Cambridge University Press, cambridge 1977.

Amedeo **MOLNÁR** a kol., Administrátor Václav Koranda o lichvě, in: Acta reformationem bohemiím illustrantia, Příspěvky k dějinám utrakvismu, Kalich, Praha 1978, s. 129 – 164.

Lubomír **NEMEŠKAL**, Jáchymov v hospodářských dějinách 16. Století, FHB 11, 1987, s. 213 – 232.

TÝŽ, Jáchymovská mincovna v první polovině 16. století (1519/20 – 1561). Význam ražby tolaru, nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1964.

TÝŽ, Mincovní politika Ferdinanda I., in: ČNM 165, 1996, s. 29 – 40.

TÝŽ, Vytváření české mincovní struktury v průběhu 16. století, in FHB 10, 1986, s. 249-268.

TÝŽ, Snahy o mincovní unifikaci v 16. Století. Tři říšské mincovní řády z let 1524, 1551, 1559 s novelizací 1566 a jejich vztah k středoevropskému vývoji, Academia

2001.

Lubomír **NEMEŠKAL** a Petr **VOREL**, Dějiny jáchymovské mincovny a katalog ražeb I. 1519/1520 – 1619, Pardubice 2010.

Emanuela **NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ**, Krátký přehled českého mincovnictví a tabulky cen a mezd, Numismatická spol. čs., Opava 1964.

TÁŽ, Základy numismatiky, Academia, Praha 1986.

Michael **NORTH**, Kommunikation, Handel, Geld und Banken in der Frühen Neuzeit, Enzyklopädie Deutscher Geschichte 59, R. Oldenbourg, München 2000.

Douglass C. **NORTH**, Robert P. **THOMAS**, The Rise of The Western Worlds. A New Economic History, Cambridge 1973.

David **NOVOTNÝ**, Na okraj úvěrové politiky českých měst v době předbělohorské. Mezi Chrudimí, Prahou a Rychnovem nad Kněžnou, in: Theatrum historiae 5 (2009), s. 7 – 25.

Josef **NOŽIČKA**, Hospodářský a měnový vývoj našich zemí, Orbis, Praha 1946.

OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ

František **PALACKÝ**, Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, Praha 1908.

TÝŽ, Přehled současný nejvyšších důstojníků a ouředníků zemských i dvorských ve království Českém, od nejstarších časů až do nynějška, Matice česká, Praha 1832.

Géza **PÁLFFY**, Die Türkenabwehr in Ungarn im 16. und 17. Jahrhundert – ein Forschungsdesiderat, in: Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 137, 2002, s. 99 – 131.

TÝŽ, Gemeinsam gegen die Osmanen Ausbau und Funktionen der Grenzfestungen in Ungarn im 16. und 17. Jahrhundert, Katalog der Ausstellung im Österreichischen Staatsarchiv 14. März – 31. März 2001, Budapest – Wien 2001.

TÝŽ, The Kingdom of Hungary and the Habsburk monarchy in the sixteenth century, Columbia University Press, New York 2009.

Jaroslav **PÁNEK** (ed.), Česká města v 16. – 18. století. Sorník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990, Historický ústav ČSAV, Praha 1991.

TÝŽ, K sněmovní politice Ferdinanda I. (Královův pokus o manipulaci českých stavů na generálním sněmu v roce 1557), in: FHB 2, 1980, str. 209-246.

TÝŽ, Knihy habsburské Dvorské pokladny (Hofzahlamtsbücher) jako pramen k dějinám předbělohorského českého státu, in: Ladislav SOUKUP, Pocta prof. JUDr. Karlu Malému, DrSc. k 65. narozeninám, Karolinum, Praha 1995, s. 173 – 181.

- TÝŽ**, Města v politickém systému předbělohorského českého státu, in: Jaroslav PÁNEK (ed.), Česká města v 16. – 18. století. Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990, Historický ústav ČSAV, Praha 1991, s. 15 – 39.
- TÝŽ**, Paměti českého šlechtice z poloviny 16. století. „Sarmancie“ Jana Zajíce z Hazmburka, in: FHB 14, 1990, s. 17 – 98.
- TÝŽ**, Podíl předbělohorského státu na obraně střední Evropy proti osmanské expanzi, in: ČsČH 36, 1988, s. 856 – 872.
- TÝŽ**, Politický systém předbělohorského českého státu, in: FHB 11, 1987, s. 41 – 101.
- TÝŽ**, Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance, Panorama, Praha 1989.
- TÝŽ**, Proměny stavovství v Čechách a na Moravě v 15. a v první polovině 16. století; in: FHB 4, 1982, s. 179 – 217.
- TÝŽ**, The Religious Question and the Political system of Bohemia before and after the Battle of the White Mountain, in: R. J. W. EWANS and T. V. THOMAS (Hrg.), Crown, Church and Estates, Macmillan 1991, s. 129 – 148.
- TÝŽ**, Stavovství v předbělohorské době, in: FHB 6, 1984, s. 163 – 205.
- TÝŽ**, Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547 – 1577. K politické krizi feudální třídy v předbělohorském českém státě, Praha 1982.
- TÝŽ**, Stavovství v předbělohorské době, in: FHB 6, 1984, s. 163 – 219.
- TÝŽ**, Úloha předbělohorské Prahy v obraně proti osmanské expanzi, in: Documenta Pragensia, VI/+, Archiv hlavního města Prahy, Praha 1986, s. 150 – 181.
- TÝŽ**, Turecké nebezpečí a předbělohorská česká společnost, in: Studia Comeniana et historica 11, 23, 1981, s. 53 – 72.
- TÝŽ**, Vilém z Rožmberka. Politik smíru, Brána, Praha 1998.
- TÝŽ**, Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551 – 1552, Praha 1987.
- Josef **PAUSER**, Martin **SCHEUTZ**, Thomas **WINKELBAUER** (Hrgg.), Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch, Wien-München 2004.
- Tomáš **PĚKNÝ**, Historie Židů v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 1993.
- Václav **PEŠÁK**, Berně v Čechách roku 1527, SAMV, sv. VIII, Praha 1935, str. 67-144.
- TÝŽ**, Berně v Čechách 1528-1529, SAMV, sv. X, Praha 1937, str. 85-163.
- TÝŽ**, Berní rejstříky z roku 1544 a 1620, nakl. ČSAV, Praha 1953.
- TÝŽ**, Celní sazebník z roku 1528, in: Časopis pro dějiny venkova 22, 1935.

TÝŽ, Dějiny královské České komory od roku 1527, část I. Začátky organizace České komory za Ferdinanda I, svazek III. Sborníku Archivu Ministerstva Republiky Československé, Praha 1930.

TÝŽ, Studie k dějinám královské české komory, in: Sborníku Archivu Ministerstva Republiky Československé, sv. VI., Praha 1933, s. 65 – 178.

TÝŽ, Židovská berně v Čechách r. 1527 – 1529, in: Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice, roč. VII (1935), s. 1 – 28.

Josef **PETRÁŇ**, Dějiny Československa I. Do roku 1648, SPN, Praha 1990.

Zdeněk **PETRÁŇ**, Pavel **RADOMĚRSKÝ**, Encyklopedie české numismatiky, Libri 1996.

Ernst D. **PETRITSCH**, Der habsburgisch-osmanische Friedensvertrag des Jahres 1547, in: MÖStA 38, 1985, s. 49 – 80 (Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs)

TÝŽ, Tribut oder Ehrengeschenk? Ein Beitrag zu den habsburgisch-osmanischen Beziehungen in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts, in: WBGN, 20. sv., Verlag für Geschichte und Politik, Wien 1993, s. 49 – 58. (Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit).

Věra **PICKOVÁ**, Nucený úvěr českých měst a války v Uhrách v 16. a na počátku 17. století, in: Historie a vojenství 1963, s. 969 – 1004.

Otto **PLACHT**, České daně, 1517 – 1562, Praha 1924.

Josef Václav **POLIŠENSKÝ**, Bohemia, the Turk and the cristian Commonwealth (1462 - 1620), Byzantinoslavica 14, 1953, s. 82 – 108.

Josef **POLIŠENSKÝ**, Frederick **SNIDER**, Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století, in: SH 15 (1967), str. 45 – 75.

Jaroslav **POŠVÁR**, Mincovní regál v českých zemích, in: Moravské numismatické listy 7, 1960, s. 37 – 45.

Marcus **REISENLEITNER**, Frühe Neuzeit, Reformation und Gegenreformation, Studien Verlag, Innsbruck 2001.

Leopold von **RANKE**, Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation, Phaidon-Verlag, Wien 1960.

Peter **RAUSCHER**, Die Finanzierung des Kaiserhofes in den zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts, in: Frühneuzeit-Info, roč. 12, 2001, sešit 2., s. 49 – 64.

TÝŽ, Quellen der obersten landesfürstlichen Finanzverwaltung in den habsburgischen Ländern (16. Jahrhundert), in: J. Pauser, M. Scheutz, T. Winkelbauer

(Hgg.), Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16. – 18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch, Oldenbourg Wien München 2004.

TÝŽ, Verwaltungsgeschichte und Finanzgeschichte. Eine Skizze am Beispiel der kaiserlichen Herrschaft (1526 – 1740), in: Michael HOCHEDLINGER, Thomas WINKELBAUER (Hrsg.), Herrschaftsverdichtung, Staatsbildung, Bürokratisierung. Verfassungs-, Verwaltungs- und Behördengeschichte der Frühen Neuzeit, Böhlau Oldenbourg, Wien München 2010, s. 185 – 212.

TÝŽ, Zwischen Ständen und Gläubigen, Institut für Österreichische Geschichtsforschung, Band 41., Oldenbourg, Wien München 2004.

Peter **RAUSCHER**, Andrea **SERLES**, Thomas **WINKELBAUER** (Hgg.), Das "Blut des Staatskörpers". Forschungen zur Finanzgeschichte der Frühen Neuzeit, Historische Zeitschrift 56, 2012.

Antonín **REZEK**, Geschichte der Regierung Ferdinands I. In Böhmen, díl 1, Ferdinand I. Wahl und Regierungsantritt, Prag 1878.

TÝŽ, Statky skonfiskované r. 1547 a jejich rozprodávání, in: Památky archeologické a místopisné, díl X, 1874 – 1877, s. 451 – 482.

TÝŽ, Statky skonfiskované r. 1547 a jejich rozprodávání, in: Památky archeologické a místopisné, díl XII, 1882 - 1884, s. 163 - 172.

TÝŽ, Zvolení Ferdinanda za krále českého, in: ČČM, roč. L., 1886, s. 494 – 524, 605 – 631.

František **ROUBÍK**, Spory jihočeských měst o směr obchodních cest ve 14.-17. Století, in: JSH 40, 1971, s. 1 – 18.

Karl Friedrich **RUDOLF**, „Yo el infante – ich, der Infant“. Ferdinand, „Prinz in Hispanien“, in: W. SEIPEL (edd.), Kaiser Ferdinand I. Das Werden der Habsburgermonarchie 1502 – 1564, KHM, Wien 2003, s. 31 – 52.

Oldřich **ŘÍHA** a kol., Přehled dějin Československa 1/1, Do roku 1526, Academia, Praha 1980.

Christoph **SAPPER**, Die Zahlamtsbücher im Hofkammerarchiv (1542 – 1825), in: MÖStA, roč. 35, 1982, s. 404 – 454.

August **SEDLÁČEK**, Paměti a doklady o staročeských mírách a vahách, Praha 1923.

Ferdinand **SEIBT** (ed.), Die Juden in den böhmischen Ländern, München-Wien 1983.

TÝŽ, Karel V., Ikar, Praha 1999.

W. **SEIPEL** (edd.), Kaiser Ferdinand I. Das Werden der Habsburgermonarchie 1502 – 1564, KHM, Wien 2003.

Jiří **SEJBAL**, Základy peněžního vývoje, Masarykova univerzita, Brno 1997.

Madelon **SIMONS**, Český král Ferdinand I., jeho syn arcivévoda Ferdinand II. a pražský dvůr v letech 1527 – 1567. in: Eliška **FUČÍKOVÁ**, James M. **BRADBURNE**, Beket **BUKOVINSKÁ**, Jaroslava **HAUSENBLASOVÁ**, Lubomír **KONEČNÝ**, Michal **ŠRONĚK** (edd.), Rudolf II a Praha. Císařský dvůr a residenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy, Praha – Londýn – Milano 1997, s. 80 – 89.

Jiří **SPĚVÁČEK**, Karel IV. Život a dílo (13165 – 1378), Svoboda, Praha 1979.

Jaroslav **STANĚK**, Peníze v českých zemích. Přehled mincí a papírových peněz v dějinných a hospodářských souvislostech od 10. století dodnes, P.A.S., Praha 1995.

Michael **STOLLEIS**, Pecunia nervus zrum. Zur Staatsfinanzierung in der frühen Neuzeit, Vittorio Klosterman, Frankfurt am Main 1983.

Heribert **STURM**, Skizzen zur Geschichte des Obererzgebirges im 16. Jahrhundert, in: Forschungen zur Geschichte und Landeskunde der Sudetenländer, Band V., W. Kohlhammer, Stuttgart 1965.

Lenka **SÝKOROVÁ** a kol., Klatovy, NLN, Praha 2010.

Zdeněk **ŠIMEČEK**, V prvním období společných válek s Turky (1526 - 1618), in: Václav **ŽÁČEK** a kol., Češi a Jihoslované v minulosti. Od nejstarších dob do roku 1918, Praha 1975, s. 110 – 151.

Eduard **ŠIMEK**, Česká mince v peněžním oběhu 2. poloviny 16. století, Studie ČSAV, č. 5, Academia, Praha 1972.

TÝŽ, Tolarové období, in: J. Hásková a kol., Peníze v českých zemích do roku 1919, Nuga, Praha 1996, str. 63-75.

Josef **ŠIMEK**, Kutná Hora v XV. a XVI. století. Řada obrazů, pojednání a črt z kulturních a politických dějin kutnohorských, Kutná Hora 1907.

Tomáš **ŠIMEK**, Správa pardubického komorního velkostatku v předbělohorském období, in: VSH 1, 1991, str. 139-168.

František **ŠTĚDRÝ**, Dějiny města Loun, Louny 1930.

Alberto **TENENTI**, Kupec a bankéř, in: Eugenio **GARIN** (ed.), Renesanční člověk a jeho svět, Vyšehrad, Praha 2003, s. 161 – 184.

Franz **THALLER**, Graubensstreit und Türkennot 1519 – 1648, Styria 1949.

Václav Vladivoj **TOMEK**, Dějepis města Prahy, díl XI., Praha 1897.

Marie **TOŠNEROVÁ** a kol, Beroun, NLN 2008.

Marie **TOŠNEROVÁ**, Kroniky českých měst z předbělohorského období. Úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526 – 1620, ed. MONOGRAPHIE, svazek XV., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, Praha 2010.

Christine **TURETSCHKEK**, Die Türkenpolitik Ferdinands I. von 1529 bis 1532, Wien 1968.

Rudolf **URBÁNEK**, Češi a války turecké, in: Vilém **MATHESIUS** (ed.), Co daly naše země Evropě a lidstvu. Od slovanských věrozvěstů k národnímu obrození, Praha 1940, s. 117 – 123.

Valentin **URFUS**, Právo, úvěr a lichva v minulosti, Univerzita J. E. Purkyně, Brno 1975.

Josef **VÁLKA**, Dialog krále se stavovskými obcemi o způsobu vládnutí. Ferdinand I. a počátky absolutismu I, in: ČMM, CXXIV, 2005, s. 429 – 450.

TÝŽ, Konflikt české zemské obce s králem 1546/7, in: ČMM, CXXV, 2006, s. 33 – 52.

TÝŽ, Trest a obnova pořádku. Normalizace. Ferdinand I. a počátky absolutismu III., in: ČMM, CXXV, 2006, s. 343 – 366.

Ágnes R. **VÁRKOVI** - Europica varietas. Hungarica varietas 1526 - 1762. Selected Studies. Akadémiai Kiadó, Budapest 2000.

Jindřich **VANČURA**, Dějiny někdejšího královského města Klatov, I. díl, 3. svazek, 1. část, Klatovy 1928.

Jindřich **VANČURA**, Dějiny někdejšího královského města Klatov, I. díl, 3. svazek, 2. část, Klatovy 1929.

Miloslav **VOLF**, Královský důchod a úvěr v XVI. století, ČČH, 48-49, 1947 – 1948, s. 110 – 171.

TÝŽ, Nástin správy české berně v době předbělohorské, SČ XI., 2/1, Praha 1941.

Petr **VOREL**, „Groše české“ a „groše míšeňské“ jako početní jednotky 15. až 18. století, in: Eduard Šimek (ed.), Dokumentace a prezentace dějin české mince a měny grošové doby v našich muzeích. Sborník příspěvků ze semináře numismatiků – Pardubice, 22. – 23. října 1998, Pradubice 2002, s. 57 – 68.

TÝŽ, Frühkapitalismus und Steuerwesen in Böhmen (1526 – 1648), Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse, Österreichische Akademie der Wissenschaften, 137, 2002, str. 167-182.

TÝŽ, Landesfinanzen und Währung in Böhmen: Finanz- und Münzpolitik im Spannungsfeld von Ständen und Königtum während der Regierung Ferdinands I. und Maximilians II., in: F. Edelmayer, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), Finanzen und Herrschaft, s. 186 – 214.

TÝŽ, Měnová politika Ferdinanda I. v Čechách a ukončení a ražby pražských grošů, in: ČČH 100,2002, s. 265 – 292.

TÝŽ, Monetary Circulation in Central Europe at the Beginning of the Early Modern Age. Attempts to Establish a Shared Currency as an Aspect of the Political Culture of the 16th Century (1524 – 1576), Monographica VI, Pardubice 2006.

TÝŽ, Od českého tolaru ke světovému dolaru. Zrození tolaru a jeho cesta v evropském a světovém peněžním oběhu 16. – 20. století, rybka, Praha 2003.

TÝŽ, Od pražského groše ke koruně české. Průvodce dějinami peněz v českých zemích, Rybka, Praha 2000.

TÝŽ, Páni z Pernštejna, Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy, Rybka, Praha 1999.

TÝŽ, Peníze a peněžní početní jednotky v 16. století, in: V. Pardubické bienále Peníze a jejich lidé (Pardubice, 15. – 16. května 2008), s. 219 – 233.

TÝŽ, Říšské sněmy a jejich vliv na vývoj zemí Koruny české v letech 1526 – 1618, Pardubice 2005.

TÝŽ (ed.), Stavovský odboj roku 1547. První krize Habsburské monarchie, Východočeské muzeum v Pardubicích, Pardubice-Praha 1999.

TÝŽ, Velké dějiny zemí Koruny české VII. 1526 – 1618, Paseka, Praha – Litomyšl 2005.

TÝŽ, Úvěr, peníze a finanční transakce české a moravské aristokracie při cestách do zahraničí v polovině 16. století, in: ČČH 96, 1998, s. 754 – 778.

Pavel **VLČEK** a kol., Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany, Academia, Praha 2002.

Zdeněk **VYBÍRAL**, Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526, Havran, Praha 2008.

TÝŽ, Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku, České Budějovice 2005.

Friedrich **WALTER**, Die sogenannten Gedenkbücher des Wiener Hofkammerarchives, in: AZ, 1934, s. 137 – 158.

Piotr S. **WANDYCZ**, Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti. Cena

svobody, Academia, Praha 2002.

Thomas **WINKELBAUER**, Österreichische Geschichte 1522 – 1699. Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter I – II, Ueberreuter, Wien 2003.

Zikmund **WINTER**, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. - XV. Století, Praha 1906.

TÝŽ, Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách, 1526 – 1620, Praha 1909.

TÝŽ, Kulturní obraz českých měst I – II, Praha 1890 – 1982.

Seznam zkratek

- AČ – Archiv český čili staré písemné památky české a moravské.
AZ – Archivalische Zeitschrift.
AMR - Acta Musei Reginaehradecensis.
AUC – Acta Universitatis Carolinae
CIB – Codex iuris bohemicus.
ČČH, ČsČH – Český časopis historický, Československý časopis historický.
ČČM – Časopis Českého musea.
ČDKM – České oddělení Dvorské komory.
ČNM – Časopis Národního muzea.
ČMM – Časopis Matice moravské.
ČSAV – Československá akademie věd.
DaS – Dějiny a současnost.
FHB – Folia historica bohemica.
FRB – Fontes zrum Bohemicarum.
HD – Historická demografie.
HÚ – Historický ústav.
JSH – Jihočeský sborník historický.
KHM – Kunsthistorisches Museum.
MIöG – Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung.
MÖStA – Mitteilungen des österreichischen Staatsarchives.
MČ – Matice česká.
MHB - Monographia historica Bohemica.
NA – Národní archiv.
NLN – nakl. Lidových novin.
NS – Numismatický sborník.
OH – Opera historica.
PSH – Pražský sborník historický.
SAMV - Sborník Archivu ministerstva vnitra.
SAP – Sborník archivních prací.
SČ – Sněmy české.
SM – Stará manipulace.
SSH – Středočeský sborník historický.
VKČSN – Věstník Královské české společnosti nauk.
VSH - Východočeský sborník historický.